

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΥΓΕΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΟΤΙΚΗΣ ΥΓΕΙΑΣ
ΠΜΣ: «Περιβαλλοντική Επικοινωνία και Προαγωγή Υγείας»

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

«Πώς η σχολική βία σχετίζεται με την πολιτισμική ετερότητα των μαθητών - Απόψεις και πρακτικές εκπαιδευτικών στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση»

Σγουροπούλου Ηλιάννα

(Α.Μ.: echp2022330)

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Δρ. Μπούνα - Βάιλα Ανδρομάχη

Αθήνα, Ιανουάριος 2024

**UNIVERSITY OF WEST ATTICA
SCHOOL OF PUBLIC HEALTH
DEPARTMENT OF PUBLIC AND COMMUNITY HEALTH
MSc: "Environmental Communication and Health
Promotion"**

Diploma Thesis

**“How school violence is related to students' cultural diversity –
Views and practices of teachers in primary education”**

Iliana Sgouropoulou

Registration Number: echp2022330

Supervisor:

Andromachi Bouna-Vaila

Athens, January 2024

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

ΣΧΟΛΗ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΥΓΕΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΟΤΙΚΗΣ ΥΓΕΙΑΣ

ΠΜΣ: «Περιβαλλοντική Επικοινωνία και Προαγωγή Υγείας»

**«Πώς η σχολική βία σχετίζεται με την πολιτισμική ετερότητα των μαθητών -
Απόψεις και πρακτικές εκπαιδευτικών στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση»**

Μέλη Εξεταστικής Επιτροπής συμπεριλαμβανομένου και του Εισηγητή

Η μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία εξετάστηκε επιτυχώς από την κάτωθι Εξεταστική Επιτροπή:

A/α	ΟΝΟΜΑ ΕΠΩΝΥΜΟ	ΒΑΘΜΙΔΑ/ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΨΗΦΙΑΚΗ ΥΠΟΓΡΑΦΗ
	Μπούνα - Βάιλα Ανδρομάχη	Διδάσκουσα ΠΔ 407/80 Πανεπιστήμιο Αιγαίου	
	Σκαναβή Κωνσταντίνα	Καθηγήτρια Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής	
	Βασάλου Ευδοκία	Επίκουρη Καθηγήτρια Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής	

ΔΗΛΩΣΗ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η κάτωθι υπογεγραμμένη Ηλιάνα Σγουροπούλου του Ηλία, με αριθμό μητρώου echr2022330 φοιτήτρια του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Περιβαλλοντική Επικοινωνία και Προαγωγή Υγείας» του Τμήματος Δημόσιας και Κοινωνικής Υγείας της Σχολής Δημόσιας Υγείας του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής, δηλώνω ότι:

«Είμαι συγγραφέας αυτής της μεταπτυχιακής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία. Επίσης, οι όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε ακριβώς είτε παραφρασμένες, αναφέρονται στο σύνολό τους, με πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Επίσης, βεβαιώνω ότι αυτή η εργασία έχει συγγραφεί από μένα αποκλειστικά και αποτελεί προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας τόσο δικής μου, όσο και του Ιδρύματος.

Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου».

**Επιθυμώ την απαγόρευση πρόσβασης στο πλήρες κείμενο της εργασίας μου μέχρι 6-12 μηνών και έπειτα από αίτηση μου στη Βιβλιοθήκη και έγκριση του επιβλέποντα καθηγητή.*

Μπούνα - Βάιλα Ανδρομάχη

Η Δηλούσα

Διδάσκουσα ΠΔ 407/80 Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Ηλιάνα Σγουροπούλου

Ψηφιακή Υπογραφή Επιβλέποντα

** Εάν κάποιος επιθυμεί απαγόρευση πρόσβασης στην εργασία για χρονικό διάστημα 6-12 μηνών (embargo), θα πρέπει να υπογράψει ψηφιακά ο/η επιβλέπων/ουσα καθηγητής/τρια, για να γνωστοποιεί ότι είναι ενημερωμένος/η και συναινεί. Οι λόγοι χρονικού αποκλεισμού πρόσβασης περιγράφονται αναλυτικά στις πολιτικές του Ι.Α. (σελ. 6):*

https://www.uniwa.gr/wp-content/uploads/2021/01/%CE%A0%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%B5%CC%81%CF%82_%CE%99%CE%B4%CF%81%CF%85%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%85%CC%81_%CE%91%CF%80%CE%BF%CE%B8%CE%B5%CF%84%CE%B7%CF%81%CE%B9%CC%81%CE%BF%CF%85_final.pdf

Περίληψη

Η σχολική βία είναι ένα φαινόμενο σύνθετο κοινωνικά που εκδηλώνεται με επιθετικές συμπεριφορές και συμβάντα που εκτυλίσσονται μέσα στο σχολικό περιβάλλον. Τα φαινόμενα είναι ολοένα και εντονότερα περνώντας τα χρόνια και επηρεάζουν τους μαθητές σε όλους τους τομείς δράσης τους. Επίσης, εξαιτίας των μετακινήσεων πληθυσμών, στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια ζουν πολλοί άνθρωποι με πολιτισμική ετερογένεια. Η καθημερινή τους επαφή οδηγεί σε συγκρούσεις που μεταφέρονται και στο σχολείο. Στην παρούσα εργασία μελετάται, βάσει των απόψεων των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, ο συσχετισμός της σχολικής βίας με την πολιτισμική ετερότητα των μαθητών και οι πρακτικές που οι εκπαιδευτικοί εφαρμόζουν, ώστε να προλαμβάνουν, να διαχειρίζονται και να αντιμετωπίζουν τα εν λόγω φαινόμενα. Η έρευνα ήταν ποιοτική και χρησιμοποιήθηκε το εργαλείο της ημιδομημένης συνέντευξης για τη συλλογή δεδομένων. Το δείγμα ήταν 10 εκπαιδευτικοί πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, οι οποίοι ήταν δάσκαλοι τάξεων με πολιτισμική ετερογένεια. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας η εμφάνιση φαινομένων σχολικής βίας επηρεάζεται από την ύπαρξη μαθητών με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο, εξαιτίας διάφορων παραγόντων (φόβος και ανασφάλεια, αντιλήψεις και στάσεις των γονέων και των εκπαιδευτικών, ο αριθμός των μαθητών με πολιτισμική ετερογένεια που φοιτούν σε μια τάξη, το κύρος της χώρας προέλευσης των αλλοδαπών μαθητών, η περιοχή που στεγάζεται το σχολείο και ο βαθμός ετοιμότητας του σχολείου για διαπολιτισμική εκπαίδευση). Συνήθως οι εκπαιδευτικοί εφαρμόζουν μεθόδους αντιμετώπισης και όχι πρόληψης της σχολικής βίας, δεν γνωρίζουν προγράμματα παρέμβασης, αλλά δρουν με βάση την εμπειρία τους κυρίως, καθώς η εκπαίδευσή τους στα εν λόγω ζητήματα είναι ελλιπής. Για τον λόγο αυτό κρίνεται απαραίτητη η δια βίου εκπαίδευση και επιμόρφωσή τους σε ζητήματα πρόληψης και αντιμετώπισης της σχολικής βίας και σε διαπολιτισμικές πρακτικές εκπαίδευσης. Τέλος, ζωτικής σημασίας είναι και η συνεργασία του σχολείου με την οικογένεια των μαθητών, η τροποποίηση των αναλυτικών προγραμμάτων και ο εμπλουτισμός των σχολικών βιβλίων και του υλικού των εκπαιδευτικών.

Λέξεις – Κλειδιά: σχολική βία, πολιτισμική ετερότητα, διαπολιτισμική εκπαίδευση, πρακτικές εκπαιδευτικών

Abstract

School violence is a socially complex phenomenon that manifests itself in aggressive behaviors and incidents that take place in the school environment. The phenomena are becoming more and more intense as the years go by and affect students in all areas of activity. Also, due to population movements, many people with cultural heterogeneity have been living in Greece in recent years. Their daily contact leads to conflicts that are also transferred to school. This paper studies, based on the views of primary school teachers, the correlation between school violence and the cultural heterogeneity of students and the practices that teachers apply in order to prevent, manage and deal with these phenomena. The research was qualitative and the semi-structured interview tool was used to collect data. The sample was 10 primary school teachers who were teachers of classrooms with cultural heterogeneity. According to the results of the research, the occurrence of school violence is influenced by the presence of students with different cultural backgrounds due to various factors (fear and insecurity, perceptions and attitudes of parents and teachers, the number of students with cultural heterogeneity attending a class, the prestige of the country of origin of foreign students, the area where the school is located and the degree of readiness of the school for intercultural education and the level of the school's preparedness for intercultural education). Teachers usually apply methods of dealing with rather than preventing school violence, are not familiar with intervention programs, but act mainly on the basis of their experience, as their training on these issues is incomplete. For this reason, lifelong education and training in issues of prevention and response to school violence and in intercultural education practices is necessary. Finally, it is also vitally important for schools to cooperate with pupils' families, modify curricula and enrich textbooks and teacher materials.

Keywords: school violence, cultural diversity, intercultural education, teacher practices

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	5
Abstract.....	6
Εισαγωγή.....	9
ΜΕΡΟΣ Α΄: ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ.....	11
Κεφάλαιο 1: Η σχολική βία και ο σχολικός εκφοβισμός.....	12
1.1. Ορισμός σχολικής βίας	12
1.2. Ορισμός σχολικού εκφοβισμού.....	12
1.3 Η έκταση της σχολικής βίας	13
1.4. Μορφές σχολικής βίας και ρόλοι εμπλεκόμενων μερών.....	14
1.5. Παράγοντες σχολικής βίας.....	16
1.5.1.Ατομικοί – ψυχολογικοί παράγοντες.....	16
1.5.2.Κοινωνικοί – περιβαλλοντικοί παράγοντες.....	17
1.6. Επιπτώσεις σχολικής βίας.....	20
1.7. Πρόληψη και αντιμετώπιση της σχολικής βίας.....	21
Κεφάλαιο 2: Πολιτισμική ετερότητα, σχολική βία και διαπολιτισμική εκπαίδευση.....	26
2.1. Διαπολιτισμική εκπαίδευση.....	26
2.2. Η εκπαιδευτική πολιτική στην Ελλάδα.....	27
2.3. Σχολική βία και πολιτισμική ετερότητα.....	28
2.4. Έρευνες για τη σχολική βία και την πολιτισμική ετερότητα.....	30
ΜΕΡΟΣ Β΄: Η ΈΡΕΥΝΑ.....	32
Κεφάλαιο 3: Μεθοδολογία Έρευνας.....	33
3.1.Σημαντικότητα του διερευνώμενου θέματος.....	33
3.2. Ερωτήματα που άγουν τη μελέτη.....	33
3.3. Συλλογή δεδομένων μέσω της συνέντευξης	33
3.4. Ρόλος του ερευνητή.....	34
3.5. Ανάλυση των δεδομένων.....	35
3.6. Ηθικά διλήμματα.....	35

3.7. Εγκυρότητα και αξιοπιστία μελέτης.....	35
3.8. Γενίκευση αποτελεσμάτων.....	36
Κεφάλαιο 4: Περιγραφή των αποτελεσμάτων της έρευνας.....	37
4.1. Ορισμοί σχολικής βίας και σχολικού εκφοβισμού.....	37
4.2. Έκταση σχολικής βίας.....	38
4.3. Μορφές σχολικής βίας και ρόλοι εμπλεκόμενων μερών.....	40
4.4. Παράγοντες σχολικής βίας.....	44
4.5. Επιπτώσεις σχολικής βίας.....	47
4.6. Σχολική βία και πολιτισμική ετερότητα.....	49
4.7. Πρόληψη και αντιμετώπιση	51
Κεφάλαιο 5: Συζήτηση αποτελεσμάτων.....	63
5.1. Ορισμοί σχολικής βίας και σχολικού εκφοβισμού.....	63
5.2. Έκταση σχολικής βίας.....	63
5.3. Μορφές σχολικής βίας και ρόλοι εμπλεκόμενων μερών.....	64
5.4. Παράγοντες σχολικής βίας.....	65
5.5. Επιπτώσεις σχολικής βίας.....	66
5.6. Σχολική βία και πολιτισμική ετερότητα.....	66
5.7. Πρόληψη και αντιμετώπιση	67
Κεφάλαιο 6: Συμπεράσματα.....	70
6.1. Συμπεράσματα της έρευνας.....	70
6.2. Περιορισμοί της έρευνας και προτάσεις για μελλοντικές έρευνες.....	72
Βιβλιογραφικές Αναφορές.....	73
Παράρτημα Α': Πρωτόκολλο Συνέντευξης και Κατάλογος Ερωτήσεων Συνέντευξης.....	87
Παράρτημα Β': Έντυπο Συναίνεσης.....	89
Παράρτημα Γ': Απομαγνητοφώνηση Συνεντεύξεων.....	90

Εισαγωγή

Η σχολική βία είναι ένα σύνθετο κοινωνικό φαινόμενο που εκδηλώνεται εντός του σχολικού περιβάλλοντος με επιθετικές συμπεριφορές και συμβάντα. Ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια έχει αυξηθεί σημαντικά η έκτασή της, την οποία όμως δεν είμαστε σε θέση να τη γνωρίζουμε, καθώς η επίσημη, η καταγεγραμμένη δηλαδή βία, δεν είναι η ίδια με την ανεπίσημη, δηλαδή την πραγματική (Θάνος & Μπούνα, 2015 · Μπούνα, 2018). Αυτή μπορεί να εμφανιστεί με διάφορες μορφές που συχνά λειτουργούν συνδυαστικά (Μπούνα, 2018) και διαφοροποιούνται ανάλογα με την ηλικία και τη βαθμίδα εκπαίδευσης (Θάνος, 2017). Η βία μπορεί να είναι λεκτική, σωματική, κοινωνική, σεξουαλική και ηλεκτρονική, σύμφωνα με την Μπούνα (2018). Τα εμπλεκόμενα μέρη μπορεί να υιοθετήσουν τον ρόλο του θύτη, του θύματος και του παρατηρητή.

Διάφοροι παράγοντες ατομικοί-ψυχολογικοί και κοινωνικοί-περιβαλλοντικοί, πολλές φορές συνυπάρχουν και δρουν συνδυαστικά, οδηγώντας στην εκδήλωση βίατης συμπεριφοράς (Asimopoulos, Bibou-Nakou, Hatzipemou, Soumaki & Tsiantis, 2013 · Θάνος, 2017). Το φύλο, οι βιολογικοί και κληρονομικοί παράγοντες, οι ψυχικοί και ψυχολογικοί παράγοντες ενσωματώνονται στους ατομικούς – ψυχολογικούς παράγοντες, και στους κοινωνικούς – περιβαλλοντικούς παράγοντες περιλαμβάνεται η οικογένεια, το σχολείο, οι παρέες συνομηλίκων, τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (Μ.Μ.Ε.), διάφοροι κοινωνικοοικονομικοί παράγοντες και η μετανάστευση (Γεωργούλας, 2000 · Θάνος, 2017 · Ματσόπουλος, 2009 · Τσατσάκης, 2019). Οι επιπτώσεις της σχολικής βίας επηρεάζουν αρνητικά όλα τα εμπλεκόμενα μέρη και συνιστούν τροχοπέδη στην ανάπτυξή τους σε όλους τους τομείς (Bowes & Arseneault, 2013 · Κουρκούτας, Γιοβαζόλιας, Πλεξουδακης & Stavrou, 2013 · Rigby, 2002).

Η Διαπολιτισμική Εκπαίδευση είναι απαραίτητη ιδιαίτερα στις μέρες μας που έχουμε στο ελληνικό σχολείο πληθώρα μαθητών με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο και, λόγω της τριβής τους, αναδεικνύονται οι διαφορές τους και δημιουργούνται συγκρούσεις, με σκοπό να έχουν όλοι οι μαθητές ίσες ευκαιρίες για μάθηση και ακαδημαϊκή εξέλιξη, να μην στιγματίζονται και να μην περιθωριοποιούνται, να απολαμβάνουν τον σεβασμό και την εκτίμηση των συνομηλίκων τους (Angelides, Stylianos & Leigh 2004 · Χατζησωτηρίου & Ξενοφώντος, 2014 · Χατζησωτηρίου & Αγγελίδης, 2018).

Οι εκπαιδευτικοί πρέπει να διαθέτουν την κατάλληλη εκπαίδευση να εντοπίζουν φαινόμενα σχολικής βίας, να τα προλαμβάνουν και να τα αντιμετωπίζουν, και να εφαρμόζουν πρακτικές διαπολιτισμικής εκπαίδευσης (Ματσόπουλος, 2009 · Μωυσίδου & Βεργίδης, 2014). Ζωτικής σημασίας είναι και η επικοινωνία και συνεργασία του σχολείου με την οικογένεια του μαθητή και την ευρύτερη κοινότητα, με σκοπό να ενημερώνονται και να ευαισθητοποιούνται, ώστε να προλαμβάνονται και να αντιμετωπίζονται αποτελεσματικά τα φαινόμενα σχολικής βίας.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να διερευνηθούν και να παρουσιαστούν οι απόψεις των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης για το φαινόμενο της σχολικής βίας και τον συσχετισμό της με την πολιτισμική ετερότητα των μαθητών, αλλά και οι πρακτικές που εκείνοι εφαρμόζουν, με σκοπό την πρόληψη και αντιμετώπιση αυτών των φαινομένων. Η εργασία απαρτίζεται από δύο μέρη και έξι κεφάλαια. Στο πρώτο μέρος, που αποτελείται από τα κεφάλαια ένα και δύο, γίνεται η θεωρητική προσέγγιση και στο δεύτερο μέρος, στα κεφάλαια τρία, τέσσερα, πέντε και έξι, δηλαδή, παρουσιάζεται η έρευνα.

Στο πρώτο κεφάλαιο αποσαφηνίζονται οι ορισμοί της σχολικής βίας και του σχολικού εκφοβισμού, παρουσιάζονται η έκταση της σχολικής βίας, οι μορφές που αυτή λαμβάνει, οι ρόλοι των εμπλεκόμενων μερών, οι παράγοντες και οι επιπτώσεις της. Ακόμη, παρατίθενται μέθοδοι πρόληψης και αντιμετώπισης της σχολικής βίας.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύεται η Διαπολιτισμική Εκπαίδευση, η εκπαιδευτική πολιτική στην Ελλάδα, ο συσχετισμός της σχολικής βίας με την πολιτισμική ετερότητα και παρουσιάζονται έρευνες που έχουν γίνει για τη σχολική βία και την πολιτισμική ετερότητα.

Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται η ανάλυση της μεθοδολογίας της έρευνας, όπου αρχικά στηρίζεται η σημαντικότητα του διερευνώμενου θέματος, γνωστοποιούνται τα ερωτήματα που άγουν τη μελέτη, παρατίθεται ο τρόπος συλλογής δεδομένων μέσω της συνέντευξης, σχολιάζεται ο ρόλος του ερευνητή και η ανάλυση δεδομένων, αναφέρονται τα ηθικά διλήμματα, τεκμηριώνεται η εγκυρότητα και η αξιοπιστία της μελέτης και η γενίκευση των αποτελεσμάτων.

Στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται περιγραφή των αποτελεσμάτων της έρευνας, στο πέμπτο κεφάλαιο αυτά συζητούνται και στο έκτο κεφάλαιο εξάγονται τα συμπεράσματα της έρευνας, οι περιορισμοί και οι προτάσεις για μελλοντικές έρευνες.

ΜΕΡΟΣ Α': ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Κεφάλαιο 1: Η σχολική βία και ο σχολικός εκφοβισμός

1.1.Ορισμός σχολικής βίας

Η ζωή των ανθρώπων στη σύγχρονη κοινωνία χαρακτηρίζεται από τη βία και ολοένα και περισσότερο ακούμε φαινόμενα βίας που καταπατούν τα ανθρώπινα δικαιώματα. Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, τα κοινωνικά μέσα δικτύωσης και τα τραγούδια αναπαράγουν διαρκώς βίαιες συμπεριφορές, προβάλλοντάς τις έτσι ως φυσιολογικές. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη νομιμοποίηση και τη μίμησή τους. Μέσα στο σχολικό περιβάλλον, που αποτελεί μικρογραφία της κοινωνίας, παρουσιάζονται αυξανόμενα περιστατικά βίας και κυρίως με τη μορφή του σχολικού εκφοβισμού, με αποτέλεσμα να επηρεάζεται αρνητικά η ψυχοσυναισθηματική εξέλιξη του μαθητή, η μαθησιακή διαδικασία και η προσωπική του εξέλιξη (Καούρη, 2017).

Για να κατανοήσουμε και να αντιμετωπίσουμε αποτελεσματικά το φαινόμενο της σχολικής βίας και του σχολικού εκφοβισμού, αρχικά, απαιτείται να αποσαφηνίσουμε αυτούς τους δύο ορισμούς, οι οποίοι, αν και διαφορετικοί, συχνά συγχέονται μεταξύ τους.

Αρχικά, η σχολική βία, που είναι ένα σύνθετο κοινωνικό φαινόμενο, σχετίζεται με επιθετικές συμπεριφορές και περιστατικά που λαμβάνουν χώρα μέσα στο σχολείο (Πανούσης, 2013). Αυτή μπορεί να διακριθεί σε βία ανάμεσα σε μαθητές, βία ανάμεσα σε μαθητές και εκπαιδευτικούς και βία ανάμεσα σε εκπαιδευτικούς, ενώ οι περισσότερες έρευνες για τη σχολική βία που έχουν γίνει μελετούν τη βία ανάμεσα σε μαθητές.

Σύμφωνα με την Αρτινοπούλου (2001) «*Η βία στο σχολείο ορίζεται ως η επιβολή της βούλησης ενός μέρους της εκπαιδευτικής διαδικασίας σε κάποιο άλλο και η πρόκληση ζημίας ή βλάβης*». Κατά τον Πανούση (2008), «*η σχολική βία (school violence) αφορά κατηγορία εγκλημάτων που διαπράττονται στο σχολικό χώρο και δεν πρέπει να συγχέεται με αντικοινωνικές/εγκληματικές ενέργειες των μαθητών που τελούνται εκτός σχολείου. Ατομικά, συλλογικά, σχολικά, κοινωνικά, πολιτισμικά, οικονομικά χαρακτηριστικά διαπλέκονται μέσα στην τάξη με βάση την ψυχολογία του παιχιδιού και της πρόκλησης*».

1.2.Ορισμός σχολικού εκφοβισμού

Όταν μιλάμε για σχολικό εκφοβισμό, κάνουμε λόγο για τη θυματοποίηση και την υποβολή ενός μαθητή ή μιας ομάδας μαθητών σε επικίνδυνες εμπειρίες από έναν ή και παραπάνω μαθητές (Τρίγκα-Μερτίκα, 2011). Ακόμη, για να υφίσταται ο σχολικός εκφοβισμός απαιτείται να υπάρχει πρόθεση, δηλαδή να επιδιώκεται σκόπιμα η πρόκληση ζημίας, να υπάρχει διάρκεια, επανάληψη και να γίνεται με συστηματικό και στοχευμένο τρόπο και, τέλος, να υπάρχει ανισορροπία και διαφορά ισχύος ανάμεσα στον θύτη και το θύμα (Burger, Strohmeier, Spröber, Bauman & Rigby, 2015 · Meyer, 2016).

Σύμφωνα με τον Olweus (2009), όταν, στο πλαίσιο ενός παιχνιδιού, φίλοι ή συμμαθητές παρουσιάζουν επιθετικότητα ή πειράζουν ο ένας τον άλλον, αυτό δεν συνεπάγεται και σχολικό εκφοβισμό, εκτός βέβαια αν ξεφεύγει από το πλαίσιο του παιχνιδιού ή έχει μεγάλη χρονική διάρκεια. Τις περισσότερες φορές φαινόμενα σχολικού εκφοβισμού λαμβάνουν χώρα ανάμεσα σε άτομα που δεν διατηρούν φιλικές σχέσεις και συνήθως το αποκαλούμενο «θύμα» είναι το άτομο που φαίνεται πιο «αδύναμο» (Σμυρναίου, 2014).

Ο εκφοβισμός μπορεί να είναι είτε άμεσος (φανερή επίθεση με φυσικό ή λεκτικό τρόπο που μπορεί να παρουσιαστεί μέσω πειραγμάτων, προσβολών, ξυλοδαρμών, χειρονομιών), είτε έμμεσος (μέσω της μη λεκτικής επικοινωνίας, αποκλεισμός από τις διαπροσωπικές επαφές, δυσφήμιση, εξασθένιση της εικόνας) (Κουρκούτας & Κοκκιάδη, 2015 · Νικολάου, 2013).

Επίσης, ο σχολικός εκφοβισμός είναι φαινόμενο ομαδικό, καθώς αφορά τους μαθητές που εκφοβίζουν και αυτούς που εκφοβίζονται, αυτούς που παρατηρούν τα περιστατικά και όσους γνωρίζουν ότι αυτά λαμβάνουν χώρα κατ' επανάληψη (π.χ. μαθητές, εκπαιδευτικοί, γονείς, λοιπό εκπαιδευτικό προσωπικό) (Σμυρναίου, 2014).

1.3.Η έκταση της σχολικής βίας

Δύσκολα οριοθετείται η έννοια της σχολικής βίας, καθώς αυτή συγχέεται με το πλαίσιο το κοινωνικο-πολιτισμικό (Αρτινοπούλου, 2001). Επομένως, το φαινόμενο, καθώς είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με την κοινωνία, παρουσιάζεται διαφορετικά στις διαφορετικές κοινωνίες της Ελλάδας, της Ευρώπης ή των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής (Αγγελόπουλος, 2017). Σύμφωνα με τον Μανιάτη (2010), στον ελλαδικό χώρο η σχολική βία, αν και εμφανίζεται σε μικρότερη ένταση συγκριτικά με άλλες χώρες της Ευρώπης, είναι υπαρκτή και απαιτείται η αντιμετώπισή της. Το ενδιαφέρον για έρευνα του φαινομένου τοποθετείται στην αρχή της δεκαετίας του 2000, όπου και μελετήθηκαν μέτρα πρόληψης και αντιμετώπισής του (Μανιάτης, 2008).

Ωστόσο, τα αποτελέσματα ερευνών που έχουν γίνει για το μέγεθος της σχολικής βίας είναι αντιφατικά, καθώς βάσει ορισμένων ερευνών τα φαινόμενα έχουν έντονη αύξηση (Τσατσάκης, 2019), ενώ σύμφωνα με τον Θάνο (2017) είναι ήπιας έντασης και μορφής και κυμαίνονται σε χαμηλά επίπεδα.

Κατά τον Πανούση (2016), οι μαθητές και οι μαθήτριες δυσκολεύονται να κατανοήσουν τι είναι η σχολική βία και τις μορφές με τις οποίες αυτή εμφανίζεται κι έτσι τα αποτελέσματα των ερευνών είναι αντιφατικά μεταξύ τους. Ενώ, λοιπόν, το 80% του μαθητικού συνόλου που έλαβε μέρος στην έρευνα υποστηρίζει πως η βία είναι υπαρκτή στο σχολείο τους, μόνο το 20% δηλώνει πως έχει ασκήσει βία και το 15% ότι έχει υποστεί βία. Σε έρευνα που συμμετείχαν 167 μαθητές τεσσάρων έως έξι ετών, το 10,5% των συμμετεχόντων παρουσίαζε συμπεριφορά εκφοβιστική, ενώ το 8,3% δεχόταν την εν λόγω συμπεριφορά (Βλάχου, Botsoglou, & Ανδρέου, 2016).

Σε έρευνα που καταγράφει τη σχολική βία στην Ελλάδα με σκοπό την αποτελεσματική πρόληψη και αντιμετώπισή της, στην οποία συμμετείχαν μαθητές πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (3.667 και 33.112 μαθητές αντίστοιχα), τα αποτελέσματα έδειξαν πως το 15,4% των μαθητών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης δήλωσε ότι φοβάται εξαιτίας κάποιου/ων συμμαθητή/των του, ενώ το 68,9% των μαθητών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ανέφερε πως δεν έχει υπάρξει ποτέ θύμα ή θύτης (Αρτινοπούλου, Μπαμπάλης, & Νικολόπουλος, 2016).

Αξίζει να αναφερθεί πως η καταγεγραμμένη σχολική βία, δηλαδή η επίσημη, δεν ταυτίζεται με την ανεπίσημη, καθώς τυγχάνει οι μαθητές που δέχονται τη βία και όσοι παρατηρούν το φαινόμενο, να μην μιλούν για αυτό. Ακόμη, αυτό ενδέχεται να οφείλεται στην αδυναμία ορισμένων εκπαιδευτικών να αντιληφθούν τα περιστατικά σχολικής βίας, στη σκόπιμη μη καταγραφή τους για την αποφυγή δυσφήμισης του σχολείου ή στη μη συμμετοχή τους σε σχετικές έρευνες (Θάνος & Μπούνα, 2015 · Μπούνα, 2018).

1.4.Μορφές σχολικής βίας και ρόλοι εμπλεκόμενων μερών

Η σχολική βία μπορεί να παρουσιάζεται με διάφορες μορφές, που τις περισσότερες φορές επηρεάζουν μαθητές και εκπαιδευτικούς. Κατά την Μπούνα (2018), οι μορφές σχολικής βίας μπορούν να εμφανιστούν συνδυαστικά και ταυτόχρονα ή η κάθε μία μόνη της. Επιπλέον, οι μορφές σχολικής βίας είναι διαφορετικές ανάλογα με την ηλικία και την εκπαιδευτική βαθμίδα των μαθητών και ανάλογα με τα μοναδικά κοινωνικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά που παρουσιάζουν τα σχολεία (Θάνος, 2017). Η κατηγοριοποίηση της σχολικής βίας αποτελεί δύσκολη υπόθεση.

Μια γενικότερη κατηγοριοποίηση της σχολικής βίας είναι σε άμεση και έμμεση. Όταν αναφερόμαστε στην άμεση σχολική βία, κάνουμε λόγο για φανερή επίθεση με λεκτική ή σωματική βία στο θύμα από τον θύτη που εύκολα την αντιλαμβάνεται ο περίγυρος. Όταν μιλάμε για έμμεση βία, η οποία χρίζει και επαυξημένης προσοχής, αναφερόμαστε στη συγκαλυμμένη βία που δύσκολα την αντιλαμβάνεται κανείς και στοχεύει στο να απομονώσει, να αποκλείσει κοινωνικά και να σπλώσει την προσωπικότητα και τον χαρακτήρα του θύματος (Τσιάντης & Ασημόπουλος, 2010 · Θάνος, 2017 · Τσατσάκης, 2019).

Σύμφωνα με την Αρτινοπούλου (2001) η βία μπορεί να είναι ψυχολογική-κοινωνική, σωματική, σεξουαλική ή λεκτική. Σε έρευνά της η Μπούνα (2018), βάσει των απαντήσεων μαθητών δημοτικού και γυμνασίου, κατέγραψε τις εξής μορφές σχολικής βίας:

- Λεκτική βία - 66 μορφές (πειράγματα, βρισιές, απειλές)
- Σωματική βία – 55 μορφές (χτυπήματα, σπρωξίματα)
- Κοινωνική βία – 17 μορφές (συκοφάντηση, αποκλεισμός)
- Σεξουαλική βία - 5 μορφές (χούφτωμα, πιάσιμο γεννητικών οργάνων και στήθους, φωτογραφίες στην τουαλέτα)

- Ηλεκτρονική βία (φωτογραφίες ή βίντεο από μαθητές που τραβήχτηκαν στις τουαλέτες που διακινούνται στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης).

Μια άλλη ομαδοποίηση των μορφών σχολικής βίας, κατά τον Θάνο (2017), είναι η ακόλουθη:

1) Βία κατά πρόσωπο ή εαυτού, στην οποία υπάγονται οι ακόλουθες:

- Σωματική βία (π.χ. μπουνιές, τσιμπήματα, κλοτσιές, σφαλιάρες, φτύσιμο)
- Λεκτική βία (π.χ. καυγάδες, απειλές, δυσφήμιση, βρισιές, κοροϊδίες, πειράγματα που σχετίζονται με την εξωτερική εμφάνιση, το νοητικό δυναμικό, τη σεξουαλικότητα, την εθνική καταγωγή- Αξίζει να αναφερθεί και η «ρατσιστική βία», όπου, σύμφωνα με τους Μανιάτη, Νικολάου και Παπαδόπουλο (2009), απορρίπτονται οι ομάδες εθνοπολιτισμικής ετερότητας εξαιτίας του φόβου)
- Μη λεκτική βία (π.χ. χειρονομίες, μορφασμοί)
- Σεξουαλική παρενόχληση/ βία (π.χ. σεξιστικά σχόλια, πειράγματα)
- Ηλεκτρονική βία (μέσω του διαδικτύου)
- Κοινωνική βία (π.χ. αποκλεισμός)
- Χρήση ουσιών
- Κατανάλωση αλκοόλ
- Κάπνισμα

2) Βία κατά της διδακτικής διαδικασίας (φασαρία, ενόχληση συμμαθητών, ρίψη αντικειμένων, αντιγραφή, χρήση κινητού, κοπάνες, αδικαιολόγητες και συχνές απουσίες)

3) Βία κατά του σχολείου (υλικές ζημιές, καταστροφές, βανδαλισμοί, κλοπές, διαρρήξεις).

Αναφορικά με τους ρόλους που ενδεχομένως υιοθετούν τα εμπλεκόμενα μέρη είναι αυτός του θύτη, του θύματος και του παρατηρητή. Το άτομο που επιδίδεται σε βίαιες συμπεριφορές, δηλαδή ο θύτης, συνήθως είναι ογκώδης, δεν μπορεί να ελέγξει την ορμή του, δεν μπορεί να μπει στη θέση του άλλου και να αντιληφθεί πώς νιώθει, είναι προκλητικός και θέλει να επιβληθεί και να πληγώσει τους γύρω του (Κουρκούτας, 2011 · Olweus, 2009 · Rigby, 2002).

Ο μαθητής που είναι ο αποδέκτης της βίαιης συμπεριφοράς, δηλαδή το θύμα, τις περισσότερες φορές παρουσιάζει διαφοροποιήσεις συγκριτικά με την πλειοψηφία των μαθητών που σχετίζονται με τα ατομικά του χαρακτηριστικά (π.χ. σωματική διάπλαση, χρώμα δέρματος, ειδική ανάγκη ή αναπηρία) ή με χαρακτηριστικά της ταυτότητάς του (π.χ. θρησκεία, σεξουαλικό προσανατολισμό). Ο μαθητής – θύμα συνήθως έχει μειωμένη αυτοεκτίμηση και αυτοπεποίθηση, αντιμετωπίζει ελλείμματα σε κοινωνικο-συναισθηματικό επίπεδο, βιώνει απόρριψη, αποφεύγει να πηγαίνει

σχολείο, καθώς φοβάται μην υποστεί βίαιη συμπεριφορά, κι έτσι υπάρχει πτώση στην ακαδημαϊκή του επίδοση (Giovazolias, Kourkoutas, Mitsopoulou & Georgiadi, 2010 · Rigby, 2002 · Τρίγκα-Μέρτικα, 2015).

Οι μαθητές που είναι παρόντες σε περιστατικά σχολικής βίας έχουν τον ρόλο του παρατηρητή. Αυτοί μπορεί είτε να μείνουν αμέτοχοι, εξαιτίας του φόβου τους μήπως δεχθούν κι εκείνοι βία, είτε να ενισχύσουν ή να στηρίζουν τον θύτη, είτε να παρέμβουν και να υποστηρίξουν το θύμα (Ασημόπουλος, Χατζηπέμου, Σουμάκη, Διαρεμέ, Γιαννακοπούλου & Τσιάντης, 2008 · Κοντογιάννης, 2016 · Salmivalli, Lagerspetz, Björkqvist, Österman & Kaukiainen, 1996).

1.5. Παράγοντες σχολικής βίας

Με βάση την αιτιοκρατική προσέγγιση, που επιδιώκει να ερμηνεύσει το φαινόμενο της σχολικής βίας, μια βίαιη συμπεριφορά είναι αποτέλεσμα διάφορων παραγόντων ατομικών-ψυχολογικών και κοινωνικών-περιβαλλοντικών, οι οποίοι συχνά συνυπάρχουν και λειτουργούν συνδυαστικά (Asimopoulos, Bibou-Nakou, Hatzipemou, Soumaki & Tsiantis, 2013 · Θάνος, 2017).

Στους ατομικούς – ψυχολογικούς παράγοντες υπάγονται το φύλο, οι βιολογικοί και κληρονομικοί παράγοντες, οι ψυχικοί και ψυχολογικοί παράγοντες, ενώ στους κοινωνικούς – περιβαλλοντικούς παράγοντες περιλαμβάνεται η οικογένεια, το σχολείο, οι παρέες συνομηλίκων, τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (Μ.Μ.Ε.), διάφοροι κοινωνικοοικονομικοί παράγοντες και η μετανάστευση (Γεωργούλας, 2000 · Θάνος, 2017 · Ματσόπουλος, 2009 · Τσατσάκης, 2019).

1.5.1. Ατομικοί – ψυχολογικοί παράγοντες

❖ Φύλο

Τόσο τα αγόρια, όσο και τα κορίτσια επηρεάζονται σε μεγάλο βαθμό από τα κοινωνικά πρότυπα και τις κοινωνικές αντιλήψεις και έτσι υιοθετούν άμεσες και έμμεσες μορφές βίας αντίστοιχα (Κουρκούτας & Κοκκιάδη, 2015). Ακόμη, ο τρόπος με τον οποίο κοινωνικοποιούνται τα αγόρια τα ωθεί στην υιοθέτηση βίαιων συμπεριφορών, καθώς αυτές τους παρουσιάζονται ως φυσιολογικές. Επίσης, τα κορίτσια, εξαιτίας της ανάπτυξής τους σε βιολογικό επίπεδο, αντιλαμβάνονται ορθότερα πρότυπες κοινωνικές συμπεριφορές που αποτρέπουν τις βίαιες πράξεις, εν αντιθέσει με τα αγόρια (Hay, 2007). Σύμφωνα με την Μπούνα (2018) τα αγόρια εκδηλώνουν διαφορετικές μορφές βίας από ότι τα κορίτσια. Τα αγόρια εκδηλώνουν συνήθως σωματική και λεκτική βία, ενώ τα κορίτσια χρησιμοποιούν τα πειράγματα, τις ενοχλήσεις, το κουτσομπολιό και τον αποκλεισμό σε επίπεδο κοινωνικό, για να ασκήσουν βία/ εκφοβισμό (Olweus, 1999).

❖ Βιολογικοί και κληρονομικοί παράγοντες

Στους βιολογικούς-κληρονομικούς παράγοντες εμπεριέχονται η κληρονομικότητα, φυσιогνωμία και η σωματική κατασκευή του παιδιού, οι

μειονεξίες, οι φυσικές ασθένειες, οι δυσλειτουργίες σε επίπεδο νευρικού συστήματος, γενετικό και νευροφυσιολογικό (Γεωργούλας, 2000 · Θάνος, 2017). Σύμφωνα με πολλούς ερευνητές η βία και παραβατική συμπεριφορά είναι έμφυτο στοιχείο στον άνθρωπο που τον ακολουθεί ακούσια από τη γέννησή του, οπότε η κληρονομικότητα έχει επίδραση στην άσκηση βίας (Ζαραφωνίτου, 2004 · Φαρσεδάκης, 1986). Οι βιολογικοί και κληρονομικοί παράγοντες, όμως, είναι σχεδόν αδύνατο να διαχωριστούν από τους κοινωνικούς-περιβαλλοντικούς παράγοντες και γι' αυτόν τον λόγο δεν γίνεται να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα για την επιρροή των πρώτων στη βία (Αλεξιάδης, 2004).

❖ Ψυχικοί και ψυχολογικοί παράγοντες

Όταν μιλάμε για ψυχικούς και ψυχολογικούς παράγοντες κάνουμε λόγο για δυσλειτουργίες του «εγώ» και του «υπερ-εγώ», μαθησιακές δυσκολίες, διαταραχές μάθησης και αντίληψης, νοητική καθυστέρηση, αυτισμό, Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής και Υπερκινητικότητα (ΔΕΠ-Υ), σχιζοφρένεια, επιληψία, χαμηλή αυτοεκτίμηση, εφηβεία. Βάσει ερευνών όλα τα παραπάνω συμβάλλουν στην εμφάνιση βίαιων και παραβατικών συμπεριφορών (Σπινέλλη, 2005). Σύμφωνα με τη Θεμελή (2013) από έρευνες που έγιναν δεν προέκυψε αιτιώδης σχέση ανάμεσα στις μαθησιακές δυσκολίες και την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς. Ο Φαρσεδάκης (1986) εντοπίζει συσχέτιση ανάμεσα στη νοητική καθυστέρηση και την εκδήλωση βίαιης συμπεριφοράς, υπογραμμίζει όμως, πως δεν πρέπει να παραβλέπουμε την επίδραση των περιβαλλοντικών παραγόντων. Αξίζει να σημειωθεί πως τα παιδιά με αναπηρίες και τα παιδιά που αντιμετωπίζουν διαταραχές συναισθηματικές και ψυχολογικές είναι πιο ευάλωτα και θυματοποιούνται σε μεγαλύτερο ποσοστό, αποκλείονται κοινωνικά και κακοποιούνται σωματικά και ψυχολογικά (Barkley, 2006 · Κούρκουτας & Κοκκιάδη, 2015 · Rose, Monda-Amaya & Espelage, 2010).

1.5.2. Κοινωνικοί – περιβαλλοντικοί παράγοντες

❖ Οικογένεια

Το οικογενειακό περιβάλλον αδιαμφισβήτητα επηρεάζει καταλυτικά την ανάπτυξη του παιδιού σε επίπεδο συναισθηματικό, νοητικό, προσωπικότητας και αυτοεικόνας. Οι γονείς, και γενικότερα η οικογένεια, θέτουν τα πρώτα και σημαντικά θεμέλια, ώστε το παιδί να κοινωνικοποιηθεί, να αποκτήσει και μετέπειτα να αναπτύξει δεξιότητες, να υιοθετήσει αξίες και να διαμορφώσει στάσεις (Κατσικάς, 2023 · Μπρούζος, 2007). Η οικογένεια, ως ο πρώτος και σημαντικότερος φορέας κοινωνικοποίησης για το παιδί, προωθεί ή αποθαρρύνει την εκδήλωση βίαιης συμπεριφοράς, λειτουργώντας οι γονείς και ως πρότυπα μέσω των στάσεων και των συμπεριφορών τους (Θάνος, 2012). Ακόμη, σύμφωνα με τον Bourdieu, το παιδί κατά την κοινωνικοποίησή του αποκτά τα κυρίαρχα πρότυπα, τα οποία σχετίζονται με το κοινωνικό status της οικογένειάς του και επηρεάζουν τη στάση του απέναντι στη βία (Νικολάου, 2009).

Για να υιοθετήσει το παιδί μια επιθυμητή συμπεριφορά, είναι σημαντικότερο να μεγαλώνει μέσα σε ένα ήρεμο οικογενειακό περιβάλλον, όπου θα νιώθει συναισθηματικά ασφαλές, θα έχει θετική αυτοεικόνα, οι γονείς του θα έχουν θετική στάση και προσδοκίες για το εκπαιδευτικό σύστημα, θα ενδιαφέρονται για τις σχολικές δραστηριότητες του παιδιού τους και θα κατανοούν τους λόγους που ενδεχομένως συνέβαλλαν στη σχολική του αποτυχία (Πυργιωτάκης, 1994).

Εν αντιθέσει, ένα παιδί είναι πολύ πιθανό να εκδηλώσει βίαιες και παραβατικές – εκφοβιστικές συμπεριφορές, όταν μεγαλώνει σε ένα οικογενειακό περιβάλλον με προβλήματα, όπως διαζύγιο, ασθένειες, μετανάστευση, ανεργία, οικογενειακή βία, κακοποίηση, συγκρούσεις, απουσία ή αδιαφορία των γονέων, παραμέληση, περιορισμός της αυτονόμησης, έλλειψη επικοινωνίας, υπερβολική πειθαρχία και καταπίεση ή ανοχή (Espelage, Bosworth & Simon, 2000 · Baldry, 2003 · Bowes, Arseneault, Maughan, Taylor, Caspi & Moffitt, 2009 · Holt, Finkelhor & Kantor, 2007 · Μαυρογιάννης, 2006 · Μόττη-Στεφανίδη, 2004 · Πυργιωτάκης, 1994).

❖ Σχολείο

Το σχολείο, που αποτελεί μια μικρογραφία της κοινωνίας, συμβάλλει στην κοινωνικοποίηση του παιδιού από την πολύ μικρή του ηλικία, στον ενστερνισμό ηθικών αξιών και στη διαμόρφωση κριτικής σκέψης για την υιοθέτηση επιθυμητών συμπεριφορών (Θάνος, 2009).

Βάσει ερευνών η εκδήλωση βίαιων και παραβατικών συμπεριφορών στο σχολικό περιβάλλον ακολουθεί ανοδική πορεία. Παρότι το σχολείο είναι σημαντικότερος φορέας κοινωνικοποίησης, αυτό δεν μπορεί να μειώσει τις επιθετικές συμπεριφορές, καθώς αυτές επηρεάζονται και από τα ατομικά στοιχεία και την προσωπικότητα του μαθητή και από άλλους κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς παράγοντες. Επίσης, έχει φανεί ότι η εμφάνιση βίαιης συμπεριφοράς στο σχολείο εντείνεται εξαιτίας της μειωμένης επικοινωνίας και συνεργασίας των εκπαιδευτικών με τους μαθητές και τους γονείς τους και της χαμηλής σχολικής επίδοσης (Αγγελόπουλος, 2017 · Βουϊδάσκης, 1987). Αξίζει να σημειωθεί πως η χαμηλή σχολική επίδοση συνιστά και αιτία και αποτέλεσμα της βίαιης συμπεριφοράς, καθώς οι μαθητές με χαμηλή σχολική επίδοση βαριούνται κατά τη διάρκεια της εκπαιδευτικής διαδικασίας, νιώθουν ότι ο περίγυρος τους απορρίπτει, νιώθουν μειονεκτικά και αισθήματα κατωτερότητας κι έτσι ωθούνται στην υιοθέτηση επιθετικών συμπεριφορών. Ακόμη, οι μαθητές που εκδηλώνουν παραβατική συμπεριφορά ασχολούνται με άλλα πράγματα και απομακρύνονται από την εκπαιδευτική διαδικασία, με αποτέλεσμα να μειώνεται η σχολική τους επίδοση. Δημιουργείται, δηλαδή, ένας φαύλος κύκλος (Θάνος, 2017 · Νικολάου, 2004 · Φαρσεδάκης, 1986).

Τα αρνητικά συναισθήματα και το άγχος που δημιουργούνται σε μαθητές και εκπαιδευτικούς εξαιτίας της υπερόγκης ύλης, η ανταγωνιστικότητα, η έλλειψη δημιουργικών μαθημάτων, η μειωμένη συνεργασία και η εφαρμογή μη

αποτελεσματικών πρακτικών παρέμβασης από τους εκπαιδευτικούς ενισχύουν την εκδήλωση βίαιων συμπεριφορών (Ματσόπουλος, 2009 · Χηνάς & Χρυσαφίδης, 2000). Τέλος, στις μεγαλουπόλεις φαίνεται να επιδρά αρνητικά στην εκδήλωση βίας η περιοχή που βρίσκεται το σχολείο και το μέγεθός του, η εθνοπολιτισμική προέλευση του μαθητικού πληθυσμού και το μέγεθος ενσωμάτωσης ή αποκλεισμού από το σχολείου των μειονοτικών πληθυσμών (Κούτρας & Γιαννοπούλου, 2004)

❖ Παρέες συνομηλίκων

Η παρέα, μετά την οικογένεια και το σχολείο, αποτελεί τον τρίτο σημαντικότερο φορέα κοινωνικοποίησης. Αυτή βοηθά το παιδί να αναπτυχθεί κοινωνικά και συναισθηματικά και να ανεξαρτητοποιηθεί, του δημιουργεί αίσθημα ασφάλειας και τη σιγουριά ότι ανήκει κάπου, απομακρύνοντάς το έτσι από την εκδήλωση βίαιων και παραβατικών συμπεριφορών, αλλά και από τυχόν θυματοποίησή του (Μακρή-Μπότσαρη, 2005).

Έχει παρατηρηθεί πως τα παιδιά που ανήκουν στην ίδια παρέα ή ομάδα συμπεριφέρονται με παρόμοιο τρόπο, καθώς αυτά επιδιώκουν να κάνουν παρέα με άλλα παιδιά που έχουν κοινά χαρακτηριστικά (Prinstein & Dodge, 2008). Η θέση που έχει ένας μαθητής μέσα στην ομάδα των συνομηλίκων επηρεάζει και τη συμπεριφορά που θα ακολουθήσει κατά τη διάρκεια ενός βίαιου περιστατικού. Ακόμη, το να αποδεχθεί τη βία ή ακόμη και να υιοθετήσει ο ίδιος βία συμπεριφορά, ενδέχεται να είναι το αποτέλεσμα της ανάγκης του να γίνει αποδεκτός από την ομάδα των συνομηλίκων (Ανδρέου, 2011 · Tsang, Hui & Law, 2011).

Βάσει ορισμένων ερευνών, οι μαθητές που γίνονται μέλη ομάδων που εμφανίζουν βία συμπεριφορά, έχουν πρώτα απορριφθεί από τους συνομηλίκους τους που δεν παρουσιάζουν επιθετική συμπεριφορά. Έτσι, στρέφονται προς αυτούς που έχουν βιώσει την ίδια απόρριψη και απομόνωση και ενωμένοι διαπράττουν βίαιες πράξεις, για να αισθανθούν ότι γίνονται αποδεκτοί (Γεωργούλας, 2000 · Θάνος & Τσατσάκης, 2021· Πανταζή-Μελίστα, 2013).

❖ Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (M.M.E.)

Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (M.M.E.) ως φορέας κοινωνικοποίησης ενημερώνουν, επιμορφώνουν, ψυχαγωγούν και σέβονται τους αποδέκτες (Τσατσάκης, 2019). Ωστόσο, αυτά αποδεδειγμένα ασκούν επιρροή στη συμπεριφορά των παιδιών και των εφήβων προβάλλοντας σκηνές βίας. Σύμφωνα με τον Huesmann (2003), ανήλικοι μαθητές που παρακολουθούσαν για ώρες παιχνίδια και ταινίες με σκηνές βίας εμφάνισαν κατά την εφηβεία σε μεγαλύτερα ποσοστά βίαιες και επιθετικές συμπεριφορές. Σε πολλά παιδικά ο ήρωας χρησιμοποιεί βία, είτε χιουμοριστικά, είτε για να λύσει τα προβλήματά του, δημιουργώντας έτσι στα παιδιά και τους εφήβους τη λανθασμένη εντύπωση ότι η χρήση βίας μας προκαλεί γέλιο ή ότι είναι επιτρεπτό και αποδεκτό να χρησιμοποιούμε τη βία για να λύσουμε τα προβλήματά μας χωρίς να επέλθει κάποια συνέπεια για τον θύτη ή για το θύμα (Bartholow, Dill, Anderson & Lindsay, 2003 · Huesmann & Taylor, 2006 · Θάνος, 2017).

Επιπλέον, τα παιδιά όντας ανώριμα ηλικιακά συγχέουν την φαντασία με την πραγματικότητα, με αποτέλεσμα να μιμούνται σκηνές βίας που έχουν παρακολουθήσει στα Μ.Μ.Ε.. Τα Μ.Μ.Ε., ακόμη, παρουσιάζουν μια διαφορετική εικόνα της πραγματικής ζωής και αποπροσανατολίζουν τη σκέψη των ανηλίκων, προβάλλουν ψεύτικα πρότυπα και εξυψώνουν τα ναρκωτικά και την εγκληματικότητα στον βωμό του πλούτου (Bartholow, Dill, Anderson & Lindsay, 2003· Κάπαρη, 2013).

❖ Μετανάστευση

Ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια έχουν αυξηθεί οι μετανάστες και οι πρόσφυγες εξαιτίας των κοινωνικοπολιτικών και οικονομικών αλλαγών που έχουν προκύψει (Θάνος, 2017). Η κοινωνία μας πλέον, όντας πολυπολιτισμική, φιλοξενεί ανθρώπους με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο, οι οποίοι έχουν μεγαλώσει ενσωματώνοντας διαφορετικούς κοινωνικούς κανόνες. Αναμενόμενη είναι, λοιπόν, η πολιτισμική σύγκρουση αυτών των κοινωνικών κανόνων κάποια στιγμή.

Επίσης, ο κρατικός μηχανισμός αδυνατεί να υποδεχτεί, να φιλοξενήσει και να εντάξει τέτοια μεγέθη πληθυσμών. Ακόμη, υπάρχει έξαρση της ξενοφοβίας και του ρατσισμού, καθώς μερίδα γηγενών αντιλαμβάνεται τον «ξένο» ως απειλή, τον εχθρεύεται και του φέρεται βίαια (Μάσχα, 2015). Έτσι, άτομα με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο περιθωριοποιούνται, αποκλείονται κοινωνικά και γίνονται αποδέκτες βίαιων συμπεριφορών (Πανταζής, 2015). Οι μαθητές, λοιπόν, εθνοπολιτισμικής ετερότητας, ζώντας μέσα σε αυτές τις κοινωνικοπολιτισμικές συγκρούσεις και χωρίς ασφάλεια και ποιότητα, είναι πολύ πιθανό να παρουσιάσουν βίαιες και παραβατικές συμπεριφορές (Γεωργούλας, 2009). Σύμφωνα με την Ντάβου (2008), οι μετανάστες μαθητές βιώνουν επιπολιτισμικό σοκ, με αποτέλεσμα να υιοθετούν αντικοινωνικές συμπεριφορές.

Από όλα τα παραπάνω συμπεραίνουμε πως η εκδήλωση βίαιης ή επιθετικής συμπεριφοράς δεν οφείλεται μόνο σε έναν παράγοντα, αλλά σε συνδυασμό παραγόντων. Ο σημαντικότερος παράγοντας είναι η οικογένεια και έπεται το σχολείο και η παρέα συνομηλίκων. Σύμφωνα με τον Πανούση (2016), στο σχολείο μεταφέρεται από το παιδί η οικογενειακή βία. Η επίδραση των περιβαλλοντικών παραγόντων είναι μεγάλη στην εμφάνιση βίαιης συμπεριφοράς και μικρότερη η επίδραση των ατομικών χαρακτηριστικών. (Θάνος, 2012 · Θάνος, 2017).

1.6.Επιπτώσεις σχολικής βίας

Η σχολική βία προκαλεί σημαντικές και ποικίλες αρνητικές επιπτώσεις σε όλους όσους εμπλέκονται (θύτης, θύμα, παρατηρητής), καθώς επηρεάζουν την εξέλιξή τους και την πορεία τους ως την ενήλικη ζωή σε επίπεδο ψυχολογικό, ακαδημαϊκό, σωματικό και κοινωνικό (Bowes & Arseneault, 2013 · Κουρκούτας, Γιοβαζόλιας, Πλεξουδάκης & Stavrou, 2013 · Rigby, 2002).

Οι «θύτες», δηλαδή οι μαθητές που υιοθετούν βίαιες συμπεριφορές, συχνά έχουν χαμηλή αυτοεικόνα και αυτοπεποίθηση, επιζητούν την προσοχή, διαθέτουν φτωχές κοινωνικές δεξιότητες και συνήθως το οικογενειακό τους περιβάλλον είναι δυσλειτουργικό (Πρεκατέ, 2008). Εξαιτίας της συμπεριφοράς τους δεν μπορούν να ενσωματωθούν στο κοινωνικό σύνολο ούτε του σχολείου, ούτε της κοινωνίας. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να απομακρύνονται από την εκπαιδευτική διαδικασία ή ακόμη και να εγκαταλείπουν το σχολείο (Δημητροπούλου & Σβάρνας, 2016 · Φυλακτού, 2006). Επίσης, οι μαθητές-θύτες ενδέχεται να βιώνουν τον πόνο και την εγκατάλειψη, να φοβούνται ή να νιώθουν ότι απορρίπτονται από τον κοινωνικό τους περίγυρο, να έχουν ακόμη και αυτοκτονικό ιδεασμό (Ollweus, 2009). Ως ενήλικες, αργότερα, συνεχίζουν να φέρονται βίαια και η συμπεριφορά τους να είναι παραβατική, αδυνατώντας έτσι να αναπτύξουν υγιείς κοινωνικές σχέσεις, ή ενδέχεται να διαπράξουν εγκληματική ενέργεια (Καρκανάκη & Καφφετζή, 2009 · Κοντογιάννης, 2016).

Τα «θύματα», δηλαδή τα παιδιά που είναι οι αποδέκτες των βίαιων συμπεριφορών στο σχολείο, συχνά παρουσιάζουν διαταραχές στον ύπνο, χάνουν την όρεξή τους ή καταναλώνουν υπερβολική ποσότητα φαγητού, μπορεί να τραυματιστούν από την επίθεση ή και να απαιτηθεί να νοσηλευτούν (Flannery, Wester & Singer, 2004 · Gini & Pozzoli, 2009). Επίσης, κάποια εμφανίζουν άγχος, κατάθλιψη και αυτοκτονικές τάσεις. Κάποια άλλα απομονώνονται κοινωνικά, δεν δημιουργούν εύκολα φίλιες, νιώθουν θυμό, ενοχή ή ντροπή για όσα βιώνουν και αισθάνονται διαρκώς τρόμο ή αγωνία (Bowes & Arseneault, 2013 · Rose, Monda-Amaya & Espelage, 2010). Σύμφωνα με την Αρτινοπούλου (2009), η προσωπικότητα και η συμπεριφορά των μαθητών-θυμάτων επηρεάζεται δραστικά από τον εξευτελισμό, την ταπείνωση και το στίγμα που βιώνουν. Συχνά, νιώθουν ανασφάλεια στο σχολικό περιβάλλον, χάνουν την εμπιστοσύνη προς τους συμμαθητές τους, κλονίζεται η αυτοεικόνα και η αυτοπεποίθησή τους, διακατέχονται από αισθήματα κατωτερότητας και παρουσιάζουν πτώση στη σχολική τους επίδοση, εξαιτίας της άρνησής τους να πηγαίνουν σχολείο ή να συμμετέχουν στην εκπαιδευτική διαδικασία και της δυσκολίας συγκέντρωσής τους κατά τη διάρκεια του μαθήματος (Hawker & Boulton, 2000 · Καρκανάκη & Καφφετζή, 2009). Σύμφωνα με τον Νικολάου (2013), οι μαθητές με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο, που δέχονται βίαιες συμπεριφορές, παρουσιάζουν μεγαλύτερα ποσοστά άγχους και μειονεκτούν συγκριτικά με τους συμμαθητές τους σε επίπεδο γνωστικό.

Τέλος, επιπτώσεις έχουν και οι παρατηρητές βίαιων συμπεριφορών κι ας μην εμπλέκονται οι ίδιοι άμεσα. Τα υπόλοιπα μέλη της σχολικής κοινότητας βιώνουν άγχος, καθώς φοβούνται μην γίνουν και οι ίδιοι κάποτε αποδέκτες βίαιων συμπεριφορών. Επιπλέον, νιώθουν ανασφάλεια, αντιλαμβανόμενοι πως τα περιστατικά λαμβάνουν χώρα εντός του σχολείου, το οποίο υποτίθεται ότι είναι ένας ασφαλής για αυτά χώρος (Δημητροπούλου & Σβάρνας, 2016 · Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου, 2015).

1.7. Πρόληψη και αντιμετώπιση της σχολικής βίας

Οι στρατηγικές αντιμετώπισης του φαινομένου της σχολικής βίας υπάγονται στις ακόλουθες κατηγορίες:

- Πρωτογενής πρόληψη (επιδιώκεται η τροποποίηση ή η εξάλειψη των κοινωνικοοικονομικών και πολιτισμικών παραγόντων που οδηγούν στην εμφάνιση της βίας)
- Δευτερογενής παρέμβαση (εφαρμόζεται στις ομάδες υψηλού κινδύνου)
- Τριτογενής αντιμετώπιση (παρέμβαση σε περιστατικά βίας και επιδίωξη περιορισμού τους) (Αρτινοπούλου, 2001 · Κάργα, 2013).

Η δημιουργία και εφαρμογή των δράσεων γίνεται σε εθνικό, περιφερειακό-τοπικό και επίπεδο σχολικής μονάδας.

- ❖ Όταν μιλάμε για πρόληψη και αντιμετώπιση της σχολικής βίας σε εθνικό επίπεδο, εννοούμε την εκπαιδευτική πολιτική που ασκεί το κράτος. Το Υπουργείο Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού υλοποίησε κάποιες δράσεις, όπως την ίδρυση του Παρατηρητηρίου Πρόληψης της Σχολικής Βίας και του Εκφοβισμού το 2012, την θέσπιση της πανελλήνιας σχολικής ημέρας κατά της βίας στο σχολείο και για τα έτη 2013-2014 και 2014-2015 την «ανάπτυξη και λειτουργία δικτύου ενημέρωσης, επιμόρφωσης, πρόληψης και αντιμετώπισης φαινομένων της σχολικής βίας και εκφοβισμού». Στόχος του Παρατηρητηρίου Πρόληψης της Σχολικής Βίας και του Εκφοβισμού είναι να σχεδιάζει και να εφαρμόζει δράσεις για την πρόληψη της σχολικής βίας και του εκφοβισμού, να ερευνά αντίστοιχα περιστατικά και να τα διαχειρίζεται. Εκεί δίνεται ιδιαίτερη προσοχή στα περιστατικά ρατσιστικής βίας. Επίσης, η 6^η Μαρτίου έχει θεσπιστεί ως πανελλήνια σχολική ημέρα κατά της βίας στο σχολείο, με σκοπό να ενημερωθούν και να ευαισθητοποιηθούν μαθητές, εκπαιδευτικοί, γονείς και η ευρύτερη κοινότητα, αλλά και να υιοθετήσουν καλές πρακτικές πρόληψης και αντιμετώπισης της σχολικής βίας και του εκφοβισμού. Τέλος, το Υπουργείο εφήρμοσε καινοτόμες δράσεις που είχαν σκοπό να ευαισθητοποιήσουν και να ενημερώσουν την κοινότητα του σχολείου, να επιμορφώσουν διευθυντές και εκπαιδευτικούς και να προλαμβάνουν και να αντιμετωπίζουν περιστατικά σχολικής βίας και εκφοβισμού με τη συνδρομή των αρμόδιων φορέων (Κ.Ε.Σ.Δ., 2015).
- ❖ Σε περιφερειακό-τοπικό επίπεδο στις αντίστοιχες Διευθύνσεις Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, που είναι ο διαμεσολαβητής ανάμεσα στο κράτος και τα σχολεία, συστήθηκαν και λειτούργησαν τα «Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας» και τα «Κέντρα Πρόληψης της Σχολικής Βίας και Εκφοβισμού», τα οποία υπάγονταν στο «Παρατηρητήριο Πρόληψης της Σχολικής Βίας και του Εκφοβισμού». Με την ίδρυσή τους επιδιωκόταν να δημιουργηθούν και να εφαρμοστούν προγράμματα πρόληψης της σχολικής βίας και της παραβατικότητας και να υλοποιηθούν εκστρατείες ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης αντίστοιχα, μέσω της συνεργασίας του σχολείου με την

τοπική κοινωνία και τις κοινωνικές υπηρεσίες των δήμων (Αρτινοπούλου, 2001 · Θάνος, 2017).

- ❖ Σε επίπεδο σχολικής μονάδας στην πρόληψη και αντιμετώπιση της σχολικής βίας και του εκφοβισμού συμβάλλουν η επιμόρφωση των διευθυντών και των εκπαιδευτικών, η συνεργασία του σχολείου με τους γονείς, με το υπουργείο και με τους τοπικούς φορείς και η διοργάνωση από τη διοίκηση του σχολείου δράσεων και εκδηλώσεων με σκοπό την ενημέρωση και την ευαισθητοποίηση όλης της σχολικής κοινότητας (Lee, 2004 · Πανούσης, 2013). Τα προγράμματα που εφαρμόζονται στο σχολείο επιδιώκουν να συμμετέχουν ενεργά και να συνεργάζονται μεταξύ τους όλοι όσοι εμπλέκονται στην εκπαιδευτική διαδικασία (π.χ. μαθητές, εκπαιδευτικοί, γονείς). Βάσει ερευνών, οι δράσεις πρόληψης είναι σημαντικό να υλοποιούνται ήδη από το Νηπιαγωγείο, όπου υπάρχει σχετική ευελιξία του Αναλυτικού Προγράμματος και οι ευκαιρίες για σύναψη διαπροσωπικών σχέσεων και ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων, που σχετίζονται με τη διαχείριση περιστατικών σχολικής βίας και εκφοβισμού, είναι περισσότερες (Alsaker & Nagele, 2008 · Αρτινοπούλου, 2001 · Vlachou, Andreou, Botsoglou & Didaskalou, 2011). Μία σημαντικότερη δράση είναι η δημιουργία ενός «Σχολικού Κανονισμού Λειτουργίας» με σχολικούς κανόνες για την αποδεκτή και μη αποδεκτή συμπεριφορά, τον οποίο θα συντάξουν με σαφήνεια όλα τα μέλη της σχολικής κοινότητας (π.χ. εκπαιδευτικοί, μαθητές, γονείς) και θα τον ακολουθούν όλοι. Αυτός θα πρέπει να ανταποκρίνεται στις ιδιαίτερες ανάγκες των μαθητών, στις δυνατότητες και στις αδυναμίες τους (Αρτινοπούλου, 2001 · Batsche, 1997 · Θάνος, 2012 · Κουράκης, 2009 · Κουρκούτα, 2007 · Νικολαΐδης & Παπαστυλιανού, 2013). Ακόμη, ζωτικής σημασίας είναι η καλλιέργεια στους μαθητές ψυχοκοινωνικών δεξιοτήτων, καθώς έτσι θα βελτιωθεί η θετική στάση και η αποδοχή των άλλων μαθητών και ειδικά αυτών με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο, θα ενισχυθεί η αυτοεικόνα και η αυτοπεποίθησή τους, θα μειωθεί ο κίνδυνος στιγματισμού και περιθωριοποίησής τους και θα γίνεται χρήση των αποδεκτά κοινωνικών συμπεριφορών. Αναμφίβολα, οι μαθητές που συνεχίζουν να υιοθετούν βίαιες και παραβατικές συμπεριφορές πρέπει να υποστηρίζονται από εξειδικευμένη διεπιστημονική ομάδα, που θα τους πλαισιώνει ολόπλευρα και κατάλληλα και θα τους παρέχει την απαιτούμενη στήριξη, ώστε αυτοί να επανενταχθούν χωρίς να στιγματίζονται ή να περιθωριοποιούνται (Αρτινοπούλου, 2001 · Κουρκούτας & Κοκκιάδη, 2015 · Πανούσης, 2013 · Τσιάντης, 2010). Παράλληλα, οι εικαστικές δράσεις, που περιλαμβάνουν το θεατρικό παιχνίδι, τη ζωγραφική και το παιχνίδι ρόλων, συμβάλλουν στο να ενισχυθεί η ενσυναίσθηση των μαθητών, αλλά και στο να εκτονωθούν και να διαχειριστούν καλύτερα καταστάσεις όπου η συναισθηματική φόρτιση είναι τεταμένη (Gollwitzer, Eisenbach, Atria, Strohmeier & Banse, 2006 · Κουρκούτας & Κοκκιάδη, 2015). Μέσω βιωματικών δράσεων οι μαθητές μπορούν να μάθουν πώς να διαχειρίζονται τον θυμό τους (Ζεργιώτης, 2007). Μία άλλη δράση, που δίνει ευκαιρία για

ευαισθητοποίηση, συζήτηση ή και αναζήτηση βοήθειας, είναι η προβολή ταινιών ή η ανάγνωση βιβλίων που σχετίζονται με συμβάντα σχολικής βίας και εκφοβισμού (Crothers & Kolbert, 2008 · Ralston, 2005). Για να καταφέρουν οι μαθητές που έχουν υποστεί σχολική βία να ανακάμψουν και να διαχειριστούν τα όσα έχουν βιώσει απαιτείται αυτοί να εμπιστευθούν τον δάσκαλό τους και να υποστηριχθούν από εκείνον και το οικογενειακό τους περιβάλλον, οι οποίοι θα βρίσκονται σε διαρκή επικοινωνία και συνεργασία (Κουρκούτας, 2011 · Κουρκούτας & Κοκκιάδη, 2015). Ένα Πρόγραμμα Παρέμβασης, που εφαρμόστηκε και φάνηκε να μεταβάλλει θετικά τις στάσεις των μαθητών, είναι η «Μέθοδος Κοινού Ενδιαφέροντος» η οποία αποτελείται από πέντε φάσεις. Αρχικά, συναντιέται ο εκπαιδευτικός ή ο ψυχολόγος με τον μαθητή-θύτη, όπου επιχειρείται να κατανοήσει ο μαθητής ότι ο μαθητής-θύμα αντιμετωπίζει μια δύσκολη κατάσταση. Έπειτα, γίνεται συνάντηση με τον μαθητή-θύμα και ακολούθως με τα υπόλοιπα μέλη της σχολικής κοινότητας που εμπλέκονται. Στη συνέχεια ο μαθητής – θύτης και ο μαθητής – θύμα συνάπτουν συμφωνητικό όπου αποφασίζουν τη διακοπή των βίαιων περιστατικών και στο τέλος αξιολογούν τα αποτελέσματα της δράσης (Καργά, 2013 · Rigby, 2011). Μία από τις πρακτικές επίλυσης βίαιων περιστατικών είναι η Σχολική Διαμεσολάβηση, όπου δεν υπάρχει τιμωρητική διάθεση, αλλά επικρατεί ο διάλογος και ο σεβασμός και επιδιώκεται η βελτίωση των σχέσεων μεταξύ των μαθητών. Έρευνες έδειξαν πως εφαρμόζοντας την παραπάνω πρακτική μειώθηκε η σχολική βία, επήλθε βελτίωση της σχέσης ανάμεσα στους μαθητές, το κλίμα εντός του σχολείου έγινε καλύτερο και βελτιώθηκε η αυτοεκτίμηση των μαθητών (Αρτινοπούλου, 2010 · Θάνος & Νταλάκας, 2018). Στη σχολική διαμεσολάβηση συμμετέχουν ο διαμεσολαβητής και οι μαθητές που ενεπλάκησαν στο περιστατικό βίας. Μετά από αίτημα του ενός μαθητή στον διαμεσολαβητή, συμφωνείται ημερομηνία συνάντησης, όπου και οι δύο πλευρές περιγράφουν τι έγινε. Στη συνέχεια, αφού προτείνουν από δύο λύσεις, επιλέγουν για εφαρμογή τις δύο, υπογράφουν όλοι το συμφωνητικό και ορίζουν νέα ημερομηνία συνάντησης για ανατροφοδότηση (Αρτινοπούλου, 2010 · Γρηγοριάδου & Τέλλιου, 2016 · Θάνος, 2017). Μία άλλη μέθοδος είναι η «Ομάδα Υποστήριξης», όπου ο εκπαιδευτικός αρχικά, συναντά το θύμα και με τη βοήθειά του συνθέτει την ομάδα υποστήριξης. Έπειτα, οργανώνει την ομάδα υποστήριξης, εξηγεί το πρόβλημα, η ευθύνη μοιράζεται και αναζητούνται λύσεις. Αφού περάσει μία εβδομάδα εφαρμογής της μεθόδου γίνεται συνάντηση ανατροφοδότησης (Smith, Howard & Thompson, 2007). Επιπλέον, η μέθοδος «Επανορθωτική δικαιοσύνη» είναι μια μέθοδος ομαδικής επίλυσης προβλημάτων, όπου συμμετέχουν μέλη της σχολικής κοινότητας, εκπαιδευτικοί, ειδικοί σύμβουλοι, μαθητές και γονείς. Στόχος της είναι να αναλάβει ο θύτης την ευθύνη των πράξεών του και να αποκαταστήσει το θύμα και μέσα σε ένα κλίμα αποδοχής, κατανόησης και αλληλοσεβασμού να νιώσει ασφάλεια το θύμα και ο θύτης να επανενταχθεί ομαλά στο σχολικό περιβάλλον (Bowles, Garcia, Reyes & Pradiptyo, 2005 · Burssens & Vettenburg, 2006). Ακόμη,

έχει φανεί ότι τα ποσοστά σχολικής βίας μειώνονται, όταν οι εκπαιδευτικοί τηρούν ενεργητική στάση κατά τη διάρκεια περιστατικών σχολικής βίας και όταν υπάρχει θετικό κλίμα, κλίμα συνεργασίας και οι σχέσεις ανάμεσα σε εκπαιδευτικούς και μαθητές είναι θετικές, ώστε να υποστηρίζονται και οι μαθητές-θύματα και να ενθαρρύνονται όλοι οι μαθητές γενικότερα να αναφέρουν περιστατικά σχολικής βίας (Espelage, Polanin & Low, 2014). Μείωση των επιθετικών και βίαιων συμπεριφορών μπορεί να επιτευχθεί και μέσω της καλλιέργειας διαπροσωπικών και συναισθηματικών δεξιοτήτων, όπου οι μαθητές θα ασκηθούν στο να λύνουν τις διαφορές τους μέσω της συνεργασίας και του διαλόγου (Gionazolias, Kourkoutas, Mitsopoulou & Georgiadi, 2010 · Ματσόπουλος, 2009). Οι εκπαιδευτικοί, που διατελούν κεντρικό ρόλο στην αντιμετώπιση της σχολικής βίας, φαίνεται να είναι ελλιπώς καταρτισμένοι και η εκπαίδευση που έχουν λάβει δεν τους βοηθά να αντιμετωπίσουν περιστατικά που για την επίλυσή τους απαιτείται τροποποίηση της συμπεριφοράς (Κουράκης, 2009 · Ματσόπουλος, 2009). Ζωτικής σημασίας, λοιπόν, είναι η εκπαίδευση των εκπαιδευτικών σε ζητήματα «διαχείρισης και επίλυσης των συγκρούσεων» στο σχολείο, καθώς εκείνοι έχουν την πιο στενή επαφή με τους μαθητές και μπορούν να αντιληφθούν τα φαινόμενα βίας που λαμβάνουν χώρα και ποιοι μαθητές βρίσκονται σε κίνδυνο (Ματσόπουλος, 2009 · Μουσιδίου & Βεργίδης, 2014). Τέλος, απαιτείται η αέναη επιμόρφωσή τους σχετικά με πρακτικές που προλαμβάνουν, αντιμετωπίζουν και μειώνουν τη σχολική βία, τον ρατσισμό και τις προκαταλήψεις που συνυφαίνονται με την πολιτισμική ετερογένεια και με πρακτικές που ενισχύουν τις διαπολιτισμικές πρακτικές εκπαίδευσης (Αθανασιάδου & Ψάλτη, 2011 · Μάνεσης & Λαμπροπούλου, 2014).

Κεφάλαιο 2: Πολιτισμική ετερότητα, σχολική βία και διαπολιτισμική εκπαίδευση

2.1. Διαπολιτισμική εκπαίδευση

Ιδιαίτερα στις μέρες μας η μετακίνηση πληθυσμών τόσο προς την Ευρώπη, όσο και προς την Ελλάδα, είναι πολύ μεγάλη, καθώς έχουν επέλθει σημαντικές κοινωνικές, πολιτισμικές και οικονομικές αλλαγές. Αυτές οι αλλαγές αναγκάζουν τους ανθρώπους να φύγουν από τη χώρα τους για να προστατέψουν τη ζωή των παιδιών τους ή και τη δική τους, να αναζητήσουν ένα καλύτερο μέλλον και μια ποιοτικότερη ζωή, να ζήσουν με αξιοπρέπεια, να έχουν περισσότερες ευκαιρίες για εργασία. Η καθημερινή αλληλεπίδραση και συναναστροφή των γηγενών με άτομα που φέρουν διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο, αναδεικνύει τις πολιτισμικές τους διαφορές και οδηγεί σε τριβές και συγκρούσεις, που εμφανίζονται και στο σχολικό περιβάλλον, το οποίο είναι μία μικρογραφία της κοινωνίας. Μέσω της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης και των πρακτικών της, αυτές οι συγκρούσεις επιδιώκεται να μειωθούν ή ακόμη και να εξαλειφθούν (Γεωργογιάννης, 2008).

Οι 4 βασικές αρχές της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης, κατά τον Helmut Essinger είναι οι ακόλουθες:

- ✓ Εκπαίδευση για ενσυναίσθηση, ώστε το παιδί να κατανοεί τον άλλο, να μπαίνει στη θέση του και να βλέπει τα πράγματα από την οπτική του άλλου,
- ✓ Εκπαίδευση για αλληλεγγύη, για να αναπτύξει το παιδί συλλογική συνείδηση,
- ✓ Εκπαίδευση για διαπολιτισμικό σεβασμό, με σκοπό ο μαθητής να σέβεται την πολιτισμική ετερότητα και
- ✓ Εκπαίδευση κατά της εθνοκεντρικής σκέψης, για να μη διακατέχεται το παιδί από προκαταλήψεις και εθνικά στερεότυπα (Νικολάου, 2011).

Μέσω της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης επιδιώκεται η διάδραση, η αλληλεπίδραση, και όχι απλά η συνύπαρξη, ατόμων με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο μέσα σε ένα πλαίσιο ενσυναίσθησης, αλληλοκατανόησης, σεβασμού και αμοιβαίας και ειλικρινούς αποδοχής της διαφορετικότητας (Angelides, Stylianos & Leigh 2004 · Χατζησωτηρίου & Ξενοφώντος, 2014 · Χατζησωτηρίου & Αγγελίδης, 2018). Η διαπολιτισμική εκπαίδευση έχει ως στόχο να αντιμετωπίζονται όλοι οι μαθητές, ανεξαρτήτου πολιτισμικής βιογραφίας, αναγκών, δυνατοτήτων ή αδυναμιών, ισότιμα, να κοινωνικοποιηθούν και να προαχθεί η κοινωνική δικαιοσύνη σε ένα σχολικό περιβάλλον απαλλαγμένο από διακρίσεις και στερεότυπα (Bleszynka, 2008).

Κατά την εφαρμογή της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης απαιτείται να υπάρχει αδιάκοπη συνεργασία και επικοινωνία όλων των μελών που εμπλέκονται στην εκπαιδευτική διαδικασία (π.χ. εκπαιδευτικοί, διευθυντής, μαθητές, οικογένεια μαθητών, τοπική κοινωνία), με σκοπό να επικοινωνούνται και να επιλύονται άμεσα

τα ζητήματα που προκύπτουν και να έχουν όλοι οι μαθητές ίσες ευκαιρίες για συμμετοχή στην εκπαιδευτική διαδικασία και για ακαδημαϊκή εξέλιξη (Κεσίδου, 2010 · Χατζησωτηρίου & Αγγελίδης, 2018). Ακόμη, ζωτικής σημασίας είναι η τροποποίηση των αναλυτικών προγραμμάτων (Α.Π.), με σκοπό αυτά να είναι ανάλογα με τις ανάγκες, τις δυνατότητες και τις αδυναμίες των μαθητών και να τους παρέχουν την κατάλληλη και εξατομικευμένη εκπαίδευση για αυτούς (Βαλιάντη, 2015 · Μάρκου, 2004).

2.2. Η εκπαιδευτική πολιτική στην Ελλάδα

Τη δεκαετία του '80, όπου και κατανοούνται τα προβλήματα που προκύπτουν από τη συνύπαρξη ανθρώπων με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο, εντείνεται το ενδιαφέρον για την εκπαίδευση των μαθητών διαφορετικής πολιτισμικής βιογραφίας και ιδρύονται Τάξεις Υποδοχής, όπου σε διαφορετική τάξη γίνεται διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας στους αλλόγλωσσους μαθητές, με σκοπό αυτοί να παρακολουθήσουν το αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών, να ενσωματωθούν στην ελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα και την ευρύτερη κοινωνία. Ακόμη, τους προσφέρεται ενισχυτική διδασκαλία με κατάλληλα προσαρμοσμένο στις ανάγκες τους εκπαιδευτικό υλικό. Φροντιστηριακά τμήματα, επίσης, ιδρύονται, που λειτουργούν μετά τη λήξη του ωρολογίου προγράμματος και στοχεύουν στο να ενισχύσουν και να εντάξουν αυτούς τους μαθητές. Τη δεκαετία του '90, που είναι και η απαρχή της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης, ιδρύονται Διαπολιτισμικά σχολεία, τα οποία όμως δεν επιφέρουν ουσιαστικές αλλαγές στον αφομοιωτικό χαρακτήρα της εκπαίδευσης, καθώς εκεί δεν φοιτούν γηγενείς μαθητές, παρά μόνο αλλοδαποί κι έτσι δεν υπάρχει η μεταξύ τους αλληλεπίδραση. Το 1999 δημιουργούνται δύο τύποι Τάξεων Υποδοχής. Στην Τάξη Υποδοχής I ΖΕΠ (Ζώνη Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας) φοιτούν το πολύ για ένα έτος οι μαθητές που δεν γνωρίζουν καθόλου ή γνωρίζουν ελάχιστα την ελληνική γλώσσα και κάνουν εντατικά μαθήματα, ενώ παράλληλα παρακολουθούν και ορισμένα μαθήματα στην κανονική τους τάξη. Στην Τάξη Υποδοχής II ΖΕΠ φοιτούν οι μαθητές με μέτριο επίπεδο ελληνομάθειας ως και τρία έτη, όπου παρακολουθούν κανονικά το πρόγραμμα της τάξης τους και παράλληλα διδάσκονται την ελληνική γλώσσα ως δεύτερη από εξειδικευμένους εκπαιδευτικούς είτε εντός, είτε εκτός της γενικής τάξης (Δαμανάκης, 2000 · ΙΕΠ, 2016 · Καλοφορίδης, 2014 · Νικολάου, 2011).

Παρ' ότι έχουν γίνει βήματα προς τη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση, στην Ελλάδα με το μονογλωσσικό, το μονοπολιτισμικό και το εθνοκεντρικό σύστημα εκπαίδευσης, οι υφιστάμενες πολιτικές εκπαίδευσης οδηγούν στον διαχωρισμό, στην ενσωμάτωση ή την αφομοίωση των μαθητών με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο. Οι μαθητές που δε γνωρίζουν την ελληνική γλώσσα δεν κατανοούν τα αντικείμενα που διδάσκονται, καθώς δεν μπορούν να συνδέσουν τις γνώσεις που λαμβάνουν με τις ήδη υπάρχουσες γνώσεις τους, δεν παρακολουθούν την εκπαιδευτική διαδικασία και τελικά αποκλείονται από αυτή. Ακόμη, οι εκπαιδευτικοί που διδάσκουν αυτούς τους μαθητές δεν έχουν λάβει την απαιτούμενη επιμόρφωση και δεν διαθέτουν επαρκή κατάρτιση σε θέματα Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης. Τέλος, ενώ έχει τονιστεί

η σημασία και η σπουδαιότητα της αμοιβαίας και διαρκούς επικοινωνίας και συνεργασίας του σχολείου με την οικογένεια, έχει φανεί ότι αυτή δεν επιτυγχάνεται (Κηπουροπούλου, 2010 · Zulkuf, 2010).

2.3. Σχολική βία και πολιτισμική ετερότητα

Το άτομο σε όλη τη διάρκεια της ζωής του μέσα από την αλληλεπίδραση με τους γύρω του και επηρεασμένος από το κοινωνικοπολιτικό και πολιτισμικό γίνεσθαι προσπαθεί να δημιουργήσει και να προσδιορίσει την ταυτότητά του, η οποία επηρεάζει καθοριστικά την ανάπτυξη της προσωπικότητάς του, του χαρακτήρα και της ψυχοσύνθεσής του και τη δημιουργία σχέσεων με τους γύρω του. Η ταυτότητα εμπεριέχει διαφοροποιητικά στοιχεία, χαρακτηριστικά και γνωρίσματα που διαφοροποιούν το άτομο από «τον άλλο/τους άλλους» και το κάνουν να νιώθει μοναδικό (Γεωργογιάννης, 1999 · Cummins, 1999 · Δαμανάκης, 2007 · Lightfoot, Cole & Cole, 2014).

Αναφερόμενοι στην ετερότητα κάνουμε λόγο για την απουσία ομοιότητας των ανθρώπων σε διάφορα στοιχεία, όπως είναι το φύλο, η ηλικία, η θρησκεία, οι σεξουαλικές προτιμήσεις, η οικονομική κατάσταση, η κοινωνική και η πολιτισμική κατάσταση, η οποία ενδέχεται να δυσκολεύει την καθημερινή συμβίωση των ανθρώπων με διαφορετικό κοινωνικο-πολιτισμικό υπόβαθρο και να οδηγεί σε συγκρούσεις τόσο μέσα στο ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο, όσο και μέσα στο σχολικό περιβάλλον. Πιο συγκεκριμένα, η εθνοπολιτιστική ετερότητα είναι η απουσία ομοιότητας αναφορικά με τη θρησκεία, τη γλώσσα και την εθνικότητα (Ch'ng, 2014 · Cummins, 1999).

Στη σημερινή κοινωνία, που αναμφίβολα η ετερότητα αποτελεί χαρακτηριστικό της στοιχείο, για να υπάρχει ομαλή και ειρηνική συνύπαρξη απαιτείται όλα τα μέλη της να αποδέχονται και να σέβονται τη διαφορετικότητα και τον «άλλο» (Γκότοβος, 2002). Οι διάφορες μορφές ετερότητας είναι οι ακόλουθες:

- Πολιτισμική (σχετίζεται με την κουλτούρα, τον τρόπο σκέψης, τις συμπεριφορές, τα ήθη και τα έθιμα που παρουσιάζουν άτομα μιας συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας)
- Ατομική – προσωπική (αφορά την ατομική ταυτότητα που διαμορφώνει το άτομο καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του, η οποία είναι μοναδική, διαφοροποιεί το άτομο από τον «άλλο» και μεταβάλλεται από τις ιστορικές, κοινωνικές και πολιτικές αλλαγές)
- Θρησκευτική (εκφράζεται μέσα από τα στοιχεία της θρησκευτικότητας, π.χ. πίστη, δόγμα, και μέσα από τα εξωτερικά χαρακτηριστικά, π. χ. σταυροί, μαντήλες)
- Εθνική (είναι αποτέλεσμα κοινής καταγωγής, θεσμών, υποχρεώσεων και δικαιωμάτων, που συνδέει το άτομο με το κράτος και την κοινωνία) (Βερνίκος & Δασκαλοπούλου, 2002 · Γκότοβος, 2002 · Cummins, 1999).

Όταν μιλάμε για άτομα με πολιτισμική ετερότητα, κάνουμε λόγο για ανθρώπους με διαφορετικό πολιτισμικό κεφάλαιο, οι οποίοι θεωρούμε πως ανήκουν σε μια άλλη συλλογικότητα από ότι το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού μιας χώρας (Γκότοβος, 2002). Καθώς είναι αδύνατο να δημιουργηθεί μία πολιτειακή ταυτότητα, όπου όλες οι διαφορετικές ομάδες θα έχουν ίσες ευκαιρίες για να ακουστούν, τα άτομα με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο βιώνουν την υποτίμηση, την περιθωριοποίηση και τον στιγματισμό (Δαμανάκης, 2000).

Ιδιαίτερα στις μέρες μας στο ελληνικό σχολείο φοιτούν ολοένα και περισσότεροι μαθητές με πολιτισμική ετερότητα, οι οποίοι για να ανταπεξέλθουν στις νέες συνθήκες διαβίωσης δίνουν νόημα από την αρχή στα πολιτισμικά τους σύμβολα για να μπορούν αυτά να λειτουργήσουν στο νέο πλαίσιο. Ακόμη, για να ενταχθούν στη χώρα υποδοχής και να γίνουν αποδεκτοί προσπαθούν, συχνά μάταια, να αποβάλλουν τη διαφορετικότητά τους (Νικολάου, 2000 · Οικονομίδης & Κοντογιάννη, 2011). Οι γηγενείς συχνά τους αντιμετωπίζουν με προκατάληψη επειδή είναι «ξένου», «διαφορετικού», έχουν άλλη ταυτότητα κι έτσι λαμβάνουν χώρα και βίαια φαινόμενα (Πανταζής, 2015). Η σχολική βία συνδέεται με τη θεωρία των έσω και έξω ομάδων, όπου τα άτομα με όμοια χαρακτηριστικά και ταυτότητα αποτελούν την έσω ομάδα, ενώ όσοι έχουν διαφορετικά χαρακτηριστικά και ταυτότητα αποτελούν την έξω ομάδα. Τα μέλη των ομάδων στην προσπάθειά τους να εξυψώσουν την ομάδα τους και να μειώσουν την άλλη ομάδα έχουν εντάσεις και οδηγούνται σε συγκρούσεις (Δραγώνα, Σκούρτου & Φραγκουδάκη, 2001 · Νικολάου, 2013).

Για να εξετασθεί ο συσχετισμός της σχολικής βίας με την εθνοπολιτισμική ετερότητα έχουν χρησιμοποιηθεί διάφορες θεωρίες. Κάποιες από αυτές είναι:

- ✓ Η θεωρία της επαφής (μέσω της γνωριμίας και της αλληλεπίδρασης των μελών διαφορετικών πολιτισμικών ομάδων γίνονται αντιληπτά τα κοινά στοιχεία τους και μειώνονται οι προκαταλήψεις και η εμφάνιση βίαιων συμπεριφορών) (Pettigrew & Tropp, 2008).
- ✓ Η θεωρία της σύγκρουσης (οι διαφορετικές πολιτισμικές ομάδες επιδιώκουν να έχουν τον έλεγχο στο σχολείο κι έτσι οδηγούνται σε συγκρούσεις) (Alexopoulos & Kokkinos, 2018)
- ✓ Η θεωρία της θέσης ανισορροπίας ισχύος (θυματοποίηση της πολιτισμικής ομάδας που έχει μικρότερο ποσοστό εκπροσώπησης στο σχολείο από την εθνοπολιτισμική ομάδα των θυτών που είναι πολύ μεγαλύτερη) (Agirdag, Demanet, Houtte & Avermaet, 2010 · Alexopoulos & Kokkinos, 2018)
- ✓ Η θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας (τα άτομα θεωρούν ότι η ομάδα τους είναι ανώτερη συγκριτικά με άλλες ομάδες και τηρούν θετική στάση απέναντι στα μέλη της ομάδας τους, ενώ η στάση τους απέναντι

σε άλλες ομάδες είναι μεροληπτική και αρνητική) (Alexopoulos & Kokkinos, 2018 · Scheepers, Gijssberts & Coenders, 2002).

2.4. Έρευνες για τη σχολική βία και την πολιτισμική ετερότητα

Στην Ελλάδα και στο εξωτερικό έχουν γίνει έρευνες που μελετούν τον συσχετισμό της σχολικής βίας με την εθνοπολιτισμική ετερότητα, των οποίων τα αποτελέσματα ήταν αντιφατικά. Βάσει αρκετών ερευνών υπάρχει συσχέτιση ανάμεσα στη σχολική βία και την εθνοπολιτισμική ετερότητα και αυτή η ετερογένεια φαίνεται να οξύνει ή να αμβλύνει τη σχολική βία (Alexopoulos & Kokkinos, 2018 · Agirdag et al., 2010 · Larochette, Murphy & Craig, 2010 · Jansen, Miello, Berkel, Verlinden, Ende, Stevens, Verhulst, Jansen & Tiemeier, 2016 · Νικολάου, 2013), ενώ βάσει ορισμένων άλλων δεν υπάρχει σαφής συσχέτιση (Christofi & Nikolaou, 2015 · Tippet, Wolke & Platt, 2013 · Ψάλτη & Κωνσταντίνου, 2007). Αυτή η αντίφαση πιθανώς οφείλεται στην απουσία συνεξέτασης άλλων παραγόντων και στη δυσκολία εντοπισμού φαινομένων βίας σε μαθητές με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο, επειδή εκείνοι αντιλαμβάνονται διαφορετικά την έννοια της βίας ή δεν την αναφέρουν ή επειδή οι εκπαιδευτικοί αρνούνται να συνδέσουν τη σχολική βία με την πολιτισμική ετερότητα (Christofi & Nikolaou, 2015 · Cobia & Carney, 2002 · Larochette, Murphy & Craig, 2010 · Strohmeier, Spiel & Gradinger, 2008 · Ψάλτη & Κωνσταντίνου, 2007). Στα σχολεία με έντονη την πολιτισμική ετερογένεια έχει φανεί πως επικρατεί ασφάλεια εξαιτίας της ισορροπίας ισχύος ανάμεσα στις ομάδες κι έτσι είναι μειωμένη η σχολική βία (Junonen, Graham & Schuster, 2003), ενώ στα σχολεία όπου οι γηγενείς είναι σε μικρότερο ποσοστό φαίνεται να θυματοποιούνται σε μεγαλύτερο βαθμό (Verkuyten & Thijs, 2002). Σε άλλες έρευνες φάνηκε πως τα υψηλά ποσοστά πολιτισμικής ετερογένειας στο σχολικό περιβάλλον ενισχύουν την ανασφάλεια και την αίσθηση απειλής, με αποτέλεσμα να αυξάνονται οι βίαιες συμπεριφορές (Vermeij, van Duijn & Baerveldt, 2009 · Jansen et al., 2016).

Σύμφωνα με αρκετές έρευνες οι διαφορές των μαθητών σε επίπεδο θρησκευτικό, γλώσσας και πολιτισμού οδηγούν στην εμφάνιση σχολικής βίας (Alexopoulos & Kokkinos, 2018 · Larochette, Murphy & Craig, 2010 · Ψάλτη & Κωνσταντίνου, 2007). Ο ρατσισμός, οι προκαταλήψεις και τα στερεότυπα οδηγούν τους μαθητές με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο συχνά σε θυματοποίηση, ειδικά εκείνους που γεννήθηκαν σε άλλη χώρα και ειδικά σε χώρα για την οποία υπάρχουν προκαταλήψεις (Μαντέλη & Νικολάου, 2014 · Νικολάου, 2013 · Thijs, Verkuyten & Grundel, 2014 · Vermeij, van Duijn & Baerveldt, 2009 · Ψάλτη & Κωνσταντίνου, 2007). Ακόμη, το κοινωνικο-οικονομικό και εκπαιδευτικό επίπεδο των οικογενειών των μαθητών επηρεάζει την εμφάνιση σχολικής βίας (όσο χαμηλότερο είναι το επίπεδο της οικογένειας, τόσο περισσότερο το παιδί εμφανίζει βίαιες συμπεριφορές) (Galaziou, Goula, Pagouna, Tsironi, Nikolaou & Thanos, 2015). Σε άλλες έρευνες παρατηρήθηκε ότι οι μαθητές διαφορετικής πολιτισμικής βιογραφίας δεν θυματοποιούνται σε μεγαλύτερο βαθμό από τους γηγενείς (Jansen et al., 2016), ενώ σε άλλες διαφάνηκε ότι οι γηγενείς μαθητές διατρέχουν κίνδυνο να θυματοποιηθούν από τους πολιτισμικά διαφορετικούς μαθητές (Hanish & Guerra, 2000).

Οι μαθητές με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο, βάσει ερευνών, συχνά θυματοποιούνται και δέχονται λεκτική βία σχετική με τη γλώσσα ή τη χώρα από την οποία κατάγονται ή απορρίπτονται και αποκλείονται από την ομάδα των συνομηλίκων (Alexopoulos & Kokkinos, 2018 · Christofi & Nikolaou, 2015 · Nikolaou & Samsari, 2016 · Ψάλτη & Κωνσταντίνου, 2007). Σύμφωνα με άλλες έρευνες οι μαθητές διαφορετικής πολιτισμικής βιογραφίας ασκούν βία για να υπερασπιστούν τον εαυτό τους και να απαντήσουν στις ρατσιστικές επιθέσεις και προσβολές (Galaziou et al., 2015 · Houndoumadi & Pateraki, 2001). Ακόμη, οι μαθητές διαφορετικού πολιτισμικού υποβάθρου, εάν ανήκουν σε ομάδα που είναι μεγαλύτερη σε αριθμό, υιοθετούν βίαιη συμπεριφορά για να επικρατήσουν έναντι των άλλων ομάδων (Larochette, Murphy & Craig, 2010).

Τέλος, οι εκπαιδευτικοί στο σχολείο έχει φανεί ότι αντιμετωπίζουν όλους τους μαθητές ανεξαρτήτου καταγωγής με τον ίδιο τρόπο (Galaziou et al., 2015). Η εκπαίδευση, όμως, των εκπαιδευτικών σε θέματα διαχείρισης της σχολικής βίας και του εκφοβισμού είναι ελλιπής. Για να αντιμετωπίσουν, λοιπόν, αυτά τα περιστατικά χρησιμοποιούν την εμπειρία τους και επιδιώκουν να εκπαιδευτούν και να εξελίσσονται διαρκώς (Christofi & Nikolaou, 2015 · Galaziou et al., 2015).

ΜΕΡΟΣ Β΄: Η ΕΡΕΥΝΑ

Κεφάλαιο 3: Μεθοδολογία Έρευνας

3.1.Σημαντικότητα του διερευνώμενου θέματος

Συχνά επικρατεί η άποψη πως η παρουσία πολυπολιτισμικών ομάδων μαθητών στο σχολικό περιβάλλον οξύνει τα φαινόμενα σχολικής βίας, η οποία πολλές φορές πηγάζει από στερεότυπα και προκαταλήψεις. Οι έρευνες, όμως, που έχουν γίνει έχουν καταλήξει σε αντιφατικά αποτελέσματα σχετικά με τον συσχετισμό σχολικής βίας και πολιτισμικής ετερότητας (Christofi & Nikolaou, 2015 · Μανιάτης, Νικολάου & Παπαδόπουλος, 2009 · Νικολάου & Samsari, 2016), δεν εξετάζουν παράλληλα τους άλλους παράγοντες που επηρεάζουν την εμφάνιση του φαινομένου και δεν έχουν μελετήσει σε βάθος τις πρακτικές πρόληψης και αντιμετώπισης της σχολικής βίας που εφαρμόζουν οι εκπαιδευτικοί (Νικολάου, 2013). Γι' αυτό απαιτείται να διεξαχθεί μια έρευνα που θα εμπλουτίσει τα μέχρι τώρα δεδομένα των προηγούμενων μελετών που σχετίζονται με τον συσχετισμό της σχολικής βίας και της πολιτισμικής ετερογένειας και θα αναδειξεί εκπαιδευτικές στρατηγικές με στόχο να προλαμβάνονται και να αντιμετωπίζονται φαινόμενα σχολικής βίας.

3.2. Ερωτήματα που άγουν τη μελέτη

Σε αυτή τη μελέτη τα ερωτήματα που άγουν την έρευνα έχουν διατυπωθεί με βάση τα αναμενόμενα συμπεράσματα και σχετίζονται με τις υφιστάμενες γνώσεις του ατόμου, με σκοπό να βελτιωθούν οι εκπαιδευτικές και παιδαγωγικές παρεμβάσεις, όπως άλλωστε συμβαίνει, σύμφωνα με τον Βρασίδα (2014), σε όλες τις ποιοτικές έρευνες. Για να μελετηθεί σε βάθος το θέμα της παρούσας μελέτης, που είναι το «Πώς η σχολική βία σχετίζεται με την πολιτισμική ετερότητα των μαθητών- Απόψεις και πρακτικές εκπαιδευτικών στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση», χρησιμοποιήθηκαν τα εξής δύο ερευνητικά ερωτήματα: 1) «Ποιες είναι οι απόψεις των εκπαιδευτικών για τον συσχετισμό της σχολικής βίας με την πολιτισμική ετερότητα;» και 2) «Ποιες πρακτικές εφαρμόζουν οι εκπαιδευτικοί για πρόληψη και διαχείριση της σχολικής βίας;».

3.3. Συλλογή δεδομένων μέσω της συνέντευξης

Η παρούσα έρευνα ακολουθεί τις αρχές μιας ποιοτικής μεθόδου, καθώς επιδιώκεται να γίνει βαθιά κατανόηση των υποκειμενικών αντιλήψεων, των πρακτικών και των εμπειριών των συμμετεχόντων που σχετίζεται με το διερευνώμενο θέμα (Ισαρη & Πουρκός, 2015). Για τη συλλογή πληροφοριών και δεδομένων, με σκοπό να κατανοηθεί σε βάθος το θέμα που μελετάμε, αξιοποιήθηκε το εργαλείο της ημι-δομημένης συνέντευξης, ώστε να γίνουν κατανοητά τα νοήματα που δίνουν στις πράξεις τους οι άνθρωποι και να συλλεχθούν τα περισσότερα δυνατά δεδομένα για τις απόψεις και τις στάσεις των συνεντευξιζόμενων (Βρασίδης, 2014). Ακόμη, αυτό το μέσο συλλογής δεδομένων παρέχει ευελιξία, καθώς επιτρέπει στον/στην ερευνητή/τρια να αλλάξει σειρά στις ερωτήσεις ή να προσθέσει νέες ερωτήσεις,

εφόσον το κρίνει απαραίτητο (Robson, 2010). Αφού έγινε η μελέτη του θέματος και του πλαισίου της έρευνας, επιλέχθηκε το εργαλείο συλλογής δεδομένων, δηλαδή αυτό της συνέντευξης, και δημιουργήθηκε ο κατάλογος με τις ερωτήσεις (Παράρτημα Α' : Πρωτόκολλο Συνέντευξης και Κατάλογος Ερωτήσεων Συνέντευξης). Ο εν λόγω κατάλογος δόθηκε αρχικά σε συνάδελφο εκπαιδευτικό-ερευνητή, για να τον μελετήσει και να επισημάνει τυχόν βελτιώσεις και διορθώσεις. Στις αρχές του Νοεμβρίου επικοινωνήσα με τους/τις υποψήφιους/ες συνεντευξιαζόμενους/νες και τους είπα κάποια λόγια για το θέμα και τον σκοπό της έρευνας. Αφού δέχθηκαν να συμμετέχουν τους έστειλα ηλεκτρονικά το έντυπο συναίνεσης (Παράρτημα Β': Έντυπο Συναίνεσης). Η επιλογή του δείγματος των συνεντεύξεων (10 Έλληνες εκπαιδευτικοί Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης ΠΕ 70, αναπληρωτές και μόνιμοι σε σχολεία αστικών και αγροτικών περιοχών που διδάσκουν σε τάξεις τυπικές με μαθητές τόσο γηγενείς, όσο και πολιτισμικά ετερογενείς) έγινε με τη μέθοδο της βολικής δειγματοληψίας, εξαιτίας της διαθεσιμότητας και της προθυμίας τους να συμμετέχουν στην έρευνα (Creswell, 2011). Στη συνέχεια, μετά από συνεννόηση με τους συνεντευξιαζόμενους, ορίστηκαν οι ημερομηνίες διεξαγωγής των συνεντεύξεων. Η πρώτη συνέντευξη ήταν πιλοτική για να ελεγχθεί η καταλληλότητα του εργαλείου. Εφόσον δεν υπήρξαν προβλήματα και δεν χρειάστηκαν διορθώσεις, η συνέντευξη χρησιμοποιήθηκε κανονικά. Οι συνεντεύξεις έγιναν από 1 έως 20 Δεκεμβρίου και διάρκησαν περίπου 30 λεπτά η καθεμία. Οι τρεις έγιναν τηλεφωνικά, καθώς οι συνεντευξιαζόμενες μένουν και δουλεύουν στην επαρχία, και οι υπόλοιπες επτά δια ζώσης είτε σε καφετέριες-μελετητήρια της Αττικής, όπου δεν υπήρχε φασαρία, για να μην αποσπάται η προσοχή μας, είτε στη βιβλιοθήκη σχολείου. Η συλλογή των δεδομένων έγινε με μαγνητοφώνηση από το κινητό τηλέφωνο. Με την έναρξη των συνεντεύξεων υπενθυμίστηκε ο σκοπός της έρευνας και έγιναν γενικότερες ερωτήσεις σχετικές με το ακαδημαϊκό και επαγγελματικό επίπεδο των συνεντευξιαζόμενων, που βοήθησαν στη δημιουργία άνετου και φιλικού κλίματος. Ακολούθησαν κλιμακούμενες ερωτήσεις και στο τέλος, οι περισσότεροι συνεντευξιαζόμενοι μου επισήμαναν πως είναι στη διάθεσή μου σε περίπτωση που έχω απορίες ή προκύψει κάτι. Αφού πραγματοποιήθηκαν και οι υπόλοιπες συνεντεύξεις, έγινε η απομαγνητοφώνησή τους. Μετά την απομαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων αυτές στάλθηκαν στους/στις συνεντευξιαζόμενους/ες για να τις ελέγξουν (Παράρτημα Γ': Απομαγνητοφώνηση Συνεντεύξεων). Ακολούθως, αυτές επιστράφηκαν στην ερευνήτρια και έγινε η ανάλυση των δεδομένων.

3.4. Ρόλος του ερευνητή

Ο ερευνητής διαδραματίζει πολύ σημαντικό ρόλο κατά τη διεξαγωγή μιας ποιοτικής μελέτης, καθώς ο χαρακτήρας και η στάση του επιδρούν καθ' όλη τη διάρκεια στην εκπόνηση της έρευνας και στην εξαγωγή των συμπερασμάτων. Αυτός πρέπει να είναι ικανός να αντιλαμβάνεται τις σκέψεις και τα συναισθήματα των συνεντευξιαζόμενων και να εντοπίζει έγκαιρα τυχόν προβλήματα της έρευνας. Ακόμη, απαιτείται η δημιουργία θετικού κλίματος και σχέσης εμπιστοσύνης και η διαβεβαίωση εχεμύθειας, ώστε οι συνεντευξιαζόμενοι να νιώσουν άνετα να

εκφραστούν και να επικοινωνήσουν ακόμη και τις πιο «κρυφές» σκέψεις τους. Σημαντικό, επίσης, είναι ο ερευνητής να μην έχει προκαταλήψεις και να τηρεί ουδέτερη στάση, ενώ είναι απαραίτητο να ενημερώσει τους συνεντευξιαζόμενους για τον σκοπό της έρευνας και για την καταγραφή της συνέντευξης (Βρασίδα, 2014).

3.5. Ανάλυση των δεδομένων

Σύμφωνα με τον Βρασίδα (2014), η ανάλυση ποιοτικών δεδομένων είναι διαδικασία κυκλική και συνεχής, η οποία αρχίζει, όταν ξεκινά η μελέτη, και τελειώνει, όταν ολοκληρωθεί η συγγραφή της τελικής εργασίας. Αρχικά, ορίζεται το θεωρητικό πλαίσιο και έπειτα ακολουθεί η συλλογή των δεδομένων. Στη συνέχεια, αναλύονται τα δεδομένα και διατυπώνονται οι ισχυρισμοί από τον ερευνητή. Αξίζει να σημειωθεί πως οι ισχυρισμοί είναι σημαντικό να προκύπτουν από πολλά αποδεικτικά στοιχεία και από ποικίλες πηγές και μεθόδους, με σκοπό να πείσουν τον αναγνώστη για την εγκυρότητα της μελέτης.

3.6. Ηθικά διλήμματα

Κατά τη διάρκεια μιας ποιοτικής μελέτης υπάρχουν σημαντικά ηθικά διλήμματα. Μεταξύ ερευνητή και συνεντευξιαζόμενων απαιτείται να δημιουργηθεί σχέση εμπιστοσύνης, με σκοπό οι συνεντευξιαζόμενοι να αισθανθούν άνετα και να απαντήσουν ειλικρινώς στις ερωτήσεις (Βρασίδα, 2014). Στην παρούσα μελέτη, αρχικά, διαβεβαίωσα στους συνεντευξιαζόμενους ότι θα τηρηθεί η εμπιστευτικότητα και η ανωνυμία των προσωπικών τους δεδομένων και ότι τα δεδομένα που θα συλλεχθούν θα αξιοποιηθούν μόνο για τους σκοπούς της παρούσας μελέτης. Αφού τους εξήγησα πως, αν για οποιοδήποτε λόγο θελήσουν, θα διακόψουμε τη διαδικασία της συνέντευξης, συμφώνησαν με την ηχογράφιση και ξεκινήσαμε.

3.7. Εγκυρότητα και αξιοπιστία μελέτης

Για να διασφαλίσουμε την εγκυρότητα μιας ποιοτικής μελέτης, που είναι και το ισχυρότερο στοιχείο της, σύμφωνα με τον Βρασίδα (2014), απαιτείται η ύπαρξη συνάφειας, αλληλουχίας και συνέχειας μεταξύ των σταδίων της. Επίσης, σημαντικότερη είναι η τριγωνοποίηση ή η τριμερής διασταύρωση, δηλαδή η συλλογή των σχετικών με το θέμα δεδομένων από πολλές πηγές και μέσω διαφορετικών μεθόδων, με σκοπό να γίνει κατανόηση του θέματος σε βάθος και να υποστηριχθούν τα αποτελέσματα που εξήχθησαν. Ένας ακόμη τρόπος ενίσχυσης της εγκυρότητας, όπως έγινε και στην παρούσα έρευνα, είναι η διαρκής ενασχόληση με το θέμα, η περιγραφή όλων των σταδίων της έρευνας με λεπτομέρεια και σαφήνεια και η συστηματική καταγραφή και ανάλυση όσων ανέφεραν οι συνεντευξιαζόμενοι μέσω της απομαγνητοφώνησης των συνεντεύξεων (Robson, 2010). Η αξιοπιστία της έρευνας στηρίχθηκε στην τεχνική ελέγχου των συμμετεχόντων (member checks), καθώς οι απομαγνητοφωνημένες συνεντεύξεις επεστράφησαν στους συνεντευξιαζόμενους για να τις επαληθεύσουν. Η αξιοπιστία του εργαλείου συλλογής δεδομένων επετεύχθη αρχικά με τον έλεγχό τους από συνάδελφο εκπαιδευτικό-ερευνητή κι έπειτα με την πιλοτική εφαρμογή του σε ένα άτομο για να ελεγχθεί η

καταλληλότητά του και να γίνουν οι απαιτούμενες διορθώσεις. Τέλος, σημαντικότατο είναι ο/η ερευνητής/τρια να μην εκφράζει προσωπικές πεποιθήσεις και να τηρεί ουδέτερη στάση, πράγμα που έγινε και στην εν λόγω μελέτη (Ισαρη & Πουρκός, 2015).

3.8. Γενίκευση αποτελεσμάτων

Για να επέλθει γενίκευση των αποτελεσμάτων μιας ποιοτικής έρευνας, απαιτείται αρχικά να γίνει ουσιαστική κατανόηση του φαινομένου ή της συμπεριφοράς που μελετάται. Άρα, απαραίτητη είναι η λεπτομερής περιγραφή των χαρακτηριστικών του πλαισίου της έρευνας και των χαρακτηριστικών της. Σύμφωνα με τον Erickson (1986), τα τρία επίπεδα γενίκευσης είναι η διατύπωση ισχυρισμών, οι γενικές περιγραφές του ερευνητή και η γενίκευση του αναγνώστη (Βρασίδης, 2014). Στην παρούσα έρευνα, για να υπάρξει γενίκευση αποτελεσμάτων, μελετήθηκε διεξοδικά η βιβλιογραφία και εξήχθησαν με προσοχή τα αποτελέσματα των συνεντεύξεων.

Κεφάλαιο 4: Περιγραφή των αποτελεσμάτων της έρευνας

4.1. Ορισμοί σχολικής βίας και σχολικού εκφοβισμού

Αναφορικά με τον ορισμό της σχολικής βίας, οι εκπαιδευτικοί υποστηρίζουν ότι είναι η επιθετική συμπεριφορά και η κάθε μορφής βία μέσα στο σχολικό περιβάλλον.

- **Σ8:** *Η σχολική βία είναι αυτές οι άσχημες συμπεριφορές, όπως σας είπα και πριν, στο χώρο του σχολείου απ' τη μεριά των παιδιών.*
- **Σ10:** *Η σχολική βία είναι κάτι ευρύτερο, μια ομπρέλα μέσα στην οποία είναι ο σχολικός εκφοβισμός. Η σχολική βία, όπως είπαμε, είναι η άσχημη συμπεριφορά, η επιθετικότητα που λαμβάνει χώρα στο σχολείο.*

Σε φαινόμενα σχολικής βίας μπορεί να εμπλακούν είτε μαθητές κατά κύριο λόγο, είτε εκπαιδευτικοί, είτε ακόμη και γονείς.

- **Σ2:** *Σχολική βία είναι όταν κάποιος μαθητής ή και εκπαιδευτικός υφίσταται σωματική βία ή λεκτική.*
- **Σ2:** *Ναι. Είχε γίνει κάποιο περιστατικό στο σχολείο όπου Ρομά μαθητές είχαν μιλήσει άσχημα σε γηγενείς μαθητές και ήρθαν οι γονείς των γηγενών μαθητών και επιτέθηκαν λεκτικά ευτυχώς σε γονείς και παιδιά Ρομά στο σχολάσμα.*

Σύμφωνα με τα λεγόμενα κάποιων εκπαιδευτικών, ο σχολικός εκφοβισμός διαφοροποιείται από τη σχολική βία, καθώς για να υφίσταται πρέπει να υπάρχει πρόθεση, διάρκεια – επανάληψη και διαφορά ισχύος ανάμεσα σε θύτη και θύμα.

- **Σ7:** *Ο σχολικός εκφοβισμός αφορά στην επαναλαμβανόμενη επιθετική συμπεριφορά από έναν ή πολλούς δράστες προς κάποιο θύμα.*
- **Σ10:** *Ο σχολικός εκφοβισμός συγκεκριμένα είναι η επαναλαμβανόμενη και άσχημη συμπεριφορά από μία ομάδα παιδιών ή από ένα παιδί προς κάποια άλλα ανίσχυρα.*

Ωστόσο, ορισμένοι εκπαιδευτικοί φάνηκαν να έχουν συνδέσει τον σχολικό εκφοβισμό με τη λεκτική επιθετική συμπεριφορά που έχει σκοπό να προειδοποιήσει, να φοβίσει ή να απειλήσει.

- **Σ2:** *Σχολική βία είναι όταν κάποιος μαθητής ή και εκπαιδευτικός υφίσταται σωματική βία ή λεκτική. Σχολικός εκφοβισμός είναι το σκαλί πριν, πριν γίνουν πράξεις όλα αυτά.*
- **Σ3:** *Ενώ σχολικός εκφοβισμός είναι κάτι πιο λεκτικό, να του πει κάποιος ένα αρνητικό σχόλιο ή να τον εκφοβίσει για κάτι λεκτικά κυρίως. Για μένα ο εκφοβισμός είναι κυρίως λεκτικός.*
- **Σ5:** *Ο σχολικός εκφοβισμός έχει κυρίως να κάνει με τη λεκτική και μη λεκτική στάση των παιδιών απέναντι στους συμμαθητές τους, που τους φέρνουν σε δύσκολη θέση, τους φοβίζουν και τους κάνουν νιώθουν ανασφάλεια στο σχολείο.*

- **Σ6:** Εκφοβισμός, θα εστιάσω στη λέξη φόβος, οπότε πολλοί μαθητές είναι αυτοί που θα επιλέξουν να φοβίσουν ή να απειλήσουν, δηλαδή θα συνδυάσω το «φόβος» με την «απειλή».
- **Σ8:** Ενώ ο σχολικός εκφοβισμός έχει να κάνει περισσότερο με τον λόγο πριν γίνουν πράξη αυτά που λένε τα παιδιά, είναι θεωρητικό.

4.2. Έκταση σχολικής βίας

Η πλειοψηφία των εκπαιδευτικών υποστήριξε ότι η έκταση της σχολικής βίας έχει αυξηθεί σε μεγάλο βαθμό στις μέρες μας, συγκριτικά με παλιότερα, εξαιτίας κυρίως κοινωνικο-πολιτισμικο-οικονομικών παραγόντων, όπως είναι η κοινωνικο-οικονομική κατάσταση των γονέων και το μορφωτικό τους επίπεδο, η πολιτισμική ετερότητα, η αλλαγή στις οικογενειακές σχέσεις, η αλόγιστη και χωρίς επιτήρηση χρήση του διαδικτύου.

- **Σ1:** Καλά δεν είναι ότι δεν υπήρχε και πριν, αλλά θεωρώ ότι έχει αυξηθεί. Βασικά όποτε είναι πιο έντονα τα πράγματα κοινωνικά, πιο άσχημα εννοώ, υπάρχει μία αύξηση στο σχολείο. Αυτό οφείλεται και στην κοινωνικο-οικονομική κατάσταση των γονέων και στο μορφωτικό τους επίπεδο και συνήθως είναι και ανά περιοχή που διαφέρει, είναι ανάλογα με το που βρίσκεται το σχολείο.
- **Σ2:** Δεν είναι ίδια με παλιότερα. Με το πέρασμα των χρόνων τα φαινόμενα αυξάνονται γιατί παίζουν ρόλο και οι εξωτερικοί παράγοντες. Πιθανολογώ ακόμη και τα οικονομικά επίπεδα των γονιών, το εκπαιδευτικό το επίπεδο μόρφωσης των γονιών και του ευρύτερου περιβάλλοντος των μαθητών και η ίδια η καθημερινότητα.
- **Σ3:** Θεωρώ ότι στις μέρες μας έχει αυξηθεί αρκετά πολύ σε σχέση με παλιά η σχολική βία ειδικά στα παιδιά που είναι από διαφορετικές χώρες και είναι και πιο έκδηλη πλέον, δηλαδή τα παιδιά είναι πιο εκφραστικά και δεν λογαριάζουν σχεδόν τίποτα. Οφείλεται σίγουρα και στο ότι έχουν αυξηθεί και τα παιδιά τα οποία έρχονται από διαφορετικές χώρες αλλά για μένα το κύριο είναι ότι οι γονείς των παιδιών δεν θέλουνε να εντάξουνε τα παιδιά των διαφορετικών χωρών στο δικό μας το κοινωνικό πλαίσιο και δεν τους διδάσκουν και πώς να σέβονται τα άλλα τα παιδιά και τα αλλοδαπά και τα ημεδαπά.
- **Σ4:** Η έκταση σήμερα της σχολικής βίας έχει μεγαλώσει πάρα πολύ σε σχέση με τα παλαιότερα χρόνια, γιατί πιστεύω ότι έχει αλλάξει η κοινωνία και οι οικογενειακές σχέσεις, οι σχέσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας.
- **Σ7:** Σίγουρα χρόνο με το χρόνο το φαινόμενο αυτό έχει πάρει τεράστιες διαστάσεις. Γι' αυτό ευθύνεται και το διαδίκτυο, γιατί οι θύτες έχουν τη δυνατότητα ανά πάσα στιγμή να χρησιμοποιούν τη βία τους.
- **Σ8:** Από το επόμενο χρόνια παρατηρείται αρκετά συχνά. Ίσως παίζει και ρόλο η πολιτισμική ετερότητα, ίσως η καραντίνα, όλα αυτά έχουν επηρεάσει τα παιδιά.

- **Σ10:** Νομίζω ότι έχει επεκταθεί πάρα πολύ το φαινόμενο, έχει διογκωθεί... Πλέον οι ρυθμοί έχουν αλλάξει στη σύγχρονη εποχή. Η αλήθεια είναι ότι οι γονείς λείπουν συχνά από το σπίτι και τα παιδιά δεν έχουν πλέον όρια, δεν έχουν κάποιον να τους θέσει όρια, κάνουν ό, τι θέλουν. Οι γονείς, επίσης, δεν μπορούν να οριοθετήσουν τα ίδια τους τα παιδιά. Τα παιδιά, λοιπόν, όπως είπαμε, είναι αφημένα μπροστά από μία τηλεόραση ή από ένα ίντερνετ, βλέπουν και ακούν τα πάντα χωρίς κάποιο φίλτρο. Επίσης, όταν οι γονείς επιστρέφουν στο σπίτι, δεν έχουν πλέον την επικοινωνία που είχαν παλιά οι οικογένειες, δεν θα κάτσουν να συζητήσουν όμορφα πώς κύλησε η μέρα τους, τι έκαναν. Συνεχώς στα σπίτια υπάρχουν εντάσεις με αποτέλεσμα αυτά να περνούν στα παιδιά. Επίσης, λόγω των οικονομικών συνθηκών, των κοινωνικών συνθηκών που επικρατούν, υπάρχουν κάποιες απόψεις, οι γονείς ίσως διαιωνίζουν κάποιες άσχημες απόψεις που υπάρχουν για τους πρόσφυγες, για άλλες κοινωνικές ομάδες...

Σύμφωνα με πολλούς εκπαιδευτικούς τα πιο ήπια περιστατικά σχολικής βίας αποτελούν κομμάτι της καθημερινότητας.

- **Σ3:** Γενικά βλέπω συχνά περιστατικά που σχετίζονται με τη σχολική βία είτε είναι λεκτικά είτε είναι σωματικά. Είναι πολύ εμφανή και πολύ συχνά.
- **Σ6:** Θα έλεγα καθημερινά. Και το λέω γιατί εκδηλώνεται από συγκεκριμένους μαθητές οι οποίοι, φυσικά χωρίς υποστήριξη οικογενειακού περιβάλλοντος και ψυχολογική ή ειδικών γενικότερα γύρω από την ψυχολογία τους, δεν καταφέρνουν να διαχειριστούν, αν όχι να αποβάλουν, όλα εκείνα τα δύσκολα συναισθηματικά μονοπάτια που τους περιορίζουν να γίνουν καλύτεροι και να βελτιωθούν. Οπότε σε καθημερινή βάση αν τους παρατηρήσεις, δυστυχώς ακολουθούν αυτόν τον δρόμο, είτε για να επιβληθούν, είτε για να τραβήξουν την προσοχή και πολλές φορές.....

Ενώ τα σοβαρότερα περιστατικά σχολικής βίας δεν είναι τόσο συχνά.

- **Σ7:** Αρκετά συχνά, αλλά όχι μεγάλων διαστάσεων.
- **Σ8:** Οπωσδήποτε μια με δύο φορές το μήνα. Μιλώ για τα λίγο πιο σοβαρά. Τα απλά καθημερινά τα έχουμε συνέχεια.

Κάποιοι εκπαιδευτικοί θεωρούν ότι παλιότερα και οι εκπαιδευτικοί ασκούσαν σχολικό εκφοβισμό μέσω των παιδαγωγικών τους μεθόδων, οι οποίες βέβαια στις μέρες μας έχουν αλλάξει εξαιτίας της μόρφωσης και της κατάρτισης που έχουν λάβει.

- **Σ6:** Κατά τη γνώμη μου είναι η ίδια με παλιότερα και ίσως παλιότερα να ήταν και σε μεγαλύτερο βαθμό ή αν παρατηρούσε κανείς με τα σημερινά δεδομένα το παρελθόν μας θα μπορούσε να πει ότι ο σχολικός εκφοβισμός ασκούνταν και από τους εκπαιδευτικούς. Ας μην εστιάσουμε στις μεθόδους που χρησιμοποιούσαν παλιότερα οι εκπαιδευτικοί, αλλά ναι, θεωρώ ότι σήμερα είμαστε πιο ενημερωμένοι, πιο καταρτισμένοι, σίγουρα ζούμε σε σύγχρονη

εποχή, οπότε προστάζει και η ζωή μας και η σημερινή εποχή να το ακολουθούμε σύμφωνα με το επίπεδο το μορφωτικό μας, με την παιδεία μας. Παλιότερα ήταν και λίγο πιο αποδεκτά κάποια πράγματα που σήμερα σίγουρα δεν είναι.

Σύμφωνα με την πλειοψηφία των εκπαιδευτικών του δείγματός μας στα περισσότερα περιστατικά σχολικής βίας εμπλέκονται και μαθητές με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο.

- **Σ3:** *Αρκετά συχνά μπορώ να πω και κυρίως τα ημεδαπά παιδιά κάνουνε σχόλια και επιτίθενται στα αλλοδαπά παιδιά είτε λίγο είτε πολύ αλλά αυτά τα περιστατικά είναι πολύ έντονα και υπάρχει και η αντίδραση μετά προφανώς από την άλλη την πλευρά. Δεν κάθονται και αυτά να τα πειράζουν.*
- **Σ6:** *...Άρα, πολύ συχνά εμπλέκονται γιατί δυστυχώς οι μαθητές αυτοί δεν έχουν ενσωματωθεί πλήρως με τους γηγενείς μαθητές. Και φυσικά επειδή, θέλοντας και μη, ανήκουν στο σχολικό πλαίσιο θα πρέπει κάπως να κάνουν αισθητή την παρουσία τους...*
- **Σ10:** *Αρκετά συχνά. Στα περισσότερα, δηλαδή ποσοστιαία στο 60 με 70% θα εμπλέκονται και άτομα διαφορετικών πολιτισμικών υποβάθρων.*

4.3.Μορφές σχολικής βίας και ρόλοι εμπλεκόμενων μερών

Αναφορικά με τις μορφές σχολικής βίας αρκετοί εκπαιδευτικοί υποστήριξαν ότι η σχολική βία μπορεί να εμφανίζεται με διάφορες μορφές (π.χ. ρατσιστική, λεκτική, σωματική, ψυχολογική) και ότι τόσο οι γηγενείς, όσο και οι αλλοδαποί μαθητές υιοθετούν όλες τις μορφές σχολικής βίας.

- **Σ1:** *... Όλες τις μορφές βίας θεωρώ ότι υιοθετούν και οι γηγενείς και οι αλλοδαποί.*
- **Σ2:** *Εμπλέκονται και οι δύο και σε σωματική και σε λεκτική βία.*
- **Σ7:** *Όλοι εμπλέκονται σε όλες τις μορφές βίας που είναι διάφορες, όπως είναι η ρατσιστική, η λεκτική, η σωματική, η ψυχολογική.*
- **Σ10:** *Νομίζω ότι σε όλες τις μορφές βίας εμπλέκονται και γηγενείς και πολιτισμικά ετερογενείς μαθητές. Αυτές μπορεί να είναι λεκτικές, διάφορα πειράγματα, κοροϊδευτικά παρατσούκλια που βγάζουν στα παιδιά, εκβιασμοί, απειλές, άρα να έχει λεκτική μορφή. Μπορεί να έχει ψυχολογική, δηλαδή να τον αποκλείουν από την ομάδα των συμμαθητών, μπορεί να έχει σωματική, χτυπήματα, σπρωξίματα, ακόμα και να του κλέψουν κάτι ή και συναισθηματική, απειλές για την οικογένεια, απειλές για τη θρησκεία, για το φύλο, για το χρώμα, απειλές ότι θα διαδώσουν κάτι στα ψέματα. Άρα, οι μορφές βίας μπορεί να είναι η λεκτική μορφή, συναισθηματική, ψυχολογική, σωματική.*

Ωστόσο, όπως ειπώθηκε από ορισμένους, συνήθως οι γηγενείς εφαρμόζουν περισσότερο λεκτική βία, ενώ οι αλλοδαποί υιοθετούν μορφές σωματικής βίας,

επειδή είτε δεν έχουν κατακτήσει επαρκώς την ελληνική γλώσσα, είτε είναι αποδεκτό στην κουλτούρα τους.

- **Σ1:** ... Και από πού είναι, δηλαδή τι κουλτούρα έχουν, αν θεωρούν ότι το ξύλο δεν είναι μορφή βίας, αλλά ότι συνετίζω κάποιον. ..
- **Σ5:** Οι αλλοδαποί μαθητές εμπλέκονται πιο συχνά σε σωματική βία, ενώ οι γηγενείς μαθητές εμπλέκονται σε λεκτική βία. Θεωρώ πως στους αλλοδαπούς μαθητές είναι περισσότερο στην κουλτούρα τους η σωματική βία και δεν θεωρείται βία, ενώ οι γηγενείς έχουν συνηθίσει να βιώνουν στις οικογένειες τους τη λεκτική βία και την αναπαράγουν.
- **Σ6:** οι γηγενείς μαθητές επιλέγουν τη λεκτική και την ψυχολογική, γιατί προφανώς έχουν την ευχέρεια και τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσουν πολύ πιο εύκολα τη γλώσσα τους και να καταφέρνουν αυτό που θέλουν πιο εύκολα, σε σχέση με τους αλλοδαπούς μαθητές, οι οποίοι φυσικά και δεν κατέχουν στο ίδιο επίπεδο τη γλώσσα, οπότε θα επιλέξουν σωματική βία, εκεί δηλαδή που σίγουρα με τα χέρια και τα πόδια τους μπορούν να διαχειριστούν πιο εύκολα.
- **Σ9:** Από ό, τι έχω παρατηρήσει οι μαθητές που είναι αλλοδαποί, επειδή πολλές φορές δε γνωρίζουν καλά τα ελληνικά, εκφράζονται μέσω σωματικών κινήσεων, μέσω ξύλου και πολλές φορές το ότι δεν γνωρίζουν τη γλώσσα τους οδηγεί και στο να θυμώσουν πιο εύκολα και να μην μπορούν να συγκρατηθούν, ενώ οι γηγενείς συνήθως παραμένουν στη λεκτική βία ή προκαλούν τόσο πολύ τους αλλοδαπούς, ώστε να κάνουν εκείνοι την πρώτη κίνηση τη σωματική και μετά ανταποδίδουν, γιατί δυστυχώς βλέπω ότι το χαιρόνται πλέον.

Συχνά φαίνεται να είναι και τα φαινόμενα ρατσιστικής βίας στο ελληνικό σχολικό περιβάλλον, σύμφωνα με τα λεγόμενα των εκπαιδευτικών.

- **Σ3:** Ήμουν σε πολλά περιστατικά παρούσα. Συγκεκριμένα έβλεπα παιδιά από την Ελλάδα και πήγαιναν και πείραζαν παιδιά άλλων χωρών. Στην αρχή έκαναν κάποια σχόλια όπως είπα «τι θες εσύ εδώ», «πρέπει να φύγεις από δω, να πας πίσω στη χώρα σου»...
- **Σ7:** Στο σχολείο που είμαι τώρα έτυχε να βρίσουν ένα παιδί για την καταγωγή του λέγοντάς του γιατί ήρθε στη χώρα μας και τι θέλει εδώ.
- **Σ8:** Έχει τύχει κάποιες φορές που τα παιδάκια αποκαλούσαν τους συμμαθητές τους με βάση την καταγωγή τους. Ένα περιστατικό σχετικά πρόσφατο που θυμάμαι, ένα αγοράκι απευθυνόμενο σε έναν συμμαθητή του τού είπε «Να πας στην Αλβανία να το κάνεις αυτό».

Τα φαινόμενα ρατσιστικής βίας, βάσει των εκπαιδευτικών, επηρεάζονται και από το αίσθημα μειονεξίας και φόβου των γηγενών, αλλά και από την χώρα προέλευσης των αλλοδαπών μαθητών, καθώς όσο χαμηλότερο είναι το κύρος της, τόσο υψηλότερα ποσοστά περιστατικών ρατσιστικής βίας έχουμε.

- **Σ1:** ...Και φυσικά παίζει ρόλο και το από πού είναι αυτοί οι αλλοδαποί, δηλαδή αν κάποιος είναι από την Κίνα ή από τη Γαλλία δεν είναι το ίδιο με αυτόν που θα είναι απ' το Πακιστάν ή από την Αλβανία...
- **Σ9:** Ναι, μου έχει τύχει να είναι ένα παιδί από την Κίνα στοχευμένο από ομάδα μαθητών και συνέχεια να υπάρχουν περιστατικά που τον προκαλούν, επειδή δεν είχε τον λόγο να αντιδράσει και προκαλούσε σκηνή με σωματική βία. Ένα περιστατικό, για μηδαμινή αφορμή πάνω στο παιχνίδι (στα διαλείμματα συνήθως γίνονταν αυτά, πολλή έντονη βία στο διαλείμματα πλέον), επειδή κέρδιζε σε ένα παιχνίδι ο αλλοδαπός μαθητής γιατί ήταν πολύ ικανός σωματικά, οι γηγενείς αισθάνθηκαν μειονεκτικά, τον προκάλεσαν, του είπαν ότι δεν ακολουθεί τους κανόνες του παιχνιδιού και δεν άργησε αυτό να εξελιχθεί σε τσακωμό πρώτα λεκτικά και μετά σωματικά, μέχρι να επέμβουμε οι δάσκαλοι που κάναμε εφημερία.

Αναφορικά με τους ρόλους που υιοθετούν οι μαθητές, ορισμένοι εκπαιδευτικοί υποστήριζαν ότι και οι γηγενείς και οι αλλοδαποί μαθητές μπορούν να υιοθετήσουν τον ρόλο του θύτη, του θύματος ή του παρατηρητή και αυτό εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από διάφορους παράγοντες, όπως είναι η περιοχή που βρίσκεται το σχολείο, ο χαρακτήρας του εκάστοτε μαθητή, η αναλογία γηγενών και αλλοδαπών μαθητών.

- **Σ5:** Οι μαθητές είναι πότε θύτες και πότε θύματα.
- **Σ7:** Μπορεί και οι γηγενείς να είναι θύματα ή θύτες, αλλά και οι αλλοδαποί μαθητές μπορούν να είναι το ίδιο ή θύματα ή θύτες.
- **Σ8:** Δεν έχω παρατηρήσει να διαφοροποιούνται. Συνήθως οι ρόλοι εναλλάσσονται.
- **Σ9:** ...πολλές φορές οι ημεδαποί στην πλειοψηφία τους είναι παρατηρητές, οι λίγοι εμπλέκονται έντονα.
- **Σ10:** Συνήθως οι γηγενείς είναι οι θύτες και τα θύματα είναι οι μαθητές διαφορετικής πολιτισμικής καταγωγής. Και παρατηρητές συνήθως είναι τα υπόλοιπα παιδιά της τάξης. Πιστεύω ότι αυτό συμβαίνει κατά 80%. Όμως, νομίζω ότι μπορεί να εξαρτάται και από την περιοχή, γιατί εγώ δουλεύω στο λεκανοπέδιο Αττικής. Μπορεί σε κάποιο σχολείο να τύχει η πλειοψηφία των μαθητών να είναι διαφορετικού πολιτισμικού υποβάθρου, οπότε αυτή μπορεί να είναι οι θύτες σε βάρος των γηγενών μαθητών. Οπότε όλοι μπορούν να υπάρξουν σε όλους τους ρόλους.

Αξίζει να αναφερθεί ότι στην πλειοψηφία τους οι εκπαιδευτικοί συμφώνησαν πως συνήθως οι γηγενείς υιοθετούν τον ρόλο του θύτη, εξαιτίας του φόβου και της άγνοιάς τους για το άγνωστο ή εξαιτίας της αίσθησης υπεροχής τους έναντι των αλλοδαπών μαθητών. Οι μαθητές με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο θυματοποιούνται, κατά τους εκπαιδευτικούς, σε μεγαλύτερο βαθμό και η θυματοποίησή τους επηρεάζεται από το κύρος της χώρας προέλευσής τους, από την παγιωμένη στερεοτυπική και ρατσιστική αντίληψη που επικρατεί στη χώρα διαμονής,

από τη δυσκολία προσαρμογής και κατανόησης της γλώσσας, από την χαμηλή κοινωνικο-οικονομική τους κατάσταση, αλλά και από την ελλιπή αυτοπεποίθησή τους και το αίσθημα ανασφάλειας που βιώνουν.

- **Σ1:** *Θυματοποιούνται γιατί πάντα το διαφορετικό τραβάει την προσοχή και κάτι όταν δεν μπορείς να το διαχειριστείς ή δεν μπορείς να το δικαιολογήσεις ή δεν είναι οικείο είναι πιο εύκολο, από το να το γνωρίσεις, να το κοροϊδέψεις.*
- **Σ2:** *..... πολλές φορές και χωρίς λόγο, απλά τους έχει μείνει η ρετσινιά. Αν γίνει κάποιο περιστατικό, λείπει κάτι αμέσως στοχοποιούνται εκείνοι.*
- **Σ4:** *Θυματοποιούνται γιατί θεωρώ ότι οι αλλοδαποί μαθητές θεωρούνται από τους γηγενείς κατώτεροι ...*
- **Σ5:** *...Οι γηγενείς πιο συχνά αντιλαμβάνομαι ότι είναι οι θύτες, γιατί νιώθουνε μια ασφάλεια και συνήθως όταν υπάρχει στην περιρρέουσα ατμόσφαιρα μια ρατσιστική συμπεριφορά τα παιδιά συμμετέχουν σε αυτό.*
- **Σ5:** *Ίσως θυματοποιούνται (οι αλλοδαποί) επειδή νιώθουν ανασφάλεια σε μία χώρα η οποία δεν είναι αυτή που γεννήθηκαν, είτε επειδή δεν γνωρίζουν την ελληνική γλώσσα τόσο καλά έτσι ώστε γίνονται πολλές φορές στόχος και αυτό τους κάνει να μην έχουν αυτοπεποίθηση ώστε να εκφραστούν.*
- **Σ7:** *Θυματοποιούνται (οι αλλοδαποί) γιατί υπάρχει προκατάληψη και φόβος για το άγνωστο ...*
- **Σ8:** *Νομίζω οι αλλοδαποί μαθητές είναι εύκολο να γίνουν θύματα σχολικής βίας, ίσως πολλές φορές επειδή μπορεί να μην γνωρίζουν καλά τη γλώσσα, είναι εύκολο τα άλλα παιδάκια να τα κοροϊδέψουν, έχουν και μαθησιακά προβλήματα. Νομίζω είναι αρκετά εύκολο να γίνουν θύματα οι αλλοδαποί μαθητές.*
- **Σ10:** *Πιστεύω πως στην Ελλάδα είμαστε γενικά πίσω σε θέματα ισότητας, διαφορετικότητας. Δυστυχώς καθετί διαφορετικό μας τρομάζει και μας φοβίζει. Συνήθως τα παιδιά από διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο θυματοποιούνται, γιατί κοινωνικά θεωρούμε ότι είναι κατώτεροι, οικονομικά είναι κατώτεροι. Κοινωνικοί και οικονομικοί λόγοι. Και φυσικά οι απόψεις που διακινούνται από εμάς τους ίδιους προς τα παιδιά.*

Ωστόσο, οι περισσότεροι μας ανέφεραν πως συχνά ο ρόλος των μαθητών με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο αντιστρέφεται και αναλαμβάνουν τον ρόλο του θύτη στην προσπάθειά τους να επιβιώσουν, να αμυνθούν και να υπερασπιστούν τον εαυτό τους. Αυτό μπορεί ακόμη να συμβεί σε περιπτώσεις που έχουν αριθμητική υπεροχή ή αν έτσι έχουν μάθει να επιλύουν τις διαφορές τους.

- **Σ1:** *Θύτες γίνονται γιατί νομίζω ότι είναι λίγο αμφίδρομη αυτή η σχέση, δηλαδή είσαι διαφορετικός, γίνεσαι θύμα και ταυτόχρονα γίνεσαι και θύτης γιατί με θεωρούν διαφορετικό, αναγκάζονται να γίνουν θύτες. Δηλαδή, όταν κάποιος συνεχώς θα σε βρίζει, θα σε υποτιμά, θα έχεις χαμηλό βιοτικό επίπεδο γιατί δεν είσαι από αυτή τη χώρα, οπότε οι γονείς σου δεν θα μπορούν να βρουν μια καλή δουλειά, θα ασκήσεις βία.*

- **Σ2:** *Γίνονται θύτες γιατί πολλές φορές αδίκως στοχοποιούνται και δεύτερον με αυτόν τον τρόπο έχουν μάθει να λύνουν τις διαφορές τους με σωματική βία.*
- **Σ4:** *...γίνονται θύτες για να αμυνθούν.*
- **Σ5:** *Συνήθως έχω παρατηρήσει ότι οι αλλοδαποί μαθητές πρώτα δέχονται τον ρατσισμό και ύστερα κι εκείνα υιοθετούν αυτή τη βίαιη συμπεριφορά προς τους συμμαθητές τους, είτε για να αμυνθούν, είτε γιατί έρχονται πια σε μια κατάσταση που δεν μπορούν να διαχειριστούν το θυμό τους και τη στενοχώρια τους..... Θύτες μπορεί να γίνονται επειδή θέλουν να αμυνθούν επιτιθέμενοι. Και θεωρούν και το πρότυπο που βλέπουν στην οικογένεια συνήθως είναι αυτό το πρότυπο της βίας, οπότε ό, τι βλέπουν το κάνουν και τα παιδιά για να νιώθουν ασφαλή.*
- **Σ6:** *Σίγουρα γίνονται θύτες γιατί θεωρώ ότι είναι η άμυνά τους, ένας τρόπος για να αμυνθούν και να επιβιώσουν στο σχολικό περιβάλλον, είναι θέμα αυτοπροστασίας, πρέπει κάπως να λειτουργήσουν και αυτοί και να υπάρξουν. Οπότε θεωρώ ότι είναι η άμυνά τους και η αυτοπροστασία τους.*
- **Σ7:** *...και γίνονται θύτες, επειδή πολλές φορές έτσι αντιδρούν σε όσα βιώνουν.*
- **Σ8:** *...Τώρα το να γίνουν θύτες νομίζω τους βγαίνει και σαν αντίδραση πολλές φορές. Δεν έχουν άλλον τρόπο να αμυνθούν, ίσως να νιώθουν και ότι είναι διαφορετικοί, να φαίνεται αυτό μέσα στην τάξη. Και όπως είπα και πριν ίσως βιώνουν και τέτοιες καταστάσεις και προβλήματα μέσα στο σπίτι, οπότε τους βγαίνει πιο εύκολα μέσα στην τάξη καθημερινά.*
- **Σ9:** *...οι αλλοδαποί τις περισσότερες φορές είναι σε αμυντική στάση, τουλάχιστον στις μικρές τάξεις. Όταν φτάσουν στις μεγάλες τους βγαίνει ένας θυμός προς όλους. Μου έχει τύχει αυτό. Ο αλλοδαπός μαθητής που δέχεται από μικρή τάξη του δημοτικού βία και bullying- εκφοβισμό, να φτάσει στην πέμπτη-έκτη και να έχει γίνει πολύ επιθετικός με το παραμικρό. Άρα από θύμα γίνεται θύτης.*
- **Σ10:** *Μπορεί να γίνονται θύτες, είτε για λόγους άμυνας, προσπαθούν να αμυνθούν σε όλο αυτό που δέχονται, είτε γιατί και τα ίδια τα παιδιά στο σπίτι τους δέχονται βία. Ή ίσως γιατί αυτό να είναι κάτι φυσιολογικό στη νοοτροπία τους, έτσι να έχουν μάθει.*

4.4.Παράγοντες σχολικής βίας

Η εμφάνιση σχολικής βίας είναι αποτέλεσμα διάφορων παραγόντων ατομικών-ψυχολογικών και κοινωνικών-περιβαλλοντικών, που συχνά συνδυάζονται και αλληλεπιδρούν μεταξύ τους, κατά την άποψη των εκπαιδευτικών του δείγματος. Αρχικά, ορισμένοι εκπαιδευτικοί υποστήριξαν ότι η εμφάνιση βίαιων συμπεριφορών συσχετίζεται με το φύλο, καθώς τα αγόρια παρουσιάζουν βιαιότερη συμπεριφορά που ενδεχομένως οφείλεται στην διαπαιδαγώγηση και την κοινωνικοποίησή τους, με τη σωματική διάπλαση του παιδιού, με την κληρονομικότητα και τα ένστικτα με τα

οποία αυτό γεννιέται. Αυτοί οι ατομικοί-ψυχολογικοί παράγοντες, ωστόσο, δεν είναι εφικτό να διαχωριστούν από τους κοινωνικούς-περιβαλλοντικούς παράγοντες.

- **Σ2:** Πιθανότητα οφείλεται και στη σωματική διάπλαση που τους ευνοεί να έχουν τη θέση του θύτη.
- **Σ6:** Προσωπικά θεωρώ ότι η βία φυσικά και σχετίζεται και με την ατομικότητα του κάθε παιδιού, και όταν μιλάω για ατομικότητα, αναφέρομαι στην κληρονομικότητα και στα ένστικτα με τα οποία ένα παιδί γεννιέται. Θεωρώ ότι σίγουρα ήδη έχει και κάποιες έμφυτες βάσεις στους μαθητές, από τις οποίες σίγουρα δεν είναι τόσο εύκολο να ξεφύγουν. Θα υπήρχαν λύσεις ή τρόποι διαχείρισης, αλλά σε ένα δύσκολο οικογενειακό περιβάλλον ή μετέπειτα σε ένα δύσκολο σχολικό περιβάλλον, αυτά τα ένστικτα, αυτές οι έμφυτες τάσεις σίγουρα εξελίσσονται και παίρνουν έναν δρόμο που οδηγεί στη σχολική βία.
- **Σ7:** Οι αιτίες της σχολικής βίας σίγουρα έχουν να κάνουν με τα ιδιαίτερα ατομικά χαρακτηριστικά του παιδιού, αλλά κυρίως με την αλληλεπίδραση άλλων παραγόντων, όπως είναι το οικογενειακό περιβάλλον, το σχολικό περιβάλλον, οι ομάδες συνομηλίκων, το διαδίκτυο, τα παιχνίδια που παίζουν και η μουσική που ακούνε.
- **Σ9:** Επίσης, παίζει ρόλο ο παράγοντας φύλο, καθώς παρατηρούμε ότι πολλές φορές ίσως εξαιτίας του τρόπου που έχουν μεγαλώσει τα αγόρια είναι πιο εκδηλωτικά και πιο ευάλωτα στο να έχουν συμπεριφορές βίας, ενώ τα κορίτσια λιγότερο και έχουν λιγότερες εκρήξεις θυμού.

Όλοι οι εκπαιδευτικοί τόνισαν πως το οικογενειακό περιβάλλον είναι ο ισχυρότερος από τους κοινωνικούς-περιβαλλοντικούς παράγοντες που σχετίζεται με την εμφάνιση της σχολικής βίας, καθώς αυτό επηρεάζει το παιδί σε όλα τα επίπεδα της ζωής του. Η οικογένεια παίζει πρωταρχικό ρόλο στη διαπαιδαγώγηση και την εξέλιξη του μαθητή, καθώς μέσα σε αυτή το παιδί παίρνει από τους γονείς του τις βάσεις, μαθαίνει πώς να διαχειρίζεται τον θυμό του και βίαιες συμπεριφορές, αναπτύσσεται συναισθηματικά, μαθαίνει να σέβεται το διαφορετικό και το ξένο, να έχει ενσυναίσθηση, προωθούνται αξίες και στάσεις και ενισχύεται ή αποθαρρύνεται η εκδήλωση βίαιων συμπεριφορών μέσα από το παράδειγμα των ίδιων των γονιών που λειτουργούν ως πρότυπα για τα παιδιά τους.

- **Σ2:** Αρχικά στο περιβάλλον του σπιτιού, δηλαδή πώς το παιδί έχει μάθει να αντιμετωπίζει παρόμοια φαινόμενα και περιστατικά. Έχουμε περιπτώσεις που τα παιδιά ουσιαστικά συμμετέχουν στη σχολική βία ενώ δεν τα αφορά, κάποια άλλα που το αναφέρουν τους εκπαιδευτικούς και το διευθυντή και κάποια άλλα τα οποία παραμένουν αμέτοχα.
- **Σ3:** Πρώτα απ' όλα στους γονείς. Εγώ θεωρώ ότι οι γονείς είναι το άλφα και το ωμέγα γιατί τα παιδιά περνούν πολύ χρόνο στο σπίτι, οπότε εσύ σαν γονιός αν δεν δώσεις βάση στην παιδεία του παιδιού σου, το σχολείο μπορεί να παρέχει σαφώς πολλά πράγματα, αλλά η βάση, οι ρίζες δίνονται από το σπίτι.

- **Σ4:** Στο οικογενειακό περιβάλλον. Οι γονείς δεν συζητάνε με τα παιδιά τους για να τα βοηθήσουν να λύσουν τα προβλήματά τους κι εκείνα έρχονται με θυμό στο σχολείο.
- **Σ6:** Για εμένα είναι ξεκάθαρα θέμα παιδείας. Και όταν μιλάμε για παιδεία φυσικά και δεν αναφέρομαι στα σχολεία, επειδή κατά τη γνώμη μου η παιδεία δεν σχετίζεται με το σχολείο, αλλά σχετίζεται με την οικογένεια και στη συνέχεια φυσικά και το σχολείο θα διαδραματίσει έναν πρωταρχικό ρόλο στη ζωή των παιδιών. Αλλά η απουσία των βάσεων από τα πρώτα χρόνια της ζωής των παιδιών, και όταν μιλάω για βάσεις αναφέρομαι σε συναισθηματικό, σε ψυχολογικό και σε γνωστικό επίπεδο, θεωρώ ότι οδηγεί σε τέτοιες εκδηλώσεις βίας.
- **Σ8:** Κατά την άποψή μου, νομίζω, ότι έχει να κάνει με το οικογενειακό περιβάλλον των παιδιών. Πολλά, παρατηρώ, ότι προέρχονται από οικογένειες που έχουν προβλήματα ενδοοικογενειακής βίας...
- **Σ9:** Τώρα ως προς την οικογένεια είναι σίγουρο πως ό, τι ξεκινάει από το σπίτι συνεχίζει και στο σχολείο και στις εξωσχολικές δραστηριότητες του παιδιού. Αν, λοιπόν, οι γονείς δεν μπορούν να βοηθήσουν τον αλλοδαπό μαθητή στο να εγκλιματιστεί στο ελληνικό σχολείο και στην ελληνική κοινωνία, είναι δύσκολο μετά να το κάνει αυτό και το σχολείο. Ή όταν οι γονείς αντιμετωπίζουν οικονομικά προβλήματα, όταν δεν έχουν και οι ίδιοι ενταχθεί στη χώρα που κατοικούν πλέον (στην ξένη χώρα), ξεκινούν προβλήματα στο σπίτι που δεν λύνονται και συνεχίζονται και στο σχολείο.
- **Σ10:** Θεωρώ πως οφείλεται κυρίως στην οικογένεια. Οι γονείς με τις άσχημες συμπεριφορές τους και με τα στερεότυπα που έχουν πολλές φορές λειτουργούν ως πρότυπα για τα παιδιά τους. Έτσι, εκείνα στο σχολείο μιμούνται τις γνώριμες τους συμπεριφορές. Επίσης, όπως προείπα, έχει αλλάξει και η δομή της οικογένειας, οι γονείς δεν ασχολούνται με τα παιδιά τους, δεν μιλάνε μεταξύ τους, τα έχουν αφημένα μπροστά στις οθόνες, που είναι γεμάτες με βίαιες σκηνές. Γενικότερα φταίει και η κοινωνικο-οικονομική κατάσταση που πάει από το κακό στο χειρότερο.

Ακόμη, υποστήριξαν πως η εμφάνιση σχολικής βίας επηρεάζεται και από τη γενικότερη κοινωνικοοικονομική κατάσταση, τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης που προωθούν και προβάλλουν πρότυπα βίας μέσω τραγουδιών, παιχνιδιών και του ίντερνετ, τις παρέες συνομηλίκων και την αδυναμία του κράτους να βοηθήσει τους πολιτισμικά ετερογενείς μαθητές να ενταχθούν στην κοινωνία και το σχολείο.

- **Σ1:** Θεωρώ ότι έχει να κάνει με το σχολείο, ότι έχει αλλάξει πολύ τα τελευταία χρόνια, με την έννοια ότι δεν υπάρχουν όρια ανάμεσα στους γονείς και στο σχολείο. Στο σχολείο πλέον δεν επιτρέπουν κανενός είδους αρνητική συνέπεια, οπότε δεν είναι εύκολο να οριοθετήσεις.
- **Σ1:** Επίσης, θεωρώ ότι όσο πιο χαμηλό είναι το βιοτικό επίπεδο της οικογένειας, όσες περισσότερες δυσκολίες έχουνε στην καθημερινότητά τους,

τόσο πιο έντονη θα είναι βία, γίνεται πιο έκρυθμη η κατάσταση και είναι ένας εύκολος τρόπος να ξεσπάσεις μέσα στο σχολείο.

- **Σ3:** Επηρεάζονται πολλές φορές τα παιδιά, επίσης, δηλαδή μπορεί κάποιο παιδί στο σπίτι ο γονιός του να του έχει δείξει κάποια πράγματα να σέβεται τους συνομήλικους, εδώ όμως στο σχολείο επειδή είναι ένα άλλο κοινωνικό πλαίσιο μπορεί να επηρεάζεται από τους φίλους του, είτε μπορεί να συμμετέχει σε περιστατικά βίας ή μπορεί να μη συμμετέχει, να είναι παρατηρητής.
- **Σ3:** Επίσης, από την τηλεόραση επηρεάζονται τα παιδιά γιατί βλέπουν πολλές μορφές βίας και θα προσθέσω και τα βίντεο παιχνίδια. Όλα αυτά έχουν πολλά θεάματα βίας.
- **Σ5:** Οφείλεται στον τρόπο που έχουν μεγαλώσει τα παιδιά. Εκτός από την οικογένεια σημαντικός παράγοντας είναι και η κοινωνία, τα πρότυπα που έχουν πλέον τα παιδιά εκφράζουν βία και την προωθούν, ακόμα και στα τραγούδια πολύ έντονα και τα παιδιά φανατίζονται με αυτό.
- **Σ8:** ...και νομίζω σε αυτές τις μικρές ηλικίες παίζει ρόλο η τηλεόραση, τα βιντεοπαιχνίδια που βλέπουν μέσα πολλές σκηνές βίας, το ίντερνετ που πολλές φορές τα παιδιά εκεί είναι ελεύθερα.
- **Σ9:** Στο οικογενειακό περιβάλλον, στο σχολικό περιβάλλον, σε κοινωνικό-οικονομικούς παράγοντες και σε θεσμικά πλαίσια και θεσμούς που δεν υπάρχουν ή δεν δραστηριοποιούνται σωστά. Δηλαδή, όταν δεν υπάρχει δωρεάν φροντιστήριο για να μαθαίνει την ελληνική γλώσσα το αλλοδαπό παιδί ή να βοηθάει και τους γονείς του, ξεκινάει αμέσως ένα τεράστιο πρόβλημα της γλώσσας που δημιουργεί μετά πολλά προβλήματα και δυσκολίες στο παιδί.

Τέλος, όπως ανέφερε μία εκπαιδευτικός, η έλλειψη ή η αδυναμία συνεργασίας του σχολείου με την οικογένεια είναι ένας ακόμη παράγοντας που ενισχύει την εκδήλωση σχολικής βίας.

- **Σ9:** Επίσης, πολλές φορές το σχολείο δεν μπορεί να επικοινωνήσει με τους γονείς για να δώσει λύσεις σε προβλήματα που δημιουργούνται στο σχολείο. Μας έχει τύχει να μην γνωρίζουν οι γονείς τη γλώσσα και να μην υπάρχει ούτε μεταφραστής και να έχει χρειαστεί να γίνει τεράστια γραφειοκρατική διαδικασία για έρθει στο σχολείο κάποια στιγμή μεταφραστής και να μπορέσει να επικοινωνήσει το σχολείο με τους γονείς. Δηλαδή, ακόμη και η απλή καθημερινή επικοινωνία καταντά να γίνεται δύσκολη και να αποτελεί πρόβλημα. Γιατί αν δεν υπάρχει ούτε επικοινωνία μεταξύ σχολείου και οικογένειας θεωρώ ότι είναι πολύ δύσκολο να λυθούν τέτοια προβλήματα. Ξεκινάει από 'κει. Πρέπει να υπάρξει συνεργασία, επικοινωνία και μετά να δοθεί και βοήθεια στους γονείς, ό, τι χρειάζονται, ακόμα και ψυχική υποστήριξη, τα πάντα, το σχολείο θα μπορούσε να είναι ένας συνδεδεμένος κρίκος με την κοινωνία.

4.5.Επιπτώσεις σχολικής βίας

Οι επιπτώσεις της σχολικής βίας είναι οι ίδιες και πάντα αρνητικές για γηγενείς και πολιτισμικά ετερογενείς μαθητές, σύμφωνα με τους εκπαιδευτικούς, καθώς μιλάμε πάντα για παιδιά που επηρεάζονται ψυχολογικά, συναισθηματικά, σωματικά, κοινωνικά και ακαδημαϊκά.

- **Σ2:** Δεν υπάρχει μια ομαλή σχολική ζωή και για τους μεν και για τους δε γιατί συνήθως αυτά τα προβλήματα συνεχίζουν να υφίστανται για το υπόλοιπο της διδακτικής ώρας από το σχολικό μάθημα με αποτέλεσμα να ασχολούνται όλη τη μέρα με ένα περιστατικό άρα το μαθησιακό κομμάτι μένει πίσω και για τους μεν και για τους δε και εκτός σχολείου βέβαια πολλές φορές.
- **Σ3:** Σίγουρα το πρώτο είναι ότι αν κάποιος προσβάλει, επιτεθεί λεκτικά, αρχικά, δημιουργεί φόβο σε αυτά τα παιδιά και μετά ο φόβος μπορεί να φέρει αναστολή του χαρακτήρα ή μπορεί να έχουμε μία εκδήλωση επιθετικότητας σαν αντίδραση. Επίσης, μπορεί σαφώς να επηρεαστεί η σχολική του επίδοση, δεν παρακολουθούν τα μαθήματα. Επίσης, μπορεί να δημιουργεί προβλήματα και μέσα στην τάξη όποτε και τα άλλα τα παιδιά επηρεάζονται και δεν μπορούν κι αυτά να έχουν μία αλληλουχία, μια συνέχεια των μαθημάτων.
- **Σ4:** Δημιουργούνται μαθησιακές δυσκολίες, επηρεάζεται αρνητικά η ψυχολογία τους και η μετέπειτα πιστεύω πορεία τους.
- **Σ5:** Οι επιπτώσεις μπορεί να είναι στην προσωπική τους ζωή και την εξέλιξη της προσωπικότητάς τους, οπότε μπορεί να επηρεάσει και τις σχέσεις μετέπειτα, αλλά και τη σχολική τους επίδοση, καθώς δεν θα είναι σε θέση να αποδώσουν τόσο καλά, μπορεί να απουσιάζουν και να μην μπορούν να τα ανταποκριθούν στα μαθήματα. Επιπτώσεις όμως μπορεί να έχει και ο ψυχικός τους κόσμος, καθώς ό, τι περνάνε είναι δύσκολο και βαρύ για τα παιδιά ιδιαίτερα σε αυτές τις ευαίσθητες ηλικίες.
- **Σ6:** Εάν μιλάμε για σωματική βία, προφανώς οι πληγές (κυριολεκτικά) είναι εμφανείς. Οι επιφανειακές πληγές επουλώνονται, όταν μιλάμε φυσικά για αντιμετωπίσιμες και όχι για περιστατικά που θα δημιουργούσαν μία μόνιμη φθορά. Για μένα οι βαθύτερες επιπτώσεις και συνέπειες γίνονται σε ψυχολογικό επίπεδο, γιατί είναι οι πληγές οι οποίες δεν αναγνωρίζονται και δεν είναι το ίδιο εμφανείς. Όταν μιλάμε για βία συναισθηματική, τότε μιλάμε για να ανεπανόρθωτες βλάβες, που χωρίς την υποστήριξη ειδικών μπορεί να μην επουλωθούν και ποτέ.
- **Σ7:** Η σχολική βία σε κάθε της μορφή έχει σοβαρές συνέπειες στα θύματα. Μπορεί να έχει σωματικές συνέπειες, όπως γρατζουνιές ή σοβαροί τραυματισμοί, να τους προκαλείται αϋπνία, μπορεί να έχει πνευματικές συνέπειες, όπως δυσκολία συγκέντρωσης, μειωμένη σχολική επίδοση, δυσκολίες στη μνήμη τους. Και μπορεί να έχει και κοινωνικές συνέπειες, όπως για παράδειγμα να μην μπορούν να δημιουργήσουν φιλίες και να μην ενσωματώνονται σε ομάδες.
- **Σ8:** Οι συνέπειες κυρίως είναι στον συναισθηματικό τους κόσμο, τους κάνει να στεναχωριούνται, να νιώθουν μειονεκτικά και νομίζω τις περισσότερες φορές τους κρατάει και πίσω σε μαθησιακό επίπεδο αυτό.

- **Σ9:** Η ψυχική ένταση, η αποτυχία στη σχολική επίδοση, η αποτυχία στη μελλοντική ένταξη στην κοινωνία. Μόνο αρνητικές συνέπειες μου έρχονται στο μυαλό.
- **Σ10:** Οι επιπτώσεις είναι και στους δύο το ίδιο. Μιλάμε για παιδιά. Οπότε μπορεί τα παιδιά είτε να κλειστούν στον εαυτό τους, να έχουν χαμηλή αυτοεκτίμηση, να αρνούνται να πάνε στο σχολείο, να μη διαβάζουν για το σχολείο, να είναι επιθετικά, να έχουν άγχος, να έχουν νεύρα, ίσως σε κάποιες ακραίες περιπτώσεις τάσεις αυτοκτονίας, αλλά ακόμη και σωματικές επιπτώσεις, διατροφικά προβλήματα, να μην κοιμούνται καλά, να έχουν πονοκεφάλους. Αρα, και σωματικά και συναισθηματικο-ψυχολογικά.

4.6. Σχολική βία και πολιτισμική ετερότητα

Ορισμένοι εκπαιδευτικοί υποστήριζαν πως η ύπαρξη μαθητών από διαφορετικές πολιτισμικές ομάδες επηρεάζει την εμφάνιση συμβάντων σχολικής βίας. Συμπλήρωσαν, ωστόσο, ότι αυτό επηρεάζεται και από τις αντιλήψεις και τις στάσεις των ενηλίκων (π.χ. εκπαιδευτικών, γονέων), από τον αριθμό των πολιτισμικά ετερογενών μαθητών της τάξης, από τη χώρα προέλευσης των αλλοδαπών μαθητών, από την περιοχή που λαμβάνουν χώρα τα γεγονότα, αλλά και από το επίπεδο πολυπολιτισμικής ετοιμότητας του σχολείου.

- **Σ1:** Πάλι θα πω εξαρτάται δηλαδή σε όλα αυτά η κοινή συνιστώσα είναι πού γίνεται, τι υπάρχει στην κοινωνία. Εννοείται πως μετράνε και οι αντιλήψεις που έχει ο εκπαιδευτικός, δηλαδή αν αντιμετωπίζει με τον ίδιο τρόπο, δηλαδή αν και ο ίδιος ο εκπαιδευτικός θεωρεί ότι κάποιος που είναι από άλλη χώρα είναι υποδεέστερος ή ότι δεν είναι το ίδιο καλός ή ότι πάντα θα φταίει, δημιουργείται και από εκεί ένα άσχημο κλίμα. Θεωρώ ότι ναι επηρεάζει, αλλά δεν θα έπρεπε. Δηλαδή και στο σχολείο δεν έχει γίνει ένας ουσιαστικός τρόπος όχι ένταξης, αλλά γνωριμίας με τους άλλους πολιτισμούς απ' τους οποίους έρχονται οι διαφορετικές ομάδες.
- **Σ6:** Θα μπορούσε ναι, γιατί είναι γεγονός ότι οι αλλοδαποί στη χώρα μας δεν είναι το ίδιο αποδεκτοί από όλους. Φυσικά και παίζουνε ρόλο σε αυτό πάρα πολλοί παράγοντες, αλλά αντιλαμβάνεστε ότι όταν οι ενήλικες μιας οικογένειας δεν αποδέχονται τον αλλοδαπό, τον ξένο, σίγουρα και ένα παιδί αντίστοιχα στο σχολείο δεν θα μπορέσει να αποδεχθεί τον αλλοδαπό συμμαθητή του.
- **Σ7:** Επηρεάζει την εμφάνιση, γιατί μπορεί να τους τρομάζει η πολυπολιτισμικότητα ή να μην έχουν έρθει σε επαφή με το διαφορετικό και να νιώθουν ότι απειλούνται.
- **Σ8:** Σίγουρα την επηρεάζει. Πολλές φορές είναι δύσκολο να συνυπάρξουν, ειδικά όταν σε μια σχολική τάξη υπάρχουν πολλοί μαθητές που προέρχονται από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα. Ίσως αν ήταν μικρότερος ο αριθμός, να ήταν καλύτερα. Σε μερικές τάξεις το βλέπω στην πράξη, όταν είναι

πολλοί μαθητές από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα αυτό την επηρεάζει πολύ.

- **Σ9:** *Ναι, όταν το σχολείο δεν είναι προετοιμασμένο στο να δέχεται αλλοεθνείς μαθητές.*
- **Σ10:** *Όχι πάντα. Πιστεύω, έχω δει, δηλαδή, παιδιά από Γαλλία και παιδιά από Σουηδία μέσα στην τάξη και να μην εμφανίζονται προβλήματα. Νομίζω ότι κατά βάση τα παιδιά από Μέση Ανατολή, από τα ανατολικά και από Βαλκάνια, από αυτές τις περιοχές δηλαδή εμφανίζονται τα περισσότερα περιστατικά σχολικής βίας.*

Ενώ, σύμφωνα με μία εκπαιδευτικό, η ύπαρξη μαθητών από διαφορετικές πολιτισμικές ομάδες δεν επηρεάζει την εμφάνιση συμβάντων σχολικής βίας, δεν είναι η πραγματική αιτία, παρά μόνο μία αφορμή να ξεσπάσει η βίαιη συμπεριφορά που υποβόσκει.

- **Σ5:** *Θεωρώ πως δεν επηρεάζει, απλά ίσως είναι αφορμή για να εκδηλωθεί αυτό που ήδη υπάρχει, δηλαδή η συμπεριφορά βίας στα σχολεία.*

Η αναλογία των μαθητών, είτε αλλοδαπών, είτε γηγενών, σύμφωνα με τους εκπαιδευτικούς, επηρεάζει την εμφάνιση περιστατικών σχολικής βίας, καθώς η ομάδα που αποτελεί την πλειοψηφία των μαθητών έχει το αίσθημα της υπεροχής, αισθάνεται δύναμη και είναι πιο πιθανό να ασκήσει βία σε μία πιο αδύναμη και με λιγότερα μέλη ομάδα, ανεξάρτητα από τη χώρα προέλευσης των μαθητών.

- **Σ1:** *Ναι, φυσικά και επηρεάζει. Αν θα είναι περισσότεροι οι γηγενείς και είναι λιγότεροι οι αλλοδαποί, βέβαια και αυτό ζαναλέω έχει να κάνει με το που συμβαίνει αυτό. Και το αντίστροφο μπορεί να συμβεί, αν δηλαδή είναι πολλοί οι αλλοδαποί οι οποίοι είναι συγκεντρωμένοι, άρα είναι και η πλειοψηφία, μπορούν να ασκήσουν βία σε γηγενείς που θα είναι λιγότεροι σε αναλογία. Νομίζω ότι είναι θέμα υπεροχής και όχι από που προέρχονται οι μαθητές.*
- **Σ2:** *Επηρεάζει γιατί σε σχολεία όπου το ποσοστό των μαθητών με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο είναι μεγαλύτερο από αυτό των γηγενών μαθητών δημιουργούνται ομάδες - κλίκες και αριθμητικά υπερέχουν οπότε είναι πολύ πιο εύκολο να εμπλακούν σε διάφορες μορφές σχολικής βίας.*
- **Σ3:** *Δυστυχώς ναι, επηρεάζει πάρα πολύ. Στην περίπτωση που τα γηγενή παιδιά είναι περισσότερα ασκούνε bullying στα παιδιά που είναι μη ημεδαπά. Και αν στην άλλη περίπτωση τα αλλοδαπά παιδιά είναι περισσότερα, επικρατούν σε μία τάξη, σε ένα σχολείο, είναι λογικό να κάνουν τον κύκλο τους, να νιώθουν πιο δυνατά και να είναι πιο επιθετικά είτε λεκτικά, είτε σωματικά στα γηγενή παιδιά.*
- **Σ6:** *Επηρεάζει! Θεωρώ ότι η δύναμη των πολλών υπερισχύει πάντα. Όταν δεν είναι αποδεκτή κιόλας αυτή η μειονότητα, η πλειονότητα θα υπερισχύσει και δημιουργείται ένα πιο πρόσφορο έδαφος για τέτοιες εκδηλώσεις βίας.*

Προφανώς αυτό ισχύει και για την αντίθετη περίπτωση, θεωρώ ότι η δύναμη των πολλών πάντα υπερισχύει, οπότε και οι γηγενείς δεν θα είχαν το θάρρος και το θράσος, γιατί για μένα το να ασκείς βία θέλει και θάρρος και θράσος, να εκδηλώσουν βία γιατί προφανώς και δεν θα είχε την ίδια πέραση, δεν θα είχε το ίδιο αποτέλεσμα.

- **Σ10:** *Κανονικά δεν θα έπρεπε να επηρεάζει. Παρ' όλα αυτά, όμως, η δύναμη της ομάδας υπερισχύει και στα παιδιά καλώς ή κακώς, όταν νιώσουν ομάδα και περισσότεροι, ίσως ασκήσουν βία σε μια μικρότερη και ανίσχυρη ομάδα.*

Μία εκπαιδευτικός υποστήριξε πως η αναλογία γηγενών και μαθητών με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο δεν επηρεάζει τη δημιουργία περιστατικών σχολικής βίας, ενώ σύμφωνα με άλλους δεν μπορεί να δοθεί συγκεκριμένη απάντηση, γιατί επιδρούν και άλλοι παράγοντες, όπως είναι ο χαρακτήρας και η προσωπικότητα των μαθητών, η δυναμική της ομάδας, το κλίμα που επικρατεί στο σχολείο, οι πεποιθήσεις και οι στάσεις εκπαιδευτικών και οικογενειακού περιβάλλοντος, η χώρα προέλευσης, ο βαθμός ένταξης του πολιτισμικά ετερογενή μαθητή στη χώρα υποδοχής, ο βαθμός γνώσης της ομιλούμενης γλώσσας.

- **Σ7:** *Δε νομίζω ότι επηρεάζει.*
- **Σ5:** *Θεωρώ πως δεν μπορεί να δοθεί μία απάντηση, γιατί παίζει ρόλο η δυναμική της ομάδας, το κλίμα στο σχολείο, οι δάσκαλοι και το οικογενειακό περιβάλλον, αλλά ακόμα και από το από ποια χώρα προέρχεται ο κάθε μαθητής.*
- **Σ9:** *Εξαρτάται πάλι, δηλαδή μπορεί σε μία σχολική μονάδα που είναι πολλοί αλλοδαποί μαθητές να έχουν δύναμη και να μην εύκολο οι γηγενείς να τους πειράζουν. Μου έχει τύχει, όμως, να είναι πολλοί απλά να μην έχουν δυναμική, να είναι πιο φοβισμένοι, να μην ξέρουν τη γλώσσα και, ενώ η αναλογία τους είναι μεγάλη, πάλι να γίνονται θύματα. Άρα, ίσως εξαρτάται από τις γνώσεις και τον χαρακτήρα και τη δύναμη που έχουν κάθε φορά. Μπορεί, δηλαδή, να είναι σε ένα σχολείο ένα παιδί αλλοδαπό, αλλά να έχει ισχυρή προσωπικότητα, να έχει ενταχθεί, να γνωρίζει τη γλώσσα, να έχει ενταχθεί στη γειτονιά, στο σχολείο, στην ομάδα, στην τάξη και να μη δημιουργηθεί τέτοιο θέμα. Εξαρτάται νομίζω πάλι.*

4.7. Πρόληψη και αντιμετώπιση

Στην πλειοψηφία τους οι εκπαιδευτικοί υποστήριξαν ότι οι παρεμβάσεις τους σε φαινόμενα σχολικής βίας στηρίζονται στον συνδυασμό μεθόδων πρόληψης και αντιμετώπισης. Υποστήριξαν ότι η πρόληψη, που είναι και η καλύτερη αντιμετώπιση, βοηθά τους μαθητές να γνωρίσουν, να έρθουν σε επαφή με το διαφορετικό και να το αποδεχτούν, να ευαισθητοποιηθούν και να αποκτήσουν ενσυναίσθηση, με σκοπό τη μείωση ή ακόμη και την εξάλειψη βίαιων συμπεριφορών. Τόνισαν ότι η αντιμετώπιση είναι απαραίτητη, όταν λαμβάνουν χώρα βίαια περιστατικά.

- **Σ2:** Συνδυασμός και των δύο γιατί αρχικά με την πρόληψη πρέπει να μάθουν γιατί δεν υπάρχει από το σπίτι τους συχνά τέτοια στρατηγική. Φυσικά και αντιμετώπιση γιατί το ζούμε μέσα στο χώρο του σχολείου.
- **Σ3:** Είναι συνδυασμός και των δύο. Η πρόληψη είναι η καλύτερη αντιμετώπιση. Εγώ προσωπικά προσπαθώ να ενημερώνω τα παιδιά για όλο αυτό το θέμα με διάλογο ή με αφορμή κάποιο μάθημα ή κάτι που μπορεί να έχει συμβεί και σε περίπτωση που δω κάτι να γίνεται εκείνη την ώρα προσπαθώ να τους πω ότι δεν είναι σωστό να ξεχωρίζουμε τους ανθρώπους για διάφορους λόγους.
- **Σ5:** Στηρίζονται και στα δύο. Θεωρώ ότι πρέπει να προλαμβάνουμε τέτοιες καταστάσεις και συμπεριφορές με τη δημιουργία της ομάδας και τη σύνδεση των παιδιών, τη γνωριμία του κάθε παιδιού με τον διαφορετικό πολιτισμό και την αποδοχή. Σίγουρα εάν εμφανιστεί κάποιο φαινόμενο σχολικής βίας είναι πολύ σημαντικό να αντιμετωπίσουμε με τον σωστό τρόπο αυτό το περιστατικό.
- **Σ6:** Σαν σχολείο γενικότερα, φυσικά σε επίπεδο πρόληψης, και επειδή ο σχολικός πληθυσμός ανανεώνεται κάθε χρόνο, φροντίζουμε με την έναρξη της σχολικής χρονιάς να οργανώνουμε ημερίδες ή σεμινάρια ή να προσκαλούμε ειδικούς που μπορούν να μιλήσουν στα παιδιά πιο εξειδικευμένα για το θέμα αυτό, αλλά και για τη διαφορετικότητα παράλληλα, γιατί πολλές φορές η σχολική βία συνδέεται με τη διαφορετικότητα, όπως προείπα. Αλλά και από μικρά παρατηρείται οι δάσκαλοι στην τάξη τους να παίρνουν αφορμή, να είναι δηλαδή έναυσμα η σχολική βία και ένας λόγος για να πραγματοποιούνται σχολικές εργασίες ομαδικές. Πολλές φορές γίνονται υιοθετήσεις μεταξύ τάξεων για την αντιμετώπιση, τη διαχείριση, την πρόληψη της σχολικής βίας. Φυσικά η σχολική ψυχολόγος που υπάρχει στο σχολείο μας σε περίπτωση περιστατικού παρεμβαίνει και μετά είναι και φορείς με τους οποίους συνεργαζόμαστε σε περίπτωση περιστατικού, προκειμένου να το αντιμετωπίσουμε και να είναι όσο πιο ανώδυνο γίνεται και για τις δύο πλευρές και για τον θύτη και για το θύμα.
- **Σ7:** Σίγουρα είναι συνδυασμός και των δύο. Βέβαια προηγείται η πρόληψη και σίγουρα θα υπάρξουν και κάποια περιστατικά που θα πρέπει να αντιμετωπιστούν.
- **Σ9:** Δυστυχώς έχουν να κάνουν και με την αντιμετώπιση. Θα ήθελα να μην έχουν, να παραμένουμε μόνο στην πρόληψη, αλλά δυστυχώς δεν γίνεται ακόμα αυτό. Οπότε, και στα δύο.
- **Σ10:** Λοιπόν, κανονικά θα έπρεπε όλοι να δρούμε προληπτικά. Δυστυχώς, όμως, αυτό δεν γίνεται σε πολύ μεγάλο βαθμό. Πάντα εν τέλει καταλήγουμε να στηριζόμαστε στην αντιμετώπιση. Προσωπικά κάνω κάποια προγράμματα, αλλά λίγες φορές μέσα στη χρονιά. Βέβαια αυτό εξαρτάται και από το τμήμα, την περιοχή. Οπότε, ο κάθε εκπαιδευτικός κρίνει ανάλογα τι πρέπει να κάνει στην τάξη του.

Ωστόσο, ορισμένοι εκπαιδευτικοί υποστήριξαν ότι εφαρμόζουν μεθόδους αντιμετώπισης κυρίως, γιατί η πρόληψη δεν είναι πάντα εφικτή, ενδεχομένως εξαιτίας της δυσκολίας δημιουργίας ισχυρών σχέσεων των μαθητών με τους αναπληρωτές

εκπαιδευτικούς που κάθε χρόνο αλλάζουν σχολείο, της μικρής ηλικίας και της παρορμητικότητας των μαθητών ή του πιεστικού και φορτωμένου προγράμματος του σχολείου.

- **Σ1:** Το πρώτο και πιο άμεσο είναι η αντιμετώπιση. Επειδή εγώ άλλαξα και για 10 χρόνια σχολείο, δεν ήξερα τα παιδιά από πριν. Πρόληψη μπορούσα να κάνω μόνο στην περίπτωση που είχα μαθητές οι οποίοι ήταν πρόσφυγες, που ήρθαν πολύ πιο μετά από την έναρξη της χρονιάς, οπότε συζητήσαμε με τους υπόλοιπους μαθητές πριν έρθουν οι πρόσφυγες, για τη συνθήκες που ζουν, από που έρχονται, τι είναι καλύτερο για αυτούς, λύσαμε τις απορίες των παιδιών π.χ. αν θα κολλήσουν κάτι, οπότε υπήρχε συζήτηση πριν. Όλα τα υπόλοιπα ήτανε μετά, αφού είχε εκδηλωθεί κάτι.
- **Σ8:** Κανονικά θα έπρεπε να είναι συνδυασμός, αλλά σε αυτές τις ηλικίες και με το τόσο φορτωμένο πρόγραμμα περισσότερο είναι στην αντιμετώπιση. Δεν τα προλαβαίνουμε, πολλές φορές απλά εμφανίζονται και είναι δύσκολο να τα παρατηρήσουμε από πριν. Σε αυτές τις ηλικίες που είναι πιο αυθόρμητα τα παιδιά εμφανίζονται ξαφνικά, οπότε επικεντρωνόμαστε περισσότερο στην αντιμετώπιση.

Αναφορικά με την παρέμβαση των εκπαιδευτικών σε περιστατικά σχολικής βίας, η πλειοψηφία τους είπε ότι είναι η ίδια ανεξάρτητα με το πολιτισμικό υπόβαθρο των μαθητών που εμπλέκονται, γιατί όλοι τους είναι μαθητές και όταν μιλάμε για βία δεν χωρά κάποια διαφοροποίηση.

- **Σ3:** Ναι είναι ίδια. Δεν ξεχωρίζω. Και στις δύο περιπτώσεις πάντα επεμβαίνω γιατί θεωρώ ότι πρέπει καταρχάς εμείς οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί να μην ξεχωρίζουμε. Όλα τα περιστατικά βίας, είτε είναι ανάμεσα σε γηγενείς, είτε είναι ανάμεσα σε γηγενείς και αλλοδαπούς, είτε είναι ανάμεσα σε αλλοδαπούς, είναι εξίσου σημαντικά και πρέπει να τα αντιμετωπίζεις με τον ίδιο τρόπο.
- **Σ6:** Φυσικά. Για εμένα δεν υπάρχει κριτήριο διαφοροποίησης ή διαχωρισμού μεταξύ των μαθητών. Ο κώδικας είναι ενιαίος, είναι ένας, είναι απόλυτος και ίδιος για όλους. Προφανώς και δε θα μπορούσε να γίνει κάποια διαφοροποίηση μεταξύ των μαθητών γιατί κανείς δεν διαφοροποιείται εξαιτίας της προέλευσης ή της κουλτούρας του. Αλλά για μένα πρωταρχικό ρόλο παίζει μία σωστή συμπεριφορά και σε λεκτικό αλλά και σε συμπεριφορικό επίπεδο.
- **Σ10:** Ναι, είναι ίδια. Τα ίδια πράγματα που λέω στους γηγενείς, τα ίδια θα πω και στα παιδιά με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο. Θα είναι η ίδια, είτε θα μιλήσω προσωπικά στα παιδιά ατομικά και μετά στην τάξη.

Ωστόσο, μιας εκπαιδευτικού η παρέμβαση ενδέχεται να διαφοροποιείται, όταν έχει προηγηθεί φαινόμενο ρατσιστικής βίας, όπου εκεί η παρέμβαση επικεντρώνεται στην κατανόηση, αποδοχή και σεβασμό στη διαφορετικότητα.

- **Σ8:** *Όχι πάντα. Κάποιες φορές είναι ίδια. Ανάλογα από πού προέρχεται. Αν έχει και ρατσιστική βάση, επικεντρώνομαι σε αυτό και προσπαθώ να εξηγήσω στα παιδιά όσο μπορώ και να το καταλάβουν όλο αυτό περί διαφορετικότητας, περί σεβασμού στο συμμαθητή τους.*

Οι εκπαιδευτικοί του δείγματος επιλέγουν τον τρόπο παρέμβασής τους ανάλογα με το περιστατικό. Κάποιοι παρεμβαίνουν σε επίπεδο τάξης, όπου είτε γίνεται συζήτηση για διερεύνηση και επίλυση του ζητήματος, αλλά και αποτροπή μελλοντικών συμβάντων, είτε μέσω παιχνιδιού ρόλων επιδιώκεται η ενίσχυση της ενσυναίσθησης, είτε υλοποιούνται προγράμματα παρέμβασης για εκτόνωση της έντασης και διαχείριση της κατάστασης.

- **Σ1:** *Πρώτα, αφού γίνει αντιληπτή η σχολική βία και το περιστατικό που συμβαίνει, θα συζητήσουμε σε επίπεδο τάξης γιατί θεωρώ ότι είναι κάτι που αυτή τη δεδομένη στιγμή μπορεί να αφορά μια ομάδα παιδιών, αργότερα θα τους αφορά όλους και μετά σε ατομικό επίπεδο.*
- **Σ2:** *Εξαρτάται το περιστατικό. Έχει τύχει και σε ατομικό επίπεδο και τάξης. Συνήθως είναι τάξης. Σχολείου πιο σπάνια. Στην τάξη καταρχήν κατευνάζουμε τα πνεύματα, προσπαθούμε να τους κάνουμε να κάτσουν, να παραδεχθούν τι έγινε, να πούνε τις απόψεις τους, γιατί πάντα υπάρχουν δύο πλευρές και να δούμε αν μπορεί να βρεθεί λύση. Πολλές φορές βέβαια δεν μπορεί να βρεθεί λύση γιατί τα προβλήματα ξεκινάνε εκτός σχολείου.*
- **Σ7:** *Πολλές φορές και σε ατομικό επίπεδο, όταν χρειάζεται, αλλά και στο σύνολο της τάξης. Για παράδειγμα σε επίπεδο τάξης συζητάμε χωρίς βέβαια να ονοματίσουμε για να μην στιγματίσουμε κάποιο παιδί, μπορούμε να παίξουμε κάποιο παιχνίδι ρόλων, όπου ο ένας μπαίνει στη θέση του άλλου για να ενισχυθεί έτσι η ενσυναίσθηση και διαβάζουμε και βιβλία που μιλούν για το πρόβλημα αυτό. Στο επίπεδο του σχολείου, αν δούμε ότι το πρόβλημα συνεχίζεται, το συζητάμε με την ψυχολόγο ή με την κοινωνική λειτουργό, αλλά και με τη διευθύντρια και παίρνουμε τις κατάλληλες αποφάσεις.*
- **Σ8:** *Συνήθως σε επίπεδο τάξης, όταν είναι λίγο πιο ασήμαντα τα περιστατικά. Όταν όμως παρατηρήσω ότι μια κατάσταση σοβαρεύει ή συνεχίζεται και είναι επαναλαμβανόμενη, ίσως και ατομικά. Παλαιότερα είχε χρειαστεί να επικοινωνήσουμε και με τους γονείς των παιδιών. Συγκεκριμένα, σε επίπεδο τάξης, για τα πιο ελαφρά περιστατικά που ανέφερα και προηγουμένως, συζητάμε μαζί με όλα τα παιδιά, έχω προβάλει και κάποια βιντεάκια για τη διαφορετικότητα. Περισσότερο συζήτηση είναι μεταξύ των παιδιών, να πούμε τις απόψεις μας κι εγώ τους μιλάω για να καταλάβουν.*

Η παρέμβαση άλλων εκπαιδευτικών επικεντρώνεται σε ατομικό επίπεδο παρέμβασης, όπου επιδιώκεται, μέσω της συζήτησης με τους άμεσα εμπλεκόμενους μαθητές, να γίνει κατανοητό το περιστατικό, η αιτία και οι συνέπειές του και να οδηγηθούν στην εξάλειψη βίαιων συμβάντων.

- **Σ3:** *Πρώτα απ' όλα ατομικό. Βέβαια είναι αναλόγως που θα λάβει χώρα και το συμβάν. Όταν αντιληφθώ κάτι πηγαίνω κοντά τους αρχικά και προσπαθώ να τους ηρεμήσω και μετέπειτα αν είναι πιο πολλοί συγκεντρωμένοι προσπαθώ να τους ξεχωρίσω. Μετά τους κάνω κάποια συζήτηση μέσα στην τάξη.*

Ωστόσο, πολλές φορές οι εκπαιδευτικοί παρεμβαίνουν και στα τρία επίπεδα (ατομικό, τάξης, σχολείου), εάν το περιστατικό είναι σοβαρό ή εάν η κατάσταση χειροτερεύει, οπότε για την επίλυσή του εμπλέκονται διάφορα μέλη της σχολικής κοινότητας (π.χ. διευθύντρια, ψυχολόγος, κοινωνική λειτουργός), αλλά και οι γονείς, όπου μέσω συναντήσεων επιδιώκεται να ενημερωθούν, να ενισχυθούν και να συμφωνήσουν στην κοινή γραμμή αντιμετώπισης, με σκοπό την κατάλληλη και ολόπλευρη στήριξη και πλαισίωση των μαθητών.

- **Σ4:** *Πρώτα σε ατομικό επίπεδο, έπειτα συζήτηση στην τάξη και αν χρειαστεί σε επίπεδο σχολείου.*
- **Σ5:** *Αρχικά, σε ατομικό επίπεδο και τάξης ταυτόχρονα. Εάν υπάρξει χειροτέρευση θα απευθυνθούμε και στη διεύθυνση και στους γονείς.*
- **Σ6:** *Και στα τρία επίπεδα που αναφέρατε. Φυσικά η πρώτη κίνηση που θα κάνω είναι να επικοινωνήσω με το ίδιο το παιδί, το δεύτερο οι γονείς του, γιατί για εμένα ένα παιδί είναι απόλυτα συνδεδεμένο με την οικογένειά του, οπότε οφείλουν να γνωρίζουν και οι ίδιοι για το τι πρόκειται να γίνει, ο μαθητής μου έχει ενημερωθεί πρώτος για τη διαχείριση του γεγονότος. Εφόσον έχουν ενημερωθεί και οι γονείς λειτουργούμε και δρούμε εμείς σαν σχολικό πλαίσιο, εμείς, δηλαδή, όλοι οι εκπαιδευτικοί και οι ψυχολόγοι και όλοι όσοι μπορούμε να εμπλακούμε για να φέρουμε ένα θετικό αποτέλεσμα για το περιστατικό. Και αφού έχει ενημερωθεί ο μαθητής μου, η οικογένειά του και έχει μεταφερθεί και στο σύλλογο του σχολείου, μετά σαν εκπαιδευτικός πολλές φροντίζω να το δούμε σαν φαινόμενο, δηλαδή επιλέγω να παίζουμε παιχνίδι ρόλων, ώστε να αντιληφθούν τι έγινε, να συνειδητοποιήσουν το φαινόμενο, να αποκτήσουν ενσυναίσθηση και να αναπτύξουν κοινωνικές δεξιότητες. Να κατανοήσουν, δηλαδή, περί τίνος πρόκειται, γιατί οι πολύ μαθητές έχουν και άγνοια, δεν αντιλαμβάνονται καν ότι συμβαίνει σχολική βία.*
- **Σ9:** *Όταν το πρόβλημα είναι πιο μικρό και έχει να κάνει με δυάδα, παρεμβαίνουμε ατομικά ή μικρο-ομαδικά, δηλαδή στη δυάδα. Όταν όμως αυτό το πρόβλημα μεγαλώνει και έχει να κάνει με ολόκληρη την τάξη ή ακόμα χειρότερα αν έχει να κάνει με όλο το σχολικό συγκρότημα, προσπαθούμε να συνεργαστούμε με όλους τους εκπαιδευτικούς και να το αντιμετωπίσουμε σε*

επίπεδο σχολικής μονάδας ομαδικά. Σε επίπεδο τάξης έχει συμβεί να ξεκινήσουμε με συζήτηση, αλλά να μην έχει έρθει αποτέλεσμα, γιατί αυτό το πρόβλημα πάντα έχει πιο βαθιές ρίζες. Άρα ξεκινάμε ένα ολόκληρο project με τους μαθητές που έχει να κάνει με δραστηριότητες διαδραστικές, με παιχνίδια ρόλων και συνήθως γίνεται ένα ολόκληρο πρόγραμμα παρέμβασης που μπορεί να υλοποιηθεί είτε σε ώρες ευέλικτης ζώνης, είτε στα εργαστήρια δεξιοτήτων, είτε και φυσικά να φτάσει μέχρι και τις ώρες των μαθημάτων διαθεματικά. Η με ενημέρωση γονέων για να φτάσει στους γονείς και να υπάρχει καλύτερο αποτέλεσμα.

- **Σ10:** Πρώτα παρεμβαίνω ατομικά, θα πιάσω το κάθε παιδί ξεχωριστά και θα μιλήσω. Μετά στη δυάδα ίσως που αντιμετώπισε το πρόβλημα. Μετά εννοείται σε όλη την τάξη και αν αντιληφθούμε ότι το πρόβλημα συνεχίζεται και διαιωνίζεται, θα το μεταφέρω στους υπόλοιπους εκπαιδευτικούς και στον διευθυντή για να γίνει ίσως κάτι ευρύτερο στο σχολείο.

Κάποιες φορές η πολύωρη εργασία και η άγνοια της ομιλούμενης γλώσσας από τους γονείς των μαθητών με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο αποτελεί τροχοπέδη στην επικοινωνία τους με τους εκπαιδευτικούς και στην εύρεση λύσεων για φαινόμενα σχολικής βίας, σύμφωνα με εκπαιδευτικούς.

- **Σ5:** ...Πολλές φορές, όμως, οι γονείς των μαθητών από άλλα πολιτισμικά περιβάλλοντα δυσκολεύονται με την γλώσσα. Καλώντας τους στο σχολείο παρατηρώ πως υπάρχει μία δυσκολία στην επικοινωνία και δεν είναι πάντα το αποτέλεσμα αυτό που θα ήθελα να έχω, γιατί η επικοινωνία μας είναι δύσκολη.
- **Σ8:** Βέβαια αυτό δεν είναι πάντα εύκολο, γιατί πολλές φορές, ειδικά με τους γονείς αλλοδαπών μαθητών, ίσως επειδή πολλοί δεν γνωρίζουν και τη γλώσσα, ίσως επειδή δουλεύουν πολλές ώρες, δεν είναι πάντα εύκολη η επικοινωνία μεταξύ εκπαιδευτικών και γονιών....
- **Σ9:** ...Επίσης, πολλές φορές το σχολείο δεν μπορεί να επικοινωνήσει με τους γονείς για να δώσει λύσεις σε προβλήματα που δημιουργούνται στο σχολείο. Μας έχει τύχει να μην γνωρίζουν οι γονείς τη γλώσσα και να μην υπάρχει ούτε μεταφραστής και να έχει χρειαστεί να γίνει τεράστια γραφειοκρατική διαδικασία για έρθει στο σχολείο κάποια στιγμή μεταφραστής και να μπορέσει να επικοινωνήσει το σχολείο με τους γονείς. Δηλαδή, ακόμη και η απλή καθημερινή επικοινωνία καταντά να γίνεται δύσκολη και να αποτελεί πρόβλημα. Γιατί αν δεν υπάρχει ούτε επικοινωνία μεταξύ σχολείου και οικογένειας θεωρώ ότι είναι πολύ δύσκολο να λυθούν τέτοια προβλήματα.

Η συνεργασία και η υποστήριξη από συμβούλους σχετικά με την πρόληψη και αντιμετώπιση της σχολικής βίας, όπως ανέφεραν οι εκπαιδευτικοί, είναι θεωρητική και ανεπαρκής τις περισσότερες φορές και δεν δίνονται πρακτικές και έγκαιρες συμβουλές, ενώ άλλες φορές αυτή είναι ανύπαρκτη.

- Σ1: Σε περιπτώσεις που έχει τύχει να ζητήσουμε βοήθεια από σχολικούς συμβούλους δεν πήραμε ουσιαστική βοήθεια τη στιγμή που την χρειαζόμασταν. Από τους τοπικούς φορείς λάβαμε βοήθεια. Βασικά και εμείς οι ίδιοι δεν ξέρω αν είμαστε κατάλληλα εκπαιδευμένοι για να προλαμβάνουμε πράγματα, οπότε θα προτιμούσα μια τέτοια υποστήριξη και συνεργασία που να αφορά την πρόληψη και την αντιμετώπιση. Θα ήθελα να ήταν κάτι πιο άμεσο.
- Σ3: Η αλήθεια ότι δεν έχω βρει τόσο μεγάλη υποστήριξη και συνεργασία και ιδιαίτερα από διευθυντές κυρίως δεν είχα την υποστήριξη.
- Σ7: Θα έλεγα πως όχι. Μια φορά είχε χρειαστεί και είχε έρθει στο σχολείο η σύμβουλος εκπαίδευσης αλλά δεν είχε βρεθεί κάποια λύση.
- Σ8: Σαφώς και θα έπρεπε να υπάρχει κάποια συνεργασία, αλλά αυτό δεν είναι πάντα εύκολο. Πολλές φορές αναζητάμε σαν σχολείο κάποια συμβουλή από ειδικούς συμβούλους εκπαίδευσης, αλλά δεν βρίσκουμε ανταπόκριση και αυτό δυστυχώς συμβαίνει αρκετά συχνά.

Αντίθετα, ορισμένοι τοπικοί φορείς και ο/η σχολικός/ή ψυχολόγος και ο/η κοινωνικός λειτουργός του σχολείου (ΕΔΥ), όταν υπάρχουν, παρέχουν ουσιαστική βοήθεια για τους εκπαιδευτικούς σε φαινόμενα σχολικής βίας. Βάσει των λεγομένων εκπαιδευτικού, χρήσιμο θα ήταν κάθε σχολείο να έχει καθημερινά τον/την σχολικό/ή ψυχολόγο και τον/την κοινωνική λειτουργό με σκοπό την συστηματικότερη πρόληψη και αντιμετώπιση βίαιων συμπεριφορών.

- Σ2: Υπάρχει, όμως όχι όση χρειάζεται. Όταν ζήτησα βοήθεια, είχα βρει ανταπόκριση. Στα σχολεία υπάρχουν και κοινωνικοί λειτουργοί και ψυχολόγοι, άρα η βοήθειά τους είναι μεγάλη.
- Σ6: Εκτός από τη σχολική ψυχολόγο που είναι διαθέσιμη για ό, τι χρειαστούμε, έχω φροντίσει η ίδια να επισκεπτόμαστε διαφορά κέντρα ψυχολογικής υποστήριξης της περιοχής μας. Επειδή αντιμετωπίζουμε διάφορα φαινόμενο και περιστατικά που έχουν να κάνουν με την ψυχολογία των παιδιών, συνεργαζόμαστε με αυτά τα κέντρα.
- Σ10: Στο σχολείο μας μία φορά την εβδομάδα έρχεται ψυχολόγος και κοινωνική λειτουργός, οπότε αν χρειαστεί ανάγκη, ζητάμε βοήθεια από τους υπεύθυνους με το να τρέξουμε ίσως κάποιο πρόγραμμα μέσα στη χρονιά. Η αλήθεια είναι ότι το ιδανικό θα ήταν η ΕΔΥ να είναι κάθε μέρα στο σχολείο και όχι μία φορά την εβδομάδα για να γίνει πιο σωστή και ολοκληρωμένη δουλειά.

Σημαντικότερη κρίνεται και η συνεργασία και η βοήθεια ανάμεσα στα μέλη της εκπαιδευτικής κοινότητας, όπου, τόσο οι υπεύθυνοι εκπαιδευτικοί της τάξης, όσο και οι εκπαιδευτικοί ειδικοτήτων, μπορούν μέσω δράσεων και προγραμμάτων να συμβάλλουν στην πρόληψη και αντιμετώπιση της σχολικής βίας.

- **Σ9:** Παραμένει νομίζω στο τυπικό επίπεδο μιας συνάντησης πλέον εξ' αποστάσεως και όχι τόσο πολύ σε πρακτικές λύσεις ανάλογα με την εκάστοτε περίπτωση. Η μεγαλύτερη βοήθεια που παίρνουμε είναι από την ΕΔΥ, όταν υπάρχει στο σχολείο, σε τέτοιες περιπτώσεις και φυσικά από τους συναδέλφους, είτε δασκάλους, είτε ειδικοτήτων, ανάλογα με το πόσο ευαισθητοποιημένοι είναι. Γιατί νομίζω ότι και οι ειδικότητες μπορούν πάρα πολύ να βοηθήσουν, οι εικαστικοί, οι θεατρολόγοι σε τέτοιες παρεμβάσεις με πιο πρακτικό τρόπο και πιο παραστατικό και καλλιτεχνικό και ενδιαφέρον και δημιουργικό για τα παιδιά τρόπο.

Στην πλειοψηφία τους οι εκπαιδευτικοί δε γνωρίζουν συγκεκριμένα προγράμματα πρόληψης και αντιμετώπισης της σχολικής βίας, αλλά δρουν με βάση την εμπειρία τους, έπειτα από προσωπική διερεύνηση ή συνεργασία με συναδέλφους εκπαιδευτικούς.

- **Σ7:** Δεν γνωρίζω κάποιο συγκεκριμένο πρόγραμμα πρόληψης για την αντιμετώπιση τέτοιων συμπεριφορών, αλλά από την πείρα μου προσπαθώ να εφαρμόζω ό, τι νομίζω ότι είναι αναγκαίο.
- **Σ8:** Δεν έχω υπ' όψη μου κάποιο συγκεκριμένο πρόγραμμα για να ακολουθήσω, αλλά από τις γνώσεις που πήρα από το μεταπτυχιακό και βασικά από την εμπειρία μου στα επτά χρόνια που δουλεύω σε δημοτικά. Προσπαθώ για το καλύτερο και κάποιες φορές ρωτάω άλλους συναδέλφους ή και το διευθυντή.

Μία εκπαιδευτικός γνωρίζει τη Σχολική Διαμεσολάβηση, που όμως δεν την έχει εφαρμόσει, γιατί δεν έχει ουσιαστική γνώση της, ενώ άλλοι εκπαιδευτικοί συμβουλευόνται το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (ΙΕΠ).

- **Σ5:** Μόνο τη σχολική διαμεσολάβηση, την οποία όμως δεν έχω εφαρμόσει γιατί δεν έχω περαιτέρω γνώσεις.
- **Σ9:** Κανένα δεν γνωρίζω. Μπορεί να τα γνωρίζω, αλλά να μην θυμάμαι τα ονόματα. Μπορεί να παίρνω υλικό από αυτά που βρίσκουμε στο ινστιτούτο ή στις εκπαιδευτικές πλατφόρμες, απλά δεν έχω συγκρατήσει τους τίτλους και τους φορείς.
- **Σ10:** Γνωρίζω της κυρίας Χατζηχρήστου και κάποιο πρόγραμμα που έχω δει στο ΙΕΠ. Δεν θυμάμαι το όνομα, είναι ανεβασμένο στο ΙΕΠ, είναι πρόγραμμα του υπουργείου.

Άλλα προγράμματα πρόληψης και αντιμετώπισης της σχολικής βίας, σύμφωνα με εκπαιδευτικό, είναι το Roots of Empathy και το WITS, το *In Love and In Danger (ILID)* και το *The Fourth R*, με την εφαρμογή των οποίων επιδιώκεται η καλλιέργεια της ενσυναίσθησης, κοινωνικών και συναισθηματικών δεξιοτήτων στους μαθητές και η αποφυγή, η μείωση και η εξάλειψη βίαιων συμπεριφορών.

- **Σ6:** Έχω καταρτισθεί, όπως ήδη σας έχω αναφέρει, γιατί η σχολική βία είναι συχνό φαινόμενο στα σχολεία. Το πρώτο είναι το *Roots of Empathy*, που εστιάζει στην καλλιέργεια της ενσυναίσθησης. Είναι αρκετά διαδεδομένο, στοχεύει κατά κύριο λόγο στο να μειώσει την επιθετικότητα ανάμεσα στους μαθητές, αλλά και να καλλιεργήσει και να προωθήσει όλες εκείνες τις κοινωνικές και συναισθηματικές δεξιότητες των μαθητών, έτσι ώστε να αποφύγουμε τέτοια φαινόμενα. Στη συνέχεια, άλλο ένα πρόγραμμα που ακολουθώ διότι θεωρώ ότι είναι πάρα πολύ βοηθητικό και λειτουργικό είναι το *WITS*, που αναφέρεται κατά κύριο λόγο σε 4 δράσεις. Τα αρχικά του είναι *Walk away*, δηλαδή φύγε, *Ignore*, αγνόησε, τρίτο *Talk it out*, δηλαδή μίλησε γι' αυτό και το 4ο είναι *Seek help*, δηλαδή αναζήτησε βοήθεια. Μου αρέσει πολύ το συγκεκριμένο πρόγραμμα γιατί απευθύνεται γενικότερα σε ομάδες, δηλαδή σε όλο το σχολικό πλαίσιο, σε κοινότητες και σε οικογένειες. Δεν κατακρίνει αυτά τα παιδιά, αλλά τα αποδέχεται και εστιάζει στο να διορθώσει το πρόβλημα.
- **Σ6:** Είναι άλλα δύο σεμινάρια-προγράμματα που με ενδιαφέρουν πάρα πολύ και θα ήθελα να εξελίξω τις γνώσεις μου με βάση αυτά, είναι το *The Fourth R*, που ενισχύει τις υγιείς σχέσεις μεταξύ των μαθητών και γενικότερα εστιάζει και στην ψυχική υγεία αυτών μέσω μιας φυσικής εκπαίδευσης. Είναι κάτι που θα ήθελα, αφού το μελετήσω, να το τρέξω σαν πρόγραμμα. Και ένα τέταρτο είναι αυτό που τιτλοφορείται με το: *In Love and In Danger (ILID)*. Στόχος είναι να προλαμβάνουμε τη βία, και επειδή τα προηγούμενα κατά κύριο λόγο είναι για την αντιμετώπιση, ενώ αυτό εστιάζει κατά κύριο λόγο στην πρόληψη της βίας και είναι ένα πρόγραμμα που δεν αναφέρεται μόνο στα σχολεία, αλλά και στις ευάλωτες κοινωνικά ομάδες, όπως είναι και οι γυναίκες, που καλλιεργεί υγιείς συμπεριφορές και υγιή επικοινωνιακά κανάλια και διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ των μαθητών. Οπότε είναι δύο προγράμματα που θα παρακολουθούσα με μεγάλη ευχαρίστηση και θεωρώ ότι θα είχαν και πολύ καλά αποτελέσματα στο σχολικό περιβάλλον.

Η πλειοψηφία των εκπαιδευτικών υποστηρίζει ότι δεν έχει λάβει την κατάλληλη επιμόρφωση για να αντιμετωπίσει συμβάντα σχολικής βίας στα οποία εμπλέκονται και μαθητές με πολιτισμική ετερότητα, ούτε από τις βασικές τους σπουδές, αλλά ούτε και από μετέπειτα καταρτίσεις και σεμινάρια. Για τον λόγο αυτό οι ενέργειές τους βασίζονται στην εμπειρία τους κυρίως ή στην ανταλλαγή απόψεων με συναδέλφους.

- **Σ1:** Θεωρώ ότι δεν έχω λάβει την κατάλληλη επιμόρφωση γενικά για να αντιμετωπίσω περιστατικά σχολικής βίας και μάλιστα ακραία που συμβαίνουν περισσότερο και πόσο μάλλον με πολιτισμική ετερότητα.
- **Σ2:** Όχι επιμόρφωση. Λόγω εμπειρίας πλέον μπορούμε να τα αντιμετωπίσουμε.
- **Σ4:** Όχι, θεωρώ ότι δεν έχω λάβει την κατάλληλη εκπαίδευση. Από την εμπειρία μου διαχειρίζομαι τις καταστάσεις.
- **Σ5:** Σε καμία περίπτωση. Επειδή δεν έχω λάβει την απαραίτητη επιμόρφωση τα χρόνια που εργάζομαι στα σχολεία, νιώθω κάπως μετέωρη και κάθε φορά που

χρειάζεται να αντιμετωπίσω ένα περιστατικό βίας δρω κατά βούληση εκείνη τη στιγμή όπως νιώθω ότι μπορώ να το διαχειριστώ από προσωπικά βιώματα και μετά από συζήτηση με συναδέλφους.

- **Σ8:** Σε θεωρητικό επίπεδο ναι, αλλά σε πρακτικό η αλήθεια είναι ότι είναι λίγο θεωρητικά αυτά που μαθαίνουμε. Ξέρω αρκετά πράγματα, αλλά στην πράξη, είτε δεν μπορώ, είτε δυσκολεύομαι, είτε δεν είναι οι συνθήκες κατάλληλες για να τα εφαρμόσω.
- **Σ9:** Δεν νιώθω επαρκής, παρότι έχω παρακολουθήσει και σεμινάριο για αντίστοιχη θεματολογία. Νομίζω ότι πάντα ότι πρέπει να είμαστε σε επαγρύπνηση, να ψάχνουμε νέο υλικό, νέα βίντεο, νέα προγράμματα που δημιουργούνται, ούτως ώστε να γινόμαστε πιο αποτελεσματικοί και να έχουμε συνεχή συνεργασία με τους υπόλοιπους εκπαιδευτικούς να έχουμε.
- **Σ10:** Όχι, δεν νομίζω ότι έχω λάβει την κατάλληλη επιμόρφωση. Η αλήθεια είναι ότι δεν είμαι πολλά χρόνια στο σχολείο και έχω ακόμα να δω αρκετά πράγματα. Σε τέτοια θέματα νομίζω ότι πρέπει συνεχώς να επιμορφωνόμαστε και δυστυχώς δεν υπάρχουν από το υπουργείο κατάλληλα προγράμματα επιμόρφωσης. Θα πρέπει, δηλαδή, εμείς οι εκπαιδευτικοί να τρέξουμε μόνιμοι μας για να ψάξουμε και να επιμορφωθούμε.

Απόρροια της ελλιπούς επιμόρφωσης είναι η επιτακτική ανάγκη συνεχούς εκπαίδευσης και σεμιναρίων, ώστε οι εκπαιδευτικοί να είναι σε θέση να αναγνωρίζουν τη σχολική βία, να την προλαμβάνουν, να την αντιμετωπίζουν και να εφαρμόζουν διαπολιτισμικές πρακτικές εκπαίδευσης.

- **Σ3:** Θεωρώ ότι είναι πολύ σημαντικό και θα έπρεπε σχεδόν σε όλους τους τομείς να ενημερωθούμε γενικά για τη σχολική βία, για το τι είναι η σχολική βία, για τα προβλήματα που δημιουργούνται, για τους τρόπους πρόληψης, για τους τρόπους αντιμετώπισης. Όλα αυτά θεωρώ ότι είναι πολύ σημαντικά.
- **Σ7:** Αρχικά, θα πρέπει να κατανοήσουμε καλά τι είναι η σχολική βία, γιατί πολλοί από εμάς τους εκπαιδευτικούς δεν μπορούμε να ξεχωρίσουμε τι είναι σχολική βία και τι είναι εκφοβισμός. Και κατόπιν θα πρέπει να μάθουμε για την πρόληψη, αλλά και για τους αποτελεσματικούς τρόπους αντιμετώπισης του προβλήματος αυτού.
- **Σ9:** Σε πρακτικό επίπεδο κυρίως, δηλαδή στο πώς προσεγγίζω τον γονέα, ποιους φορείς μπορώ να έχω ως βοηθούς ως αρωγούς που μπορεί να μην τους ξέρω όλους, σε υλικό πάλι να ενημερωνόμαστε συνέχεια, τι βίντεο βγαίνουν, τι διαδραστικά παιχνίδια, τι προγράμματα σε ιδρύματα και οργανισμούς που μπορούμε να επισκεφθούμε και με τα παιδιά. Και να διαβάζουμε νέες έρευνες σχετικές με το θέμα που γίνονται από εκπαιδευτικούς.

Όσον αφορά την εκπαιδευτική πολιτική που πρέπει να εφαρμόζεται, ώστε να υπάρχει πρόληψη για τα περιστατικά σχολικής βίας που αφορούν μαθητές με πολιτισμική

ετερογένεια, οι εκπαιδευτικοί του δείγματος τόνισαν πως πρέπει αρχικά να γίνει επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, η οποία θα είναι δωρεάν και θα γίνεται ανά τακτά χρονικά διαστήματα. Ακόμη, απαραίτητο είναι να τροποποιηθούν τα αναλυτικά προγράμματα, να μορφοποιηθούν και να εμπλουτιστούν τα σχολικά εγχειρίδια και το υλικό των εκπαιδευτικών, ώστε να ανταποκρίνονται στις αρχές της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης.

- **Σ1:** Θα πρέπει να επιμορφωθούμε εμείς θεωρώ. Θα μπορούσαν να αλλάξουν και τα βιβλία, δηλαδή ακόμη και τα πιο καινούργια που θεωρητικά έχουνε την πολυπολιτισμικότητα αναφέρονται περισσότερο στην παρουσίαση. Θα πρέπει να γνωρίσεις τον άλλο πολιτισμό, να υπάρχουν δράσεις, να έρχεσαι σε επαφή με φορείς και να υπάρχει συνεργασία σχολείων με φορείς, δηλαδή με πολιτισμικούς φορείς, με πρεσβείες, δηλαδή με κάποιο τρόπο να γνωρίσεις την κουλτούρα του άλλου και να τους επιτρέπεις να είναι στο σχολικό χώρο.
- **Σ5:** Θεωρώ πως θα έπρεπε να γίνονται σεμινάρια και επιμορφώσεις σε εκπαιδευτικούς, δηλαδή δια βίου μάθηση, έτσι ώστε να είναι προετοιμασμένοι να αντιμετωπίσουν κάποιο τέτοιο περιστατικό. Θα πρέπει να συνεργάζεται η κοινότητα με το σχολείο και την οικογένεια σε κάποιες δράσεις ώστε να ευαισθητοποιούνται και οι δάσκαλοι και οι γονείς των μαθητών και οι μαθητές. Και θα πρέπει και το σχολείο να ακολουθεί μια κοινή πορεία στην αντιμετώπιση τέτοιων περιστατικών αλλά και στην πρόληψη τους.
- **Σ8:** Σίγουρα να γίνει επιμόρφωση εκπαιδευτικών, αλλά ίσως και συναντήσεις με γονείς, κάποιες δράσεις που μπορούν να γίνουν από το σχολείο, να γνωρίσουν τα παιδιά άλλους πολιτισμούς, ώστε να μην τους είναι τόσο ξένοι, για να μπορέσουν να δεχθούν και τα παιδιά από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα. Και τα αναλυτικά προγράμματα των σχολείων θα έπρεπε να ενημερωθούν, να γίνουν πιο σύγχρονα και να λάβουν υπ' όψη τους την πολιτισμική ετερότητα που υπάρχει πια στις μέρες μας, γιατί πια είναι λίγο παρωχημένα τα βιβλία, η σχολική πραγματικότητα έχει αλλάξει το ζούμε καθημερινά και θα μπορούσαν να συμπεριλάβουν μέσα μαθήματα διαπολιτισμικής αγωγής ή ετερότητας.
- **Σ10:** Πρέπει να εφαρμόζονται εκπαιδευτικά προγράμματα πρόληψης της σχολικής βίας πανελλαδικά, δηλαδή σε όλα τα σχολεία να εφαρμόζονται με κάποιο τρόπο εγκεκριμένα προγράμματα από το υπουργείο και με κάποιο τρόπο να φαίνεται να καταχωρείται ότι όντως υλοποιήθηκαν αυτά τα προγράμματα και ότι δεν έμειναν μόνο στα λόγια. Και όχι μόνο σε ένα μάθημα, αλλά σε πολλά μαθήματα και στις διαφορετικές ειδικότητες που μπαίνουν μέσα στην τάξη, στο μάθημα της μουσικής, στα εικαστικά και στη γυμναστική. Επίσης, μπορούν να διοργανώνονται ημερίδες από τη διεύθυνση, ώστε να έρχονται οι γονείς να ενημερώνονται για το τι συμβαίνει στο ίδιο το σχολείο. Επίσης, μπορεί το σχολείο να γίνει πιο ανοιχτό προς την κοινωνία, να κάνουν δράσεις το σχολείο μαζί με τους γονείς, να φτιάξουν κάτι, να μαγειρέψουν κάτι, να κάνουν μια δραστηριότητα, ώστε να έρθουν σε επαφή οι γονείς μεταξύ τους, να γνωριστούν,

να έρθουν όλοι πιο κοντά. Επίσης, εννοείται πολύ βασικό είναι να υλοποιηθούν επιμορφώσεις στους εκπαιδευτικούς από το υπουργείο και δωρεάν προς όλους...

Σημαντική είναι, βάσει των εκπαιδευτικών, και η διοργάνωση δράσεων, εκδρομών και ημερίδων από το σχολείο και από τοπικούς φορείς, με σκοπό να γνωριστούν ουσιαστικά και να συνεργαστούν οι γονείς με τους εκπαιδευτικούς και την ευρύτερη κοινότητα, να έρθουν σε επαφή με το διαφορετικό και να ευαισθητοποιηθούν.

- **Σ2:** Αρχικά μέσω του σχολείου θα μπορούσαν να γίνουν κάποιες ημερίδες, κάποιες παρουσιάσεις, να αναφερθούν σε μελέτες που έχουν γίνει σχετικές με το φαινόμενο και μετά ευρύτερα όσον αφορά το δήμο, που υπάγεται το σχολείο, που ο πληθυσμός είναι ανάμεικτος και περαιτέρω πιθανότατα μέσω του υπουργείου, αλλά κυρίως τοπικά σχολείο και δήμος.
- **Σ3:** Θεωρώ ότι είναι πολύ σημαντικό στο σχολείο να γίνονται συχνά ενημερώσεις ή δραστηριότητες ή να διοργανωθούν κάποιες εκδρομές που να συσχετίζονται με τη διαφορετικότητα των ανθρώπων. Σίγουρα πρέπει να γίνει και επιμόρφωση στους εκπαιδευτικούς και μια ημερίδα θα ήταν πολύ καλή γιατί θα μπορούσαν να ενημερωθούν και οι γονείς πώς να αντιμετωπίζουν τη διαφορετικότητα και εμείς οι δάσκαλοι, αλλά και τα παιδιά τα ίδια.
- **Σ6:** Θεωρώ ότι δεν διαφέρουν πολύ από όσα έχουν ήδη ειπωθεί. Η κοινωνία και η οικογένεια, πέρα από το σχολικό πλαίσιο, μπορούν να βοηθήσουν πλήρως, οπότε θεωρώ ότι η συνεργασία και η ουσιαστική επικοινωνία μεταξύ των τριών κατηγοριών θα έφερνε πολύ θετικά αποτελέσματα στην αντιμετώπιση της σχολικής βίας και θα μπορούσε να βοηθήσει και τους αλλοδαπούς να ενσωματωθούν και να ενταχθούν πιο εύκολα και πιο αποτελεσματικά, πιο ουσιαστικά.
- **Σ9:** Να γίνονται προγράμματα Erasmus που να οργανώνονται μέχρι και εκδρομές σε χώρες του εξωτερικού, να είναι, δηλαδή, πιο έντονη η συμμετοχή, επιμόρφωση των εκπαιδευτικών για την πολυπολιτισμικότητα, ενημέρωση των γονέων και προετοιμασία της κοινότητας για τέτοια θέματα, τα εγχειρίδια να είναι γραμμένα αντίστοιχα, να εμπλουτιστεί και άλλο το υλικό που διαθέτουν οι εκπαιδευτικοί για τέτοια προγράμματα και οι βάσεις δεδομένων, που αυτό νομίζω ήδη έχει αρχίσει να γίνεται, δηλαδή ήδη οι σύμβουλοι μας ζητούν σε συγκεκριμένες πλατφόρμες να μπαίνουμε και να ανεβάζουμε υλικό ώστε να βοηθούνται όλοι. Απλά αυτό πρέπει να γίνει πιο έντονα.

Κεφάλαιο 5: Συζήτηση αποτελεσμάτων

Η παρούσα μελέτη έχει ως σκοπό να διερευνηθεί ο συσχετισμός της σχολικής βίας με την πολιτισμική ετερότητα, οι απόψεις των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και οι πρακτικές που αυτοί εφαρμόζουν στις τάξεις τους, οι οποίες αποτελούνται από μαθητές με διαφορετικά πολιτισμικά υπόβαθρα.

5.1. Ορισμοί σχολικής βίας και σχολικού εκφοβισμού

Πολύ σημαντική για τη μελέτη της σχολικής βίας και του σχολικού εκφοβισμού είναι η αποσαφήνιση αυτών των δύο ορισμών που συχνά λανθασμένα συγχέονται. Η σχολική βία, σύμφωνα με τους εκπαιδευτικούς του δείγματος, είναι η επιθετική συμπεριφορά και η κάθε μορφής βία μέσα στο σχολικό περιβάλλον, όπου ενδέχεται να εμπλέκονται μαθητές, εκπαιδευτικοί και γονείς, ορισμός σύμφωνος με τα λεγόμενα της Αρτινοπούλου (2001) και του Πανούση (2013) που παρατέθηκαν και στην παρούσα εργασία. Ορισμένοι εκπαιδευτικοί ανέφεραν ότι ο σχολικός εκφοβισμός διαφοροποιείται από τη σχολική βία, γιατί για να υπάρχει απαιτείται πρόθεση, διάρκεια-επανάληψη και διαφορά θέσης και δύναμης μεταξύ θύτη και θύματος (Burger, Strohmeier, Spröber, Bauman & Rigby, 2015 · Meyer, 2016), ενώ η πλειονότητά τους φάνηκε να μην μπορεί να διαχωρίσει αυτές τις δύο έννοιες, λέγοντας πως ο σχολικός εκφοβισμός είναι συνδεδεμένος με τη λεκτική επιθετική συμπεριφορά που στοχεύει να προειδοποιήσει, να φοβίσει ή να απειλήσει.

5.2. Έκταση σχολικής βίας

Το φαινόμενο της σχολικής βίας, καθώς είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με τις κοινωνικές, οικονομικές και πολιτισμικές συνθήκες που επικρατούν σε μια κοινωνία, δεν οριοθετείται εύκολα και εμφανίζεται με διαφοροποιήσεις ανά τις κοινωνίες (Αγγελόπουλος, 2017 · Αρτινοπούλου, 2001). Τα αποτελέσματα ερευνών που έχουν διενεργηθεί είναι αντιφατικά και, σύμφωνα με ορισμένες έρευνες, η έκταση της σχολικής βίας έχει αυξηθεί έντονα (Τσατσάκης, 2019), ενώ, σύμφωνα με άλλες, η σχολική βία κινείται σε χαμηλά επίπεδα και η ένταση και οι μορφές της είναι ήπιες (Θάνος, 2017). Οι εκπαιδευτικοί που συμμετείχαν στην εν λόγω έρευνα ισχυρίστηκαν ότι, συγκριτικά με παλιότερα, η έκταση της σχολικής βίας έχει αυξηθεί κατά πολύ και ότι αυτό οφείλεται κυρίως σε παράγοντες κοινωνικούς, οικονομικούς και πολιτισμικούς (π.χ. πολυπολιτισμικότητα, κοινωνικο-οικονομική κατάσταση και μορφωτικό επίπεδο των γονέων, τροποποίηση οικογενειακών σχέσεων, χρήση του διαδικτύου από ανήλικους μαθητές χωρίς την απαιτούμενη επίβλεψη), συμφωνώντας έτσι με τους Galazίου, Goula, Pagouna, Tsironi, Nikolaou & Thanos (2015). Ωστόσο, υποστήριξαν ότι στην καθημερινότητα τα φαινόμενα σχολικής βίας που λαμβάνουν χώρα είναι ηπιότερα, ενώ τα περιστατικά που είναι πιο σοβαρά είναι πιο σπάνια. Τέλος, στην πλειοψηφία των περιστατικών σχολικής βίας φαίνεται να εμπλέκονται και μαθητές διαφορετικών πολιτισμικών υποβάθρων. Αυτό αποτελεί επακόλουθο του αποκλεισμού, του στιγματισμού, της περιθωριοποίησης και των κοινωνικο-πολιτισμικών συγκρούσεων που βιώνουν, τα οποία οδηγούν στην υιοθέτηση

αντικοινωνικών και παραβατικών συμπεριφορών (Γεωργούλας, 2009 · Ντάβου, 2008).

5.3.Μορφές σχολικής βίας και ρόλοι εμπλεκόμενων μερών

Η σχολική βία, όντας σύνθετο φαινόμενο, ενδέχεται να εμφανίζεται με διάφορες μορφές. Οι μορφές αυτές μπορούν να παρουσιαστούν ατομικά η καθεμία ή ταυτόχρονα και συνδυαστικά (Μπούνα, 2018). Επίσης, οι μορφές σχολικής βίας διαφέρουν ανά ηλικία και ανά κοινωνικο-πολιτισμικά χαρακτηριστικά του σχολείου (Θάνος, 2017). Με τα παραπάνω και με όσα έχουν αναφερθεί στην παρούσα εργασία οι εκπαιδευτικοί του δείγματός μας συμφωνούν, λέγοντας πως η σχολική βία μπορεί να εμφανίζεται σε διάφορες μορφές, όπως είναι η ρατσιστική, η λεκτική, η σωματική και η ψυχολογική βία. Ακόμη, υποστήριξαν πως και οι γηγενείς και οι αλλοδαποί μαθητές μπορούν να υιοθετήσουν όλες τις μορφές σχολικής βίας. Αναφορικά με τον συσχετισμό των μορφών σχολικής βίας με την πολιτισμική ετερότητα, η πλειοψηφία των εκπαιδευτικών ανέφερε πως συνήθως οι γηγενείς μαθητές χρησιμοποιούν περισσότερο τη λεκτική βία, καθώς είναι εξοικειωμένοι με τη γλώσσα, ενώ οι αλλοδαποί μαθητές τις περισσότερες φορές υιοθετούν μορφές σωματικής βίας, διότι αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην κατανόηση και χρήση της ελληνικής γλώσσας ή επειδή αυτή η βία είναι αποδεκτή στη νοοτροπία και την κουλτούρα τους (Galazioy et al., 2015 · Nikolaou & Samsari, 2016 · Ψάλτη & Κωνσταντίνου, 2007). Τα περιστατικά ρατσιστικής βίας, σύμφωνα με όσα υποστήριξαν οι εκπαιδευτικοί, είναι συχνά και πυροδοτούνται συχνά από το αίσθημα μειονεξίας και φόβου για το άγνωστο των γηγενών μαθητών και από την χώρα προέλευσης των αλλοδαπών μαθητών, καθώς όσο χαμηλότερο είναι το κύρος της χώρας εξαιτίας προκαταλήψεων, τόσο περισσότερα περιστατικά σχολικής βίας λαμβάνουν χώρα, συμφωνώντας έτσι με τα αποτελέσματα των ερευνών των Μαντέλη & Νικολάου, 2014, Thijs, Verkuyten & Grundel, 2014, Vermeij, van Duijn & Baerveldt, 2009 και Ψάλτη & Κωνσταντίνου, 2007.

Σχετικά με τους ρόλους που υιοθετούν τα εμπλεκόμενα μέρη, εκπαιδευτικοί της παρούσας έρευνας υποστήριξαν ότι, τόσο οι γηγενείς, όσο και οι μαθητές με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο ενδέχεται να υιοθετήσουν είτε τον ρόλο του θύτη, είτε του θύματος, είτε του παρατηρητή, ανάλογα με την περιοχή, τον χαρακτήρα του παιδιού και την αναλογία γηγενών και αλλοδαπών. Σύμφωνα με την πλειοψηφία των εκπαιδευτικών, ωστόσο, συνήθως οι γηγενείς έχουν τον ρόλο του θύτη, γιατί έχουν άγνοια και φοβούνται το άγνωστο ή επειδή αισθάνονται ότι είναι δυνατοί κι ότι έχουν υπεροχή ανήκοντας στην κυρίαρχη ομάδα της κοινωνίας, και οι μαθητές με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο είναι τα θύματα, εξαιτίας διάφορων παραγόντων, όπως είναι οι παγιωμένες στερεοτυπικές και ρατσιστικές απόψεις που επικρατούν στη χώρα υποδοχής, οι οποίες οδηγούν στη θυματοποίηση, τον στιγματισμό και τον αποκλεισμό τους, το χαμηλό κύρος που έχει η χώρα προέλευσής τους, η δυσκολία που αντιμετωπίζουν κατά την προσαρμογή τους στη νέα χώρα, η άγνοια της ομιλούμενης γλώσσας, η χαμηλή κοινωνικο-οικονομική τους κατάσταση, η μειωμένη αυτοπεποίθησή τους και η αβεβαιότητα μέσα στην οποία ζουν, συμφωνώντας έτσι με

τα ευρήματα των ερευνών των Alexopoulos & Kokkinos (2018), Galaziou et al. (2015), Νικολάου (2013), Ψάλτη & Κωνσταντίνου (2007). Ακόμη, η πλειονότητα των εκπαιδευτικών του δείγματος, συμφωνώντας με όσα έχουν αναφερθεί και στην παρούσα μελέτη, υποστήριξε ότι πολλές φορές ο ρόλος των αλλοδαπών μαθητών αντιστρέφεται και γίνονται αυτοί οι θύτες, επειδή είτε έχουν ανάγκη να αμυνθούν, να απαντήσουν στις βίαιες συμπεριφορές που δέχονται και να υπερασπιστούν τον εαυτό τους, είτε αυτοί υπερέχουν αριθμητικά έναντι των γηγενών μαθητών και θέλουν να επικρατήσουν, είτε έχουν μάθει με τη βία να λύνουν τις διαφορές τους (Galaziou et al., 2015 · Houndoumadi & Pateraki, 2001 · Larochette, Murphy & Craig, 2010).

5.4. Παράγοντες σχολικής βίας

Η εμφάνιση φαινομένων σχολικής βίας οφείλεται στον συνδυασμό, την συνύπαρξη και την αλληλεπίδραση παραγόντων ατομικών-ψυχολογικών και περιβαλλοντικών-κοινωνικών, που δύσκολα διαχωρίζονται μεταξύ τους (Αλεξιάδης, 2004 · Asimopoulos et al, 2013 · Θάνος, 2017). Μια μερίδα εκπαιδευτικών του δείγματος ανέφερε κάποιος από τους ατομικούς-ψυχολογικούς παράγοντες που επηρεάζουν την εμφάνιση βίαιης συμπεριφοράς. Μίλησαν για το φύλο, καθώς παρατήρησαν ότι τα αγόρια εμφανίζουν περισσότερο βίαιες συμπεριφορές συγκριτικά με τα κορίτσια, που πιθανώς οφείλεται στον τρόπο κοινωνικοποίησής τους, για τη σωματική διάπλαση του μαθητή, που ενδέχεται να ευνοεί την υιοθέτηση ρόλου θύτη, για την κληρονομικότητα και τα ένστικτα του παιδιού, που αποτελούν τις έμφυτες βάσεις για εκδήλωση βίαιης συμπεριφοράς (Γεωργούλας, 2000 · Ζαραφονίτου, 2004 · Θάνος, 2017 · Φαρσεδάκης, 1986). Από τους περιβαλλοντικούς-κοινωνικούς παράγοντες όλοι οι εκπαιδευτικοί ομόφωνα κατέδειξαν αυτόν της οικογένειας ως τον σημαντικότερο, καθώς αυτός επηρεάζει ολοκληρωτικά την εξέλιξη, την πορεία, τις στάσεις και τις απόψεις του παιδιού και γενικότερα την ανάπτυξή του σε επίπεδο κοινωνικό, συναισθηματικό-ψυχολογικό και νοητικό, προωθεί ή αποθαρρύνει την ανάπτυξη βίαιης συμπεριφοράς και διαμορφώνει τη στάση του παιδιού απέναντι στη βία (Galaziou et al., 2015 · Θάνος, 2012 · Νικολάου, 2009). Επίσης, οι εκπαιδευτικοί ανέφεραν πως τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης προβάλλουν διαρκώς βίαια πρότυπα μέσα από τα τραγούδια, τα παιχνίδια και τις ταινίες, ενισχύοντας έτσι την εμφάνιση σχολικής βίας (Bartholow, Dill, Anderson & Lindsay, 2003 · Huesmann & Taylor, 2006 · Θάνος, 2017). Δεν παρέλειψαν να κάνουν λόγο για το πώς ενισχύεται η εμφάνιση της σχολικής βίας, εξαιτίας των παρεών συνομηλίκων, καθώς ο μαθητής για να γίνει αποδεκτός από την παρέα υιοθετεί βίαιες συμπεριφορές, της ευρύτερης κοινωνικο-οικονομικής κατάστασης, αλλά και της αδυναμίας των κρατικών φορέων να διευκολύνουν την ένταξη των πολιτισμικά ετερογενών μαθητών στο σχολείο και στην ευρύτερη κοινωνία, με αποτέλεσμα αυτοί να περιθωριοποιούνται και να δέχονται βίαιες συμπεριφορές (Ανδρέου, 2011 · Γεωργούλας, 2009 · Πανταζής, 2015 · Tsang, Hui & Law, 2011). Τέλος, μια εκπαιδευτικός ανέφερε πως ένας ακόμη παράγοντας που ενισχύει την εμφάνιση της σχολικής βίας είναι η δυσκολία ή η απουσία συνεργασίας του σχολείου με την οικογένεια του μαθητή, εξαιτίας της πολύωρης εργασίας των γονιών ή της δυσκολίας

τους να κατανοήσουν την ομιλούμενη γλώσσα, συμφωνώντας έτσι με τον Αγγελόπουλο (2017), που υποστήριξε ότι η εμφάνιση βίαιης συμπεριφοράς στο σχολείο μπορεί να οξυνθεί εάν η επικοινωνία και η συνεργασία των εκπαιδευτικών με τους μαθητές και τους γονείς είναι μειωμένη.

5.5.Επιπτώσεις σχολικής βίας

Οι επιπτώσεις της σχολικής βίας, σύμφωνα με τους εκπαιδευτικούς του δείγματος οι οποίοι συμφωνούν και με όσα έχουν αναφερθεί στην παρούσα μελέτη, είναι οι ίδιες για γηγενείς και αλλοδαπούς, αφού τα παιδιά δεν διαφοροποιούνται βάσει του πολιτισμικού τους υποβάθρου. Οι επιπτώσεις αυτές είναι ποικίλες και επηρεάζουν πάντα με αρνητικό πρόσημο την εξέλιξη του παιδιού σε σωματικό (π.χ. τραυματισμοί ελαφριοί ή βαριοί, διαταραχές ύπνου, διατροφικές διαταραχές), ψυχολογικό-συναισθηματικό (π.χ. μειωμένη αυτοπεποίθηση, φόβος, άγχος, κατάθλιψη, ενοχή, ντροπή, ανασφάλεια, αίσθημα κατωτερότητας), κοινωνικό (π.χ. αδυναμία σύναψης υγιών διαπροσωπικών σχέσεων, περιθωριοποίηση, αποκλεισμός) και ακαδημαϊκό επίπεδο (π.χ. μειωμένη σχολική επίδοση, εγκατάλειψη του σχολείου) (Αρτινοπούλου, 2009 · Bowes & Arseneault, 2013 · Flannery, Wester & Singer, 2004 · Gini & Pozzoli, 2009 · Hawker & Boulton, 2000 · Καρκανάκη & Καφφετζή, 2009 · Κουρκούτας, Γιοβαζόλιας, Πλεξουδακης & Stavrou, 2013 · Olweus, 2009 · Rigby, 2002 · Rose, Monda-Amaya & Espelage, 2010).

5.6. Σχολική βία και πολιτισμική ετερότητα

Η ύπαρξη σε ένα σχολείο μαθητών με ποικίλα πολιτισμικά υπόβαθρα επηρεάζει την εμφάνιση περιστατικών σχολικής βίας, σύμφωνα με ορισμένους εκπαιδευτικούς του δείγματος, δίνοντάς μας έτσι κοινά ευρήματα με τις έρευνες των Agirdag et al. (2010), Jansen et al. (2016) και Vermeij, van Duijn & Baerveldt (2009), που υποστηρίζουν ότι σε περιοχές με υψηλή πολιτισμική ετερογένεια αυξάνεται το αίσθημα φόβου και ανασφάλειας κι έτσι υπάρχει αύξηση των βίαιων συμπεριφορών. Σε αυτό, προσθέτουν οι εκπαιδευτικοί, ότι συμβάλλουν και οι απόψεις και οι στάσεις των γονέων και των εκπαιδευτικών, το πλήθος των μαθητών με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο που φοιτούν σε μια τάξη, η χώρα από την οποία προέρχονται οι πολιτισμικά ετερογενείς μαθητές, η περιοχή στην οποία στεγάζεται το σχολείο και το κατά πόσο το σχολείο είναι προετοιμασμένο να δεχθεί και να εκπαιδεύσει αλλοδαπούς μαθητές. Ωστόσο, μία εκπαιδευτικός υποστήριξε ότι η ύπαρξη μαθητών από διαφορετικές πολιτισμικές ομάδες δεν συσχετίζεται με την εμφάνιση σχολικής βίας, καθώς αυτή δεν είναι παρά μια αφορμή, ώστε να εμφανιστούν οι βίαιες συμπεριφορές που ήδη υπάρχουν, συμφωνώντας έτσι με την απουσία σαφούς συσχέτισης που ανέφεραν οι Christofi & Nikolaou (2015), Tippet, Wolke & Platt (2013), Ψάλτη & Κωνσταντίνου (2007). Η εμφάνιση συμβάντων σχολικής βίας επηρεάζεται, βάσει των εκπαιδευτικών, από την αυξημένη αναλογία γηγενών ή αλλοδαπών μαθητών, επειδή η ομάδα με τα περισσότερα μέλη αισθάνεται δύναμη και υπεροχή έναντι της πιο αδύναμης ομάδας με τα λιγότερα μέλη κι έτσι ενδέχεται να της ασκήσει ευκολότερα βία για να επικρατήσει ή επειδή ενισχύεται το

αίσθημα φόβου και απειλής, με αποτέλεσμα να αυξάνονται οι συγκρούσεις (Agirdag et al., 2010 · Jansen et al., 2016 · Larochette, Murphy & Craig, 2010 · Vermeij, van Duijn & Baerveldt, 2009). Ωστόσο, κάποιοι εκπαιδευτικοί του δείγματος υποστήριξαν ότι δεν μπορεί να δοθεί μία απάντηση, γιατί αυτό επηρεάζεται και από άλλους παράγοντες, οι οποίοι πρέπει να συνεξεταστούν (π.χ. χαρακτήρας/προσωπικότητα μαθητών, σχολικό κλίμα, δυναμική της ομάδας, στάσεις και απόψεις γονιών και εκπαιδευτικών, χώρα προέλευσης, βαθμός ένταξης του αλλοδαπού μαθητή, γνώση της γλώσσας της χώρας υποδοχής) (Alexopoulos & Kokkinos, 2018 · Christofi & Nikolaou, 2015 · Galaziou et al., 2015 · Νικολάου, 2013).

5.7. Πρόληψη και αντιμετώπιση

Στην παρούσα έρευνα οι εκπαιδευτικοί ισχυρίστηκαν ότι παρεμβαίνουν συνδυαστικά αξιοποιώντας μεθόδους πρόληψης και αντιμετώπισης, καθώς και οι δύο αυτές μέθοδοι κρίνονται απαραίτητες. Ωστόσο, ορισμένοι τόνισαν ότι κυρίως χρησιμοποιούν μεθόδους αντιμετώπισης, καθώς οι μέθοδοι πρόληψης δεν είναι πάντα εύκολο να υλοποιηθούν, εξαιτίας διάφορων παραγόντων, όπως είναι το πιεστικό σχολικό πρόγραμμα ή η μικρή ηλικία και η παρορμητικότητα των μαθητών. Όπως και στην έρευνα των Galaziou et al. (2015), έτσι και η πλειοψηφία των εκπαιδευτικών της παρούσας έρευνας υποστήριξε ότι η παρέμβασή τους είναι η ίδια σε περιστατικά σχολικής βίας και δεν επηρεάζεται από το πολιτισμικό υπόβαθρο των μαθητών που εμπλέκονται, γιατί όλα τους είναι παιδιά και η βία δεν επιδέχεται διαφοροποιήσεις. Μία εκπαιδευτικός τόνισε πως όταν πρόκειται για ρατσιστική βία ίσως η παρέμβασή της να διαφοροποιείται στοχεύοντας στις βασικές αρχές της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, δηλαδή στην επίτευξη κατανόησης, αποδοχής και σεβασμού στο διαφορετικό (Νικολάου, 2011). Ακόμη, ο τρόπος παρέμβασης των εκπαιδευτικών διαφέρει ανάλογα με το συμβάν κάθε φορά και την προσωπική τους εκτίμηση και ενδέχεται να παρέμβουν συνδυαστικά και στα τρία επίπεδα (Galaziou et al., 2015). Όταν παρεμβαίνουν σε επίπεδο τάξης, πραγματοποιούν συζητήσεις με σκοπό τη διερεύνηση και διευθέτηση του προβλήματος, αλλά και την πρόληψη μελλοντικών συμβάντων, παίζουν παιχνίδια ρόλων στοχεύοντας στην ενδυνάμωση της ενσυναίσθησης των μαθητών, εφαρμόζουν προγράμματα παρέμβασης (projects) για να εκτονωθεί η ένταση και να επιλυθεί το πρόβλημα, προβάλλουν ταινίες με θέμα τη σχολική βία για να κατανοήσουν οι μαθητές περί τίνος πρόκειται και για να πάρουν θάρρος οι μαθητές-θύματα ή οι παρατηρητές και να μιλήσουν γι' αυτό (Crothers & Kolbert, 2008 · Gollwitzer, Eisenbach, Atria, Strohmeier & Banse, 2006 · Κουρκούτας & Κοκκιιάδη, 2015 · Ralston, 2005). Παρεμβαίνοντας σε ατομικό επίπεδο, οι εκπαιδευτικοί επιδιώκουν να συζητήσουν με τους μαθητές που έχουν εμπλακεί άμεσα, ώστε να κατανοήσουν τις αιτίες και τις συνέπειες της βίασης συμπεριφοράς με σκοπό τελικά αυτές να εξαλειφθούν. Όταν αντιλαμβάνονται οι εκπαιδευτικοί ότι το συμβάν είναι πολύ σοβαρό ή ότι η κατάσταση δεν βελτιώνεται, τότε παρεμβαίνουν και σε επίπεδο σχολείου, εμπλέκοντας διάφορα μέλη της σχολικής κοινότητας, αλλά και τους γονείς. Μέσω των συναντήσεων και της

συνεργασίας όλων των παραπάνω επιδιώκεται να γίνει ενημέρωση για το συμβάν, να ενδυναμωθούν, να αποφασίσουν και να εφαρμόσουν κοινή γραμμή αντιμετώπισης, για να στηριχθούν οι μαθητές με τον κατάλληλο τρόπο και ολόπλευρα (Κουρκούτας, 2011 · Κουρκούτας & Κοκκιιάδη, 2015). Η συνεργασία και η υποστήριξη από συμβούλους αναφορικά με την πρόληψη και αντιμετώπιση της σχολικής βίας που λαμβάνουν οι εκπαιδευτικοί, όπως μας είπαν, τις περισσότερες φορές δεν είναι άμεση, είναι θεωρητική και κάποιες φορές είναι ανύπαρκτη. Αντιθέτως, η παρουσία σχολικού ψυχολόγου και κοινωνικού λειτουργού στο σχολείο συμβάλλει ουσιαστικά στην πρόληψη και αντιμετώπιση φαινομένων σχολικής βίας. Ακόμη, μας ανέφεραν οι εκπαιδευτικοί πως εξαιρετικά βοηθητική είναι η συνεργασία των υπεύθυνων εκπαιδευτικών των τάξεων με τους εκπαιδευτικούς ειδικοτήτων, καθώς μπορούν διαθεματικά να εφαρμόσουν δράσεις και προγράμματα πρόληψης και αντιμετώπισης της σχολικής βίας, για να πλαισιώσουν ολόπλευρα τους μαθητές. Η πλειοψηφία των εκπαιδευτικών στην εν λόγω έρευνα, όπως και στις έρευνες που αναφέρθηκαν και παραπάνω, δήλωσε πως δεν γνωρίζουν συγκεκριμένα προγράμματα πρόληψης και αντιμετώπισης και πως δεν έχουν λάβει την απαραίτητη επιμόρφωση και κατάρτιση, ούτε από τις βασικές τους σπουδές, ούτε από σεμινάρια κατά τη διάρκεια της επαγγελματικής τους πορείας, ώστε να προλαμβάνουν και να αντιμετωπίζουν φαινόμενα σχολικής βίας, όπου εμπλέκονται και πολιτισμικά ετερογενείς μαθητές, και γι' αυτόν τον λόγο δρουν με βάση την εμπειρία, τις προσωπικές τους αναζητήσεις (π.χ. από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής) και τις συμβουλές συναδέλφων εκπαιδευτικών (Christofi & Nikolaou, 2015 · Galaziou et al., 2015 · Κουράκης, 2009 · Ματσόπουλος, 2009). Μία εκπαιδευτικός ανέφερε πως ξέρει το πρόγραμμα της Σχολικής Διαμεσολάβησης, που ωστόσο δεν έχει εφαρμόσει, καθώς δεν έχει επαρκή γνώση του, ενώ μία άλλη μας ανέφερε τέσσερα άλλα προγράμματα πρόληψης και αντιμετώπισης της σχολικής βίας, το *Roots of Empathy*, το *WITS*, το *In Love and In Danger (ILID)* και το *The Fourth R*, με τα οποία επιδιώκεται η ενίσχυση της ενσυναίσθησης, η ανάπτυξη κοινωνικών και συναισθηματικών δεξιοτήτων και η αντιμετώπιση, μείωση και απαλοιφή των φαινομένων σχολικής βίας (Παπαδόπουλος, 2020). Αποτέλεσμα αυτής της ελλιπούς εκπαίδευσης είναι η ανάγκη για αέναη επιμόρφωσή τους σε θέματα αναγνώρισης φαινομένων σχολικής βίας και εντοπισμού των μαθητών που βρίσκονται σε κίνδυνο, πρόληψης και αντιμετώπισης βίαιων περιστατικών, αλλά και σε πρακτικές διαπολιτισμικής εκπαίδευσης (Αθανασιάδου & Ψάλτη, 2011 · Μάνεσης & Λαμπροπούλου, 2014· Ματσόπουλος, 2009 · Μουσιδίου & Βεργίδης, 2014). Τέλος, αναφορικά με την εκπαιδευτική πολιτική που απαιτείται να εφαρμόζεται με σκοπό την πρόληψη και αντιμετώπιση φαινομένων σχολικής βίας που σχετίζονται με την πολιτισμική ετερότητα, οι εκπαιδευτικοί του δείγματος της παρούσας έρευνας ανέφεραν πως απαιτείται να επιμορφώνονται δωρεάν και συχνά οι εκπαιδευτικοί, να διαμορφωθεί κατάλληλα το αναλυτικό πρόγραμμα, να τροποποιηθούν και να ενισχυθούν τα εγχειρίδια του σχολείου και το υλικό των εκπαιδευτικών βάσει των αρχών της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης, να οργανωθούν από το σχολείο και τους τοπικούς φορείς δράσεις, ημερίδες και εκδρομές, ώστε να επιτευχθεί γνωριμία και συνεργασία της σχολικής κοινότητας με τους γονείς και την ευρύτερη κοινότητα, να γνωρίσουν και να εξοικειωθούν με το ξένο/το διαφορετικό

και να επέλθει η ευαισθητοποίησή τους (Αθανασιάδου & Ψάλτη, 2011 · Lee, 2004 · Μάνεσης & Λαμπροπούλου, 2014 · Πανούσης, 2013).

Κεφάλαιο 6: Συμπεράσματα

6.1. Συμπεράσματα της έρευνας

Αφού έγινε η περιγραφή και η συζήτηση των αποτελεσμάτων της έρευνας, εξήχθησαν ορισμένα συμπεράσματα. Αρχικά, η έκταση της σχολικής βίας στις μέρες μας σε σχέση με παλιότερα παρουσιάζει μεγάλη αύξηση, η οποία οφείλεται κυρίως σε παράγοντες κοινωνικούς, οικονομικούς και πολιτισμικούς (Galaziou, Goula, Pagouna, Tsironi, Nikolaou & Thanos, 2015). Η εμφάνιση περιστατικών σχολικής βίας επηρεάζεται από τη φοίτηση σε ένα σχολείο μαθητών με υψηλή πολιτισμική ετερογένεια, εξαιτίας των αισθημάτων φόβου και ανασφάλειας, των αντιλήψεων και των στάσεων των γονέων και των εκπαιδευτικών, του πλήθους των μαθητών με πολιτισμική ετερογένεια που φοιτούν σε μια τάξη, του κύρους της χώρας προέλευσης των αλλοδαπών μαθητών, της περιοχής όπου βρίσκεται το σχολείο και του βαθμού ετοιμότητας του σχολείου για διαπολιτισμική εκπαίδευση (Agirdag et al., 2010 · Jansen et al., 2016 · Vermeij, van Duijn & Baerveldt, 2009). Επιπλέον, τα φαινόμενα αποκλεισμού, στιγματισμού, περιθωριοποίησης και οι κοινωνικο-πολιτισμικές συγκρούσεις που βιώνουν οι αλλοδαποί μαθητές τους οδηγεί στο να υιοθετούν αντικοινωνικές και παραβατικές συμπεριφορές, με αποτέλεσμα αυτοί να εμπλέκονται σε αρκετά περιστατικά σχολικής βίας (Γεωργούλας, 2009 · Ντάβου, 2008). Η αυξημένη αναλογία, επίσης, γηγενών ή αλλοδαπών μαθητών, επηρεάζει την εμφάνιση σχολικής βίας, εξαιτίας του αισθήματος υπεροχής που νιώθει η πολυπληθέστερη ομάδα και της επιθυμίας της για επικράτηση έναντι της μικρότερης και πιο αδύναμης ομάδας (Agirdag et al., 2010 · Jansen et al., 2016 · Larochette, Murphy & Craig, 2010 · Vermeij, van Duijn & Baerveldt, 2009). Απαιτείται, ωστόσο, η συνεξέταση κι άλλων παραγόντων, όπως είναι ο χαρακτήρας και η προσωπικότητα των μαθητών, το κλίμα που επικρατεί στο σχολείο, η δυναμική της ομάδας, οι στάσεις και οι αξίες των ενηλίκων (γονιών και των εκπαιδευτικών), το κύρος της χώρας προέλευσης των αλλοδαπών μαθητών και ο βαθμός ένταξής τους στον νέο τόπο, ο βαθμός κατανόησης και χρήσης της ομιλούμενης γλώσσας (Alexopoulos & Kokkinos, 2018 · Christofi & Nikolaou, 2015 · Galaziou et al., 2015 · Νικολάου, 2013).

Οι γηγενείς μαθητές χρησιμοποιούν περισσότερο τη λεκτική βία, εξαιτίας της εξοικειώσής τους με τη γλώσσα, εν αντιθέσει με τους μαθητές διαφορετικής πολιτισμικής βιογραφίας, που συνήθως εφαρμόζουν σωματική βία, χάριν στη δυσκολία τους να χειριστούν τη ομιλούμενη γλώσσα ή στην αποδοχή της βίας από την κουλτούρα τους (Galaziou et al., 2015 · Nikolaou & Samsari, 2016 · Ψάλτη & Κωνσταντίνου, 2007). Όλοι οι μαθητές ανεξαρτήτου πολιτισμικού υποβάθρου ενδέχεται να υιοθετήσουν τον ρόλο του θύτη, του θύματος ή του παρατηρητή. Τις περισσότερες φορές οι γηγενείς μαθητές υιοθετούν τον ρόλο του θύτη, εξαιτίας του φόβου και της άγνοιάς τους ή εξαιτίας του αισθήματος δύναμης και υπεροχής. Οι αλλοδαποί μαθητές υιοθετούν τον ρόλο του θύματος, γεγονός που οφείλεται σε διάφορους παράγοντες (π.χ. στερεότυπα και ρατσισμός που οδηγούν σε στιγματισμό, περιθωριοποίηση και αποκλεισμό, χαμηλό κύρος της χώρας προέλευσης, δυσκολία προσαρμογής στον νέο τόπο, δυσκολία με την ομιλούμενη γλώσσα, χαμηλή

κοινωνικο-οικονομική κατάσταση του μαθητή και της οικογένειάς του, χαμηλή αυτοπεποίθηση) (Alexopoulos & Kokkinos, 2018 · Galaziou et al., 2015 · Νικολάου, 2013 · Ψάλτη & Κωνσταντίνου, 2007). Οι αλλοδαποί μαθητές υιοθετούν τον ρόλο του θύτη στην προσπάθειά τους να αμυνθούν, να υπερασπιστούν τον εαυτό τους και να απαντήσουν στη βιαιότητα που δέχονται, είτε επειδή είναι περισσότεροι σε αναλογία από τους γηγενείς και θέλουν να επικρατήσουν (Galaziou et al., 2015 · Houndoumadi & Pateraki, 2001 · Larochette, Murphy & Craig, 2010).

Οι παράγοντες που επηρεάζουν την εμφάνιση φαινομένων σχολικής βίας είναι ατομικοί-ψυχολογικοί και περιβαλλοντικοί-κοινωνικοί και δεν διαχωρίζονται εύκολα, γιατί συχνά συνδυάζονται, συνυπάρχουν και αλληλεπιδρούν μεταξύ τους (Αλεξιάδης, 2004 · Asimopoulos et al, 2013 · Θάνος, 2017). Ο σημαντικότερος από τους περιβαλλοντικούς-κοινωνικούς παράγοντες είναι αυτός του οικογενειακού περιβάλλοντος, διότι επηρεάζει το παιδί κοινωνικά, συναισθηματικά-ψυχολογικά και νοητικά, προωθεί ή αποθαρρύνει την ανάπτυξη βίαιων συμπεριφορών και διαμορφώνει τη στάση του απέναντι στη βία (Galaziou et al., 2015 · Θάνος, 2012 · Νικολάου, 2009). Στους σημαντικούς περιβαλλοντικούς-κοινωνικούς παράγοντες που ενισχύουν την εμφάνιση σχολικής βίας υπάγονται και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (προβολή βίαιων συμπεριφορών και προτύπων μέσα από τραγούδια, βιντεοπαιχνίδια, ταινίες) (Bartholow, Dill, Anderson & Lindsay, 2003 · Huesmann & Taylor, 2006 · Θάνος, 2017), οι παρέες συνομηλίκων, (ο μαθητής φέρεται βίαια για να γίνει αρεστός και αποδεκτός από τους συνομηλίκους του), η γενικότερη κοινωνικο-οικονομική κατάσταση και η αδυναμία των κρατικών φορέων να εντάξουν ομαλά τους μαθητές με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο (Ανδρέου, 2011 · Γεωργούλας, 2009 · Πανταζής, 2015 · Tsang, Hui & Law, 2011). Οι επιπτώσεις της σχολικής βίας είναι ίδιες και πάντα αρνητικές για όλους τους μαθητές ανεξαρτήτου πολιτισμικού υποβάθρου και τους επηρεάζουν σε επίπεδο σωματικό, ψυχολογικό-συναισθηματικό, κοινωνικό και ακαδημαϊκό (Αρτινοπούλου, 2009 · Bowes & Arseneault, 2013 · Flannery, Wester & Singer, 2004 · Gini & Pozzoli, 2009 · Hawker & Boulton, 2000 · Καρκανάκη & Καφφετζή, 2009 · Κουρκούτας, Γιοβαζόλιας, Πλεξουδακης & Stavrou, 2013 · Olweus, 2009 · Rigby, 2002 · Rose, Monda-Amaya & Espelage, 2010).

Οι εκπαιδευτικοί, παρότι χρησιμοποιούν συνδυαστικά μεθόδους πρόληψης και αντιμετώπισης, κυρίως παρεμβαίνουν κατασταλτικά. Η παρέμβασή τους είναι η ίδια σε συμβάντα σχολικής βίας ανεξάρτητα από το πολιτισμικό υπόβαθρο των εμπλεκόμενων μαθητών και κάθε φορά, ανάλογα με το περιστατικό, επιλέγουν αν η παρέμβασή τους θα είναι σε επίπεδο ατομικό, τάξης ή σχολείου (Galaziou et al., 2015). Η επικοινωνία και η συνεργασία των μελών της σχολικής κοινότητας (π.χ. υπεύθυνοι εκπαιδευτικοί τάξεων, εκπαιδευτικοί ειδικοτήτων, διευθυντής, σχολικός ψυχολόγος και κοινωνική λειτουργός) με την οικογένεια, τους τοπικούς φορείς και την ευρύτερη κοινότητα κρίνεται ζωτικής σημασίας, ώστε να προληφθούν, να αντιμετωπιστούν και ίσως να εξαλειφθούν τα φαινόμενα σχολικής βίας. Επιπλέον, επειδή οι εκπαιδευτικοί δεν έχουν εκπαιδευτεί και καταρτιστεί επαρκώς σε θέματα

πρόληψης και αντιμετώπισης φαινομένων σχολικής βίας, στα οποία εμπλέκονται και μαθητές με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο, και δεν γνωρίζουν ούτε εφαρμόζουν προγράμματα παρέμβασης, δρουν στηριζόμενοι στην εμπειρία, στις προσωπικές τους αναζητήσεις και στις συμβουλές των συναδέλφων τους (Christofi & Nikolaou, 2015 · Galazίου et al., 2015 · Κουράκης, 2009 · Ματσόπουλος, 2009). Για τον λόγο αυτό είναι απαραίτητο να γίνονται σε τακτά χρονικά διαστήματα δωρεάν σεμινάρια και επιμορφώσεις, ώστε να είναι οι εκπαιδευτικοί σε θέση να αναγνωρίζουν περιστατικά σχολικής βίας και να εντοπίζουν τους μαθητές που βρίσκονται σε κίνδυνο, να προλαμβάνουν και να αντιμετωπίζουν συμβάντα σχολικής βίας, αλλά και να εφαρμόζουν πρακτικές διαπολιτισμικής εκπαίδευσης (Αθανασιάδου & Ψάλτη, 2011 · Μάνεσης & Λαμπροπούλου, 2014· Ματσόπουλος, 2009 · Μωυσίδου & Βεργίδης, 2014). Τέλος, απαιτείται η τροποποίηση του αναλυτικού προγράμματος και των σχολικών εγχειριδίων και ο εμπλουτισμός του υλικού των εκπαιδευτικών, ώστε να συμβαδίζουν με τις αρχές της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης, η διοργάνωση από το σχολείο και τους τοπικούς φορείς δράσεων, ημερίδων και εκδρομών, με σκοπό τη γνωριμία και τη συνεργασία της σχολικής κοινότητας με τους γονείς και την ευρύτερη κοινότητα, ώστε να έρθουν σε επαφή με το διαφορετικό και να ευαισθητοποιηθούν (Αθανασιάδου & Ψάλτη, 2011 · Lee, 2004 · Μάνεσης & Λαμπροπούλου, 2014 · Πανούσης, 2013).

6.2. Περιορισμοί της έρευνας και προτάσεις για μελλοντικές έρευνες

Στην παρούσα έρευνα υπάρχει ένας σημαντικός περιορισμός, καθώς το δείγμα δεν είναι αντιπροσωπευτικό, αλλά επιλέχθηκαν μέσω της βολικής δειγματοληψίας οι εκπαιδευτικοί που ήταν άμεσα διαθέσιμες και ήταν μόνο γυναίκες. Ένας ακόμη περιορισμός είναι ο μικρός αριθμός των εκπαιδευτικών που συμμετείχαν στην έρευνα, καθώς ήταν δέκα (10), οι τρεις (3) στην επαρχία και οι επτά (7) στην Αττική.

Στο μέλλον θα ήταν χρήσιμο να διερευνηθεί ο συσχετισμός της σχολικής βίας με την πολιτισμική ετερότητα σε σχολεία μη αστικά και να υπάρχουν και περισσότεροι συμμετέχοντες άνδρες εκπαιδευτικοί. Ακόμη, θα παρουσίαζε ενδιαφέρον να μελετηθεί η σχολική βία που σχετίζεται και με τους εκπαιδευτικούς, προβάλλοντάς τους τόσο στη θέση του θύτη, αλλά και σε αυτή του θύματος. Επίσης, ωφέλιμο θα ήταν να εξεταστεί πώς αυτή η βία επηρεάζει τη διδασκαλία των εκπαιδευτικών και τη σχέση τους με μαθητές και γονείς. Τέλος, ενδιαφέρον θα παρουσίαζε να εξεταστούν διαχρονικά οι επιπτώσεις της σχολικής βίας στους μαθητές και η μετέπειτα πορεία τους.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Ελληνόγλωσσες

- Αγγελόπουλος, Π. (2017). *Κοινωνικές διαστάσεις της σχολικής βίας: Οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Νομού Ιωαννίνων και Θεσπρωτίας* (Μεταπτυχιακή Εργασία). Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα.
- Αθανασιάδου, Χ. & Ψάλτη, Α. (2011). *Γνώσεις και απόψεις των εκπαιδευτικών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης για τον εκφοβισμό στο σχολείο*. *Hellenic Journal of Psychology*, 8, 66-95.
- Αλεξιάδης, Σ. (2004). *Εγκληματολογία*. Αθήνα: Σάκκουλας.
- Alexopoulos, E. & Kokkinos, K. (2018). *Εθνο-πολιτισμική προέλευση και εκφοβισμός/θυματοποίηση σε έφηβους μαθητές*. *Preschool and Primary Education*, 6(2), 119-143.
- Ανδρέου, Ε. (2011). *Χορεύοντας με τους λύκους: Διαδικασίες και μηχανισμοί θυματοποίησης εντός και εκτός σχολείου*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.
- Αρτινοπούλου, Β. (2001). *Βία στο σχολείο. Έρευνες και πολιτικές στην Ευρώπη*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Αρτινοπούλου, Β. (2009). *Βία στην οικογένεια και βία στο σχολείο*. *Εγκέφαλος*, 46 (2).
- Αρτινοπούλου, Β. (2010). *Η σχολική διαμεσολάβηση. Εκπαιδεύοντας τους μαθητές στη διαχείριση της βίας και του εκφοβισμού*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Αρτινοπούλου, Β., Μπαμπάλης, Θ. & Νικολόπουλος, Β. (2016). *Πανελλήνια έρευνα για την Ενδοσχολική Βία και τον Εκφοβισμό στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια εκπαίδευση*. Υπουργείο Παιδείας, Θρησκευμάτων & Αθλητισμού, Αθήνα. <https://www.minedu.gov.gr/news/18569-08-03-16-ti-deixnoun-ta-stoixeia-erevnasgiaton-sxoliko-ekfovismo>
- Ασημόπουλος, Χ., Χατζηπέμου, Θ., Σουμάκη, Ε., Διαρεμέ, Σ., Γιαννακοπούλου, Δ., & Τσιάντης, Ι. (2008). *Το φαινόμενο του εκφοβισμού στο δημοτικό σχολείο: Απόψεις μαθητών, απόψεις εκπαιδευτικών*. *Παιδί και Έφηβος*, 10, 97-110.
- Βαλιάντη, Σ. (2015). *Η διαφοροποίηση της διδασκαλίας σε τάξεις μικτής ικανότητας μέσα από τις εμπειρίες εκπαιδευτικών και μαθητών: Μια ποιοτική διερεύνηση της αποτελεσματικότητας και των προϋποθέσεων εφαρμογής της*. *Επιστήμες Αγωγής*, 1, 7-35.
- Βερνίκος, Ν. & Δασκαλοπούλου Σ. (2002). *Πολυπολιτισμικότητα. Οι διαστάσεις της πολιτισμικής ταυτότητας*. Αθήνα: Κριτική.

- Βλάχου, Μ., Botsoglou, Κ. & Ανδρέου, Ε. (2016). *Πρώιμες μορφές σχολικού εκφοβισμού σε παιδιά προσχολικής ηλικίας*. Έρευνα στην Εκπαίδευση, 5(1), 17-45. doi: <https://doi.org/10.12681/hjre.9096>
- Βουϊδάσκης, Β. (1987). *Η επιθετικότητα σαν κοινωνικό πρόβλημα στην οικογένεια και στο σχολείο*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Βρασίδης, Χ. (2014). *Εισαγωγή Στην Ποιοτική Έρευνα*. Λευκωσία: Cardet Press.
- Γεωργογιάννης, Π. (1999). *Θέματα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης*. Αθήνα: Gutenberg.
- Γεωργογιάννης, Π. (2008). *Διαπολιτισμική Εκπαίδευση. Βηματισμοί για μια αλλαγή στην εκπαίδευση*. Τόμος 7. Πάτρα.
- Γεωργούλας, Σ. (2000). *Ανήλικοι Παραβάτες στην Ελλάδα. Κοινωνική αναπαράσταση και αντιμετώπιση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Γεωργούλας, Σ. (2009). *Παρέκκλιση ανηλίκων. Θεωρητική, ερευνητική προσέγγιση και πολιτικές*. Αθήνα: ΚΨΜ.
- Γκότοβος, Α. (2002). *Εκπαίδευση και ετερότητα. Ζητήματα Διαπολιτισμικής Παιδαγωγικής*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Γρηγοριάδου, Ε. & Τέλλιου, Α. (2016). *Σχολική Διαμεσολάβηση. Ένας οδηγός για την επίλυση συγκρούσεων στο σχολείο από ομηλίκους*. Θεσσαλονίκη: Αντιγόνη.
- Creswell, J.W. (2011). *Η Έρευνα στην Εκπαίδευση: Σχεδιασμός, Διεξαγωγή και Αξιολόγηση της Ποσοτικής και Ποιοτικής Έρευνας* (Επιμ. Χ. Τσορμπατζούδης, Μτφρ. Ν. Κουβαράκου). Αθήνα: Ίων.
- Cummins, J. (1999). *Ταυτότητες υπό διαπραγμάτευση. Εκπαίδευση με σκοπό την Ενδυνάμωση σε μια Κοινωνία της Ετερότητας*. Αθήνα: Gutenberg.
- Δαμανάκης, Μ. (2000). *Η πρόσληψη της διαπολιτισμικής προσέγγισης στην Ελλάδα, Επιστήμες Αγωγής, πρώην «Σχολείο και Ζωή», 3-23.*
- Δαμανάκης, Μ. (2007). *Ταυτότητες και εκπαίδευση στη διασπορά*. Αθήνα: Gutenberg.
- Δημητροπούλου, Α. & Σβάρνας, Ν. (2016). *Το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού*. (Πτυχιακή εργασία). Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε, Άργος.
- Δραγώνα, Θ., Σκούρτου, Ε. & Φραγκουδάκη, Α. (2001). *Εκπαίδευση: Πολιτισμικές διαφορές και κοινωνικές ανισότητες*. Τόμος Α. Πάτρα: Ε.Α.Π.
- Ζαραφονίτου, Χ. (2004). *Εμπειρική Εγκληματολογία*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Ζεργιώτης, Α. (2007). *Τρόποι έκφρασης και στρατηγικές διαχείρισης θυμού*. Στο Ε. Μακρή-Μπότσαρη (Επιμ.), *Θέματα Διαχείρισης Προβλημάτων Σχολικής Τάξης* (τόμος Α') (σσ. 222-241). Αθήνα: ΥΠ.Ε.Π.Θ.

- Zulkuf, M. B. (2010). *Η Εκπαίδευση των Ανήλικων και Ασυνόδευτων Ανήλικων Προσφύγων στην Ελλάδα*. (Διπλωματική Εργασία). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, Θεσσαλονίκη.
- Θάνος, Θ. (2009). *Οικογένεια και σχολική παραβατικότητα*. Εκπαιδευτικοί Ορίζοντες, 4, 33-36.
- Θάνος, Θ. (2012). *Αποκλίνουσα και παραβατική συμπεριφορά των μαθητών στο σχολείο*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Θάνος, Θ. & Μπούνα, Α. (2015). *Έμφυλες διαστάσεις της βίας στο σχολείο*, στο Θ. Θάνος (Επιμ.), *Η Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης στην Ελλάδα*. Ερευνών απάνθισμα. Αθήνα: Gutenberg.
- Θάνος, Θ. (2017). *Σχολική Διαμεσολάβηση. Θεωρία, Εφαρμογή, Αξιολόγηση*. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδη.
- Θάνος, Θ. (2017). *Σχολική βία, εκφοβισμός και παραβατικότητα των μαθητών*. Στο Θ. Θάνος, Ι. Καμαριανός, Α. Κυρίδης, & Ν. Φωτόπουλος, *Κοινωνιολογία της εκπαίδευσης*. Εισαγωγή σε βασικές έννοιες και θεματικές (531-631). Αθήνα: Gutenberg.
- Θάνος, Θ. & Νταλάκας, Χ. (2018). *Σχολική διαμεσολάβηση: Διαχρονική εφαρμογή και αξιολόγηση σε δημοτικό σχολείο*, στο Θ. Θάνος & Α. Τσατσάκης (Επιστ. Επιμ.). *Σχολική Βία και Σχολικός Εκφοβισμός*. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδη, 163-226.
- Θάνος, Θ. & Τσατσάκης, Α. (2021). *Αιτιοκρατική προσέγγιση στην εκδήλωση σχολικής βίας και παραβατικότητας: Οι απόψεις εκπαιδευτικών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης*. Η έρευνα στην κοινωνιολογία της εκπαίδευσης, 2, 51-72.
- Θεμελή, Ο. (2013). *Μαθησιακές δυσκολίες και παραβατική συμπεριφορά. Αιτιώδης σχέση ή αυθαίρετη σύνδεση;* Στο Η. Κουρκούτας & Θ. Θάνος (Επιμ.), *Σχολική βία και παραβατικότητα* (σελ. 79-91). Αθήνα: Τόπος.
- Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (ΙΕΠ) (2016). *Πρόγραμμα Σπουδών*. Ανακτήθηκε στις 16/12/2023 από <http://iep.edu.gr/el/component/k2/content/61>
- Ίσαρη, Φ. & Πουρκός, Μ. (2015). *Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας. Εφαρμογές στην Ψυχολογία και την Εκπαίδευση*. Αθήνα: Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα.
- Καλοφορίδης, Β. (2014). *Ταυτότητα, μετανάστευση και διαπολιτισμική εκπαίδευση στη σύγχρονη Ελλάδα*. Εκπαιδευτικός κύκλος, 2 (1): 199-216.

- Καούρη, Χ. (2017). *Σχολική Βία: Διερεύνηση των χαρακτηριστικών του Θύτη και του θύματος, ο ρόλος της Σχολικής Κοινότητας και στις Οικογένειες στην αντιμετώπιση και την πρόληψη του φαινομένου*. (Διδακτορική διατριβή). Πανεπιστήμιο Πατρών, Πάτρα.
- Κάπαρη, Κ. (2013). *Σχολικός εκφοβισμός και θυματοποίηση στο γυμνάσιο: Ο ρόλος των εξωγενών και των ενδογενών χαρακτηριστικών του σχολείου στο πλαίσιο της οικοσυστημικής προσέγγισης* (Διδακτορική διατριβή). Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα.
- Καργά, Σ. (2013). *Οι απόψεις των γονιών γύρω από τον σχολικό εκφοβισμό και τα δικαιώματα του παιδιού*. (Διδακτορική διατριβή). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, Θεσσαλονίκη.
- Καρκανάκη, Μ. & Καφφετζή, Π. (2009). *Το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού- Bullying σε δημοτικά σχολεία του δήμου Ηρακλείου*. (Πτυχιακή εργασία). Τ.Ε.Ι Κρήτης, Ηράκλειο.
- Κατσικάς, Α. (2023). *Ο ρόλος των διευθυντών/τριών στην πρόληψη κι αντιμετώπιση της σχολικής βίας και του σχολικού εκφοβισμού στα δημοτικά σχολεία* (Διδακτορική Διατριβή). Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα.
- Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου (Κ.Ε.Σ.Δ.) (2015). *Stop Bullying: Επιμορφωτικό Υλικό για Στελέχη Εκπαίδευσης και Εκπαιδευτικούς*, Αθήνα. Ανακτήθηκε στις 15/12/2023 από <http://stop-bullying.sch.gr/wp-content/uploads/2015/10/ekpaideutikos.pdf>
- Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου (Κ.Ε.Σ.Δ.) (2015). *Οδηγός διαχείρισης περιστατικών σχολικής βίας και εκφοβισμού: Εκπόνηση επιμορφωτικού εκπαιδευτικού ενημερωτικού υλικού και προγράμματος σπουδών επιμόρφωσης*. Αθήνα. Ανακτήθηκε στις 13/12/2023 από https://stop-bullying.sch.gr/wp-content/uploads/2015/10/odigos_diaxeirisis_peristatikwn.pdf
- Κεσίδου, Α. (2010). *Μετανάστευση και εκπαιδευτική πολιτική: Διεθνής εμπειρία*. Στο Κεσίδου, Α., Ανδρούτσου, Α. & Τσάφος, Β. (Επιμ.). *Μετανάστευση, πολυπολιτισμικότητα και εκπαιδευτικές προκλήσεις: πολιτική, έρευνα, πράξη*. Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου, σ.117-125.
- Κηπουροπούλου, Ε. (2010). *Η μελέτη της εθνικής ταυτότητας και ετερότητας μέσω της παραγωγής λόγου μαθητών και μαθητριών με πολιτισμική ετερότητα: πολυπολιτισμικότητα και πολλαπλές ταυτότητες*. (Διδακτορική Διατριβή) Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, Θεσσαλονίκη.
- Κοντογιάννης Μ. (2016). *Ενδοσχολική βία (school bullying) – Θυματοποίηση (victimization) στο χώρο του σχολείου. Εντοπισμός &*

αντιμετώπιση. Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης, 2014(2), 650–662. <https://doi.org/10.12681/edusc.411>

- Κουράκης, Ν. (2009). *Μορφές σχολικής βίας και δυνατότητες αντιμετώπισής της*, στο Θ. Θάνος (Επιστ. Επιμ.). Παιδική παραβατικότητα στο σχολείο. Αθήνα: Τόπος, 85-104.
- Κουρκούτας, Η. (2007). *Προβλήματα συμπεριφοράς στα παιδιά. Παρεμβάσεις στο πλαίσιο της οικογένειας και του σχολείου* (β' έκδ.). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Κουρκούτας, Η., Γιοβαζόλιας, Θ., Πλεξουδακης, Σ. & Stavrou, D. P. (2013). *Συμβουλευτική υποστήριξη μαθητών με ή χωρίς μαθησιακές δυσκολίες, που έχουν πέσει θύματα εκφοβισμού στο σχολείο. Ενδεικτικά στοιχεία, σχόλια και προτάσεις*. Στο: Η. Κουρκούτας & Θ. Θάνος (Επιμ.). Σχολική βία και παραβατικότητα. Ψυχολογικές, κοινωνιολογικές, παιδαγωγικές διαστάσεις. Ενταξιακές προσεγγίσεις και παρεμβάσεις (σ. 51-77). Αθήνα: Τόπος.
- Κουρκούτας, Η. (2011). *Προβλήματα συμπεριφοράς στα παιδιά. Παρεμβάσεις στο πλαίσιο της οικογένειας και του σχολείου*. Αθήνα: Τόπος.
- Κουρκούτας, Η. & Κοκκιάδη, Μ. (2015). *Από τη σχολική βία και τον ενδοσχολικό εκφοβισμό στο «ενταξιακό σχολείο»*. Επιστημονική Επετηρίδα Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, 8, 56–89. <https://doi.org/10.12681/jret.9095>
- Κούτρας, Β. & Γιαννοπούλου, Μ. (2004). *Μορφές βίαιης συμπεριφοράς μεταξύ των παιδιών στο χώρο του σχολείου. Παρεμβάσεις για την αντιμετώπισή της*. Επιστημονική Επετηρίδα Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, 3, 63-72. DOI: <https://doi.org/10.12681/jret.965>
- Lightfoot, C., Cole, M., & Cole, S. R. (2014). *Η ανάπτυξη των παιδιών* (Επιστ. Επιμ.: Ζ. Μπαμπλέκου, Μτφρ: Μ. Κουλεντιανού). Αθήνα: Gutenberg.
- Μακρή-Μπότσαρη, Ε. (2005). *Εξελικτικές διαφορές στην επιθετικότητα και τις σχέσεις προσκόλλησης με γονείς και συνομηλίκους*. Παιδαγωγική Επιθεώρηση, 39, 88-104.
- Μάνεσης, Ν. & Λαμπροπούλου, Α. (2014). *Σχολικός εκφοβισμός. Ενέργειες εκπαιδευτικών για την πρόληψη και την αντιμετώπισή του*. Pedagogy Theory & Praxis, (7), 83–89. Ανακτήθηκε στις 15/12/2023 από <https://www.pedagogy.gr/images/tefxoi/teuxos7.pdf>
- Μανιάτης, Π. (2008). *Σχολική Βία και εκφοβισμός. Η Ευρωπαϊκή προσέγγιση του ζητήματος, οι διεθνείς οργανισμοί και το παράδειγμα της Ελλάδας*. Συγκριτική και διεθνής εκπαιδευτική επιθεώρηση, 116-126.

- Μανιάτης, Π., Νικολάου, Γ. & Παπαδόπουλος, Β. (2009). *Σχολική βία και ετερότητα στην Ελλάδα. Η αναγκαιότητα της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης*. Μέντορας (12), 118.
- Μανιάτης, Π. (2010). *Σχολική βία και ετερότητα στην Ελλάδα. Η αναγκαιότητα της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης*. Μέντορας, 12, 118-138.
- Μαντέλη, Α. & Νικολάου, Γ. (2014). *Η εθνοπολιτισμική ετερότητα ως η γενεσιουργός αιτία του σχολικού εκφοβισμού*. Στο: 1 ο Πανελλήνιο Συνέδριο Κοινωνιολογίας της Εκπαίδευσης, Η έρευνα στην κοινωνιολογία της εκπαίδευσης: παρόν και προοπτικές, 418-428.
- Μάρκου, Γ. (2004). *Η αναγκαιότητα νέων παιδαγωγικών και θεσμικών προσεγγίσεων στις σύγχρονες πολυπολιτισμικές κοινωνίες*. Στο Πρόγραμμα Σπουδών και Εκπαιδευτικό Έργο στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Παπακωνσταντίνου, Θ. & Λαμπράκη-Παγανού, Α. (Επιμ.) (2004). Αθήνα: Τμήμα Φιλοσοφίας Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας. Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, σ. 89-107.
- Μάσχα, Ε., (2015) . *Πολιτισμική ταυτότητα, τοπική κοινωνία και βιώσιμη ανάπτυξη*. Στο Πούλιος, Ι., Αλιβιζάτου, Μ., Αραμπατζής, Γ., Γιαννακίδης, Α., Καραχάλης, Ν., Μάσχα, Ε., Μούλιου, Μ., Παπαδάκη, Μ., Προσύλης, Χ., Τουλούπα, Σ. Πολιτισμική διαχείριση, τοπική κοινωνία και βιώσιμη ανάπτυξη. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Ανακτήθηκε στις 13/12/2023 από https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/2395/2/02_chapter_1.pdf
- Ματσόπουλος, Α. (2009). *Επιθετικότητα και βία στα σχολεία στρατηγικές αντιμετώπισης*. Ανακτήθηκε στις 12/12/2023 από: <http://kmade.pde.sch.gr/site/attachments/article/544/epithetikotita.pdf>
- Μαυρογιάννης, Δ. (2006) *Παιδική και εφηβική παραβατικότητα: Παθογενή αίτια αποδόμησης της θεσμικής κοινωνικοποίησης και επιπτώσεις εξωγενών παραγόντων*. Ελληνική Εταιρεία Στρατηγικών Μελετών, 36. Ανακτήθηκε στις 12/12/2023 από : http://www.elesme.gr/elesmegr/periodika/t36/t36_12.htm
- Μόττη-Στεφανίδη, Φ. (2004). *Η πολιτισμική διάσταση στις αντιλήψεις των γονέων και των εκπαιδευτικών σχετικά με την ψυχολογική επάρκεια των παιδιών και των εφήβων*. Νέα Παιδεία, 101-115.
- Μπούνα, Α. (2018). *Εμφυλες διαστάσεις της σχολικής βίας*. (Διδακτορική διατριβή). Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα.
- Μπρούζος, Α. (2007). *Συσχετισμός οικογενειακού, κοινωνικού, πολιτισμικού περιβάλλοντος στη σχολική επίδοση του παιδιού*. Στο Ι. Πυργιωτάκης (Επιμ.), *Σχέσεις οικογενειακού – σχολικού περιβάλλοντος* (σσ. 75-106). Αθήνα: ΟΕΠΕΚ.

- Μουσιδίου, Ε. & Βεργίδης, Δ. (2014). *Αντιμετώπιση των περιστατικών σχολικής βίας. Οι διευθυντές προτείνουν*. Στο: Δ. Βεργίδης, Γ. Παναγιωτόπουλος, & Ε. Μουσιδίου (Επιμ.), *Η Βία στο σχολικό περιβάλλον. Μια διαδρομή στα σχολεία της Περιφερειακής Διεύθυνσης Εκπαίδευσης Δυτικής Ελλάδας* (σ. 227-254). Πάτρα: Πελοπόννησος.
- Νικολαΐδης, Γ. & Παπαστυλιανού, Α. (2013). *Αντιμετώπιση της ενδοσχολικής βίας και της παραβατικότητας*. Αθήνα: ΥΠΑΙΠΘ.
- Νικολάου, Γ. (2000). *Ένταξη και εκπαίδευση των αλλοδαπών μαθητών στο δημοτικό σχολείο. Από την «ομοιογένεια» στην πολυπολιτισμικότητα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Νικολάου, Σ. Μ. (2004). *Η βία και η επιθετική συμπεριφορά και η τηλεοπτική επίδραση*. Εκπαίδευση και Επιστήμη, σσ. 74-87.
- Νικολάου, Σ. Μ. (2009). *Κοινωνικοποίηση στο σχολείο*. Αθήνα: Gutenberg.
- Νικολάου, Γ. (2011). *Διαπολιτισμική Διδακτική. Το νέο περιβάλλον – βασικές αρχές*. Αθήνα: Πεδίο.
- Νικολάου, Γ. (2013). *Σχολικός εκφοβισμός και εθνοπολιτισμική ετερότητα*. Στο: Κουρκούτας, Η., Θάνος, Θ. (επιμ.) (2013), *Σχολική βία και παραβατικότητα*. Αθήνα: Τόπος.
- Ντάβου, Μ. (2008). *Μετανάστευση (ψυχολογική προσέγγιση)*. Στο Γ. Πανούσης (Επιμ.), *Επικίνδυνα παιδιά ή παιδιά σε κίνδυνο; Πρωταγωνιστές και θύματα της νεανικής εγκληματικότητας* (σελ. 33-37). Αθήνα: Lector.
- Οικονομίδης, Β. & Κοντογιάννη, Δ. (2011). *Υποβοηθώντας τη μετάβαση από την οικογένεια στο νηπιαγωγείο: Η διαχείριση της εθνοπολιτισμικής ετερότητας μέσα στην τάξη*. *Επιστήμες Αγωγής*, 2011, 105-124. Ανακτήθηκε στις 17/12/2023 από <https://eclass.edc.uoc.gr/modules/document/file.php/PTPE150/%CE%9F%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%AF%CE%B4%CE%B7%CF%82%20%26%20%CE%9A%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%BF%CE%B3%CE%B9%CE%AC%CE%BD%CE%BD%CE%B7%2C%2031.pdf>
- Οίλβους, D. (2009). *Εκφοβισμός και βία στο Σχολείο. Τι γνωρίζουμε και τι μπορούμε να κάνουμε*, (μτφρ. Ε. Μαρκαζόνε). Στο Γ. Τσιάντης (Επιμ.). Αθήνα: Ε.Ψ.Υ.Π.Ε.
- Πανούσης, Γ. (2008). *ΕΝΔΟΣΧΟΛΙΚΗ ΒΙΑ: Χωρίς όρια και χωρίς ορίζοντα*. *Αστυνομική Ανασκόπηση*, 20-25.
- Πανούσης, Γ. (2013). *(Ενδο)σχολική βία: Χωρίς όρια και χωρίς ορίζοντα*, στο Η. Κουρκούτας - Θ. Θάνος (Επιμ.), *Σχολική βία και παραβατικότητα*.

Ψυχολογικές, Κοινωνιολογικές, Παιδαγωγικές διαστάσεις. Ενταξιακές προσεγγίσεις και παρεμβάσεις. Αθήνα: Τόπος.

Πανούσης, Γ. (2016). *Τι και ποιος κρύβεται πίσω από την «ενδοσχολική» βία;* Στο Θ. Θάνος, Α. Μπούνα & Π. Σταθά (Επιμ.), *Σχολικός εκφοβισμός - Σχολική διαμεσολάβηση* (σσ.36-43). Δίκτυο Σχολείων Σχολικής Διαμεσολάβησης ΠΤΝ Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Ιωάννινα.

Πανταζή-Μελίστα, Ε. (2013). *Αναμορφωτικά Μέτρα, η επιρροή αυτών στην ψυχική υγεία των ανηλίκων και στην πρόληψη της παραβατικότητας.* Αθήνα: Σάκκουλα.

Πανταζής, Β.(2015). *Αντιρατσιστική Εκπαίδευση.* Αθήνα, ΣΕΑΒ.

Παπαδόπουλος, Γ. (2020). *4 προγράμματα για την πρόληψη της σχολικής βίας.* Ανακτήθηκε στις 20/12/2023 από <https://www.artofmediation.gr/?p=2668&lang=el>

Πρεκατέ, Β. (2008). *Η Κακοποίηση του παιδιού στο Σχολείο & στην Οικογένεια.* Αθήνα: ΒΗΤΑ.

Πυργιωτάκης, Ι. (1994). *Κοινωνικοποίηση και κοινωνικές ανισότητες.* Αθήνα: Γρηγόρης.

Rigby, K. (2002). *Σχολικός Εκφοβισμός. Σύγχρονες Απόψεις.* Αθήνα: Τόπος.

Robson, C. (2010). *Η Έρευνα του Πραγματικού Κόσμου: ένα μέσον για κοινωνικούς επιστήμονες και επαγγελματίες ερευνητές (2^η έκδοση συμπληρωμένη)* (Μτφρ. Β. Νταλάκου). Αθήνα: Gutenberg.

Σμυρναίου, Ζ. (2014). *Εννοιολογική οριοθέτηση του φαινομένου της σχολικής βίας και του εκφοβισμού και σύγχρονες ερμηνευτικές προσεγγίσεις.* ΕΚΠΑ.

Σπινέλλη, Κ. (2005). *Εγκληματολογία. Σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις* (2^η έκδ.). Αθήνα: Σάκκουλας.

Τρίγκα-Μερτίκα, Ε. Δ. (2011). *Σχολική βία.* Αθήνα: Γρηγόρη.

Τρίγκα-Μερτίκα, Ε. (2015). *Ενδοσχολική βία και σχολικός εκφοβισμός. Θεωρητικό πλαίσιο και εκπαιδευτική παρέμβαση.* Αθήνα: Παπαζήση.

Τσατσάκης, Α. (2019). *Σχολική βία και παραβατικότητα: Οι απόψεις των εκπαιδευτικών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.* (Διδακτορική διατριβή). Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα.

Τσιάντης, Ι. & Ασημόπουλος, Χ. (2010). *Ενδοσχολική βία και εκφοβισμός στο δημοτικό σχολείο: Το διακρατικό πρόγραμμα ΔΑΦΝΗ της ΕΨΥΠΕ.* Στο: Α. Γιωτοπούλου- Μαραγκοπούλου (Επιμ.), *Ομαδική βία και επιθετικότητα στα σχολεία* (σελ.111- 128). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

- Τσιάντης Ι. (2010). *Δραστηριότητες στην τάξη για την πρόληψη του εκφοβισμού και της βίας μεταξύ των μαθητών*. Εγχειρίδιο Εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Αθήνα: Ε.Ψ.Υ.Π.Ε.
- Φαρσεδάκης, Ι. (1986). *Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Φυλακτού, Κ. (2006). *Το σπίτι των παιδιών*. Εκπαιδευτικό υλικό προγράμματος αντιμετώπισης της παιδικής επιθετικότητας για την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση. ΠΥΞΙΔΑ. Ανακτήθηκε στις 13/12/2023 από <https://www.openbook.gr/to-spiti-twn-paidiwn/>
- Χατζησωτηρίου, Χ. & Αγγελίδης, Π. (2018). *Ευρωπαϊσμός και Διαπολιτισμική Εκπαίδευση: Από το Υπερεθνικό στο Σχολικό Επίπεδο*. Ζεφύρι: Διάδραση.
- Χατζησωτηρίου, Χ. & Ξενοφώντος, Κ. (Επιμ.) (2014). *Διαπολιτισμική Εκπαίδευση: Προκλήσεις, Παιδαγωγικές Θεωρήσεις και Εισηγήσεις*. Καβάλα: Εκδόσεις Σαΐτα.
- Χηνάς, Π. & Χρυσοφίδης, Κ. (2000). *Επιθετικότητα στο Σχολείο. Προτάσεις για πρόληψη και αντιμετώπιση*. Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. Ανακτήθηκε στις 13/12/2023 από <http://www.pi-schools.gr/download/lessons/social/entypa/epithet1.pdf>
- Ψάλτη, Α. & Κωνσταντίνου, Κ. (2007). *Το φαινόμενο του εκφοβισμού στα σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης: Η επίδραση φύλου και εθνο-πολιτισμικής προέλευσης*. Ψυχολογία, 14, 329-345.

Ξενόγλωσσες

- Agirdag, O., Demanet, J., Houtte, M. & Avermaet, P. (2010). *Ethnic school composition and peer victimization: A focus on the interethnic school climate*. International Journal of Intercultural Relations, 35, 465-473. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2010.09.009>
- Alsaker, F.D. & Nagele, C. (2008). *Bullying in kindergarten and prevention*. In W. Craig & D. Pepler (Eds.), *An international perspective on understanding and bullying*. PREVNet series (pp. 230-252). Kingston: PREVNet.
- Angelides, P., Stylianou, T., & Leigh, J. (2004). *Multicultural education in Cyprus: A pot of multicultural assimilation*. Intercultural Education, 15(3), 307-315. Ανακτήθηκε στις 15/12/2023 από <https://sci-hub.se/https://doi.org/10.1080/1467598042000262590>
- Asimopoulos, Ch., Bibou-Nakou, I., Hatzipemou, Th., Soumaki, Eu. & Tsiantis, J. (2013). *An investigation into students' and teachers' knowledge, attitudes and*

beliefs about bullying in Greek primary schools. The International Journal of Mental Health Promotion. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/14623730.2013.857823>

- Baldry, A.C. (2003). *Bullying in schools and exposure to domestic violence.* Child Abuse & Neglect, 27(7), 713–732 [https://psycnet.apa.org/doi/10.1016/S0145-2134\(03\)00114-5](https://psycnet.apa.org/doi/10.1016/S0145-2134(03)00114-5)
- Barkley, R. (2006). *Attention deficit hyperactivity disorder: A handbook for diagnosis and treatment.* New York: Guilford Press.
- Bartholow, B. D., Dill, K. E., Anderson, K. B. & Lindsay, J. J. (2003). *The proliferation of media violence and its economic underpinnings.* Media violence and children, 1-18.
- Batsche, J.M. (1997). *Bullying.* In G. G. Bear, K. M. Minke & A. Thomas (Eds.), Children's needs II: Development, problems, and alternatives (pp. 171–179). Bethesda: National Association of School Psychologists.
- Bleszynka, K. M. (2008). *Constructing intercultural education.* Intercultural Education, 19(6), 537-545. Ανακτήθηκε στις 15/12/2023 από <https://sci-hub.se/http://dx.doi.org/10.1080/14675980802568335>
- Bowes, L., Arseneault, L., Maughan, B., Taylor, A., Caspi, A. & Moffitt, T. E. (2009). *School, neighborhood, and family factors are associated with children's bullying involvement: a nationally representative longitudinal study.* Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 48(5), 545–553. <https://doi.org/10.1097/CHI.0b013e31819cb017>
- Bowes, L. & Arseneault, L. (2013). *Ψυχική ανθεκτικότητα σε παιδιά και νέους-θύματα εκφοβισμού.* Στο: Η. Κουρκούτας & Θ. Θάνος (Επιμ.). Σχολική βία και παραβατικότητα. Ψυχολογικές, κοινωνιολογικές, παιδαγωγικές διαστάσεις. Ενταξιακές προσεγγίσεις και παρεμβάσεις (σ. 51-77). Αθήνα: Τόπος.
- Bowles, R. A., Garcia Reyes M. & Pradipto R. (2005). *Monitoring and evaluation the safer school partnerships programme.* London: Youth Justice Board for England and Wales.
- Burger, C., Strohmeier, D., Spröber, N., Bauman, Sh. & Rigby, K. (2015). *How teachers respond to school bullying: An examination of self-reported intervention strategy use, moderator effects, and concurrent use of multiple strategies.* Teaching and Teacher Education, 51, σσ. 191-202.
- Burssens, D, & Vettenburg, N. (2006). *Restorative group conferencing at school: A constructive response to serious incidents.* Journal of School Violence, 5, 5–17.

- Ch'ng, H. Y. (2014). *Cultural Formation of Identity: Interweaving of Nationality and Ethnicity in Ben Di Chuang Zuo, a Chinese Malaysian Musical Movement*. *Journal of Intercultural Studies*, 35(6), 604–620. <https://doi.org/10.1080/07256868.2014.963529>
- Christofi, M. & Nikolaou, G. (2015). *Teachers' and Students' Views about School Bullying in Ethno-cultural Diverse Schools of Greece: School Climate or Immigrants' Characteristic?* *Hellenic Journal of Psychology*, 9, 132-157.
- Cobia, D. C. & Carney, J. S. (2002). *Creating a culture of tolerance in schools: Everyday actions to prevent hate-motivated violent incidents*. *Journal of School Violence*, 1, 87- 104.
- Crothers, L. M. & Kolbert, J. B. (2008). *Tackling a Problematic Behavior Management Issue: Teachers' Intervention in Childhood Bullying Problems*. *Interventions in School and Clinic*, 43(3), 132-139.
- Cummins, J. (1999). *Ταυτότητες υπό διαπραγμάτευση. Εκπαίδευση με σκοπό την Ενδυνάμωση σε μια Κοινωνία της Ετερότητας*. Αθήνα: Gutenberg.
- Espelage, D.L., Bosworth, K. & Simon T.R. (2000). *Examining the social context of bullying behaviors in early adolescence*. *Journal of Counseling and Development*, 78(3), 326-333.
- Espelage, D. L., Polanin, J. R. & Low, S. K. (2014). *Teacher and staff perceptions of school environment as predictors of student aggression, victimization, and willingness to intervene in bullying situations*. *School Psychology Quarterly*, 29(3), 287–305. DOI: <https://doi.org/10.1037/spq0000072>
- Flannery, D. J., Wester, K. L. & Singer, M. I. (2004). *Impact of exposure to violence in school on child and adolescent mental health and behavior*. *Journal of Community Psychology*, 32, 559 –573 .
- Galaziou, M., Goula, G., Pagouna, O., Tsironi, E., Nikolaou, G. & Thanos, T. (2015). *School Violence and Ethno-cultural Different Students : Primary School Teachers ' Views*. In *Cultural Diversity Equity and Inclusion Intercultural Education in 21st century and beyond*. Ioannina. Ανακτήθηκε στις 17/12/2023 από https://www.researchgate.net/publication/281100949_School_Violence_and_Ethnocultural_Different_Students_Primary_School_Teachers%27_Views
- Gini, G. & Pozzoli, T. (2009). *Association between bullying and psychosomatic problems: A meta-analysis*. *Pediatrics*, 123(3), 1059-1065.
- Giovazolias, T., Kourkoutas, E., Mitsopoulou, E. & Georgiadi, M. (2010). *The relationship between perceived school climate and the prevalence of bullying behaviour in Greek Schools: implications for preventive inclusive strategies*.

Procedia, Social and Behavioral Sciences, 5, 2208–2215.
<https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2010.07.437>

- Gollwitzer, M., Eisenbach, K., Atria, M., Strohmeier, D. & Banse, R. (2006). *Evaluation of Aggression-Reducing Effects of the “Viennese Social Competence Training*. *Swiss Journal of Psychology*, 65(2), 125-135.
- Hanish, L. & Guerra, N. (2000). *The Roles of ethnicity and school context in predicting children’s victimization by peers*. *American Journal of Community Psychology*, 28, 201- 223.
- Hay, C. (2007). *Does Ontology Trump Epistemology? Notes on the Directional Dependence of Ontology and Epistemology in Political Analysis*. *Politics*, 27, 115-118. doi:10.1111/j.1467-9256.2007.00287.x
- Hawker, D. S. J. & Boulton, M. J. (2000). *Twenty years’ research on peer victimization and psycho-logical maladjustment: A meta-analysis review of cross-sectional studies*. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 41, 441-445. DOI: <https://doi.org/10.1111/1469-7610.00629>
- Holt, M.K., Finkelhor, D. & Kantor G.K. (2007). *Hidden forms of victimization in elementary students involved in bullying*. *School Psychology Review*, 36(3), 345-360.
- Houndoumadi, A. & Pateraki, L. (2001). *Bullying and Bullies in Greek Elementary Schools: Pupils’ attitudes and teachers’/parents’ awareness*. *Educational Review*, 53(1), 19-26.
- Huesmann RL, M.-T. J. (2003). *Longitudinal Relations Between Children’s Exposure to TV Violence and Their Aggressive and Violent Behavior in Young Adulthood*. *Developmental Psychology*, 201-221.
- Huesmann, R. & Taylor, L. D. (2006). *The role of media violence in violent behavior*. *Annual Review of Public Health*, 27, 393–415.
- Jansen, P., Miello, C., Berkel, A., Verlinden, M., Ende, J., Stevens, G., Verhulst, F., Jansen, W. & Tiemeier, H. (2016). *Bullying and victimization among young elementary school children: The role of child ethnicity and ethnic school composition*. *Race and Social Problems*, 8, 271-280.
- Juvonen, J., Graham, S. & Schuster, B. (2003). *Bullying among young adolescents: The strong, weak, and troubled*. *Pediatrics*, 112, 1231–1237.
- Larochette, A., Murphy, A. & Craig, W. (2010). *Racial bullying and victimization in Canadian school-aged children: Individual and school level effects*. *School Psychology International*, 31, 389–408.

- Lee, C. (2004). *Preventing Bullying in Schools: a guide for teachers and other professionals*. Journal of in-service Education, 31(1), 211-224.
- Meyer, D. (2016). *The Gentle Neoliberalism of Modern Anti-bullying Texts: Surveillance, Intervention, and Bystanders in Contemporary Bullying Discourse*. Sexuality Research & Social Policy, 13(4) σσ. 356-370. <https://link.springer.com/article/10.1007/s13178-016-0238-9>
- Nikolaou, G. & Samsari, E. (2016). *Attitudes of native and immigrant students towards school bullying in Greece*. Multicultural Education Review, 8(3), 160-175. <https://doi.org/10.1080/2005615X.2016.1184022>
- Olweus, D. (1999). *Sweden. In the nature of school bullying: A cross-national perspective*. London: Routledge.
- Pettigrew, T. F. & Tropp, L. R. (2008). *How does intergroup contact reduce prejudice? Meta-analytic tests of three mediators*. European Journal of Social Psychology, 38, 922–934.
- Prinstein, M. J. & Dodge, K. A. (2008). *Understanding peer influence in children and adolescents*. Guilford Press.
- Ralston, J. (2005). *Nobody knew what to do: A story about bullying*, School Library Journal, 51(5).
- Rigby, K. (2011). *The method of shared concern: A positive approach to bullying in schools*. Victoria: Acer Press.
- Rose, A. C., Monda-Amaya, E. L. & Espelage, L. D. (2010). *Bullying perpetration and victimization in special education: A review of the literature*. Remedial and Special Education, 32, 114-130. DOI: <https://doi.org/10.1177%2F0741932510361247>
- Salmivalli, C., Lagerspetz, K., Björkqvist, K., Österman, K., & Kaukiainen, A. (1996). *Bullying as a group process: Participant roles and their relations to social status within the group*. Aggressive Behavior, 22(1), 1–15. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1098-2337\(1996\)22:1<1::AID-AB1>3.0.CO;2-T](https://doi.org/10.1002/(SICI)1098-2337(1996)22:1<1::AID-AB1>3.0.CO;2-T)
- Scheepers, P., Gijsberts, M. & Coenders, M., (2002). *Ethnic exclusionism in European countries. Public opposition to civil rights for legal migrants as a response to perceived ethnic threat*. European Sociological Review, 18, 17-34. DOI: <https://doi.org/10.1093/esr/18.1.17>
- Smith, P. K, Howard, S. & Thompson, F. (2007). *Use of the support group method to tackle bullying, and evaluation from schools and local authorities in England*. Pastoral Care, 25(2), 4–13.

- Strohmeier, D., Spiel, C. & Gradinger, P. (2008). *Social relationships in multicultural schools: Bullying and victimization*. European Journal of Developmental Psychology, 5(2), 262-285. <http://dx.doi.org/10.1080/17405620701556664>
- Thijs, J., Verkuyten, M. & Grundel, M. (2014). *Ethnic classroom composition and peer victimization: The moderating role of classroom attitudes*. Journal of Social Issues, 70, 134-150. DOI : <https://doi.org/10.1111/josi.12051>
- Tippett, N., Wolke, D., & Platt, L. (2013). *Ethnicity and bullying involvement in a national UK youth sample*. Journal of Adolescence, 36, 639-649. DOI : <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2013.03.013>
- Tsang, S. K. M., Hui, E. K. P. & Law, B. C. M. (2011). *Bystander position taking in school bullying: The role of positive identity, self-efficacy, and self-determination*. The Scientific World Journal, 11, 2278–2286. DOI: <http://dx.doi.org/10.1100/2011/531474>
- Verkuyten, M. & Thijs, J. (2002). *Racist victimization among children in The Netherlands: the effect of ethnic group and school*. Ethnic and Racial Studies, 25, 310– 331.
- Vermeij, L., van Duijn, M. A. J. & Baerveldt, C. (2009). *Ethnic segregation in context: Social discrimination among native Dutch pupils and their ethnic minority classmates*. Social Networks, 31(4), 230-239. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.socnet.2009.06.002>
- Vlachou, M., Andreou, E., Botsoglou, K. & Didaskalou, E. (2011). *Bully/victim problems among preschool children: A review of current research evidence*. Educational Psychology Review, 23(3), 329.

Παράρτημα Α' : Πρωτόκολλο Συνέντευξης και Κατάλογος Ερωτήσεων Συνέντευξης

«Ευχαριστώ πολύ για τη συμμετοχή σας! Οτιδήποτε ειπωθεί είναι εμπιστευτικό. Η συνομιλία μας καταγράφεται για λόγους εγκυρότητας της έρευνας και θα διαγραφεί μετά την απομαγνητοφώνησή της. Αν για οποιοδήποτε λόγο θελήσετε να διακόψουμε τη συνέντευξη μου το λέτε. Ο σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση των απόψεων και των πρακτικών των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης αναφορικά με τη σχολική βία και τον συσχετισμό της με την πολιτισμική ετερότητα των μαθητών.»

- 1) Πόσα χρόνια δουλεύετε ως εκπαιδευτικός;
- 2) Είστε αναπληρωτής/τρια ή μόνιμος/η;
- 3) Τι σπουδές έχετε κάνει;
- 4) Πόσα χρόνια δουλεύετε με πολιτισμικά ετερογενείς μαθητές;
- 5) Ποιο είναι το ποσοστό γηγενών και αλλοδαπών μαθητών στο σχολείο που εργάζεστε;
- 6) Οι σπουδές σας σας παρείχαν γνώσεις για τη σχολική βία και τη διαπολιτισμική εκπαίδευση;
- 7) Έχετε αντιμετωπίσει περιστατικά σχολικής βίας στο σχολείο;
- 8) Ποιες συμπεριφορές ή περιστατικά κατά τη γνώμη σας συνιστούν σχολική βία;
- 9) Τι σημαίνει για εσάς σχολική βία και τι σχολικός εκφοβισμός;
- 10) Ποια είναι η έκταση του φαινομένου της σχολικής βίας; Είναι ίδια με παλιότερα;
- 11) Πόσο συχνά συμβαίνουν περιστατικά σχολικής βίας στο σχολείο σας;
- 12) Πόσο συχνά στα περιστατικά σχολικής βίας εμπλέκονται μαθητές με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο;
- 13) Σε ποιες μορφές σχολικής βίας εμπλέκονται γηγενείς και σε ποιες πολιτισμικά ετερογενείς μαθητές;
- 14) Ήσασταν ποτέ παρών/παρούσα σε κάποιο περιστατικό ρατσιστικής βίας; Μπορείτε να μου πείτε περιληπτικά τι συνέβη;
- 15) Ποιους ρόλους πιστεύετε ότι υιοθετούν οι γηγενείς και ποιους οι μαθητές διαφορετικής πολιτισμικής βιογραφίας σε συμβάντα σχολικής βίας;
- 16) Σε ποιους παράγοντες θεωρείτε ότι οφείλεται η σχολική βία;
- 17) Για ποιους λόγους θυματοποιούνται οι μαθητές με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο και για ποιους λόγους γίνονται θύτες;
- 18) Οι γηγενείς μαθητές ή οι μαθητές με πολιτισμική ετερογένεια θυματοποιούνται περισσότερο;
- 19) Η ύπαρξη μαθητών από διαφορετικές πολιτισμικές ομάδες επηρεάζει την εμφάνιση συμβάντων σχολικής βίας;
- 20) Επηρεάζει η αναλογία γηγενών και μαθητών με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο τη δημιουργία περιστατικών σχολικής βίας; Αν ναι, πώς;

- 21) Ποιες είναι οι επιπτώσεις/ συνέπειες της σχολικής βίας σε γηγενείς και πολιτισμικά ετερογενείς μαθητές;
- 22) Οι παρεμβάσεις σας σε φαινόμενα σχολικής βίας στηρίζονται στην πρόληψη, στην αντιμετώπιση ή είναι συνδυασμός και των δύο;
- 23) Ποτέ αντιλαμβάνεστε ότι λαμβάνει χώρα ένα περιστατικό σχολικής βίας;
- 24) Η παρέμβασή σας σε περιστατικά σχολικής βίας είναι ίδια όταν εμπλέκονται μόνο γηγενείς συγκριτικά με όταν εμπλέκονται και μαθητές με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο;
- 25) Ποιος είναι ο τρόπος με τον οποίο παρεμβαίνετε; Παρεμβαίνετε σε επίπεδο ατομικό, τάξης ή σχολείου;
- 26) Ποιος είναι ο τρόπος ενημέρωσης και συνεργασίας με τους γονείς των μαθητών που εμπλέκονται σε φαινόμενα σχολικής βίας;
- 27) Υπάρχει συνεργασία ή υποστήριξη από συμβούλους ή τοπικούς φορείς σχετικά με την πρόληψη και αντιμετώπιση της σχολικής βίας;
- 28) Ποια προγράμματα πρόληψης και αντιμετώπισης της σχολικής βίας γνωρίζετε;
- 29) Θεωρείτε ότι έχετε λάβει την κατάλληλη επιμόρφωση για να αντιμετωπίσετε συμβάντα σχολικής βίας στα οποία εμπλέκονται και μαθητές με πολιτισμική ετερότητα;
- 30) Σε ποιους τομείς κρίνετε απαραίτητο να επιμορφωθείτε αναφορικά με τη σχολική βία;
- 31) Ποια εκπαιδευτική πολιτική πρέπει να εφαρμόζεται ώστε να υπάρχει πρόληψη για τα περιστατικά σχολικής βίας που αφορούν μαθητές με πολιτισμική ετερογένεια;

«Κάπου εδώ τελειώσαμε! Μήπως θέλετε να αναφέρετε κάτι ακόμα;

Παραμένω στη διάθεσή σας! Σας ευχαριστώ και πάλι για τη συμμετοχή σας!»

Παράρτημα Β': Έντυπο Συναίνεσης

Το όνομά μου είναι Ηλιάνα Σγουροπούλου και είμαι μεταπτυχιακή φοιτήτρια στο ΠΜΣ «Περιβαλλοντική Επικοινωνία και Προαγωγή Υγείας» του Τμήματος Δημόσιας και Κοινοτικής Υγείας του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής. Στο πλαίσιο της μεταπτυχιακής διπλωματικής μου εργασίας εκπονώ την εν λόγω έρευνα που έχει τίτλο «Πώς η σχολική βία σχετίζεται με την πολιτισμική ετερότητα των μαθητών - Απόψεις και πρακτικές εκπαιδευτικών στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση». Ο σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση των απόψεων και των πρακτικών των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης αναφορικά με τη σχολική βία και τον συσχετισμό της με την πολιτισμική ετερότητα των μαθητών.

Όλα τα δεδομένα που συλλέγονται από αυτή την έρευνα, αλλά και τα προσωπικά σας δεδομένα θα διατηρηθούν απόρρητα και θα χρησιμοποιηθούν μόνο για τους σκοπούς της έρευνας. Η συνέντευξη μαγνητοφωνείται με σκοπό να διασφαλιστεί η εγκυρότητα της μελέτης και θα διαγραφεί μετά την απομαγνητοφώνησή της. Η διαδικασία θα διαρκέσει περίπου μισή ώρα με σαράντα λεπτά. Για οτιδήποτε με χρειαστείτε μπορείτε να μου στείλετε στο κάτωθι e-mail: ilianasgou@gmail.com

Σας ευχαριστώ θερμά για τη συμμετοχή σας και τη συμβολή σας στην εκπόνηση της παρούσας μελέτης.

Με εκτίμηση,
Ηλιάνα Σγουροπούλου.

Αφού διάβασα το παρόν έντυπο συναίνεσης, αποδέχομαι τη συμμετοχή μου στην παρούσα μελέτη.

Ημερομηνία

Ονοματεπώνυμο

Υπογραφή

Παράρτημα Γ': Απομαγνητοφώνηση Συνεντεύξεων

1 ^η Συνέντευξη	
Ερώτηση:	Απάντηση:
1. Πόσα χρόνια δουλεύετε ως εκπαιδευτικός;	Σ1: Από το 2010, άρα 14 χρόνια.
2. Είστε αναπληρωτής/τρια ή μόνιμος/η;	Σ1: Είμαι μόνιμη.
3. Τι σπουδές έχετε κάνει;	Σ1: Μεταπτυχιακό στις νέες τεχνολογίες για την εκπαίδευση και το πτυχίο της βασικής σχολής του παιδαγωγικού
4. Πόσα χρόνια δουλεύετε με πολιτισμικά ετερογενείς μαθητές;	Σ1: Όλα τα χρόνια.
5. Ποιο είναι το ποσοστό γηγενών και αλλοδαπών μαθητών στο σχολείο που εργάζεστε;	Σ1: Χαμηλό είναι το ποσοστό αλλοδαπών μαθητών.
6. Οι σπουδές σας σας παρείχαν γνώσεις για τη σχολική βία και τη διαπολιτισμική εκπαίδευση;	Σ1: Όχι.
7. Έχετε αντιμετωπίσει περιστατικά σχολικής βίας στο σχολείο;	Σ1: Φυσικά.
8. Ποιες συμπεριφορές ή περιστατικά κατά τη γνώμη σας συνιστούν σχολική βία;	Σ1: Όταν υπάρχει σωματική ή λεκτική βία, αλλά και συναισθηματική.
9. Τι σημαίνει για εσάς σχολική βία και τι σχολικός εκφοβισμός;	Σ1: Λοιπόν, σχολική βία είναι όταν υπάρχει μορφή βίας μέσα στο σχολείο, αυτό έχω εγώ στο μυαλό μου, και σχολικός εκφοβισμός, το bullying που λέμε, θεωρώ ότι δεν έχει να κάνει μόνο με τον χώρο του σχολείου, αλλά επεκτείνεται και εκτός σχολείου.
10. Ποια είναι η έκταση του φαινομένου της σχολικής βίας; Είναι ίδια με παλιότερα;	Σ1: Καλά δεν είναι ότι δεν υπήρχε και πριν, αλλά θεωρώ ότι έχει αυξηθεί. Βασικά όποτε είναι πιο έντονα τα πράγματα κοινωνικά, πιο άσχημα εννοώ, υπάρχει μία αύξηση στο σχολείο. Αυτό οφείλεται και στην κοινωνικο-οικονομική κατάσταση των γονέων και στο μορφωτικό τους επίπεδο και συνήθως είναι και ανά περιοχή που διαφέρει, είναι ανάλογα με το που βρίσκεται το σχολείο.
11. Πόσο συχνά συμβαίνουν περιστατικά σχολικής βίας στο σχολείο σας;	Σ1: Αρκετά συχνά.
12. Πόσο συχνά στα περιστατικά σχολικής βίας εμπλέκονται μαθητές με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο;	Σ1: Πολύ συχνά.
13. Σε ποιες μορφές σχολικής βίας εμπλέκονται γηγενείς και σε ποιες πολιτισμικά ετερογενείς μαθητές;	Σ1: Θα μπορούσε κανείς να πει ότι οι αλλοδαποί μαθητές παρουσιάζουν συμπεριφορά πιο βίαιη σωματικά πιο

	<p>συχνά, αλλά νομίζω ότι έχει να κάνει και με το μέρος που θα είναι, δηλαδή αν είναι γκετοποιημένοι, αν τους συμπεριφέρονται έτσι ρατσιστικά, οπότε μετράει κι αυτό. Και από πού είναι, δηλαδή τι κουλτούρα έχουν, αν θεωρούν ότι το ξύλο δεν είναι μορφή βίας, αλλά ότι συνετίζω κάποιον. Θεωρώ ότι είναι ίδια τα ποσοστά, αλλά έχει να κάνει και το κοινωνικό πλαίσιο. Όλες τις μορφές βίας θεωρώ ότι υιοθετούν και οι γηγενείς και οι αλλοδαποί.</p>
<p>14. Ήσασταν ποτέ παρών/παρούσα σε κάποιο περιστατικό ρατσιστικής βίας; Μπορείτε να μου πείτε περιληπτικά τι συνέβη;</p>	<p>Σ1: Λοιπόν, ναι σε παιδιά τα οποία ήταν πρόσφυγες παρότι στο σχολείο τους καλοδέχτηκαν, πάνω στο παιχνίδι ή όταν θα συνέβαινε κάτι ήταν εκείνοι που θα δέχονταν συνήθως περισσότερες βρισιές, μια λίγο πιο υποτιμητική συμπεριφορά. Ήμουν παρούσα και σε μπόλικη βία η οποία αφορούσε σε διαφορετικό οικονομικό επίπεδο, δηλαδή ο ένας να έχει περισσότερα λεφτά και ο άλλος να έχει λιγότερα ή να είναι το βιοτικό επίπεδο καλύτερο ή χειρότερο οπότε υπήρχε γενικά ένα κλίμα ότι «εγώ είμαι καλύτερος από σένα», «εσύ δεν είσαι τίποτα» επίσης θα την πληρώσεις εσύ που συνήθως είσαι ο αποδιοπομπαίος τράγος, και από την Αλβανία που είχα μαθητές υπήρχε πάλι το υποτιμητικό «άντε ρε Αλβανέ».</p>
<p>15. Ποιους ρόλους πιστεύετε ότι υιοθετούν οι γηγενείς και ποιους οι μαθητές διαφορετικής πολιτισμικής βιογραφίας σε συμβάντα σχολικής βίας;</p>	<p>Σ1: Δύσκολη ερώτηση. Θεωρώ ότι και οι γηγενείς έχουν ακριβώς τους ίδιους ρόλους. Αλλά όπως είπα και πριν όταν υπάρχει γκετοποίηση, ο αλλοδαπός δεν μπαίνει στη διαδικασία να το πολεμήσει και το αποδέχεται, αποδέχεται ότι αυτός θα την πληρώσει. Είναι άρα το θύμα.</p>
<p>16. Σε ποιους παράγοντες θεωρείτε ότι οφείλεται η σχολική βία;</p>	<p>Σ1: Θεωρώ ότι έχει να κάνει με το σχολείο, ότι έχει αλλάξει πολύ τα τελευταία χρόνια, με την έννοια ότι δεν υπάρχουν όρια ανάμεσα στους γονείς και στο σχολείο. Στο σχολείο πλέον δεν επιτρέπουν κανενός είδους αρνητική συνέπεια, οπότε δεν είναι εύκολο να οριοθετήσεις. Επίσης, θεωρώ ότι όσο πιο χαμηλό είναι το βιοτικό επίπεδο της οικογένειας, όσες περισσότερες δυσκολίες έχουνε στην καθημερινότητά τους, τόσο πιο έντονη θα είναι βία,</p>

	<p>γίνεται πιο έκρυθμη η κατάσταση και είναι ένας εύκολος τρόπος να ξεσπάσεις μέσα στο σχολείο.</p>
<p>17. Για ποιους λόγους θυματοποιούνται οι μαθητές με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο και για ποιους λόγους γίνονται θύτες;</p>	<p>Σ1: Θυματοποιούνται γιατί πάντα το διαφορετικό τραβάει την προσοχή και κάτι όταν δεν μπορείς να το διαχειριστείς ή δεν μπορείς να το δικαιολογήσεις ή δεν είναι οικείο είναι πιο εύκολο, από το να το γνωρίσεις, να το κοροϊδέψεις. Θύτες γίνονται γιατί νομίζω ότι είναι λίγο αμφίδρομη αυτή η σχέση, δηλαδή είσαι διαφορετικός, γίνεσαι θύμα και ταυτόχρονα γίνεσαι και θύτης γιατί με θεωρούν διαφορετικό, αναγκάζονται να γίνουν θύτες. Δηλαδή, όταν κάποιος συνεχώς θα σε βρίζει, θα σε υποτιμά, θα έχεις χαμηλό βιοτικό επίπεδο γιατί δεν είσαι από αυτή τη χώρα, οπότε οι γονείς σου δεν θα μπορούν να βρουν μια καλή δουλειά, θα ασκήσεις βία.</p>
<p>18. Οι γηγενείς μαθητές ή οι μαθητές με πολιτισμική ετερογένεια θυματοποιούνται περισσότερο;</p>	<p>Σ1: Ανάλογα. Έχει να κάνει κι αυτό και με το μέρος, δηλαδή η κουλτούρα που έχει κάθε περιοχή και το βιοτικό επίπεδο έχουνε πολύ μεγάλη διαφορά στο ποια είναι η αντιμετώπιση σε αλλοδαπούς. Και φυσικά παίζει ρόλο και το από πού είναι αυτοί οι αλλοδαποί, δηλαδή αν κάποιος είναι από την Κίνα ή από τη Γαλλία δεν είναι το ίδιο με αυτόν που θα είναι απ' το Πακιστάν ή από την Αλβανία. Άρα σε περιοχές που είναι πιο χαμηλό το οικονομικό και το βιοτικό επίπεδο θεωρώ ότι είναι οι μετανάστες τα θύματα. Σε άλλες περιπτώσεις που το επίπεδο είναι καλό, οι γονείς είναι μορφωμένοι εκεί θεωρώ ότι δεν έχει να κάνει με την καταγωγή.</p>
<p>19. Η ύπαρξη μαθητών από διαφορετικές πολιτισμικές ομάδες επηρεάζει την εμφάνιση συμβάντων σχολικής βίας;</p>	<p>Σ1: Πάλι θα πω εξαρτάται δηλαδή σε όλα αυτά η κοινή συνιστώσα είναι πού γίνεται, τι υπάρχει στην κοινωνία. Εννοείται πως μετράνε και οι αντιλήψεις που έχει ο εκπαιδευτικός, δηλαδή αν αντιμετωπίζει με τον ίδιο τρόπο, δηλαδή αν και ο ίδιος ο εκπαιδευτικός θεωρεί ότι κάποιος που είναι από άλλη χώρα είναι υποδεέστερος ή ότι δεν είναι το ίδιο καλός ή ότι πάντα θα φταίει, δημιουργείται και από εκεί ένα άσχημο κλίμα. Θεωρώ ότι ναι επηρεάζει, αλλά δεν θα έπρεπε. Δηλαδή και στο σχολείο</p>

	<p>δεν έχει γίνει ένας ουσιαστικός τρόπος όχι ένταξης, αλλά γνωριμίας με τους άλλους πολιτισμούς απ' τους οποίους έρχονται οι διαφορετικές ομάδες.</p>
<p>20. Επηρεάζει η αναλογία γηγενών και μαθητών με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο τη δημιουργία περιστατικών σχολικής βίας; Αν ναι, πώς;</p>	<p>Σ1: Ναι, φυσικά και επηρεάζει. Αν θα είναι περισσότεροι οι γηγενείς και είναι λιγότεροι οι αλλοδαποί, βέβαια και αυτό ξαναλέω έχει να κάνει με το που συμβαίνει αυτό. Και το αντίστροφο μπορεί να συμβεί, αν δηλαδή είναι πολλοί οι αλλοδαποί οι οποίοι είναι συγκεντρωμένοι, άρα είναι και η πλειοψηφία, μπορούν να ασκήσουν βία σε γηγενείς που θα είναι λιγότεροι σε αναλογία. Νομίζω ότι είναι θέμα υπεροχής και όχι από που προέρχονται οι μαθητές.</p>
<p>21. Ποιες είναι οι επιπτώσεις/ συνέπειες της σχολικής βίας σε γηγενείς και πολιτισμικά ετερογενείς μαθητές;</p>	<p>Σ1: Αισθάνονται, φαντάζομαι, φρικτά. Το να είσαι σε ένα ξένο μέρος και ο τόπος καταγωγής σου αντί να είναι κάτι που θα σε κάνει περήφανο, να είναι κάτι που σε κάνει να νιώθεις άσχημα, υποδεέστερος, γιατί νομίζω ότι κάπως συνδέεται κιόλας ότι με φωνάζουν με την εθνικότητά μου, μου μιλούν υποτιμητικά, είμαι από άλλη χώρα, άρα είμαι υποδεέστερος. Επίσης, πολλά παιδιά το κρύβουν ότι είναι Ρομά, κρύβουν ότι είναι από την Αλβανία ή από τη Βουλγαρία, δηλαδή δεν θα το πούνε γιατί ντρέπονται και για να μην τους κοροϊδέψουν, δεν θέλουν να τους φερθούν ρατσιστικά. Τον βιώνουν τον ρατσισμό.</p>
<p>22. Οι παρεμβάσεις σας σε φαινόμενα σχολικής βίας στηρίζονται στην πρόληψη, στην αντιμετώπιση ή είναι συνδυασμός και των δύο;</p>	<p>Σ1: Το πρώτο και πιο άμεσο είναι η αντιμετώπιση. Επειδή εγώ άλλαξα και για 10 χρόνια σχολείο, δεν ήξερα τα παιδιά από πριν. Πρόληψη μπορούσα να κάνω μόνο στην περίπτωση που είχα μαθητές οι οποίοι ήταν πρόσφυγες, που ήρθαν πολύ πιο μετά από την έναρξη της χρονιάς, οπότε συζητήσαμε με τους υπόλοιπους μαθητές πριν έρθουν οι πρόσφυγες, για τη συνθήκες που ζουν, από που έρχονται, τι είναι καλύτερο για αυτούς, λύσαμε τις απορίες των παιδιών π.χ. αν θα κολλήσουν κάτι, οπότε υπήρχε συζήτηση πριν. Όλα τα υπόλοιπα ήτανε μετά, αφού είχε εκδηλωθεί κάτι.</p>

<p>23. Ποτέ αντιλαμβάνεστε ότι λαμβάνει χώρα ένα περιστατικό σχολικής βίας;</p>	<p>Σ1: Εξαρτάται. Αν δεν ξέρω καλά τα παιδιά ή εάν είναι μεγάλος ο αριθμός των παιδιών, εκεί το καταλαβαίνεις όταν γίνεται σωματική βία κυρίως. Αν ξέρεις πάρα πολύ καλά τα παιδιά, είναι δηλαδή της τάξης σου, μπορεί και από την έκφραση ή από τη διάθεση που θα έχει το παιδί να καταλάβεις αν κάτι του συμβαίνει.</p>
<p>24. Η παρέμβασή σας σε περιστατικά σχολικής βίας είναι ίδια όταν εμπλέκονται μόνο γηγενείς συγκριτικά με όταν εμπλέκονται και μαθητές με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο;</p>	<p>Σ1: Δεν ξέρω αν θα έπρεπε, αλλά είναι ακριβώς η ίδια.</p>
<p>25. Ποιος είναι ο τρόπος με τον οποίο παρεμβαίνετε; Παρεμβαίνετε σε επίπεδο ατομικό, τάξης ή σχολείου;</p>	<p>Σ1: Πρώτα, αφού γίνει αντιληπτή η σχολική βία και το περιστατικό που συμβαίνει, θα συζητήσουμε σε επίπεδο τάξης γιατί θεωρώ ότι είναι κάτι που αυτή τη δεδομένη στιγμή μπορεί να αφορά μια ομάδα παιδιών, αργότερα θα τους αφορά όλους και μετά σε ατομικό επίπεδο.</p>
<p>26. Ποιος είναι ο τρόπος ενημέρωσης και συνεργασίας με τους γονείς των μαθητών που εμπλέκονται σε φαινόμενα σχολικής βίας;</p>	<p>Σ1: Σίγουρα έχουνε τη μηνιαία ενημέρωση. Από κει και πέρα αν προκύψει κάτι, το οποίο είναι πολύ σοβαρό, την ίδια μέρα θα επικοινωνήσω τηλεφωνικά. Αν είναι κάτι το οποίο, βέβαια τώρα αυτό είναι και υποκειμενικό, δεν το θεωρήσω εγώ σοβαρό δηλαδή ότι δεν επαναλαμβάνεται, οι μαθητές δε φαίνεται να έχουν μεταξύ τους πρόβλημα και συναναστρέφονται κανονικά, εκεί θα περιμένω να επαναληφθεί κάτι για να επικοινωνήσω.</p>
<p>27. Υπάρχει συνεργασία ή υποστήριξη από συμβούλους ή τοπικούς φορείς σχετικά με την πρόληψη και αντιμετώπιση της σχολικής βίας;</p>	<p>Σ1: Σε περιπτώσεις που έχει τύχει να ζητήσουμε βοήθεια από σχολικούς συμβούλους δεν πήραμε ουσιαστική βοήθεια τη στιγμή που την χρειαζόμασταν. Από τους τοπικούς φορείς λάβαμε βοήθεια. Βασικά και εμείς οι ίδιοι δεν ξέρω αν είμαστε κατάλληλα εκπαιδευμένοι για να προλαμβάνουμε πράγματα, οπότε θα προτιμούσα μια τέτοια υποστήριξη και συνεργασία που να αφορά την πρόληψη και την αντιμετώπιση. Θα ήθελα να ήταν κάτι πιο άμεσο.</p>

<p>28. Ποια προγράμματα πρόληψης και αντιμετώπισης της σχολικής βίας γνωρίζετε;</p>	<p>Σ1: Τώρα δεν έχω ιδέα, δεν ξέρω αν αφορά τη σχολική βία. Με ψυχολόγους, με το Χαμόγελο του παιδιού, κέντρα ψυχικής υγείας όπου δούλευαν το συναισθηματικό κομμάτι των παιδιών.</p>
<p>29. Θεωρείτε ότι έχετε λάβει την κατάλληλη επιμόρφωση για να αντιμετωπίσετε συμβάντα σχολικής βίας στα οποία εμπλέκονται και μαθητές με πολιτισμική ετερότητα;</p>	<p>Σ1: Θεωρώ ότι δεν έχω λάβει την κατάλληλη επιμόρφωση γενικά για να αντιμετωπίσω περιστατικά σχολικής βίας και μάλιστα ακραία που συμβαίνουν περισσότερο και πόσο μάλλον με πολιτισμική ετερότητα.</p>
<p>30. Σε ποιους τομείς κρίνετε απαραίτητο να επιμορφωθείτε αναφορικά με τη σχολική βία;</p>	<p>Σ1: Νομίζω ότι το πρώτο κομμάτι θα ήταν πώς μπορούμε να αντιμετωπίσουμε όταν κάτι συμβαίνει και σταδιακά να συζητηθεί ένα σωστός τρόπος με τον οποίο μπορούμε να κάνουμε την πρόληψη, δηλαδή όλοι να είναι αποδεκτοί μες στο σχολείο άσχετα με την πολιτισμική τους κληρονομιά ή προέλευση.</p>
<p>31. Ποια εκπαιδευτική πολιτική πρέπει να εφαρμόζεται ώστε να υπάρχει πρόληψη για τα περιστατικά σχολικής βίας που αφορούν μαθητές με πολιτισμική ετερογένεια;</p>	<p>Σ1: Θα πρέπει να επιμορφωθούμε εμείς θεωρώ. Θα μπορούσαν να αλλάξουν και τα βιβλία, δηλαδή ακόμη και τα πιο καινούργια που θεωρητικά έχουνε την πολυπολιτισμικότητα αναφέρονται περισσότερο στην παρουσίαση. Θα πρέπει να γνωρίσεις τον άλλο πολιτισμό, να υπάρχουν δράσεις, να έρχεσαι σε επαφή με φορείς και να υπάρχει συνεργασία σχολείων με φορείς, δηλαδή με πολιτισμικούς φορείς, με πρεσβείες, δηλαδή με κάποιο τρόπο να γνωρίσεις την κουλτούρα του άλλου και να τους επιτρέπεις να είναι στο σχολικό χώρο.</p>
2^η Συνέντευξη	
<p>Ερώτηση:</p>	<p>Απάντηση:</p>
<p>1. Πόσα χρόνια δουλεύετε ως εκπαιδευτικός;</p>	<p>Σ2: Από το 2003, δηλαδή 20 χρόνια.</p>
<p>2. Είστε αναπληρωτής/τρια ή μόνιμος/η;</p>	<p>Σ2: Είμαι μόνιμη.</p>
<p>3. Τι σπουδές έχετε κάνει;</p>	<p>Σ2: Το βασικό πτυχίο και μεταπτυχιακό «Ιστορία και φιλοσοφία των μαθηματικών στην εκπαίδευση».</p>
<p>4. Πόσα χρόνια δουλεύετε με πολιτισμικά ετερογενείς μαθητές;</p>	<p>Σ2: Δουλεύω από το 2010.</p>

5. Ποιο είναι το ποσοστό γηγενών και αλλοδαπών μαθητών στο σχολείο που εργάζεστε;	Σ2: Αυτή τη στιγμή είναι περίπου 65% οι αλλοδαποί και το υπόλοιπο είναι γηγενείς.
6. Οι σπουδές σας σας παρείχαν γνώσεις για τη σχολική βία και τη διαπολιτισμική εκπαίδευση;	Σ2: Όχι.
7. Έχετε αντιμετωπίσει περιστατικά σχολικής βίας στο σχολείο;	Σ2: Σχεδόν καθημερινά, ναι!
8. Ποιες συμπεριφορές ή περιστατικά κατά τη γνώμη σας συνιστούν σχολική βία;	Σ2: Βιαιοπραγία φυσικά, άσχημο και υβριστικό λεξιλόγιο ως επί το πλείστον αυτά.
9. Τι σημαίνει για εσάς σχολική βία και τι σχολικός εκφοβισμός;	Σ2: Σχολική βία είναι όταν κάποιος μαθητής ή και εκπαιδευτικός υφίσταται σωματική βία ή λεκτική. Σχολικός εκφοβισμός είναι το σκαλί πριν, πριν γίνουν πράξεις όλα αυτά.
10. Ποια είναι η έκταση του φαινομένου της σχολικής βίας; Είναι ίδια με παλιότερα;	Σ2: Δεν είναι ίδια με παλιότερα. Με το πέρασμα των χρόνων τα φαινόμενα αυξάνονται γιατί παίζουν ρόλο και οι εξωτερικοί παράγοντες. Πιθανολογώ ακόμη και τα οικονομικά επίπεδα των γονιών, το εκπαιδευτικό το επίπεδο μόρφωσης των γονιών και του ευρύτερου περιβάλλοντος των μαθητών και η ίδια η καθημερινότητα.
11. Πόσο συχνά συμβαίνουν περιστατικά σχολικής βίας στο σχολείο σας;	Σ2: Κάθε μέρα.
12. Πόσο συχνά στα περιστατικά σχολικής βίας εμπλέκονται μαθητές με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο;	Σ2: Κάθε μέρα.
13. Σε ποιες μορφές σχολικής βίας εμπλέκονται γηγενείς και σε ποιες πολιτισμικά ετερογενείς μαθητές;	Σ2: Εμπλέκονται και οι δύο και σε σωματική και σε λεκτική βία.
14. Ήσασταν ποτέ παρών/παρούσα σε κάποιο περιστατικό ρατσιστικής βίας; Μπορείτε να μου πείτε περιληπτικά τι συνέβη;	Σ2: Ναι. Είχε γίνει κάποιο περιστατικό στο σχολείο όπου Ρομά μαθητές είχαν μιλήσει άσχημα σε γηγενείς μαθητές και ήρθαν οι γονείς των γηγενών μαθητών και επιτέθηκαν λεκτικά ευτυχώς σε γονείς και παιδιά Ρομά στο σχολάσμα.
15. Ποιους ρόλους πιστεύετε ότι υιοθετούν οι γηγενείς και ποιους οι μαθητές διαφορετικής πολιτισμικής βιογραφίας σε συμβάντα σχολικής βίας;	Σ2: Πρακτικά όλους τους ρόλους. Σε ένα μεγαλύτερο ποσοστό οι θύτες είναι οι γηγενείς και τα αλλοδαπά παιδιά είναι τα θύματα. Μπορεί παρατηρητές να είναι οι

	μεν ή και οι δε ανάλογα με το περιστατικό.
16. Σε ποιους παράγοντες θεωρείτε ότι οφείλεται η σχολική βία;	Σ2: Αρχικά στο περιβάλλον του σπιτιού, δηλαδή πώς το παιδί έχει μάθει να αντιμετωπίζει παρόμοια φαινόμενα και περιστατικά. Έχουμε περιπτώσεις που τα παιδιά ουσιαστικά συμμετέχουν στη σχολική βία ενώ δεν τα αφορά, κάποια άλλα που το αναφέρουν τους εκπαιδευτικούς και το διευθυντή και κάποια άλλα τα οποία παραμένουν αμέτοχα. Πιθανότητα οφείλεται και στη σωματική διάπλαση που τους ευνοεί να έχουν τη θέση του θύτη.
17. Για ποιους λόγους θυματοποιούνται οι μαθητές με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο και για ποιους λόγους γίνονται θύτες;	Σ2: Ο βασικότερος λόγος που θυματοποιούνται είναι η καταγωγή τους, όσον αφορά τους Ρομά μαθητές μας είναι το πιο βασικό και πολλές φορές και χωρίς λόγο, απλά τους έχει μείνει η ρετσιλιά. Αν γίνει κάποιο περιστατικό, λείπει κάτι αμέσως στοχοποιούνται εκείνοι. Γίνονται θύτες γιατί πολλές φορές αδικώς στοχοποιούνται και δεύτερον με αυτόν τον τρόπο έχουν μάθει να λύνουν τις διαφορές τους με σωματική βία.
18. Οι γηγενείς μαθητές ή οι μαθητές με πολιτισμική ετερογένεια θυματοποιούνται περισσότερο;	Σ2: Οι μαθητές με πολιτισμική ετερότητα θυματοποιούνται περισσότερο.
19. Η ύπαρξη μαθητών από διαφορετικές πολιτισμικές ομάδες επηρεάζει την εμφάνιση συμβάντων σχολικής βίας;	Σ2: Στις περισσότερες περιπτώσεις ναι δυστυχώς.
20. Επηρεάζει η αναλογία γηγενών και μαθητών με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο τη δημιουργία περιστατικών σχολικής βίας; Αν ναι, πώς;	Σ2: Επηρεάζει γιατί σε σχολεία όπου το ποσοστό των μαθητών με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο είναι μεγαλύτερο από αυτό των γηγενών μαθητών δημιουργούνται ομάδες - κλίκες και αριθμητικά υπερέχουν οπότε είναι πολύ πιο εύκολο να εμπλακούν σε διάφορες μορφές σχολικής βίας.
21. Ποιες είναι οι επιπτώσεις/ συνέπειες της σχολικής βίας σε γηγενείς και πολιτισμικά ετερογενείς μαθητές;	Σ2: Δεν υπάρχει μια ομαλή σχολική ζωή και για τους μεν και για τους δε γιατί συνήθως αυτά τα προβλήματα συνεχίζουν να υφίστανται για το υπόλοιπο της διδακτικής ώρας από το σχολικό μάθημα με αποτέλεσμα να

	ασχολούνται όλη τη μέρα με ένα περιστατικό άρα το μαθησιακό κομμάτι μένει πίσω και για τους μεν και για τους δε και εκτός σχολείου βέβαια πολλές φορές.
22. Οι παρεμβάσεις σας σε φαινόμενα σχολικής βίας στηρίζονται στην πρόληψη, στην αντιμετώπιση ή είναι συνδυασμός και των δύο;	Σ2: Συνδυασμός και των δύο γιατί αρχικά με την πρόληψη πρέπει να μάθουν γιατί δεν υπάρχει από το σπίτι τους συχνά τέτοια στρατηγική. Φυσικά και αντιμετώπιση γιατί το ζούμε μέσα στο χώρο του σχολείου.
23. Ποτέ αντιλαμβάνεστε ότι λαμβάνει χώρα ένα περιστατικό σχολικής βίας;	Σ2: Είμαστε μάρτυρες πολλών περιστατικών βίας στο σχολείο. Σε κάποιες περιπτώσεις το αντιλαμβανόμαστε πριν φτάσει στη σωματική βία γιατί υπάρχει μια συγκεκριμένη αντιμετώπιση από τους μεν προς τους δε από το πρωί πριν καν μπούνε στο προαύλιο ή πριν ανέβουν στην τάξη. Άρα λεκτικά καταλαβαίνουμε πολλές φορές και ξέρουμε περιπτώσεις που υπάρχουν οι κλίκες ή οι ομάδες.
24. Η παρέμβασή σας σε περιστατικά σχολικής βίας είναι ίδια όταν εμπλέκονται μόνο γηγενείς συγκριτικά με όταν εμπλέκονται και μαθητές με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο;	Σ2: Είναι ίδια ναι, δεν υπάρχει διαφορά. Η βία είναι βία.
25. Ποιος είναι ο τρόπος με τον οποίο παρεμβαίνετε; Παρεμβαίνετε σε επίπεδο ατομικό, τάξης ή σχολείου;	Σ2: Εξαρτάται το περιστατικό. Έχει τύχει και σε ατομικό επίπεδο και τάξης. Συνήθως είναι τάξης. Σχολείου πιο σπάνια. Στην τάξη καταρχήν κατευνάζουμε τα πνεύματα, προσπαθούμε να τους κάνουμε να κάτσουν, να παραδεχθούν τι έγινε, να πούνε τις απόψεις τους, γιατί πάντα υπάρχουν δύο πλευρές και να δούμε αν μπορεί να βρεθεί λύση. Πολλές φορές βέβαια δεν μπορεί να βρεθεί λύση γιατί τα προβλήματα ξεκινάνε εκτός σχολείου.
26. Ποιος είναι ο τρόπος ενημέρωσης και συνεργασίας με τους γονείς των μαθητών που εμπλέκονται σε φαινόμενα σχολικής βίας;	Σ2: Αρχικά, τηλεφωνικά από τη διεύθυνση κι αν χρειαστεί, δηλαδή αν τα περιστατικά επαναλαμβάνονται, τους καλούμε στο σχολείο.
27. Υπάρχει συνεργασία ή υποστήριξη από συμβούλους ή τοπικούς φορείς;	Σ2: Υπάρχει, όμως όχι όση χρειάζεται. Όταν ζήτησα βοήθεια, είχα βρει

σχετικά με την πρόληψη και αντιμετώπιση της σχολικής βίας;	ανταπόκριση. Στα σχολεία υπάρχουν και κοινωνικοί λειτουργοί και ψυχολόγοι, άρα η βοήθειά τους είναι μεγάλη.
28. Ποια προγράμματα πρόληψης και αντιμετώπισης της σχολικής βίας γνωρίζετε;	Σ2: Συγκεκριμένο πρόγραμμα δεν γνωρίζω.
29. Θεωρείτε ότι έχετε λάβει την κατάλληλη επιμόρφωση για να αντιμετωπίσετε συμβάντα σχολικής βίας στα οποία εμπλέκονται και μαθητές με πολιτισμική ετερότητα;	Σ2: Όχι επιμόρφωση. Λόγω εμπειρίας πλέον μπορούμε να τα αντιμετωπίσουμε.
30. Σε ποιους τομείς κρίνετε απαραίτητο να επιμορφωθείτε αναφορικά με τη σχολική βία;	Σ2: Σε όλους ιδιαίτερα όσον αφορά περιστατικά που έχουν να κάνουν με αυτήν την πολιτισμική διαφορετικότητα.
31. Ποια εκπαιδευτική πολιτική πρέπει να εφαρμόζεται ώστε να υπάρχει πρόληψη για τα περιστατικά σχολικής βίας που αφορούν μαθητές με πολιτισμική ετερογένεια;	Σ2: Αρχικά μέσω του σχολείου θα μπορούσαν να γίνουν κάποιες ημερίδες, κάποιες παρουσιάσεις, να αναφερθούν σε μελέτες που έχουν γίνει σχετικές με το φαινόμενο και μετά ευρύτερα όσον αφορά το δήμο ,που υπάγεται το σχολείο, που ο πληθυσμός είναι ανάμεικτος και περαιτέρω πιθανότατα μέσω του υπουργείου, αλλά κυρίως τοπικά σχολείο και δήμος.
3^η Συνέντευξη	
Ερώτηση:	Απάντηση:
1. Πόσα χρόνια δουλεύετε ως εκπαιδευτικός;	Σ3: 6 χρόνια.
2. Είστε αναπληρωτής/τρια ή μόνιμος/η;	Σ3: Είμαι αναπληρώτρια.
3. Τι σπουδές έχετε κάνει;	Σ3: Έχω σπουδάσει παιδαγωγικό στο τμήμα της Αλεξανδρούπολης.
4. Πόσα χρόνια δουλεύετε με πολιτισμικά ετερογενείς μαθητές;	Σ3: 3 χρόνια.
5. Ποιο είναι το ποσοστό γηγενών και αλλοδαπών μαθητών στο σχολείο που εργάζεστε;	Σ3: 50% γηγενείς και 50% αλλοδαποί.
6. Οι σπουδές σας σας παρείχαν γνώσεις για τη σχολική βία και τη διαπολιτισμική εκπαίδευση;	Σ3: Ναι, είχαμε κάνει και ένα συγκεκριμένο μάθημα πάνω στην διαπολιτισμική εκπαίδευση. Ήταν ενός εξαμήνου αυτό το μάθημα.

7. Έχετε αντιμετωπίσει περιστατικά σχολικής βίας στο σχολείο;	Σ3: Αρκετά και συγκεκριμένα πέρσι.
8. Ποιες συμπεριφορές ή περιστατικά κατά τη γνώμη σας συνιστούν σχολική βία;	Σ3: Η λεκτική που μπορεί να κάνουνε σχόλια για την καταγωγή τους και μετέπειτα έρχεται και η σωματική.
9. Τι σημαίνει για εσάς σχολική βία και τι σχολικός εκφοβισμός;	Σ3: Σχολική βία για μένα είναι κάτι πιο άμεσο, δηλαδή μπορεί να είναι κάποιο πείραγμα έτσι πιο έντονο, αλλά μετά καταφεύγουμε και στην σωματική βία, δηλαδή κάποιος να χτυπήσει κάποιον. Ενώ σχολικός εκφοβισμός είναι κάτι πιο λεκτικό, να του πει κάποιος ένα αρνητικό σχόλιο ή να τον εκφοβίσει για κάτι λεκτικά κυρίως. Για μένα ο εκφοβισμός είναι κυρίως λεκτικός.
10. Ποια είναι η έκταση του φαινομένου της σχολικής βίας; Είναι ίδια με παλιότερα;	Σ3: Θεωρώ ότι στις μέρες μας έχει αυξηθεί αρκετά πολύ σε σχέση με παλιά η σχολική βία ειδικά στα παιδιά που είναι από διαφορετικές χώρες και είναι και πιο έκδηλη πλέον, δηλαδή τα παιδιά είναι πιο εκφραστικά και δεν λογαριάζουν σχεδόν τίποτα. Οφείλεται σίγουρα και στο ότι έχουν αυξηθεί και τα παιδιά τα οποία έρχονται από διαφορετικές χώρες αλλά για μένα το κύριο είναι ότι οι γονείς των παιδιών δεν θέλουνε να εντάξουνε τα παιδιά των διαφορετικών χωρών στο δικό μας το κοινωνικό πλαίσιο και δεν τους διδάσκουν και πώς να σέβονται τα άλλα τα παιδιά και τα αλλοδαπά και τα ημεδαπά.
11. Πόσο συχνά συμβαίνουν περιστατικά σχολικής βίας στο σχολείο σας;	Σ3: Γενικά βλέπω συχνά περιστατικά που σχετίζονται με τη σχολική βία είτε είναι λεκτικά είτε είναι σωματικά. Είναι πολύ εμφανή και πολύ συχνά.
12. Πόσο συχνά στα περιστατικά σχολικής βίας εμπλέκονται μαθητές με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο;	Σ3: Αρκετά συχνά μπορώ να πω και κυρίως τα ημεδαπά παιδιά κάνουνε σχόλια και επιτίθενται στα αλλοδαπά παιδιά είτε λίγο είτε πολύ αλλά αυτά τα περιστατικά είναι πολύ έντονα και υπάρχει και η αντίδραση μετά προφανώς από την άλλη την πλευρά. Δεν κάθονται και αυτά να τα πειράζουν.
13. Σε ποιες μορφές σχολικής βίας εμπλέκονται γηγενείς και σε ποιες	Σ3: Νομίζω ότι ξεκινάει από τη λεκτική βία, απειλές ή και ότι «εσύ δεν είσαι

<p>πολιτισμικά ετερογενείς μαθητές;</p>	<p>ημεδαπός, δεν είσαι της χώρας μας, φύγε από δω, τι κάνεις εδώ» και μετά προβαίνουνε και στις σωματικές. Κυρίως όμως έχω παρατηρήσει ότι είναι τα λεκτικά τα σχόλια και μαζί με το λεκτικό το σχόλιο μπορεί να είναι και πιο επιθετικοί χωρίς όμως να το χτυπήσουν, απλά με το σώμα να κάνουν κινήσεις πιο έντονες για να εκφοβήσουν το παιδί το οποίο δεν είναι της χώρας αυτής.</p>
<p>14. Ήσασταν ποτέ παρών/παρούσα σε κάποιο περιστατικό ρατσιστικής βίας; Μπορείτε να μου πείτε περιληπτικά τι συνέβη;</p>	<p>Σ3: Ήμουν σε πολλά περιστατικά παρούσα. Συγκεκριμένα έβλεπα παιδιά από την Ελλάδα και πήγαιναν και πείραζαν παιδιά άλλων χωρών. Στην αρχή έκαναν κάποια σχόλια όπως είπα «τι θες εσύ εδώ», «πρέπει να φύγεις από δω, να πας πίσω στη χώρα σου», ταυτόχρονα έκαναν και κάποιες κινήσεις σώματος, τον εκφόβιζαν λίγο, τον έστηναν στον τοίχο σε κλειστές γωνίες και μετά υπήρχε και κάποιες φορές η πιο έντονη βία, η σωματική βία, μπορεί να τον κλωτσούσαν λίγο πιο ελαφριά λίγο πιο βαριά, μπορεί να τον χτυπούσαν.</p>
<p>15. Ποιους ρόλους πιστεύετε ότι υιοθετούν οι γηγενείς και ποιους οι μαθητές διαφορετικής πολιτισμικής βιογραφίας σε συμβάντα σχολικής βίας;</p>	<p>Σ3: Τα γηγενή παιδιά θεωρώ ότι παίρνουν τον ρόλο του θύτη και τα παιδιά το οποίο είναι από άλλη χώρα τον ρόλο του θύματος. Βέβαια έχω δει και περιστατικά που αναστρέφονται αυτοί οι ρόλοι αλλά θεωρώ πολύ σημαντικό το γεγονός να αποδεχτούν τα παιδιά που μένουν στη χώρα αυτή το παιδί που έρχεται από άλλη χώρα γιατί είναι πολύ έντονες οι αντιδράσεις των παιδιών αυτών στους ξένους, στα μη γηγενή παιδιά. Αλλά κυρίως ο ρόλος του θύτη πηγαίνει στα ντόπια παιδιά και τα παιδιά από άλλη χώρα είναι κυρίως τα θύματα. Αλλά αναστρέφεται και αυτό σαν μία αντίδραση, δηλαδή υπάρχουν παιδιά που μπορεί να το δεχτούν αυτό να είναι δηλαδή τα θύματα, υπάρχουν όμως και παιδιά τα οποία δεν θα καταδεχτούν να τους προσβάλουν ή να τους χτυπάνε, οπότε γυρνάνε και αυτοί λίγο τους ρόλους και γίνονται θύτες.</p>
<p>16. Σε ποιους παράγοντες θεωρείτε ότι</p>	<p>Σ3: Πρώτα απ' όλα στους γονείς. Εγώ</p>

<p>οφείλεται η σχολική βία;</p>	<p>θεωρώ ότι οι γονείς είναι το άλφα και το ωμέγα γιατί τα παιδιά περνούν πολύ χρόνο στο σπίτι, οπότε εσύ σαν γονιός αν δεν δώσεις βάση στην παιδεία του παιδιού σου, το σχολείο μπορεί να παρέχει σαφώς πολλά πράγματα, αλλά η βάση, οι ρίζες δίνονται από το σπίτι. Επηρεάζονται πολλές φορές τα παιδιά, επίσης, δηλαδή μπορεί κάποιο παιδί στο σπίτι ο γονιός του να του έχει δείξει κάποια πράγματα να σέβεται τους συνομήλικους, εδώ όμως στο σχολείο επειδή είναι ένα άλλο κοινωνικό πλαίσιο μπορεί να επηρεάζεται από τους φίλους του, είτε μπορεί να συμμετέχει σε περιστατικά βίας ή μπορεί να μη συμμετέχει, να είναι παρατηρητής. Επίσης, από την τηλεόραση επηρεάζονται τα παιδιά γιατί βλέπουν πολλές μορφές βίας και θα προσθέσω και τα βίντεο παιχνίδια. Όλα αυτά έχουν πολλά θεάματα βίας.</p>
<p>17. Για ποιους λόγους θυματοποιούνται οι μαθητές με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο και για ποιους λόγους γίνονται θύτες;</p>	<p>Σ3: Θυματοποιούνται διότι έρχονται από ένα διαφορετικό μέρος, οπότε οι γηγενείς μαθητές θεωρούν ότι οι αλλοδαποί δεν ανήκουν σε αυτή τη χώρα, θέλουν να γυρίσουν πίσω τα παιδιά στη χώρα τους, δεν τους αποδέχονται στην ουσία, για αυτό και τους επιτίθενται είτε με λεκτικό, είτε με σωματικό τρόπο. Γίνονται θύτες γιατί υπάρχουν κάποια παιδιά τα οποία δεν δέχονται όλη αυτή την συμπεριφορά των ημεδαπών παιδιών. Είναι η αντιδραστικότητα που βγάζουν. Αυτό έχει να κάνει νομίζω και με τον χαρακτήρα του κάθε παιδιού. Κάποια παιδιά είναι πιο συνεσταλμένα, κάποια είναι πιο έκδηλα.</p>
<p>18. Οι γηγενείς μαθητές ή οι μαθητές με πολιτισμική ετερογένεια θυματοποιούνται περισσότερο;</p>	<p>Σ3: Οι μαθητές με πολιτισμική ετερογένεια θυματοποιούνται περισσότερο, γιατί όπως προείπα δεν είναι από αυτόν τον τόπο.</p>
<p>19. Η ύπαρξη μαθητών από διαφορετικές πολιτισμικές ομάδες επηρεάζει την εμφάνιση συμβάντων σχολικής βίας;</p>	<p>Σ3: Ναι, σαφώς και την επηρεάζει, όχι πάντα, αλλά στην πλειοψηφία των περιπτώσεων. Είπαμε ότι οι γηγενείς μαθητές της χώρας δεν τους αποδέχονται, κάνουν λεκτικά σχόλια κυρίως στην αρχή</p>

	<p>και μετά άμα ανάψουν και λίγο τα αίματα μπορεί να προβούν και στις πιο έντονες αντιδράσεις. Δεν υπάρχει η έννοια της αποδοχής, δεν αποδέχονται το ξένο, το διαφορετικό.</p>
<p>20. Επηρεάζει η αναλογία γηγενών και μαθητών με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο τη δημιουργία περιστατικών σχολικής βίας; Αν ναι, πώς;</p>	<p>Σ3: Δυστυχώς ναι, επηρεάζει πάρα πολύ. Στην περίπτωση που τα γηγενή παιδιά είναι περισσότερα ασκούνε bullying στα παιδιά που είναι μη ημεδαπά. Και αν στην άλλη περίπτωση τα αλλοδαπά παιδιά είναι περισσότερα, επικρατούν σε μία τάξη, σε ένα σχολείο, είναι λογικό να κάνουνε τον κύκλο τους, να νιώθουν πιο δυνατά και να είναι πιο επιθετικά είτε λεκτικά, είτε σωματικά στα γηγενή παιδιά.</p>
<p>21. Ποιες είναι οι επιπτώσεις/ συνέπειες της σχολικής βίας σε γηγενείς και πολιτισμικά ετερογενείς μαθητές;</p>	<p>Σ3: Σίγουρα το πρώτο είναι ότι αν κάποιος προσβάλει, επιτεθεί λεκτικά, αρχικά, δημιουργεί φόβο σε αυτά τα παιδιά και μετά ο φόβος μπορεί να φέρει αναστολή του χαρακτήρα ή μπορεί να έχουμε μία εκδήλωση επιθετικότητας σαν αντίδραση. Επίσης, μπορεί σαφώς να επηρεαστεί η σχολική του επίδοση, δεν παρακολουθούν τα μαθήματα. Επίσης, μπορεί να δημιουργεί προβλήματα και μέσα στην τάξη όποτε και τα άλλα τα παιδιά επηρεάζονται και δεν μπορούν κι αυτά να έχουν μία αλληλουχία, μια συνέχεια των μαθημάτων.</p>
<p>22. Οι παρεμβάσεις σας σε φαινόμενα σχολικής βίας στηρίζονται στην πρόληψη, στην αντιμετώπιση ή είναι συνδυασμός και των δύο;</p>	<p>Σ3: Είναι συνδυασμός και των δύο. Η πρόληψη είναι η καλύτερη αντιμετώπιση. Εγώ προσωπικά προσπαθώ να ενημερώνω τα παιδιά για όλο αυτό το θέμα με διάλογο ή με αφορμή κάποιο μάθημα ή κάτι που μπορεί να έχει συμβεί και σε περίπτωση που δω κάτι να γίνεται εκείνη την ώρα προσπαθώ να τους πω ότι δεν είναι σωστό να ξεχωρίζουμε τους ανθρώπους για διάφορους λόγους.</p>
<p>23. Ποτέ αντιλαμβάνεστε ότι λαμβάνει χώρα ένα περιστατικό σχολικής βίας;</p>	<p>Σ3: Επεμβαίνω όταν βλέπω τα παιδιά να λένε υβριστικά πράγματα το ένα στο άλλο που γενικά αφορούν αυτό το θέμα. Σίγουρα επεμβαίνω και τους μιλάω και προσπαθώ να τους δείξω ότι δεν σωστό να λέγονται αυτά τα πράγματα. Κι αν</p>

	είναι κάτι πιο έντονο προφανώς και επεμβαίνω ακόμα πιο δυναμικά.
24. Η παρέμβασή σας σε περιστατικά σχολικής βίας είναι ίδια όταν εμπλέκονται μόνο γηγενείς συγκριτικά με όταν εμπλέκονται και μαθητές με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο;	Σ3: Ναι είναι ίδια. Δεν ξεχωρίζω. Και στις δύο περιπτώσεις πάντα επεμβαίνω γιατί θεωρώ ότι πρέπει καταρχάς εμείς οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί να μην ξεχωρίζουμε. Όλα τα περιστατικά βίας, είτε είναι ανάμεσα σε γηγενείς, είτε είναι ανάμεσα σε γηγενείς και αλλοδαπούς, είτε είναι ανάμεσα σε αλλοδαπούς, είναι εξίσου σημαντικά και πρέπει να τα αντιμετωπίζεις με τον ίδιο τρόπο.
25. Ποιος είναι ο τρόπος με τον οποίο παρεμβαίνετε; Παρεμβαίνετε σε επίπεδο ατομικό, τάξης ή σχολείου;	Σ3: Πρώτα απ' όλα ατομικό. Βέβαια είναι αναλόγως που θα λάβει χώρα και το συμβάν. Όταν αντιληφθώ κάτι πηγαίνω κοντά τους αρχικά και προσπαθώ να τους ηρεμήσω και μετέπειτα αν είναι πιο πολλοί συγκεντρωμένοι προσπαθώ να τους ξεχωρίσω. Μετά τους κάνω κάποια συζήτηση μέσα στην τάξη.
26. Ποιος είναι ο τρόπος ενημέρωσης και συνεργασίας με τους γονείς των μαθητών που εμπλέκονται σε φαινόμενα σχολικής βίας;	Σ3: Όταν έχει λάβει χώρα κάποιο τέτοιο περιστατικό παίρνω τηλέφωνο τους γονείς να τους ενημερώσω για το περιστατικό και από 'κει και πέρα αν υπάρχει επανάληψη έρχονται από το σχολείο και προσπαθούμε να βρούμε έναν κοινό τρόπο λύσης όλου αυτού του θέματος.
27. Υπάρχει συνεργασία ή υποστήριξη από συμβούλους ή τοπικούς φορείς σχετικά με την πρόληψη και αντιμετώπιση της σχολικής βίας;	Σ3: Η αλήθεια ότι δεν έχω βρει τόσο μεγάλη υποστήριξη και συνεργασία και ιδιαίτερα από διευθυντές κυρίως δεν είχα την υποστήριξη.
28. Ποια προγράμματα πρόληψης και αντιμετώπισης της σχολικής βίας γνωρίζετε;	Σ3: Δεν ξέρω κανένα πρόγραμμα.
29. Θεωρείτε ότι έχετε λάβει την κατάλληλη επιμόρφωση για να αντιμετωπίσετε συμβάντα σχολικής βίας στα οποία εμπλέκονται και μαθητές με πολιτισμική ετερότητα;	Σ3: Θεωρώ πως όχι. Είμαι σε ένα 10-15% καλυμμένη.
30. Σε ποιους τομείς κρίνετε απαραίτητο να επιμορφωθείτε αναφορικά με τη σχολική βία;	Σ3: Θεωρώ ότι είναι πολύ σημαντικό και θα έπρεπε σχεδόν σε όλους τους τομείς να ενημερωθούμε γενικά για τη σχολική βία, για το τι είναι η σχολική βία, για τα

	προβλήματα που δημιουργούνται, για τους τρόπους πρόληψης, για τους τρόπους αντιμετώπισης. Όλα αυτά θεωρώ ότι είναι πολύ σημαντικά.
31. Ποια εκπαιδευτική πολιτική πρέπει να εφαρμόζεται ώστε να υπάρχει πρόληψη για τα περιστατικά σχολικής βίας που αφορούν μαθητές με πολιτισμική ετερογένεια;	Σ3: Θεωρώ ότι είναι πολύ σημαντικό στο σχολείο να γίνονται συχνά ενημερώσεις ή δραστηριότητες ή να διοργανωθούν κάποιες εκδρομές που να συσχετίζονται με τη διαφορετικότητα των ανθρώπων. Σίγουρα πρέπει να γίνει και επιμόρφωση στους εκπαιδευτικούς και μια ημερίδα θα ήταν πολύ καλή γιατί θα μπορούσαν να ενημερωθούν και οι γονείς πώς να αντιμετωπίζουν τη διαφορετικότητα και εμείς οι δάσκαλοι, αλλά και τα παιδιά τα ίδια.
4^η Συνέντευξη	
Ερώτηση:	Απάντηση:
1. Πόσα χρόνια δουλεύετε ως εκπαιδευτικός;	Σ4: Δουλεύω 37 χρόνια.
2. Είστε αναπληρωτής/τρια ή μόνιμος/η;	Σ4: Είμαι μόνιμη.
3. Τι σπουδές έχετε κάνει;	Σ4: Έχω σπουδάσει στην παιδαγωγική ακαδημία.
4. Πόσα χρόνια δουλεύετε με πολιτισμικά ετερογενείς μαθητές;	Σ4: Τουλάχιστον τα 20.
5. Ποιο είναι το ποσοστό γηγενών και αλλοδαπών μαθητών στο σχολείο που εργάζεστε;	Σ4: Πάρα πολύ μικρό. Να είναι 5% οι αλλοδαποί μαθητές και οι υπόλοιποι γηγενείς.
6. Οι σπουδές σας σας παρείχαν γνώσεις για τη σχολική βία και τη διαπολιτισμική εκπαίδευση;	Σ4: Όχι.
7. Έχετε αντιμετωπίσει περιστατικά σχολικής βίας στο σχολείο;	Σ4: Πολλές φορές.
8. Ποιες συμπεριφορές ή περιστατικά κατά τη γνώμη σας συνιστούν σχολική βία;	Σ4: Η λεκτική βία, οι υβριστικές λέξεις και το ξύλο.
9. Τι σημαίνει για εσάς σχολική βία και τι σχολικός εκφοβισμός;	Σ4: Σχολική βία σημαίνει όταν κάποιο παιδί, όταν κάποιος μαθητής βρίζει τον άλλον ή τον χτυπάει και σχολικός εκφοβισμός όταν τον απειλεί ότι θα.....
10. Ποια είναι η έκταση του φαινομένου της σχολικής βίας; Είναι ίδια με	Σ4: Η έκταση σήμερα της σχολικής βίας έχει μεγαλώσει πάρα πολύ σε σχέση με

παλιότερα;	τα παλαιότερα χρόνια, γιατί πιστεύω ότι έχει αλλάξει η κοινωνία και οι οικογενειακές σχέσεις, οι σχέσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας.
11. Πόσο συχνά συμβαίνουν περιστατικά σχολικής βίας στο σχολείο σας;	Σ4: Σχεδόν καθημερινά.
12. Πόσο συχνά στα περιστατικά σχολικής βίας εμπλέκονται μαθητές με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο;	Σ4: Σπάνια.
13. Σε ποιες μορφές σχολικής βίας εμπλέκονται γηγενείς και σε ποιες πολιτισμικά ετερογενείς μαθητές;	Σ4: Σπάνια εμπλέκονται όπως είπαμε και παραπάνω. Όταν εμπλέκονται μπορεί να είναι είτε με τη λεκτική βία και μερικές φορές και σωματική, αλλά σπάνια. Οι γηγενείς πιο πολύ με σωματική.
14. Ήσασταν ποτέ παρών/παρούσα σε κάποιο περιστατικό ρατσιστικής βίας; Μπορείτε να μου πείτε περιληπτικά τι συνέβη;	Σ4: Όχι, δεν έχει τύχει.
15. Ποιους ρόλους πιστεύετε ότι υιοθετούν οι γηγενείς και ποιους οι μαθητές διαφορετικής πολιτισμικής βιογραφίας σε συμβάντα σχολικής βίας;	Σ4: Συνήθως είναι θύτες οι γηγενείς και οι μαθητές με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο είναι τα θύματα.
16. Σε ποιους παράγοντες θεωρείτε ότι οφείλεται η σχολική βία;	Σ4: Στο οικογενειακό περιβάλλον. Οι γονείς δεν συζητάνε με τα παιδιά τους για να τα βοηθήσουν να λύσουν τα προβλήματά τους κι εκείνα έρχονται με θυμό στο σχολείο.
17. Για ποιους λόγους θυματοποιούνται οι μαθητές με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο και για ποιους λόγους γίνονται θύτες;	Σ4: Θυματοποιούνται γιατί θεωρώ ότι οι αλλοδαποί μαθητές θεωρούνται από τους γηγενείς κατώτεροι και γίνονται θύτες για να αμυνθούν.
18. Οι γηγενείς μαθητές ή οι μαθητές με πολιτισμική ετερογένεια θυματοποιούνται περισσότερο;	Σ4: Οι μαθητές με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο θυματοποιούνται περισσότερο.
19. Η ύπαρξη μαθητών από διαφορετικές πολιτισμικές ομάδες επηρεάζει την εμφάνιση συμβάντων σχολικής βίας;	Σ4: Ναι αρκετές φορές γιατί οι γηγενείς τα βρίσκουν εύκολα θύματα και τους ασκούν βία.
20. Επηρεάζει η αναλογία γηγενών και μαθητών με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο τη δημιουργία περιστατικών σχολικής βίας; Αν ναι, πώς;	Σ4: Επηρεάζει, γιατί οι αλλοδαποί θεωρούνται από τους γηγενείς ίσως κατώτεροι, ίσως διαφορετικοί και για αυτό λοιπόν τους ασκούν βία πολλές

	φορές.
21. Ποιες είναι οι επιπτώσεις/ συνέπειες της σχολικής βίας σε γηγενείς και πολιτισμικά ετερογενείς μαθητές;	Σ4: Δημιουργούνται μαθησιακές δυσκολίες, επηρεάζεται αρνητικά η ψυχολογία τους και η μετέπειτα πιστεύω πορεία τους.
22. Οι παρεμβάσεις σας σε φαινόμενα σχολικής βίας στηρίζονται στην πρόληψη, στην αντιμετώπιση ή είναι συνδυασμός και των δύο;	Σ4: Συνδυασμός και των δύο.
23. Ποτέ αντιλαμβάνεστε ότι λαμβάνει χώρα ένα περιστατικό σχολικής βίας;	Σ4: Όταν υπάρχει έντονη λεκτική βία τότε λοιπόν αντιλαμβάνομαι ότι υπάρχει περιστατικό σχολικής βίας.
24. Η παρέμβασή σας σε περιστατικά σχολικής βίας είναι ίδια όταν εμπλέκονται μόνο γηγενείς συγκριτικά με όταν εμπλέκονται και μαθητές με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο;	Σ4: Ναι, είναι η ίδια.
25. Ποιος είναι ο τρόπος με τον οποίο παρεμβαίνετε; Παρεμβαίνετε σε επίπεδο ατομικό, τάξης ή σχολείου;	Σ4: Πρώτα σε ατομικό επίπεδο, έπειτα συζήτηση στην τάξη και αν χρειαστεί σε επίπεδο σχολείου.
26. Ποιος είναι ο τρόπος ενημέρωσης και συνεργασίας με τους γονείς των μαθητών που εμπλέκονται σε φαινόμενα σχολικής βίας;	Σ4: Συνήθως παίρνω τηλέφωνο και τους ενημερώνω για το γεγονός, το συζητάμε και προσπαθούμε να βρούμε λύσεις.
27. Υπάρχει συνεργασία ή υποστήριξη από συμβούλους ή τοπικούς φορείς σχετικά με την πρόληψη και αντιμετώπιση της σχολικής βίας;	Σ4: Τον τελευταίο καιρό υπάρχει, ναι μεγάλη. Έχω χρειαστεί βοήθεια και έχω βρει ανταπόκριση άμεση κιόλας.
28. Ποια προγράμματα πρόληψης και αντιμετώπισης της σχολικής βίας γνωρίζετε;	Σ4: Δεν γνωρίζω κανένα.
29. Θεωρείτε ότι έχετε λάβει την κατάλληλη επιμόρφωση για να αντιμετωπίσετε συμβάντα σχολικής βίας στα οποία εμπλέκονται και μαθητές με πολιτισμική ετερότητα;	Σ4: Όχι, θεωρώ ότι δεν έχω λάβει την κατάλληλη εκπαίδευση. Από την εμπειρία μου διαχειρίζομαι τις καταστάσεις.
30. Σε ποιους τομείς κρίνετε απαραίτητο να επιμορφωθείτε αναφορικά με τη σχολική βία;	Σ4: Γενικά να επιμορφωθώ για τη βία είτε είναι λεκτική, είτε είναι σωματική, είτε είναι εκφοβισμός, γενικά για όλες τις μορφές της βίας. Και επίσης θα πρέπει να υπάρχει επιμόρφωση για την πρόληψη και την αντιμετώπιση της βίας.

<p>31. Ποια εκπαιδευτική πολιτική πρέπει να εφαρμόζεται ώστε να υπάρχει πρόληψη για τα περιστατικά σχολικής βίας που αφορούν μαθητές με πολιτισμική ετερογένεια;</p>	<p>Σ4: Πρέπει να γίνει λοιπόν μία συζήτηση μέσα σε τάξη και επίσης να υπάρχει ενδυνάμωση από ψυχολόγους του σχολείου και τους κοινωνικούς λειτουργούς. Ή να γίνουν διάφορες ημερίδες απογευματινές όπου μπορούν να συμμετέχουν και οι γονείς για να ενημερωθούν και να ευαισθητοποιηθούν.</p>
5^η Συνέντευξη	
Ερώτηση:	Απάντηση:
<p>1. Πόσα χρόνια δουλεύετε ως εκπαιδευτικός;</p>	<p>Σ5: Δουλεύω 5 χρόνια.</p>
<p>2. Είστε αναπληρωτής/τρια ή μόνιμος/η;</p>	<p>Σ5: Είμαι αναπληρώτρια.</p>
<p>3. Τι σπουδές έχετε κάνει;</p>	<p>Σ5: Έχω τελειώσει το Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης Αθήνας και έχω κάνει μεταπτυχιακό στη Διοίκηση Εκπαιδευτικών Μονάδων στο Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής.</p>
<p>4. Πόσα χρόνια δουλεύετε με πολιτισμικά ετερογενείς μαθητές;</p>	<p>Σ5: Όλα τα χρόνια που εργάζομαι σαν δασκάλα, δηλαδή 5 χρόνια.</p>
<p>5. Ποιο είναι το ποσοστό γηγενών και αλλοδαπών μαθητών στο σχολείο που εργάζεστε;</p>	<p>Σ5: Οι γηγενείς είναι στο 90% και οι αλλοδαποί στο 10%.</p>
<p>6. Οι σπουδές σας σας παρείχαν γνώσεις για τη σχολική βία και τη διαπολιτισμική εκπαίδευση;</p>	<p>Σ5: Ελάχιστες γνώσεις.</p>
<p>7. Έχετε αντιμετωπίσει περιστατικά σχολικής βίας στο σχολείο;</p>	<p>Σ5: Έχω αντιμετωπίσει, βέβαια.</p>
<p>8. Ποιες συμπεριφορές ή περιστατικά κατά τη γνώμη σας συνιστούν σχολική βία;</p>	<p>Σ5: Η σχολική βία μπορεί να είναι και η σωματική αλλά και η ψυχική, αυτή που έχει αντίκρισμα στον ψυχικό κόσμο των παιδιών.</p>
<p>9. Τι σημαίνει για εσάς σχολική βία και τι σχολικός εκφοβισμός;</p>	<p>Σ5: Ο σχολικός εκφοβισμός έχει κυρίως να κάνει με τη λεκτική και μη λεκτική στάση των παιδιών απέναντι στους συμμαθητές τους, που τους φέρνουν σε δύσκολη θέση, τους φοβίζουν και τους κάνουν νιώθουν ανασφάλεια στο σχολείο. Η σχολική βία ίσως είναι πιο άμεση και έχει φυσική παρουσία των παιδιών πάντα χωρίς να είναι μη λεκτική,</p>

	είναι σωματική.
10. Ποια είναι η έκταση του φαινομένου της σχολικής βίας; Είναι ίδια με παλιότερα;	Σ5: Θεωρώ πως πλέον είναι περισσότερη η σχολική βία που αντιμετωπίζουμε στα σχολεία, καθώς τα παιδιά είναι σε μεγαλύτερο βαθμό ανορίοτα.
11. Πόσο συχνά συμβαίνουν περιστατικά σχολικής βίας στο σχολείο σας;	Σ5: Καθημερινά.
12. Πόσο συχνά στα περιστατικά σχολικής βίας εμπλέκονται μαθητές με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο;	Σ5: Αρκετά συχνά.
13. Σε ποιες μορφές σχολικής βίας εμπλέκονται γηγενείς και σε ποιες πολιτισμικά ετερογενείς μαθητές;	Σ5: Οι αλλοδαποί μαθητές εμπλέκονται πιο συχνά σε σωματική βία, ενώ οι γηγενείς μαθητές εμπλέκονται σε λεκτική βία. Θεωρώ πως στους αλλοδαπούς μαθητές είναι περισσότερο στην κουλτούρα τους η σωματική βία και δεν θεωρείται βία, ενώ οι γηγενείς έχουν συνηθίσει να βιώνουν στις οικογένειες τους τη λεκτική βία και την αναπαράγουν.
14. Ήσασταν ποτέ παρών/παρούσα σε κάποιο περιστατικό ρατσιστικής βίας; Μπορείτε να μου πείτε περιληπτικά τι συνέβη;	Σ5: Ναι, έχω υπάρξει μάρτυρας σε μία τέτοια κατάσταση. Η μαθήτριά η οποία ήταν το θύμα δεχόταν ρατσισμό λεκτικό από τους συμμαθητές της και είχε κάποια στιγμή σκοντάψει, είχε πέσει στο πάτωμα και οι συμμαθητές της την χτυπούσαν.
15. Ποιους ρόλους πιστεύετε ότι υιοθετούν οι γηγενείς και ποιους οι μαθητές διαφορετικής πολιτισμικής βιογραφίας σε συμβάντα σχολικής βίας;	Σ5: Οι μαθητές είναι πότε θύτες και πότε θύματα. Συνήθως έχω παρατηρήσει ότι οι αλλοδαποί μαθητές πρώτα δέχονται τον ρατσισμό και ύστερα κι εκείνα υιοθετούν αυτή τη βία συμπεριφορά προς τους συμμαθητές τους, είτε για να αμυνθούν, είτε γιατί έρχονται πια σε μια κατάσταση που δεν μπορούν να διαχειριστούν το θυμό τους και τη στενοχώρια τους. Οι γηγενείς πιο συχνά αντιλαμβάνομαι ότι είναι οι θύτες, γιατί νιώθουνε μια ασφάλεια και συνήθως όταν υπάρχει στην περιρρέουσα ατμόσφαιρα μια ρατσιστική συμπεριφορά τα παιδιά συμμετέχουν σε αυτό.
16. Σε ποιους παράγοντες θεωρείτε ότι οφείλεται η σχολική βία;	Σ5: Οφείλεται στον τρόπο που έχουν μεγαλώσει τα παιδιά. Εκτός από την οικογένεια σημαντικός παράγοντας είναι και η κοινωνία, τα πρότυπα που έχουν

	<p>πλέον τα παιδιά εκφράζουν βία και την προωθούν, ακόμα και στα τραγούδια πολύ έντονα και τα παιδιά φανατίζονται με αυτό. Στο σχολείο υπάρχει έντονο κλίμα βίας όλο και περισσότερο περνώντας τα χρόνια.</p>
<p>17. Για ποιους λόγους θυματοποιούνται οι μαθητές με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο και για ποιους λόγους γίνονται θύτες;</p>	<p>Σ5: Ίσως θυματοποιούνται επειδή νιώθουν ανασφάλεια σε μία χώρα η οποία δεν είναι αυτή που γεννήθηκαν, είτε επειδή δεν γνωρίζουν την ελληνική γλώσσα τόσο καλά έτσι ώστε γίνονται πολλές φορές στόχος και αυτό τους κάνει να μην έχουν αυτοπεποίθηση ώστε να εκφραστούν. Ενώ θύτες μπορεί να γίνονται επειδή θέλουν να αμυνθούν επιτιθέμενοι. Και θεωρούν και το πρότυπο που βλέπουν στην οικογένεια συνήθως είναι αυτό το πρότυπο της βίας, οπότε ό, τι βλέπουν το κάνουν και τα παιδιά για να νιώθουν ασφαλή.</p>
<p>18. Οι γηγενείς μαθητές ή οι μαθητές με πολιτισμική ετερογένεια θυματοποιούνται περισσότερο;</p>	<p>Σ5: Θεωρώ πως οι μαθητές με πολιτισμική ετερογένεια θυματοποιούνται περισσότερο.</p>
<p>19. Η ύπαρξη μαθητών από διαφορετικές πολιτισμικές ομάδες επηρεάζει την εμφάνιση συμβάντων σχολικής βίας;</p>	<p>Σ5: Θεωρώ πως δεν επηρεάζει, απλά ίσως είναι αφορμή για να εκδηλωθεί αυτό που ήδη υπάρχει, δηλαδή η συμπεριφορά βίας στα σχολεία.</p>
<p>20. Επηρεάζει η αναλογία γηγενών και μαθητών με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο τη δημιουργία περιστατικών σχολικής βίας; Αν ναι, πώς;</p>	<p>Σ5: Θεωρώ πως δεν μπορεί να δοθεί μία απάντηση, γιατί παίζει ρόλο η δυναμική της ομάδας, το κλίμα στο σχολείο, οι δάσκαλοι και το οικογενειακό περιβάλλον, αλλά ακόμα και από το από ποια χώρα προέρχεται ο κάθε μαθητής.</p>
<p>21. Ποιες είναι οι επιπτώσεις/ συνέπειες της σχολικής βίας σε γηγενείς και πολιτισμικά ετερογενείς μαθητές;</p>	<p>Σ5: Οι επιπτώσεις μπορεί να είναι στην προσωπική τους ζωή και την εξέλιξη της προσωπικότητάς τους, οπότε μπορεί να επηρεάσει και τις σχέσεις μετέπειτα, αλλά και τη σχολική τους επίδοση, καθώς δεν θα είναι σε θέση να αποδώσουν τόσο καλά, μπορεί να απουσιάζουν και να μην μπορούν να τα ανταποκριθούν στα μαθήματα. Επιπτώσεις όμως μπορεί να έχει και ο ψυχικός τους κόσμος, καθώς ό, τι περνάνε είναι δύσκολο και βαρύ για τα παιδιά ιδιαίτερα σε αυτές τις ευαίσθητες</p>

	ηλικίες.
22. Οι παρεμβάσεις σας σε φαινόμενα σχολικής βίας στηρίζονται στην πρόληψη, στην αντιμετώπιση ή είναι συνδυασμός και των δύο;	Σ5: Στηρίζονται και στα δύο. Θεωρώ ότι πρέπει να προλαμβάνουμε τέτοιες καταστάσεις και συμπεριφορές με τη δημιουργία της ομάδας και τη σύνδεση των παιδιών, τη γνωριμία του κάθε παιδιού με τον διαφορετικό πολιτισμό και την αποδοχή. Σίγουρα εάν εμφανιστεί κάποιο φαινόμενο σχολικής βίας είναι πολύ σημαντικό να αντιμετωπίσουμε με τον σωστό τρόπο αυτό το περιστατικό.
23. Ποτέ αντιλαμβάνεστε ότι λαμβάνει χώρα ένα περιστατικό σχολικής βίας;	Σ5: Το περιστατικό σχολικής βίας είναι εμφανές ακόμα και πριν την εκδήλωσή του. Το καταλαβαίνουμε από τη στάση των παιδιών το ένα προς το άλλο, μπορεί να το αποκλείουν κάποιο παιδί, βλέπουμε αν κάνει παρέα με τα υπόλοιπα παιδιά. Μία καλή μέθοδος είναι να ρωτάμε τα παιδιά και να μας γράφουν σε ένα χαρτάκι με ποιον θέλουν να κάτσουν και αν βλέπουμε ότι δεν υπάρχει το όνομα των παιδιών από διαφορετικά πολιτισμικά υπόβαθρα θα καταλάβουμε εάν έχει ενταχθεί το παιδί ή όχι.
24. Η παρέμβασή σας σε περιστατικά σχολικής βίας είναι ίδια όταν εμπλέκονται μόνο γηγενείς συγκριτικά με όταν εμπλέκονται και μαθητές με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο;	Σ5: Ναι, είναι ίδια.
25. Ποιος είναι ο τρόπος με τον οποίο παρεμβαίνετε; Παρεμβαίνετε σε επίπεδο ατομικό, τάξης ή σχολείου;	Σ5: Αρχικά, σε ατομικό επίπεδο και τάξης ταυτόχρονα. Εάν υπάρξει χειρότερηση θα απευθυνθούμε και στη διεύθυνση και στους γονείς.
26. Ποιος είναι ο τρόπος ενημέρωσης και συνεργασίας με τους γονείς των μαθητών που εμπλέκονται σε φαινόμενα σχολικής βίας;	Σ5: Σε αυτή την περίπτωση θα προτιμούσα να καλέσω τους γονείς και να τους δούμε μαζί με την διευθύντρια ή τον διευθυντή του σχολείου, έτσι ώστε να υπάρχει συνεργασία και υποστήριξη προς τους γονείς των μαθητών που συχνά χρειάζονται αυτή τη στήριξη, να δείξουμε ότι τους δεχόμαστε και τους κατανοούμε, έτσι ώστε να δούμε από που πηγάζει αυτή η συμπεριφορά των μαθητών, είτε είναι οι θύτες, είτε είναι τα θύματα τα παιδιά τους. Πολλές φορές, όμως, οι

	γονείς των μαθητών από άλλα πολιτισμικά περιβάλλοντα δυσκολεύονται με την γλώσσα. Καλώντας τους στο σχολείο παρατηρώ πως υπάρχει μία δυσκολία στην επικοινωνία και δεν είναι πάντα το αποτέλεσμα αυτό που θα ήθελα να έχω, γιατί η επικοινωνία μας είναι δύσκολη.
27. Υπάρχει συνεργασία ή υποστήριξη από συμβούλους ή τοπικούς φορείς σχετικά με την πρόληψη και αντιμετώπιση της σχολικής βίας;	Σ5: Όχι, σχεδόν ποτέ.
28. Ποια προγράμματα πρόληψης και αντιμετώπισης της σχολικής βίας γνωρίζετε;	Σ5: Μόνο τη σχολική διαμεσολάβηση, την οποία όμως δεν έχω εφαρμόσει γιατί δεν έχω περαιτέρω γνώσεις.
29. Θεωρείτε ότι έχετε λάβει την κατάλληλη επιμόρφωση για να αντιμετωπίσετε συμβάντα σχολικής βίας στα οποία εμπλέκονται και μαθητές με πολιτισμική ετερότητα;	Σ5: Σε καμία περίπτωση. Επειδή δεν έχω λάβει την απαραίτητη επιμόρφωση τα χρόνια που εργάζομαι στα σχολεία, νιώθω κάπως μετέωρη και κάθε φορά που χρειάζεται να αντιμετωπίσω ένα περιστατικό βίας δρω κατά βούληση εκείνη τη στιγμή όπως νιώθω ότι μπορώ να το διαχειριστώ από προσωπικά βιώματα και μετά από συζήτηση με συναδέλφους.
30. Σε ποιους τομείς κρίνετε απαραίτητο να επιμορφωθείτε αναφορικά με τη σχολική βία;	Σ5: Θεωρώ πως θα ήθελα να μάθω τρόπους πρόληψης κυρίως, αλλά και τρόπους διαχείρισης πρακτικούς.
31. Ποια εκπαιδευτική πολιτική πρέπει να εφαρμόζεται ώστε να υπάρχει πρόληψη για τα περιστατικά σχολικής βίας που αφορούν μαθητές με πολιτισμική ετερογένεια;	Σ5: Θεωρώ πως θα έπρεπε να γίνονται σεμινάρια και επιμορφώσεις σε εκπαιδευτικούς, δηλαδή δια βίου μάθηση, έτσι ώστε να είναι προετοιμασμένοι να αντιμετωπίσουν κάποιο τέτοιο περιστατικό. Θα πρέπει να συνεργάζεται η κοινότητα με το σχολείο και την οικογένεια σε κάποιες δράσεις ώστε να ευαισθητοποιούνται και οι δάσκαλοι και οι γονείς των μαθητών και οι μαθητές. Και θα πρέπει και το σχολείο να ακολουθεί μια κοινή πορεία στην αντιμετώπιση τέτοιων περιστατικών αλλά και στην πρόληψη τους.
6^η Συνέντευξη	

Ερώτηση:	Απάντηση:
1. Πόσα χρόνια δουλεύετε ως εκπαιδευτικός;	Σ6: Εργάζομαι τρία χρόνια.
2. Είστε αναπληρωτής/τρια ή μόνιμος/η;	Σ6: Αναπληρώτρια.
3. Τι σπουδές έχετε κάνει;	Σ6: Έχω πτυχίο στο παιδαγωγικό τμήμα και μεταπτυχιακές σπουδές στην ειδική αγωγή.
4. Πόσα χρόνια δουλεύετε με πολιτισμικά ετερογενείς μαθητές;	Σ6: Και τα τρία χρόνια.
5. Ποιο είναι το ποσοστό γηγενών και αλλοδαπών μαθητών στο σχολείο που εργάζεστε;	Σ6: Αν μπορούσα έτσι με έναν πρόχειρο υπολογισμό θα έλεγα ένα 70% οι γηγενείς και 30% οι αλλοδαποί.
6. Οι σπουδές σας σας παρείχαν γνώσεις για τη σχολική βία και τη διαπολιτισμική εκπαίδευση;	Σ6: Και στα δύο επίπεδα σπουδών είχαμε ανατροφοδότηση και πολλά μαθήματα σχετικά με τη διαπολιτισμική εκπαίδευση. Για τη σχολική βία η αλήθεια είναι ότι πάντα είχαμε μαθήματα, αλλά θα μπορούσα να εστιάσω στο μεταπτυχιακό κατά κύριο λόγο γιατί πολλές φορές τυχαίνει οι μαθητές με ειδικές ανάγκες να πέφτουν θύματα βίας και να αντιμετωπίζουν τη βία λίγο πιο εύκολα σε σχέση με τους άλλους μαθητές.
7. Έχετε αντιμετωπίσει περιστατικά σχολικής βίας στο σχολείο;	Σ6: Με λύπη θα πω ότι είναι συχνό φαινόμενο. Πολλές φορές έχουνε διαφορετικούς προσανατολισμούς, μπορεί να είναι είτε για θρησκευτικούς, είτε για πολιτισμικούς λόγους, φυλετικούς δηλαδή πολλές φορές παρατηρώ και με βάση τα φύλα να υπάρχουνε πολλές εκδηλώσεις βίας, αλλά κατά κύριο λόγο θα μπορούσα να εστιάσω στις βίαιες συμπεριφορές σχετικά με τους διαφορετικούς πολιτισμούς και τις πληθυσμιακές διαφορές γενικότερα μεταξύ των μαθητών.
8. Ποιες συμπεριφορές ή περιστατικά κατά τη γνώμη σας συνιστούν σχολική βία;	Σ6: Αρχικά να πω ότι για μένα η βία είναι βία και το γεγονός ότι τη διαχωρίζουμε σε σχολική είναι γιατί γίνεται στον χώρο του σχολείου.

	<p>Γενικότερα, όταν ξεπερνά τα ηθικά μας όρια, τα προσωπικά μας όρια και μας προσβάλλει και φυσικά περιορίζει το άτομο στο να δράσει ή να λειτουργήσει ελεύθερα, μιλάμε για βία. Όταν παρατηρήσω επιθετικότητα, όταν κατά κύριο λόγο σε μικρότερες ηλικίες παρατηρήσω λεκτική βία, πολλές φορές οι μαθητές χρησιμοποιούν πολύ σκληρό προφορικό λόγο απέναντι στους συμμαθητές τους. Θα μπορούσα να πω ότι τουλάχιστον στα σχολεία που εγώ έχω εργαστεί, περιορίζεται η βία είτε σε εκδηλώσεις λεκτικού επιπέδου, κοροϊδίας ή υβριστικού περιεχομένου ή ξύλου, βέβαια ελεγχόμενο γιατί καταλαβαίνετε ότι σε ένα σχολείο δεν μπορούν να εκφραστούν όπως θα εκφράζονταν εκτός σχολείου, αλλά πάντοτε με μία συστολή. Αυτό που παρατηρείται ειδικά φέτος σε πολλές περιπτώσεις παιδιών είναι η ύπουλη βία, αν θα μπορούσα να την χαρακτηρίσω έτσι, που ψυχολογικά πιέζουν και απειλούν και φέρνουν σε πάρα πολύ δύσκολη θέση οι θύτες τα θύματα.</p>
<p>9. Τι σημαίνει για εσάς σχολική βία και τι σχολικός εκφοβισμός;</p>	<p>Σ6: Εκφοβισμός, θα εστιάσω στη λέξη φόβος, οπότε πολλοί μαθητές είναι αυτοί που θα επιλέξουν να φοβίσουν ή να απειλήσουν, δηλαδή θα συνδυάσω το «φόβος» με την «απειλή». Έμμεσα οδηγούμαστε και στη βία, δηλαδή θεωρώ ότι είναι αλληλένδετες έννοιες, δεν πιστεύω δηλαδή ότι έχουν τεράστια απόσταση μεταξύ τους. Απλά με επιφύλαξη θα το πω γιατί εξαρτάται και από το μαθητή που θα ασκήσει τη βία ή τον εκφοβισμό γιατί δεν ξέρουμε το background το ατομικό και οικογενειακό και περιβαλλοντικό, θεωρώ ότι ίσως ο εκφοβισμός να μείνει σε επίπεδο απειλής, αυτό δηλαδή να εκφοβίσει, ενώ η βία προχωράει και σε πρακτικό επίπεδο.</p>
<p>10. Ποια είναι η έκταση του φαινομένου της σχολικής βίας; Είναι ίδια με παλιότερα;</p>	<p>Σ6: Κατά τη γνώμη μου είναι η ίδια με παλιότερα και ίσως παλιότερα να ήταν και σε μεγαλύτερο βαθμό ή αν παρατηρούσε κανείς με τα σημερινά δεδομένα το παρελθόν μας θα μπορούσε</p>

	<p>να πει ότι ο σχολικός εκφοβισμός ασκούνταν και από τους εκπαιδευτικούς. Ας μην εστιάσουμε στις μεθόδους που χρησιμοποιούσαν παλιότερα οι εκπαιδευτικοί, αλλά ναι, θεωρώ ότι σήμερα είμαστε πιο ενημερωμένοι, πιο καταρτισμένοι, σίγουρα ζούμε σε σύγχρονη εποχή, οπότε προστάζει και η ζωή μας και η σημερινή εποχή να το ακολουθούμε σύμφωνα με το επίπεδο το μορφωτικό μας, με την παιδεία μας. Παλιότερα ήταν και λίγο πιο αποδεκτά κάποια πράγματα που σήμερα σίγουρα δεν είναι. Ανάμεσα στους μαθητές δεν είναι ίδιο το επίπεδο της σχολικής βίας. Παρατηρώ ότι οι μαθητές, οι οποίοι δεν έχουν τη δυνατότητα στο οικογενειακό τους περιβάλλον να είναι πλήρεις από αγάπη, από υποστήριξη και από όσα χρειάζεται ένα παιδί προκειμένου να μεγαλώσει γεμάτο από συναισθήματα και με όλα όσα έχει ανάγκη για να αναπτυχθεί ολοκληρωμένα, επειδή έχουν ανάγκη να τραβήξουν την προσοχή, θα εκφραστούν, θα εκδηλωθούν περισσότερο με βία.</p>
<p>11. Πόσο συχνά συμβαίνουν περιστατικά σχολικής βίας στο σχολείο σας;</p>	<p>Σ6: Θα έλεγα καθημερινά. Και το λέω γιατί εκδηλώνεται από συγκεκριμένους μαθητές οι οποίοι, φυσικά χωρίς υποστήριξη οικογενειακού περιβάλλοντος και ψυχολογική ή ειδικών γενικότερα γύρω από την ψυχολογία τους, δεν καταφέρνουν να διαχειριστούν, αν όχι να αποβάλουν, όλα εκείνα τα δύσκολα συναισθηματικά μονοπάτια που τους περιορίζουν να γίνουν καλύτεροι και να βελτιωθούν. Οπότε σε καθημερινή βάση αν τους παρατηρήσεις, δυστυχώς ακολουθούν αυτόν τον δρόμο, είτε για να επιβληθούν, είτε για να τραβήξουν την προσοχή και πολλές φορές, με λύπη θα το πω, δεν έχουν κάπως αλλιώς να ενταχθούν στο σύνολο, θεωρώ ότι είναι αποκλεισμένοι, οπότε με αυτόν τον τρόπο ίσως και να αποκτούν και μία κοινωνική ταυτότητα.</p>
<p>12. Πόσο συχνά στα περιστατικά σχολικής βίας εμπλέκονται μαθητές με</p>	<p>Σ6: Αυτό συνδυάζεται και με την προηγούμενη απάντησή μου, δηλαδή</p>

<p>διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο;</p>	<p>δυστυχώς στις μέρες μας παρόλο που ζούμε σε σύγχρονα χρόνια και πιο ενημερωμένα, θεωρώ ότι στην παιδεία μας και γενικότερα στην κουλτούρα μας, στον πολιτισμό μας δεν έχουν αναπτυχθεί όλες εκείνες τις αρετές, ώστε να μπορούμε πλήρως να αποδεχθούμε τους άλλους, τους έτερους, τους ξένους. Άρα, πολύ συχνά εμπλέκονται γιατί δυστυχώς οι μαθητές αυτοί δεν έχουν ενσωματωθεί πλήρως με τους γηγενείς μαθητές. Και φυσικά επειδή, θέλοντας και μη, ανήκουν στο σχολικό πλαίσιο θα πρέπει κάπως να κάνουν αισθητή την παρουσία τους. Φυσικά είναι ένας λάθος τρόπος έκφρασης και των αναγκών τους, να κοινωνικοποιηθούν, να έχουν φίλους, οπότε πολύ συχνά θα παρατηρήσουμε να είναι αποκομμένοι οι μαθητές διαφορετικού πολιτισμικού υποβάθρου.</p>
<p>13. Σε ποιες μορφές σχολικής βίας εμπλέκονται γηγενείς και σε ποιες πολιτισμικά ετερογενείς μαθητές;</p>	<p>Σ6: Λοιπόν, αν μπορούσα να κάνω κάποιον διαχωρισμό, και φυσικά στα δικά μου μάτια είναι ξεκάθαρος και έχει και τη βάση του, θα ήταν ότι οι γηγενείς μαθητές επιλέγουν τη λεκτική και την ψυχολογική, γιατί προφανώς έχουν την ευχέρεια και τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσουν πολύ πιο εύκολα τη γλώσσα τους και να καταφέρνουν αυτό που θέλουν πιο εύκολα, σε σχέση με τους αλλοδαπούς μαθητές, οι οποίοι φυσικά και δεν κατέχουν στο ίδιο επίπεδο τη γλώσσα, οπότε θα επιλέξουν σωματική βία, εκεί δηλαδή που σίγουρα με τα χέρια και τα πόδια τους μπορούν να διαχειριστούν πιο εύκολα.</p>
<p>14. Ήσασταν ποτέ παρών/παρούσα σε κάποιο περιστατικό ρατσιστικής βίας; Μπορείτε να μου πείτε περιληπτικά τι συνέβη;</p>	<p>Σ6: Δυστυχώς ναι, έχω υπάρξει. Μεγαλύτεροι μαθητές, γιατί είναι και αυτό ένα συχνό φαινόμενο στο σχολικό πλαίσιο οι μεγαλύτεροι μαθητές να επιβάλλονται στους μικρότερους και να ασκούν μία δύναμη, να φτύνουν, να κοροϊδεύουν, να μιλούν πάρα πολύ άσχημα και να προσβάλλουν σίγουρα τη θρησκεία τους, τη γλώσσα τους, τον πολιτισμό τους. Σε αυτή την περίπτωση φυσικά και αντιλαμβανόμαστε τις δυσκολίες και στη μία πλευρά και στην</p>

	άλλη.
15. Ποιους ρόλους πιστεύετε ότι υιοθετούν οι γηγενείς και ποιους οι μαθητές διαφορετικής πολιτισμικής βιογραφίας σε συμβάντα σχολικής βίας;	Σ6: Στα δικά μου μάτια οι γηγενείς είναι πάντα σε μία πλεονάζουσα θέση και στην πλειονότητα των φορών φυσικά και είναι θύτες και αντίστοιχα οι αλλοδαποί διαδραματίζουν ρόλο θύματος. Θα μπορούσα να πω ότι λόγω του φόβου ή της αδυναμίας των αλλοδαπών να ενταχθούν πλήρως θα μπορούσαν να αναλαμβάνουν και ρόλους παρατηρητών.
16. Σε ποιους παράγοντες θεωρείτε ότι οφείλεται η σχολική βία;	Σ6: Για εμένα είναι ξεκάθαρα θέμα παιδείας. Και όταν μιλάμε για παιδεία φυσικά και δεν αναφέρομαι στα σχολεία, επειδή κατά τη γνώμη μου η παιδεία δεν σχετίζεται με το σχολείο, αλλά σχετίζεται με την οικογένεια και στη συνέχεια φυσικά και το σχολείο θα διαδραματίσει έναν πρωταρχικό ρόλο στη ζωή των παιδιών. Αλλά η απουσία των βάσεων από τα πρώτα χρόνια της ζωής των παιδιών, και όταν μιλάω για βάσεις αναφέρομαι σε συναισθηματικό, σε ψυχολογικό και σε γνωστικό επίπεδο, θεωρώ ότι οδηγεί σε τέτοιες εκδηλώσεις βίας. Προσωπικά θεωρώ ότι η βία φυσικά και σχετίζεται και με την ατομικότητα του κάθε παιδιού, και όταν μιλάω για ατομικότητα, αναφέρομαι στην κληρονομικότητα και στα ένστικτα με τα οποία ένα παιδί γεννιέται. Θεωρώ ότι σίγουρα ήδη έχει και κάποιες έμφυτες βάσεις στους μαθητές, από τις οποίες σίγουρα δεν είναι τόσο εύκολο να ξεφύγουν. Θα υπήρχαν λύσεις ή τρόποι διαχείρισης, αλλά σε ένα δύσκολο οικογενειακό περιβάλλον ή μετέπειτα σε ένα δύσκολο σχολικό περιβάλλον, αυτά τα ένστικτα, αυτές οι έμφυτες τάσεις σίγουρα εξελίσσονται και παίρνουν έναν δρόμο που οδηγεί στη σχολική βία.
17. Για ποιους λόγους θυματοποιούνται οι μαθητές με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο και για ποιους λόγους γίνονται θύτες;	Σ6: Σίγουρα γίνονται θύτες γιατί θεωρώ ότι είναι η άμυνά τους, ένας τρόπος για να αμυνθούν και να επιβιώσουν στο σχολικό περιβάλλον, είναι θέμα αυτοπροστασίας, πρέπει κάπως να λειτουργήσουν και αυτοί και να υπάρξουν. Οπότε θεωρώ ότι είναι η

	<p>άμυνά τους και η αυτοπροστασία τους. Από την άλλη θεωρώ ότι είναι και εύκολα θύματα, αν θα μπορούσα να χρησιμοποιήσω αυτή τη φράση, γιατί όταν λοιπόν έχουμε μιλήσει για κληρονομικότητα ή για ένστικτα φυσικά, ένα παιδί που θέλει, που νιώθει την ανάγκη να εκφράσει τη βία δεν θα μπορέσει να την εκφράσει σε έναν άλλο γηγενή μαθητή που ξέρει ότι ίσως να μην μπορεί να του περάσει κιόλας. Οπότε για να καλύψει πιο εύκολα την ανάγκη του και για να ικανοποιήσει το θέλω του, θεωρώ ότι ο αλλοδαπός ο οποίος δεν είναι ούτε τόσο ενσωματωμένος, αλλά και ούτε έχει αναπτύξει, όπως είπαμε και πριν, το γλωσσικό του υπόβαθρο ή ότι δεν έχει ενσωματώσει και την κουλτούρα την ελληνική σε τέτοιο σημείο που να μπορεί να αμυνθεί, σίγουρα είναι η εύκολη λύση.</p>
<p>18. Οι γηγενείς μαθητές ή οι μαθητές με πολιτισμική ετερογένεια θυματοποιούνται περισσότερο;</p>	<p>Σ6: Θεωρώ οι αλλοδαποί, γιατί είναι πιο ευάλωτοι. Όταν ένας αλλοδαπός μαθητής θα έρθει σε μία νέα χώρα θα πρέπει να ενταχθεί σε πολλά πλαίσια, έτσι είναι πιο ευάλωτος και γίνεται εύκολο θύμα γενικότερα.</p>
<p>19. Η ύπαρξη μαθητών από διαφορετικές πολιτισμικές ομάδες επηρεάζει την εμφάνιση συμβάντων σχολικής βίας;</p>	<p>Σ6: Θα μπορούσε να, γιατί είναι γεγονός ότι οι αλλοδαποί στη χώρα μας δεν είναι το ίδιο αποδεκτοί από όλους. Φυσικά και παίζουνε ρόλο σε αυτό πάρα πολλοί παράγοντες, αλλά αντιλαμβάνεστε ότι όταν οι ενήλικες μιας οικογένειας δεν αποδέχονται τον αλλοδαπό, τον ξένο, σίγουρα και ένα παιδί αντίστοιχα στο σχολείο δεν θα μπορέσει να αποδεχθεί τον αλλοδαπό συμμαθητή του.</p>
<p>20. Επηρεάζει η αναλογία γηγενών και μαθητών με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο τη δημιουργία περιστατικών σχολικής βίας; Αν ναι, πώς;</p>	<p>Σ6: Επηρεάζει! Θεωρώ ότι η δύναμη των πολλών υπερισχύει πάντα. Όταν δεν είναι αποδεκτή κιόλας αυτή η μειονότητα, η πλειονότητα θα υπερισχύσει και δημιουργείται ένα πιο πρόσφορο έδαφος για τέτοιες εκδηλώσεις βίας. Προφανώς αυτό ισχύει και για την αντίθετη περίπτωση, θεωρώ ότι η δύναμη των πολλών πάντα υπερισχύει, οπότε και οι γηγενείς δεν θα είχαν το θάρρος και το</p>

	<p>θράσος, γιατί για μένα το να ασκείς βία θέλει και θάρρος και θράσος, να εκδηλώσουν βία γιατί προφανώς και δεν θα είχε την ίδια πέραση, δεν θα είχε το ίδιο αποτέλεσμα.</p>
<p>21. Ποιες είναι οι επιπτώσεις/ συνέπειες της σχολικής βίας σε γηγενείς και πολιτισμικά ετερογενείς μαθητές;</p>	<p>Σ6: Εάν μιλάμε για σωματική βία, προφανώς οι πληγές (κυριολεκτικά) είναι εμφανείς. Οι επιφανειακές πληγές επουλώνονται, όταν μιλάμε φυσικά για αντιμετωπίσιμες και όχι για περιστατικά που θα δημιουργούσανε μία μόνιμη φθορά. Για μένα οι βαθύτερες επιπτώσεις και συνέπειες γίνονται σε ψυχολογικό επίπεδο, γιατί είναι οι πληγές οι οποίες δεν αναγνωρίζονται και δεν είναι το ίδιο εμφανείς. Όταν μιλάμε για βία συναισθηματική, τότε μιλάμε για να ανεπανόρθωτες βλάβες, που χωρίς την υποστήριξη ειδικών μπορεί να μην επουλωθούν και ποτέ.</p>
<p>22. Οι παρεμβάσεις σας σε φαινόμενα σχολικής βίας στηρίζονται στην πρόληψη, στην αντιμετώπιση ή είναι συνδυασμός και των δύο;</p>	<p>Σ6: Σαν σχολείο γενικότερα, φυσικά σε επίπεδο πρόληψης, και επειδή ο σχολικός πληθυσμός ανανεώνεται κάθε χρόνο, φροντίζουμε με την έναρξη της σχολικής χρονιάς να οργανώνουμε ημερίδες ή σεμινάρια ή να προσκαλούμε ειδικούς που μπορούν να μιλήσουν στα παιδιά πιο εξειδικευμένα για το θέμα αυτό, αλλά και για τη διαφορετικότητα παράλληλα, γιατί πολλές φορές η σχολική βία συνδέεται με τη διαφορετικότητα, όπως προείπα. Αλλά και από μικρά παρατηρείται οι δάσκαλοι στην τάξη τους να παίρνουν αφορμή, να είναι δηλαδή έναυσμα η σχολική βία και ένας λόγος για να πραγματοποιούνται σχολικές εργασίες ομαδικές. Πολλές φορές γίνονται υιοθετήσεις μεταξύ τάξεων για την αντιμετώπιση, τη διαχείριση, την πρόληψη της σχολικής βίας. Φυσικά η σχολική ψυχολόγος που υπάρχει στο σχολείο μας σε περίπτωση περιστατικού παρεμβαίνει και μετά είναι και φορείς με τους οποίους συνεργαζόμαστε σε περίπτωση περιστατικού, προκειμένου να το αντιμετωπίσουμε και να είναι όσο πιο ανώδυνο γίνεται και για τις δύο πλευρές και για τον θύτη και για το θύμα.</p>

<p>23. Ποτέ αντιλαμβάνεστε ότι λαμβάνει χώρα ένα περιστατικό σχολικής βίας;</p>	<p>Σ6: Κατά κύριο λόγο όταν οι συμπεριφορές παραβιάζουν τους ορθούς κώδικες συμπεριφοράς που θα πρέπει οι μαθητές να τηρούν στο σχολείο μας, φυσικά όταν επιλέγουν εκφραστούν με τρόπο που δεν είναι καθόλου αποδεκτός στο δικό μας κοινωνικό σχολικό πλαίσιο. Και γενικότερα ειδικά εγώ με τους μαθητές μου, επειδή είμαι εκπαιδευτικός που απασχολούμαι και στο ολόημερο και γνωρίζω και τα παιδιά άλλων τάξεων, όσο γνωρίζω τα παιδιά προσπαθώ να αποκωδικοποιώ στοιχεία του χαρακτήρα και της συμπεριφοράς τους, οπότε όταν παρεκκλίνουν θα μπορώ να εστιάσω στη διαφοροποίηση της συμπεριφοράς τους και να σκεφτώ ότι κάτι δεν λειτουργεί σωστά. Οπότε και με βάση τη λεκτική τους και τη συμπεριφορική τους επικοινωνία.</p>
<p>24. Η παρέμβασή σας σε περιστατικά σχολικής βίας είναι ίδια όταν εμπλέκονται μόνο γηγενείς συγκριτικά με όταν εμπλέκονται και μαθητές με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο;</p>	<p>Σ6: Φυσικά. Για εμένα δεν υπάρχει κριτήριο διαφοροποίησης ή διαχωρισμού μεταξύ των μαθητών. Ο κώδικας είναι ενιαίος, είναι ένας, είναι απόλυτος και ίδιος για όλους. Προφανώς και δε θα μπορούσε να γίνει κάποια διαφοροποίηση μεταξύ των μαθητών γιατί κανείς δεν διαφοροποιείται εξαιτίας της προέλευσης ή της κουλτούρας του. Αλλά για μένα πρωταρχικό ρόλο παίζει μία σωστή συμπεριφορά και σε λεκτικό αλλά και σε συμπεριφορικό επίπεδο.</p>
<p>25. Ποιος είναι ο τρόπος με τον οποίο παρεμβαίνετε; Παρεμβαίνετε σε επίπεδο ατομικό, τάξης ή σχολείου;</p>	<p>Σ6: Και στα τρία επίπεδα που αναφέρατε. Φυσικά η πρώτη κίνηση που θα κάνω είναι να επικοινωνήσω με το ίδιο το παιδί, το δεύτερο οι γονείς του, γιατί για εμένα ένα παιδί είναι απόλυτα συνδεδεμένο με την οικογένειά του, οπότε οφείλουν να γνωρίζουν και οι ίδιοι για το τι πρόκειται να γίνει, ο μαθητής μου έχει ενημερωθεί πρώτος για τη διαχείριση του γεγονότος. Εφόσον έχουν ενημερωθεί και οι γονείς λειτουργούμε και δρούμε εμείς σαν σχολικό πλαίσιο, εμείς, δηλαδή, όλοι οι εκπαιδευτικοί και οι ψυχολόγοι και όλοι όσοι μπορούμε να εμπλακούμε για να φέρουμε ένα θετικό</p>

	<p>αποτέλεσμα για το περιστατικό. Και αφού έχει ενημερωθεί ο μαθητής μου, η οικογένειά του και έχει μεταφερθεί και στο σύλλογο του σχολείου, μετά σαν εκπαιδευτικός πολλές φροντίζω να το δούμε σαν φαινόμενο, δηλαδή επιλέγω να παίζουνε παιχνίδι ρόλων, ώστε να αντιληφθούν τι έγινε, να συνειδητοποιήσουν το φαινόμενο, να αποκτήσουν ενσυναίσθηση και να αναπτύξουν κοινωνικές δεξιότητες. Να κατανοήσουν, δηλαδή, περί τίνος πρόκειται, γιατί οι πολύ μαθητές έχουν και άγνοια, δεν αντιλαμβάνονται καν ότι συμβαίνει σχολική βία.</p>
<p>26. Ποιος είναι ο τρόπος ενημέρωσης και συνεργασίας με τους γονείς των μαθητών που εμπλέκονται σε φαινόμενα σχολικής βίας;</p>	<p>Σ6: Φροντίζω η ίδια να κάνω συναντήσεις με τους γονείς, να τους συμβουλευσω να τους ενημερώσω, ως εκεί που νιώθω ότι μπορώ να παρέμβω, και στη συνέχεια με τη βοήθεια των ειδικών, γιατί το σχολείο μας διαθέτει αυτούς τους ειδικούς που θα μπορούσαν επίσης να ενημερώσουν. Αλλά έχω φροντίσει να εστιάσω σε κάποιες καταρτίσεις ή σεμινάρια, γιατί υπάρχουν πολλές κατηγορίες γονέων, είναι αυτοί που θα πέσουν από τα σύννεφα γιατί δεν περιμένουν τέτοιες συμπεριφορές από τα παιδιά τους, είναι αυτοί που έχουν πλήρη συνείδηση του γεγονότος και επίγνωση του τι συμβαίνει. Για να καλύψω όλες αυτές τις περιπτώσεις έχω επιλέξει κάποια σεμινάρια και καταρτίσεις που θα τους βοηθήσουν σε πολλά επίπεδα, έτσι ώστε να το διαχειριστούν. Δεν είναι εύκολο φαινόμενο για κάθε οικογένεια και δεν διαθέτουν όλοι το επίπεδο ή τις γνώσεις για να το διαχειριστούν.</p>
<p>27. Υπάρχει συνεργασία ή υποστήριξη από συμβούλους ή τοπικούς φορείς σχετικά με την πρόληψη και αντιμετώπιση της σχολικής βίας;</p>	<p>Σ6: Εκτός από τη σχολική ψυχολόγο που είναι διαθέσιμη για ό, τι χρειαστούμε, έχω φροντίσει η ίδια να επισκεπτόμαστε διαφορά κέντρα ψυχολογικής υποστήριξης της περιοχής μας. Επειδή αντιμετωπίζουμε διάφορα φαινόμενα και περιστατικά που έχουν να κάνουν με την ψυχολογία των παιδιών, συνεργαζόμαστε με αυτά τα κέντρα.</p>
<p>28. Ποια προγράμματα πρόληψης και αντιμετώπισης της σχολικής βίας</p>	<p>Σ6: Έχω καταρτισθεί, όπως ήδη σας έχω αναφέρει, γιατί η σχολική βία είναι</p>

<p>γνωρίζετε;</p>	<p>συχνό φαινόμενο στα σχολεία. Το πρώτο είναι το Roots of Empathy, που εστιάζει στην καλλιέργεια της ενσυναίσθησης. Είναι αρκετά διαδεδομένο, στοχεύει κατά κύριο λόγο στο να μειώσει την επιθετικότητα ανάμεσα στους μαθητές, αλλά και να καλλιεργήσει και να προωθήσει όλες εκείνες τις κοινωνικές και συναισθηματικές δεξιότητες των μαθητών, έτσι ώστε να αποφύγουμε τέτοια φαινόμενα. Στη συνέχεια, άλλο ένα πρόγραμμα που ακολουθώ διότι θεωρώ ότι είναι πάρα πολύ βοηθητικό και λειτουργικό είναι το WITS, που αναφέρεται κατά κύριο λόγο σε 4 δράσεις. Τα αρχικά του είναι Walk away, δηλαδή φύγε, Ignore, αγνόησε, τρίτο Talk it out, δηλαδή μίλησε γι' αυτό και το 4ο είναι Seek help, δηλαδή αναζήτησε βοήθεια. Μου αρέσει πολύ το συγκεκριμένο πρόγραμμα γιατί απευθύνεται γενικότερα σε ομάδες, δηλαδή σε όλο το σχολικό πλαίσιο, σε κοινότητες και σε οικογένειες. Δεν κατακρίνει αυτά τα παιδιά, αλλά τα αποδέχεται και εστιάζει στο να διορθώσει το πρόβλημα.</p>
<p>29. Θεωρείτε ότι έχετε λάβει την κατάλληλη επιμόρφωση για να αντιμετωπίσετε συμβάντα σχολικής βίας στα οποία εμπλέκονται και μαθητές με πολιτισμική ετερότητα;</p>	<p>Σ6: Θεωρώ πως ναι. Είναι μία αρχή αυτή που έχω κάνει. Πιστεύω στη δια βίου μάθηση, δεν θα σταματήσω εδώ.</p>
<p>30. Σε ποιους τομείς κρίνετε απαραίτητο να επιμορφωθείτε αναφορικά με τη σχολική βία;</p>	<p>Σ6: Είναι άλλα δύο σεμινάρια-προγράμματα που με ενδιαφέρουν πάρα πολύ και θα ήθελα να εξελίξω τις γνώσεις μου με βάση αυτά, είναι το The Fourth R, που ενισχύει τις υγιείς σχέσεις μεταξύ των μαθητών και γενικότερα εστιάζει και στην ψυχική υγεία αυτών μέσω μιας φυσικής εκπαίδευσης. Είναι κάτι που θα ήθελα, αφού το μελετήσω, να το τρέξω σαν πρόγραμμα. Και ένα τέταρτο είναι αυτό που τιτλοφορείται με το: In Love and In Danger (ILID). Στόχος είναι να προλαμβάνουμε τη βία, και επειδή τα προηγούμενα κατά κύριο λόγο είναι για την αντιμετώπιση, ενώ αυτό εστιάζει κατά κύριο λόγο στην πρόληψη της βίας</p>

	<p>και είναι ένα πρόγραμμα που δεν αναφέρεται μόνο στα σχολεία, αλλά και στις ευάλωτες κοινωνικά ομάδες, όπως είναι και οι γυναίκες, που καλλιεργεί υγιείς συμπεριφορές και υγιή επικοινωνιακά κανάλια και διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ των μαθητών. Οπότε είναι δύο προγράμματα που θα παρακολουθούσα με μεγάλη ευχαρίστηση και θεωρώ ότι θα είχαν και πολύ καλά αποτελέσματα στο σχολικό περιβάλλον.</p>
<p>31. Ποια εκπαιδευτική πολιτική πρέπει να εφαρμόζεται ώστε να υπάρχει πρόληψη για τα περιστατικά σχολικής βίας που αφορούν μαθητές με πολιτισμική ετερογένεια;</p>	<p>Σ6: Θεωρώ ότι δεν διαφέρουν πολύ από όσα έχουν ήδη ειπωθεί. Η κοινωνία και η οικογένεια, πέρα από το σχολικό πλαίσιο, μπορούν να βοηθήσουν πλήρως, οπότε θεωρώ ότι η συνεργασία και η ουσιαστική επικοινωνία μεταξύ των τριών κατηγοριών θα έφερνε πολύ θετικά αποτελέσματα στην αντιμετώπιση της σχολικής βίας και θα μπορούσε να βοηθήσει και τους αλλοδαπούς να ενσωματωθούν και να ενταχθούν πιο εύκολα και πιο αποτελεσματικά, πιο ουσιαστικά.</p>
7^η Συνέντευξη	
Ερώτηση:	Απάντηση:
<p>1. Πόσα χρόνια δουλεύετε ως εκπαιδευτικός;</p>	<p>Σ7: Δουλεύω 7 χρόνια.</p>
<p>2. Είστε αναπληρωτής/τρια ή μόνιμος/η;</p>	<p>Σ7: Αναπληρώτρια είμαι.</p>
<p>3. Τι σπουδές έχετε κάνει;</p>	<p>Σ7: Έχω τελειώσει το Παιδαγωγικό Δημοτικής Εκπαίδευσης στην Αθήνα στο ΕΚΠΑ και έχω κάνει το μεταπτυχιακό ειδικής αγωγής πάλι στο ΕΚΠΑ.</p>
<p>4. Πόσα χρόνια δουλεύετε με πολιτισμικά ετερογενείς μαθητές;</p>	<p>Σ7: Όλα τα χρόνια που είμαι στο σχολείο υπάρχουν αλλοδαποί μαθητές, σε άλλα υπάρχουν μεγαλύτερα ποσοστά αλλοδαπών και σε άλλα μικρότερα.</p>
<p>5. Ποιο είναι το ποσοστό γηγενών και αλλοδαπών μαθητών στο σχολείο που εργάζεστε;</p>	<p>Σ7: Αλλοδαποί 10% και 90% γηγενείς περίπου.</p>
<p>6. Οι σπουδές σας σας παρείχαν γνώσεις</p>	<p>Σ7: Όχι σε ικανοποιητικό βαθμό.</p>

για τη σχολική βία και τη διαπολιτισμική εκπαίδευση;	
7. Έχετε αντιμετωπίσει περιστατικά σχολικής βίας στο σχολείο;	Σ7: Σίγουρα όλα αυτά τα χρόνια υπάρχουν τέτοια περιστατικά.
8. Ποιες συμπεριφορές ή περιστατικά κατά τη γνώμη σας συνιστούν σχολική βία;	Σ7: Στη σχολική βία εμπíπτουν περιστατικά όπως είναι το ξύλο μεταξύ παιδιών, το άσχημο λεξιλόγιο, ο αποκλεισμός από παρέες και οι φραστικές επιθέσεις.
9. Τι σημαίνει για εσάς σχολική βία και τι σχολικός εκφοβισμός;	Σ7: Ο σχολικός εκφοβισμός αφορά στην επαναλαμβανόμενη επιθετική συμπεριφορά από έναν ή πολλούς δράστες προς κάποιο θύμα, ενώ η σχολική βία είναι κάθε μορφής επιθετικότητα.
10. Ποια είναι η έκταση του φαινομένου της σχολικής βίας; Είναι ίδια με παλιότερα;	Σ7: Σίγουρα χρόνο με το χρόνο το φαινόμενο αυτό έχει πάρει τεράστιες διαστάσεις. Γι' αυτό ευθύνεται και το διαδίκτυο, γιατί οι θύτες έχουν τη δυνατότητα ανά πάσα στιγμή να χρησιμοποιούν τη βία τους.
11. Πόσο συχνά συμβαίνουν περιστατικά σχολικής βίας στο σχολείο σας;	Σ7: Αρκετά συχνά, αλλά όχι μεγάλων διαστάσεων.
12. Πόσο συχνά στα περιστατικά σχολικής βίας εμπλέκονται μαθητές με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο;	Σ7: Δεν έχω παρατηρήσει κάποια διαφορά, αν εμπλέκονται περισσότερο ή λιγότερο οι μαθητές με πολιτισμικό υπόβαθρο διαφορετικό.
13. Σε ποιες μορφές σχολικής βίας εμπλέκονται γηγενείς και σε ποιες πολιτισμικά ετερογενείς μαθητές;	Σ7: Όλοι εμπλέκονται σε όλες τις μορφές βίας που είναι διάφορες, όπως είναι η ρατσιστική, η λεκτική, η σωματική, η ψυχολογική.
14. Ήσασταν ποτέ παρών/παρούσα σε κάποιο περιστατικό ρατσιστικής βίας; Μπορείτε να μου πείτε περιληπτικά τι συνέβη;	Σ7: Στο σχολείο που είμαι τώρα έτυχε να βρίσουν ένα παιδί για την καταγωγή του λέγοντας του γιατί ήρθε στη χώρα μας και τι θέλει εδώ.
15. Ποιους ρόλους πιστεύετε ότι υιοθετούν οι γηγενείς και ποιους οι μαθητές διαφορετικής πολιτισμικής βιογραφίας σε συμβάντα σχολικής βίας;	Σ7: Μπορεί και οι γηγενείς να είναι θύματα ή θύτες, αλλά και οι αλλοδαποί μαθητές μπορούν να είναι το ίδιο ή θύματα ή θύτες.

<p>16. Σε ποιους παράγοντες θεωρείτε ότι οφείλεται η σχολική βία;</p>	<p>Σ7: Οι αιτίες της σχολικής βίας σίγουρα έχουν να κάνουν με τα ιδιαίτερα ατομικά χαρακτηριστικά του παιδιού, αλλά κυρίως με την αλληλεπίδραση άλλων παραγόντων, όπως είναι το οικογενειακό περιβάλλον, το σχολικό περιβάλλον, οι ομάδες συνομηλίκων, το διαδίκτυο, τα παιχνίδια που παίζουν και η μουσική που ακούνε.</p>
<p>17. Για ποιους λόγους θυματοποιούνται οι μαθητές με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο και για ποιους λόγους γίνονται θύτες;</p>	<p>Σ7: Θυματοποιούνται γιατί υπάρχει προκατάληψη και φόβος για το άγνωστο και γίνονται θύτες, επειδή πολλές φορές έτσι αντιδρούν σε όσα βιώνουν.</p>
<p>18. Οι γηγενείς μαθητές ή οι μαθητές με πολιτισμική ετερογένεια θυματοποιούνται περισσότερο;</p>	<p>Σ7: Δεν έχει να κάνει με την πολιτισμική ταυτότητα, αλλά με τον χαρακτήρα του κάθε παιδιού ή με το περιβάλλον του σχολείου και της οικογένειας.</p>
<p>19. Η ύπαρξη μαθητών από διαφορετικές πολιτισμικές ομάδες επηρεάζει την εμφάνιση συμβάντων σχολικής βίας;</p>	<p>Σ7: Επηρεάζει την εμφάνιση, γιατί μπορεί να τους τρομάζει η πολυπολιτισμικότητα ή να μην έχουν έρθει σε επαφή με το διαφορετικό και να νιώθουν ότι απειλούνται.</p>
<p>20. Επηρεάζει η αναλογία γηγενών και μαθητών με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο τη δημιουργία περιστατικών σχολικής βίας; Αν ναι, πώς;</p>	<p>Σ7: Δε νομίζω ότι επηρεάζει.</p>
<p>21. Ποιες είναι οι επιπτώσεις/ συνέπειες της σχολικής βίας σε γηγενείς και πολιτισμικά ετερογενείς μαθητές;</p>	<p>Σ7: Η σχολική βία σε κάθε της μορφή έχει σοβαρές συνέπειες στα θύματα. Μπορεί να έχει σωματικές συνέπειες, όπως γρατζουνιές ή σοβαροί τραυματισμοί, να τους προκαλείται αϋπνία, μπορεί να έχει πνευματικές συνέπειες, όπως δυσκολία συγκέντρωσης, μειωμένη σχολική επίδοση, δυσκολίες στη μνήμη τους. Και μπορεί να έχει και κοινωνικές συνέπειες, όπως για παράδειγμα να μην μπορούν να δημιουργήσουν φιλίες και να μην ενσωματώνονται σε ομάδες.</p>
<p>22. Οι παρεμβάσεις σας σε φαινόμενα σχολικής βίας στηρίζονται στην πρόληψη, στην αντιμετώπιση ή είναι</p>	<p>Σ7: Σίγουρα είναι συνδυασμός και των δύο. Βέβαια προηγείται η πρόληψη και σίγουρα θα υπάρξουν και κάποια</p>

συνδυασμός και των δύο;	περιστατικά που θα πρέπει να αντιμετωπιστούν.
23. Ποτέ αντιλαμβάνεστε ότι λαμβάνει χώρα ένα περιστατικό σχολικής βίας;	Σ7: Στο διάλειμμα μπορεί να γίνει αυτό από διάφορες επιθετικές συμπεριφορές που είναι και το πιο φανερό. Μετά είναι από την απομόνωση του παιδιού του θύματος ή μπορεί συστηματικά να μην εντάσσεται σε ομάδα και να του ασκούν και λεκτική βία.
24. Η παρέμβασή σας σε περιστατικά σχολικής βίας είναι ίδια όταν εμπλέκονται μόνο γηγενείς συγκριτικά με όταν εμπλέκονται και μαθητές με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο;	Σ7: Ναι, είναι ίδια.
25. Ποιος είναι ο τρόπος με τον οποίο παρεμβαίνετε; Παρεμβαίνετε σε επίπεδο ατομικό, τάξης ή σχολείου;	Σ7: Πολλές φορές και σε ατομικό επίπεδο, όταν χρειάζεται, αλλά και στο σύνολο της τάξης. Για παράδειγμα σε επίπεδο τάξης συζητάμε χωρίς βέβαια να ονοματίσουμε για να μην στιγματίσουμε κάποιο παιδί, μπορούμε να παίξουμε κάποιο παιχνίδι ρόλων, όπου ο ένας μπαίνει στη θέση του άλλου για να ενισχυθεί έτσι η ενσυναίσθηση και διαβάζουμε και βιβλία που μιλούν για το πρόβλημα αυτό. Στο επίπεδο του σχολείου, αν δούμε ότι το πρόβλημα συνεχίζεται, το συζητάμε με την ψυχολόγο ή με την κοινωνική λειτουργό, αλλά και με τη διευθύντρια και παίρνουμε τις κατάλληλες αποφάσεις.
26. Ποιος είναι ο τρόπος ενημέρωσης και συνεργασίας με τους γονείς των μαθητών που εμπλέκονται σε φαινόμενα σχολικής βίας;	Σ7: Τους καλούμε στο σχολείο και συζητάμε μαζί τους, μπορεί να τους παραπέμψουμε και στη σχολική ψυχολόγο, αν είναι απαραίτητο.
27. Υπάρχει συνεργασία ή υποστήριξη από συμβούλους ή τοπικούς φορείς σχετικά με την πρόληψη και αντιμετώπιση της σχολικής βίας;	Σ7: Θα έλεγα πως όχι. Μια φορά είχε χρειαστεί και είχε έρθει στο σχολείο η σύμβουλος εκπαίδευσης αλλά δεν είχε βρεθεί κάποια λύση.
28. Ποια προγράμματα πρόληψης και αντιμετώπισης της σχολικής βίας γνωρίζετε;	Σ7: Δεν γνωρίζω κάποιο συγκεκριμένο πρόγραμμα πρόληψης για την αντιμετώπιση τέτοιων συμπεριφορών, αλλά από την πείρα μου προσπαθώ να εφαρμόζω ό, τι νομίζω ότι είναι

	αναγκαίο.
29. Θεωρείτε ότι έχετε λάβει την κατάλληλη επιμόρφωση για να αντιμετωπίσετε συμβάντα σχολικής βίας στα οποία εμπλέκονται και μαθητές με πολιτισμική ετερότητα;	Σ7: Όχι, δεν νομίζω ότι έχουμε λάβει την κατάλληλη επιμόρφωση. Χρειάζεται συνεχής εκπαίδευση και σεμινάρια.
30. Σε ποιους τομείς κρίνετε απαραίτητο να επιμορφωθείτε αναφορικά με τη σχολική βία;	Σ7: Αρχικά, θα πρέπει να κατανοήσουμε καλά τι είναι η σχολική βία, γιατί πολλοί από εμάς τους εκπαιδευτικούς δεν μπορούμε να ξεχωρίσουμε τι είναι σχολική βία και τι είναι εκφοβισμός. Και κατόπιν θα πρέπει να μάθουμε για την πρόληψη, αλλά και για τους αποτελεσματικούς τρόπους αντιμετώπισης του προβλήματος αυτού.
31. Ποια εκπαιδευτική πολιτική πρέπει να εφαρμόζεται ώστε να υπάρχει πρόληψη για τα περιστατικά σχολικής βίας που αφορούν μαθητές με πολιτισμική ετερογένεια;	Σ7: Θα πρέπει να διοργανωθούν ημερίδες ενημέρωσης για τη σχολική βία που να συμμετέχουν γονείς, εκπαιδευτικοί, μαθητές και να γίνουν και διάφορα σεμινάρια στους εκπαιδευτικούς για επιμόρφωση, αλλά και για να μάθουν να αντιμετωπίζουν τέτοια περιστατικά. Επίσης, θα πρέπει να υπάρχει συνεργασία ανάμεσα σε σχολείο γονείς και την εκπαιδευτική κοινότητα.
8^η Συνέντευξη	
Ερώτηση:	Απάντηση:
1. Πόσα χρόνια δουλεύετε ως εκπαιδευτικός;	Σ8: Δουλεύω 7 χρόνια.
2. Είστε αναπληρωτής/τρια ή μόνιμος/η;	Σ8: Είμαι αναπληρώτρια.
3. Τι σπουδές έχετε κάνει;	Σ8: Έχω τελειώσει το Παιδαγωγικό Δημοτικής Εκπαίδευσης.
4. Πόσα χρόνια δουλεύετε με πολιτισμικά ετερογενείς μαθητές;	Σ8: Όλα τα χρόνια δουλεύω με αλλοδαπούς μαθητές.
5. Ποιο είναι το ποσοστό γηγενών και αλλοδαπών μαθητών στο σχολείο που εργάζεστε;	Σ8: Στο σχολείο που εργάζομαι αυτή τη στιγμή είναι γύρω στα 60% οι γηγενείς και 40% οι αλλοδαποί.
6. Οι σπουδές σας σάς παρείχαν γνώσεις	Σ8: Στις βασικές σπουδές λίγες

για τη σχολική βία και τη διαπολιτισμική εκπαίδευση;	μπορώ να πω. Πιο πολύ στο μεταπτυχιακό.
7. Έχετε αντιμετωπίσει περιστατικά σχολικής βίας στο σχολείο;	Σ8: Ναι, έχουμε αντιμετωπίσει αρκετές φορές.
8. Ποιες συμπεριφορές ή περιστατικά κατά τη γνώμη σας συνιστούν σχολική βία;	Σ8: Η σχολική βία έχει να κάνει σίγουρα με τις κακές συμπεριφορές των παιδιών που εμφανίζονται στο σχολείο. Κυρίως είναι η λεκτική βία, βρίζονται μεταξύ τους, αλλά υπάρχει και η σωματική, κάποιες σπρωξιές, μπορεί να μαλλιοτραβιούνται, τέτοια πράγματα.
9. Τι σημαίνει για εσάς σχολική βία και τι σχολικός εκφοβισμός;	Σ8: Η σχολική βία είναι αυτές οι άσχημες συμπεριφορές, όπως σας είπα και πριν, στο χώρο του σχολείου απ' τη μεριά των παιδιών. Ενώ ο σχολικός εκφοβισμός έχει να κάνει περισσότερο με τον λόγο πριν γίνουν πράξη αυτά που λένε τα παιδιά, είναι θεωρητικό.
10. Ποια είναι η έκταση του φαινομένου της σχολικής βίας; Είναι ίδια με παλιότερα;	Σ8: Εγώ, όπως σας είπα, είμαι 7 χρόνια. Τα πρώτα ένα δύο χρόνια ίσως ήταν λιγότερο. Από το επόμενο χρόνια παρατηρείται αρκετά συχνά. Ίσως παίζει και ρόλο η πολιτισμική ετερότητα, ίσως η καραντίνα, όλα αυτά έχουν επηρεάσει τα παιδιά.
11. Πόσο συχνά συμβαίνουν περιστατικά σχολικής βίας στο σχολείο σας;	Σ8: Οποσδήποτε μια με δύο φορές το μήνα. Μιλώ για τα λίγο πιο σοβαρά. Τα απλά καθημερινά τα έχουμε συνέχεια.
12. Πόσο συχνά στα περιστατικά σχολικής βίας εμπλέκονται μαθητές με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο;	Σ8: Σίγουρα τις μισές, ίσως και παραπάνω.
13. Σε ποιες μορφές σχολικής βίας εμπλέκονται γηγενείς και σε ποιες πολιτισμικά ετερογενείς μαθητές;	Σ8: Νομίζω δεν διαφοροποιείται ανάλογα με τους γηγενείς ή με αυτούς που προέρχονται από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα. Ίσως κάποιες φορές οι γηγενείς να κάνουν κάποια ρατσιστικά σχόλια, για τους αλλοδαπούς, αλλά νομίζω είναι ίδιες οι μορφές.
14. Ήσασταν ποτέ παρών/παρούσα σε κάποιο περιστατικό ρατσιστικής βίας; Μπορείτε να μου πείτε περιληπτικά τι συνέβη;	Σ8: Έχει τύχει κάποιες φορές που τα παιδάκια αποκαλούσαν τους συμμαθητές τους με βάση την καταγωγή τους. Ένα περιστατικό σχετικά πρόσφατο που

	θυμάμαι, ένα αγοράκι απευθυνόμενο σε έναν συμμαθητή του τού είπε «Να πας στην Αλβανία να το κάνεις αυτό».
15. Ποιους ρόλους πιστεύετε ότι υιοθετούν οι γηγενείς και ποιους οι μαθητές διαφορετικής πολιτισμικής βιογραφίας σε συμβάντα σχολικής βίας;	Σ8: Δεν έχω παρατηρήσει να διαφοροποιούνται. Συνήθως οι ρόλοι εναλλάσσονται.
16. Σε ποιους παράγοντες θεωρείτε ότι οφείλεται η σχολική βία;	Σ8: Κατά την άποψή μου, νομίζω, ότι έχει να κάνει με το οικογενειακό περιβάλλον των παιδιών. Πολλά, παρατηρώ, ότι προέρχονται από οικογένειες που έχουν προβλήματα ενδοοικογενειακής βίας και νομίζω σε αυτές τις μικρές ηλικίες παίζει ρόλο η τηλεόραση, τα βιντεοπαιχνίδια που βλέπουν μέσα πολλές σκληρές βίας, το ίντερνετ που πολλές φορές τα παιδιά εκεί είναι ελεύθερα.
17. Για ποιους λόγους θυματοποιούνται οι μαθητές με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο και για ποιους λόγους γίνονται θύτες;	Σ8: Νομίζω οι αλλοδαποί μαθητές είναι εύκολο να γίνουν θύματα σχολικής βίας, ίσως πολλές φορές επειδή μπορεί να μην γνωρίζουν καλά τη γλώσσα, είναι εύκολο τα άλλα παιδάκια να τα κοροϊδέσουν, έχουν και μαθησιακά προβλήματα. Νομίζω είναι αρκετά εύκολο να γίνουν θύματα οι αλλοδαποί μαθητές. Τώρα το να γίνουν θύτες νομίζω τους βγαίνει και σαν αντίδραση πολλές φορές. Δεν έχουν άλλον τρόπο να αμυνθούν, ίσως να νιώθουν και ότι είναι διαφορετικοί, να φαίνεται αυτό μέσα στην τάξη. Και όπως είπα και πριν ίσως βιώνουν και τέτοιες καταστάσεις και προβλήματα μέσα στο σπίτι, οπότε τους βγαίνει πιο εύκολα μέσα στην τάξη καθημερινά.
18. Οι γηγενείς μαθητές ή οι μαθητές με πολιτισμική ετερογένεια θυματοποιούνται περισσότερο;	Σ8: Νομίζω οι αλλοδαποί. Αυτό συμβαίνει γιατί τα γηγενή παιδάκια από την οικογένειά τους δεν έχουν μάθει να σέβονται τα διαφορετικό, ίσως επειδή είναι μικρά και σε ηλικία δεν έχουν γνωρίσει ανθρώπους από διαφορετική χώρα, με διαφορετική καταγωγή, διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα ,δεν γνωρίζουν τα διαφορετικό, το φοβούνται και είναι πολύ πιο εύκολο να το αντιμετωπίσουν κοροϊδεύοντάς το.

<p>19. Η ύπαρξη μαθητών από διαφορετικές πολιτισμικές ομάδες επηρεάζει την εμφάνιση συμβάντων σχολικής βίας;</p>	<p>Σ8: Σίγουρα την επηρεάζει. Πολλές φορές είναι δύσκολο να συνυπάρξουν, ειδικά όταν σε μια σχολική τάξη υπάρχουν πολλοί μαθητές που προέρχονται από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα. Ίσως αν ήταν μικρότερος ο αριθμός, να ήταν καλύτερα. Σε μερικές τάξεις το βλέπω στην πράξη, όταν είναι πολλοί μαθητές από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα αυτό την επηρεάζει πολύ.</p>
<p>20. Επηρεάζει η αναλογία γηγενών και μαθητών με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο τη δημιουργία περιστατικών σχολικής βίας; Αν ναι, πώς;</p>	<p>Σ8: Όπως είπα και πριν, θεωρώ ότι την επηρεάζει, ειδικά στις σημερινές σχολικές τάξεις που έχει ανέβει το ποσοστό αλλοδαπών μαθητών το βλέπουμε συχνότερα και σίγουρα είναι μία από τις αιτίες που έχει αυξηθεί η σχολική βία. Νομίζω ότι είναι πολύ εύκολο να γίνουν θύματα αυτά τα παιδιά, γιατί όσο κι αν τους μιλάμε εμείς, αν δεν έχουν από το σπίτι μία αγωγή και εκπαίδευση να δέχονται και να σέβονται το διαφορετικό αυτό δημιουργεί προβλήματα στη σχολική καθημερινότητα.</p>
<p>21. Ποιες είναι οι επιπτώσεις/ συνέπειες της σχολικής βίας σε γηγενείς και πολιτισμικά ετερογενείς μαθητές;</p>	<p>Σ8: Οι συνέπειες κυρίως είναι στον συναισθηματικό τους κόσμο, τους κάνει να στεναχωριούνται, να νιώθουν μειονεκτικά και νομίζω τις περισσότερες φορές τους κρατάει και πίσω σε μαθησιακό επίπεδο αυτό.</p>
<p>22. Οι παρεμβάσεις σας σε φαινόμενα σχολικής βίας στηρίζονται στην πρόληψη, στην αντιμετώπιση ή είναι συνδυασμός και των δύο;</p>	<p>Σ8: Κανονικά θα έπρεπε να είναι συνδυασμός, αλλά σε αυτές τις ηλικίες και με το τόσο φορτωμένο πρόγραμμα περισσότερο είναι στην αντιμετώπιση. Δεν τα προλαβαίνουμε, πολλές φορές απλά εμφανίζονται και είναι δύσκολο να τα παρατηρήσουμε από πριν. Σε αυτές τις ηλικίες που είναι πιο αυθόρμητα τα παιδιά εμφανίζονται ξαφνικά, οπότε επικεντρωνόμαστε περισσότερο στην αντιμετώπιση.</p>
<p>23. Ποτέ αντιλαμβάνεστε ότι λαμβάνει χώρα ένα περιστατικό σχολικής βίας;</p>	<p>Σ8: Αναλόγως. Προσπαθώ να παρατηρώ το πώς απευθύνεται ο ένας μαθητής στον άλλον μέσα στην τάξη, τι συμπεριφορά έχουν στο διάλειμμα, αν δούμε τίποτα</p>

	<p>περίεργες κινήσεις, σπρωξίματα ή να μαζεύονται πολλά παιδάκια, θα πάμε να δούμε τι συμβαίνει, αλλά κυρίως κατά τη διάρκεια του μαθήματος αυτά που παρατηρούμε, το πώς θα μιλήσει ο ένας στον άλλον και στα θέματα που συζητάμε όλοι μαζί φαίνεται πολλές φορές.</p>
<p>24. Η παρέμβασή σας σε περιστατικά σχολικής βίας είναι ίδια όταν εμπλέκονται μόνο γηγενείς συγκριτικά με όταν εμπλέκονται και μαθητές με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο;</p>	<p>Σ8: Όχι πάντα. Κάποιες φορές είναι ίδια. Ανάλογα από πού προέρχεται. Αν έχει και ρατσιστική βάση, επικεντρώνομαι σε αυτό και προσπαθώ να εξηγήσω στα παιδιά όσο μπορώ και να το καταλάβουν όλο αυτό περί διαφορετικότητας, περί σεβασμού στο συμμαθητή τους.</p>
<p>25. Ποιος είναι ο τρόπος με τον οποίο παρεμβαίνετε; Παρεμβαίνετε σε επίπεδο ατομικό, τάξης ή σχολείου;</p>	<p>Σ8: Συνήθως σε επίπεδο τάξης, όταν είναι λίγο πιο ασήμαντα τα περιστατικά. Όταν όμως παρατηρήσω ότι μια κατάσταση σοβαρεύει ή συνεχίζεται και είναι επαναλαμβανόμενη, ίσως και ατομικά. Παλαιότερα είχε χρειαστεί να επικοινωνήσουμε και με τους γονείς των παιδιών. Συγκεκριμένα, σε επίπεδο τάξης, για τα πιο ελαφρά περιστατικά που ανέφερα και προηγουμένως, συζητάμε μαζί με όλα τα παιδιά, έχω προβάλει και κάποια βιντεάκια για τη διαφορετικότητα. Περισσότερο συζήτηση είναι μεταξύ των παιδιών, να πούμε τις απόψεις μας κι εγώ τους μιλάω για να καταλάβουν.</p>
<p>26. Ποιος είναι ο τρόπος ενημέρωσης και συνεργασίας με τους γονείς των μαθητών που εμπλέκονται σε φαινόμενα σχολικής βίας;</p>	<p>Σ8: Όταν σοβαρεύει ένα περιστατικό, πρώτα θα ενημερώσουμε τη διεύθυνση του σχολείου και μετά καλούμε τους γονείς να έρθουν στο σχολείο να συζητήσουμε, να τους ενημερώσουμε, να δούμε αν γνωρίζουν, αν το παιδί συνηθίζει να έχει τέτοιες συμπεριφορές, μιλάω τώρα για τα παιδιά που είναι θύτες, αν το παιδί τους δείχνει τέτοιες συμπεριφορές, πώς το αντιμετωπίζουν αυτοί, αν είναι ενημερωμένοι, αν του μιλάνε. Και με τους γονείς των παιδιών που είναι θύματα σίγουρα μιλάμε και με αυτούς για να τους ενημερώσουμε αν κάτι δούμε ότι έχει σοβαρέψει για να είναι και αυτοί ενημερωμένοι και για να έχουν τον νου τους, για να μιλήσουν στο</p>

	<p>παιδί, να δουν και αυτό πώς νιώθει και να προλάβουν ίσως και κάποια κατάσταση στο σπίτι. Βέβαια αυτό δεν είναι πάντα εύκολο, γιατί πολλές φορές, ειδικά με τους γονείς αλλοδαπών μαθητών, ίσως επειδή πολλοί δεν γνωρίζουν και τη γλώσσα, ίσως επειδή δουλεύουν πολλές ώρες, δεν είναι πάντα εύκολη η επικοινωνία μεταξύ εκπαιδευτικών και γονιών. Γι' αυτό και τις περισσότερες φορές προσπαθούμε να το αντιμετωπίσουμε, όσο μπορούμε, μόνοι μας σε επίπεδο σχολείου.</p>
<p>27. Υπάρχει συνεργασία ή υποστήριξη από συμβούλους ή τοπικούς φορείς σχετικά με την πρόληψη και αντιμετώπιση της σχολικής βίας;</p>	<p>Σ8: Σαφώς και θα έπρεπε να υπάρχει κάποια συνεργασία, αλλά αυτό δεν είναι πάντα εύκολο. Πολλές φορές αναζητάμε σαν σχολείο κάποια συμβουλή από ειδικούς συμβούλους εκπαίδευσης, αλλά δεν βρίσκουμε ανταπόκριση και αυτό δυστυχώς συμβαίνει αρκετά συχνά.</p>
<p>28. Ποια προγράμματα πρόληψης και αντιμετώπισης της σχολικής βίας γνωρίζετε;</p>	<p>Σ8: Δεν έχω υπ' όψη μου κάποιο συγκεκριμένο πρόγραμμα για να ακολουθήσω, αλλά από τις γνώσεις που πήρα από το μεταπτυχιακό και βασικά από την εμπειρία μου στα επτά χρόνια που δουλεύω σε δημοτικά. Προσπαθώ για το καλύτερο και κάποιες φορές ρωτάω άλλους συναδέλφους ή και το διευθυντή.</p>
<p>29. Θεωρείτε ότι έχετε λάβει την κατάλληλη επιμόρφωση για να αντιμετωπίσετε συμβάντα σχολικής βίας στα οποία εμπλέκονται και μαθητές με πολιτισμική ετερότητα;</p>	<p>Σ8: Σε θεωρητικό επίπεδο ναι, αλλά σε πρακτικό η αλήθεια είναι ότι είναι λίγο θεωρητικά αυτά που μαθαίνουμε. Ξέρω αρκετά πράγματα, αλλά στην πράξη, είτε δεν μπορώ, είτε δυσκολεύομαι, είτε δεν είναι οι συνθήκες κατάλληλες για να τα εφαρμόσω.</p>
<p>30. Σε ποιους τομείς κρίνετε απαραίτητο να επιμορφωθείτε αναφορικά με τη σχολική βία;</p>	<p>Σ8: Σίγουρα στην πρόληψη, γιατί θα ήθελα να μπορώ να εντοπίσω αυτό το φαινόμενο πριν γίνει βία. Γιατί στην αντιμετώπιση το βλέπουμε το περιστατικό, μετά μπορούμε ίσως να βρούμε κάποιον τρόπο να το αντιμετωπίσουμε. Νομίζω σε θέματα πρόληψης λοιπόν.</p>
<p>31. Ποια εκπαιδευτική πολιτική πρέπει</p>	<p>Σ8: Σίγουρα να γίνει επιμόρφωση</p>

να εφαρμόζεται ώστε να υπάρχει πρόληψη για τα περιστατικά σχολικής βίας που αφορούν μαθητές με πολιτισμική ετερογένεια;	εκπαιδευτικών, αλλά ίσως και συναντήσεις με γονείς, κάποιες δράσεις που μπορούν να γίνουν από το σχολείο, να γνωρίσουν τα παιδιά άλλους πολιτισμούς, ώστε να μην τους είναι τόσο ξένοι, για να μπορέσουν να δεχθούν και τα παιδιά από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα. Και τα αναλυτικά προγράμματα των σχολείων θα έπρεπε να ενημερωθούν, να γίνουν πιο σύγχρονα και να λάβουν υπ' όψη τους την πολιτισμική ετερότητα που υπάρχει πια στις μέρες μας, γιατί πια είναι λίγο παρωχημένα τα βιβλία, η σχολική πραγματικότητα έχει αλλάξει το ζούμε καθημερινά και θα μπορούσαν να συμπεριλάβουν μέσα μαθήματα διαπολιτισμικής αγωγής ή ετερότητας.
---	---

9^η Συνέντευξη

Ερώτηση:	Απάντηση:
1. Πόσα χρόνια δουλεύετε ως εκπαιδευτικός;	Σ9: 7 χρόνια δουλεύω.
2. Είστε αναπληρωτής/τρια ή μόνιμος/η;	Σ9: Είμαι αναπληρώτρια.
3. Τι σπουδές έχετε κάνει;	Σ9: Παιδαγωγικό Δημοτικής Εκπαίδευσης το βασικό πτυχίο, μεταπτυχιακό στην ειδική αγωγή και σεμινάρια.
4. Πόσα χρόνια δουλεύετε με πολιτισμικά ετερογενείς μαθητές;	Σ9: Και τα 7. Πάντα υπήρχε κάποιος μαθητής πολιτισμικά ετερογενής στην εκάστοτε σχολική τάξη.
5. Ποιο είναι το ποσοστό γηγενών και αλλοδαπών μαθητών στο σχολείο που εργάζεστε;	Σ9: Οι αλλοδαποί πρέπει να είναι γύρω στο 20%.
6. Οι σπουδές σας σάς παρείχαν γνώσεις για τη σχολική βία και τη διαπολιτισμική εκπαίδευση;	Σ9: Ναι, αλλά όχι τόσο πολύ σε πρακτικό επίπεδο. Ήταν πιο πολύ θεωρητικές.
7. Έχετε αντιμετωπίσει περιστατικά σχολικής βίας στο σχολείο;	Σ9: Ναι, δυστυχώς.
8. Ποιες συμπεριφορές ή περιστατικά κατά τη γνώμη σας συνιστούν σχολική βία;	Σ9: Από τη λεκτική βία μέχρι τη σωματική με ό, τι περιλαμβάνει αυτή η ομπρέλα.

<p>9. Τι σημαίνει για εσάς σχολική βία και τι σχολικός εκφοβισμός;</p>	<p>Σ9: Σχολική βία για εμένα σημαίνει, όταν η ιδιαιτερότητα του κάθε μαθητή μπορεί να γίνει αντικείμενο χλευασμού, κοροϊδίας, απλής ειρωνείας, μέχρι και αποκλεισμού από μία ομάδα, ή σωματικής βίας. Σχολικός εκφοβισμός είναι πιο πολύ στο συναισθηματικό κομμάτι, νομίζω, και στο κοινωνικό. Δε φτάνει δηλαδή πάντα σε σημείο σωματικής βίας και το παιδί το βιώνει αυτό πολύ έντονα και δεν μπορεί να υπερασπιστεί τον εαυτό του.</p>
<p>10. Ποια είναι η έκταση του φαινομένου της σχολικής βίας; Είναι ίδια με παλιότερα;</p>	<p>Σ9: Νομίζω είναι πιο έντονη στις μέρες μας, ίσως επειδή εκφράζεται πιο πολύ από τα παιδιά και φτάνει στα αυτιά μας και στην αντίληψή μας. Μπορεί παλιά να ήταν πιο κρυφή λόγω σεβασμού προς το σχολικό περιβάλλον, δηλαδή τα παιδιά που ήθελαν να εκφοβήσουν δεν το έκαναν μπροστά στους καθηγητές τόσο εύκολα γιατί είχανε άλλη φοβία για τα ίδια.</p>
<p>11. Πόσο συχνά συμβαίνουν περιστατικά σχολικής βίας στο σχολείο σας;</p>	<p>Σ9: Κάθε μέρα.</p>
<p>12. Πόσο συχνά στα περιστατικά σχολικής βίας εμπλέκονται μαθητές με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο;</p>	<p>Σ9: Κάθε μέρα.</p>
<p>13. Σε ποιες μορφές σχολικής βίας εμπλέκονται γηγενείς και σε ποιες πολιτισμικά ετερογενείς μαθητές;</p>	<p>Σ9: Από ό, τι έχω παρατηρήσει οι μαθητές που είναι αλλοδαποί, επειδή πολλές φορές δε γνωρίζουν καλά τα ελληνικά, εκφράζονται μέσω σωματικών κινήσεων, μέσω ξύλου και πολλές φορές το ότι δεν γνωρίζουν τη γλώσσα τούς οδηγεί και στο να θυμώσουν πιο εύκολα και να μην μπορούν να συγκρατηθούν, ενώ οι γηγενείς συνήθως παραμένουν στη λεκτική βία ή προκαλούν τόσο πολύ τους αλλοδαπούς, ώστε να κάνουν εκείνοι την πρώτη κίνηση τη σωματική και μετά ανταποδίδουν, γιατί δυστυχώς βλέπω ότι το χαίρονται πλέον.</p>
<p>14. Ήσασταν ποτέ παρών/παρούσα σε κάποιο περιστατικό ρατσιστικής βίας; Μπορείτε να μου πείτε περιληπτικά τι συνέβη;</p>	<p>Σ9: Ναι, μου έχει τύχει να είναι ένα παιδί από την Κίνα στοχευμένο από ομάδα μαθητών και συνέχεια να υπάρχουν περιστατικά που τον προκαλούν, επειδή</p>

	<p>δεν είχε τον λόγο να αντιδράσει και προκαλούσε σκηνή με σωματική βία. Ένα περιστατικό, για μηδαμινή αφορμή πάνω στο παιχνίδι (στα διαλείμματα συνήθως γίνονταν αυτά, πολλή έντονη βία στο διαλείμματα πλέον), επειδή κέρδιζε σε ένα παιχνίδι ο αλλοδαπός μαθητής γιατί ήταν πολύ ικανός σωματικά, οι γηγενείς αισθάνθηκαν μειονεκτικά, τον προκάλεσαν, του είπαν ότι δεν ακολουθεί τους κανόνες του παιχνιδιού και δεν άργησε αυτό να εξελιχθεί σε τσακωμό πρώτα λεκτικά και μετά σωματικά, μέχρι να επέμβουμε οι δάσκαλοι που κάναμε εφημερία.</p>
<p>15. Ποιους ρόλους πιστεύετε ότι υιοθετούν οι γηγενείς και ποιους οι μαθητές διαφορετικής πολιτισμικής βιογραφίας σε συμβάντα σχολικής βίας;</p>	<p>Σ9: Οι γηγενείς συνήθως παρουσιάζονται ως θύματα, όταν απολογούνται ενώ στην ουσία είναι αυτοί που είναι οι θύτες και το προκαλούν. Αντίθετα, οι αλλοδαποί τις περισσότερες φορές είναι σε αμυντική στάση, τουλάχιστον στις μικρές τάξεις. Όταν φτάσουν στις μεγάλες τούς βγαίνει ένας θυμός προς όλους. Μου έχει τύχει αυτό. Ο αλλοδαπός μαθητής που δέχεται από μικρή τάξη του δημοτικού βία και bullying- εκφοβισμό, να φτάσει στην πέμπτη-έκτη και να έχει γίνει πολύ επιθετικός με το παραμικρό. Άρα από θύμα γίνεται θύτης. Και να προσθέσω ότι πολλές φορές οι ημεδαποί στην πλειοψηφία τους είναι παρατηρητές, οι λίγοι εμπλέκονται έντονα.</p>
<p>16. Σε ποιους παράγοντες θεωρείτε ότι οφείλεται η σχολική βία;</p>	<p>Σ9: Στο οικογενειακό περιβάλλον, στο σχολικό περιβάλλον, σε κοινωνικό-οικονομικούς παράγοντες και σε θεσμικά πλαίσια και θεσμούς που δεν υπάρχουν ή δεν δραστηριοποιούνται σωστά. Δηλαδή, όταν δεν υπάρχει δωρεάν φροντιστήριο για να μαθαίνει την ελληνική γλώσσα το αλλοδαπό παιδί ή να βοηθάει και τους γονείς του, ξεκινάει αμέσως ένα τεράστιο πρόβλημα της γλώσσας που δημιουργεί μετά πολλά προβλήματα και δυσκολίες στο παιδί. Επίσης, παίζει ρόλο ο παράγοντας φύλο, καθώς παρατηρούμε ότι πολλές φορές ίσως εξαιτίας του τρόπου που έχουν μεγαλώσει τα αγόρια είναι πιο εκδηλωτικά και πιο ευάλωτα</p>

	<p>στο να έχουν συμπεριφορές βίας, ενώ τα κορίτσια λιγότερο και έχουν λιγότερες εκρήξεις θυμού. Τώρα ως προς την οικογένεια είναι σίγουρο πως ό, τι ξεκινάει από το σπίτι συνεχίζει και στο σχολείο και στις εξωσχολικές δραστηριότητες του παιδιού. Αν, λοιπόν, οι γονείς δεν μπορούν να βοηθήσουν τον αλλοδαπό μαθητή στο να εγκλιματιστεί στο ελληνικό σχολείο και στην ελληνική κοινωνία, είναι δύσκολο μετά να το κάνει αυτό και το σχολείο. Ή όταν οι γονείς αντιμετωπίζουν οικονομικά προβλήματα, όταν δεν έχουν και οι ίδιοι ενταχθεί στη χώρα που κατοικούν πλέον (στην ξένη χώρα), ξεκινούν προβλήματα στο σπίτι που δεν λύνονται και συνεχίζονται και στο σχολείο. Επίσης, πολλές φορές το σχολείο δεν μπορεί να επικοινωνήσει με τους γονείς για να δώσει λύσεις σε προβλήματα που δημιουργούνται στο σχολείο. Μας έχει τύχει να μην γνωρίζουν οι γονείς τη γλώσσα και να μην υπάρχει ούτε μεταφραστής και να έχει χρειαστεί να γίνει τεράστια γραφειοκρατική διαδικασία για έρθει στο σχολείο κάποια στιγμή μεταφραστής και να μπορέσει να επικοινωνήσει το σχολείο με τους γονείς. Δηλαδή, ακόμη και η απλή καθημερινή επικοινωνία καταντά να γίνεται δύσκολη και να αποτελεί πρόβλημα. Γιατί αν δεν υπάρχει ούτε επικοινωνία μεταξύ σχολείου και οικογένειας θεωρώ ότι είναι πολύ δύσκολο να λυθούν τέτοια προβλήματα. Ξεκινάει από 'κει. Πρέπει να υπάρξει συνεργασία, επικοινωνία και μετά να δοθεί και βοήθεια στους γονείς, ό, τι χρειάζονται, ακόμα και ψυχική υποστήριξη, τα πάντα, το σχολείο θα μπορούσε να είναι ένας συνδεδεμένος κρίκος με την κοινωνία.</p>
<p>17. Για ποιους λόγους θυματοποιούνται οι μαθητές με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο και για ποιους λόγους γίνονται θύτες;</p>	<p>Σ9: Έχω βιώσει περιπτώσεις, όπως είπα και πριν, που ο λόγος ήταν ότι οι αλλοδαποί είναι ικανοί σε κάτι που οι γηγενείς δεν είναι, και οι γηγενείς δεν μπορούν να το δεχθούν αυτό, υπάρχει ζήλια και ανταγωνισμός, οπότε θυματοποιείται εύκολα το παιδί και</p>

	<p>αρχίζει το bullying με αποτέλεσμα κάποια στιγμή να αντιστραφούν ίσως οι ρόλοι. Επίσης, όσο και αν προσπαθούμε να σταματήσουμε τα ρατσιστικά σχόλια και το χιούμορ για την καταγωγή, παραμένει στο πετσί μας, είτε μέσα από ατάκες που υπάρχουν χρόνια χιουμοριστικές για την καταγωγή, όπως ήταν οι Πόντιοι. Αυτά έχουν μείνει ακόμη όσο κι αν προσπαθούμε να τα αποβάλουμε. Άρα, ένας άλλος λόγος νομίζω ότι είναι τα χρόνια που δέχονταν bullying, υπάρχει στην ιστορία μας, υπάρχει στο χιούμορ μας.</p>
<p>18. Οι γηγενείς μαθητές ή οι μαθητές με πολιτισμική ετερογένεια θυματοποιούνται περισσότερο;</p>	<p>Σ9: Εξαρτάται από την περιοχή. Δηλαδή, αν το σχολείο είναι σε μία περιοχή πολιτισμικά ετερογενή, είναι πιθανό να θυματοποιούνται περισσότερο οι αλλοδαποί μαθητές. Αν είναι σε μια περιοχή που δεν είναι έντονο το πολυπολιτισμικό στοιχείο, μπορεί να είναι άλλοι λόγοι, να είναι λόγοι εμφάνισης, λόγοι χαρακτήρα. Νομίζω δεν μπορώ να δώσω μία σπάνταρ απάντηση.</p>
<p>19. Η ύπαρξη μαθητών από διαφορετικές πολιτισμικές ομάδες επηρεάζει την εμφάνιση συμβάντων σχολικής βίας;</p>	<p>Σ9: Ναι, όταν το σχολείο δεν είναι προετοιμασμένο στο να δέχεται αλλοεθνείς μαθητές.</p>
<p>20. Επηρεάζει η αναλογία γηγενών και μαθητών με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο τη δημιουργία περιστατικών σχολικής βίας; Αν ναι, πώς;</p>	<p>Σ9: Εξαρτάται πάλι, δηλαδή μπορεί σε μία σχολική μονάδα που είναι πολλοί αλλοδαποί μαθητές να έχουν δύναμη και να μην εύκολο οι γηγενείς να τους πειράξουν. Μου έχει τύχει, όμως, να είναι πολλοί απλά να μην έχουν δυναμική, να είναι πιο φοβισμένοι, να μην ξέρουν τη γλώσσα και, ενώ η αναλογία τους είναι μεγάλη, πάλι να γίνονται θύματα. Άρα, ίσως εξαρτάται από τις γνώσεις και τον χαρακτήρα και τη δύναμη που έχουν κάθε φορά. Μπορεί, δηλαδή, να είναι σε ένα σχολείο ένα παιδί αλλοδαπό, αλλά να έχει ισχυρή προσωπικότητα, να έχει ενταχθεί, να γνωρίζει τη γλώσσα, να έχει ενταχθεί στη γειτονιά, στο σχολείο, στην ομάδα, στην τάξη και να μη δημιουργηθεί τέτοιο θέμα. Εξαρτάται νομίζω πάλι.</p>

<p>21. Ποιες είναι οι επιπτώσεις/ συνέπειες της σχολικής βίας σε γηγενείς και πολιτισμικά ετερογενείς μαθητές;</p>	<p>Σ9: Η ψυχική ένταση, η αποτυχία στη σχολική επίδοση, η αποτυχία στη μελλοντική ένταξη στην κοινωνία. Μόνο αρνητικές συνέπειες μου έρχονται στο μυαλό.</p>
<p>22. Οι παρεμβάσεις σας σε φαινόμενα σχολικής βίας στηρίζονται στην πρόληψη, στην αντιμετώπιση ή είναι συνδυασμός και των δύο;</p>	<p>Σ9: Δυστυχώς έχουν να κάνουν και με την αντιμετώπιση. Θα ήθελα να μην έχουν, να παραμένουμε μόνο στην πρόληψη, αλλά δυστυχώς δεν γίνεται ακόμα αυτό. Οπότε, και στα δύο.</p>
<p>23. Ποτέ αντιλαμβάνεστε ότι λαμβάνει χώρα ένα περιστατικό σχολικής βίας;</p>	<p>Σ9: Όταν η ένταση μεταξύ των μαθητών δεν μπορεί να λυθεί από μόνη της, κρατάει πολύ και έχει και επαναλήψεις και έχει να κάνει με το ίδιο το θέμα, δηλαδή, όταν οι μαθητές δεν έχουν διαφωνία για κάποιο άλλο περιστατικό, για κάποιον άλλο λόγο κάθε φορά. Όταν στην ουσία ο λόγος είναι πάντα ο ίδιος και απλά αλλάζουν οι αφορμές.</p>
<p>24. Η παρέμβασή σας σε περιστατικά σχολικής βίας είναι ίδια όταν εμπλέκονται μόνο γηγενείς συγκριτικά με όταν εμπλέκονται και μαθητές με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο;</p>	<p>Σ9: Ναι και κάθε φορά προσπαθούμε να βρούμε τον λόγο και να τον αντιμετωπίσουμε.</p>
<p>25. Ποιος είναι ο τρόπος με τον οποίο παρεμβαίνετε; Παρεμβαίνετε σε επίπεδο ατομικό, τάξης ή σχολείου;</p>	<p>Σ9: Όταν το πρόβλημα είναι πιο μικρό και έχει να κάνει με δυάδα, παρεμβαίνουμε ατομικά ή μικροομαδικά, δηλαδή στη δυάδα. Όταν όμως αυτό το πρόβλημα μεγαλώνει και έχει να κάνει με ολόκληρη την τάξη ή ακόμα χειρότερα αν έχει να κάνει με όλο το σχολικό συγκρότημα, προσπαθούμε να συνεργαστούμε με όλους τους εκπαιδευτικούς και να το αντιμετωπίσουμε σε επίπεδο σχολικής μονάδας ομαδικά. Σε επίπεδο τάξης έχει συμβεί να ξεκινήσουμε με συζήτηση, αλλά να μην έχει έρθει αποτέλεσμα, γιατί αυτό το πρόβλημα πάντα έχει πιο βαθιές ρίζες. Άρα ξεκινάμε ένα ολόκληρο project με τους μαθητές που έχει να κάνει με δραστηριότητες διαδραστικές, με παιχνίδια ρόλων και συνήθως γίνεται ένα ολόκληρο πρόγραμμα παρέμβασης που μπορεί να υλοποιηθεί είτε σε ώρες ευέλικτης ζώνης, είτε στα εργαστήρια</p>

	δεξιοτήτων, είτε και φυσικά να φτάσει μέχρι και τις ώρες των μαθημάτων διαθεματικά. Ή με ενημέρωση γονέων για να φτάσει στους γονείς και να υπάρχει καλύτερο αποτέλεσμα.
26. Ποιος είναι ο τρόπος ενημέρωσης και συνεργασίας με τους γονείς των μαθητών που εμπλέκονται σε φαινόμενα σχολικής βίας;	Σ9: Καλό είναι, όταν αφορά όλη την τάξη, να γίνονται δράσεις που αφορούν όλους τους γονείς της τάξης και όχι μόνο των μαθητών που φανερά έχουν δείξει ότι υπάρχει πρόβλημα. Συναντήσεις με τους γονείς για ενημέρωση-συζήτηση, να δείξουμε ότι είμαστε ανοιχτοί στο να μας κοινοποιήσουν τα προβλήματά τους και την εικόνα του παιδιού στο σπίτι και στις εξωσχολικές δραστηριότητες, συνεργασία με άλλους εκπαιδευτικούς και ακόμα καλύτερα με ψυχολόγο και κοινωνική λειτουργό, αν υπάρχει ΕΔΥ στο σχολικό συγκρότημα, και προγράμματα διαδραστικά με τους γονείς πέρα από τις ενημερώσεις.
27. Υπάρχει συνεργασία ή υποστήριξη από συμβούλους ή τοπικούς φορείς σχετικά με την πρόληψη και αντιμετώπιση της σχολικής βίας;	Σ9: Παραμένει νομίζω στο τυπικό επίπεδο μιας συνάντησης πλέον εξ' αποστάσεως και όχι τόσο πολύ σε πρακτικές λύσεις ανάλογα με την εκάστοτε περίπτωση. Η μεγαλύτερη βοήθεια που παίρνουμε είναι από την ΕΔΥ, όταν υπάρχει στο σχολείο, σε τέτοιες περιπτώσεις και φυσικά από τους συναδέλφους, είτε δασκάλους, είτε ειδικοτήτων, ανάλογα με το πόσο ευαισθητοποιημένοι είναι. Γιατί νομίζω ότι και οι ειδικότητες μπορούν πάρα πολύ να βοηθήσουν, οι εικαστικοί, οι θεατρολόγοι σε τέτοιες παρεμβάσεις με πιο πρακτικό τρόπο και πιο παραστατικό και καλλιτεχνικό και ενδιαφέρον και δημιουργικό για τα παιδιά τρόπο.
28. Ποια προγράμματα πρόληψης και αντιμετώπισης της σχολικής βίας γνωρίζετε;	Σ9: Κανένα δεν γνωρίζω. Μπορεί να τα γνωρίζω, αλλά να μην θυμάμαι τα ονόματα. Μπορεί να παίρνω υλικό από αυτά που βρίσκουμε στο ινστιτούτο ή στις εκπαιδευτικές πλατφόρμες, απλά δεν έχω συγκρατήσει τους τίτλους και τους φορείς.
29. Θεωρείτε ότι έχετε λάβει την	Σ9: Δεν νιώθω επαρκής, παρότι έχω

<p>κατάλληλη επιμόρφωση για να αντιμετωπίσετε συμβάντα σχολικής βίας στα οποία εμπλέκονται και μαθητές με πολιτισμική ετερότητα;</p>	<p>παρακολουθήσει και σεμινάριο για αντίστοιχη θεματολογία. Νομίζω ότι πάντα ότι πρέπει να είμαστε σε επαγρύπνηση, να ψάχνουμε νέο υλικό, νέα βίντεο, νέα προγράμματα που δημιουργούνται, ούτως ώστε να γινόμαστε πιο αποτελεσματικοί και να έχουμε συνεχή συνεργασία με τους υπόλοιπους εκπαιδευτικούς να έχουμε.</p>
<p>30. Σε ποιους τομείς κρίνετε απαραίτητο να επιμορφωθείτε αναφορικά με τη σχολική βία;</p>	<p>Σ9: Σε πρακτικό επίπεδο κυρίως, δηλαδή στο πώς προσεγγίζω τον γονέα, ποιους φορείς μπορώ να έχω ως βοηθούς ως αρωγούς που μπορεί να μην τους ξέρω όλους, σε υλικό πάλι να ενημερωνόμαστε συνέχεια, τι βίντεο βγαίνουν, τι διαδραστικά παιχνίδια, τι προγράμματα σε ιδρύματα και οργανισμούς που μπορούμε να επισκεφθούμε και με τα παιδιά. Και να διαβάζουμε νέες έρευνες σχετικές με το θέμα που γίνονται από εκπαιδευτικούς.</p>
<p>31. Ποια εκπαιδευτική πολιτική πρέπει να εφαρμόζεται ώστε να υπάρχει πρόληψη για τα περιστατικά σχολικής βίας που αφορούν μαθητές με πολιτισμική ετερογένεια;</p>	<p>Σ9: Να γίνονται προγράμματα Erasmus που να οργανώνονται μέχρι και εκδρομές σε χώρες του εξωτερικού, να είναι, δηλαδή, πιο έντονη η συμμετοχή, επιμόρφωση των εκπαιδευτικών για την πολυπολιτισμικότητα, ενημέρωση των γονέων και προετοιμασία της κοινότητας για τέτοια θέματα, τα εγχειρίδια να είναι γραμμένα αντίστοιχα, να εμπλουτιστεί και άλλο το υλικό που διαθέτουν οι εκπαιδευτικοί για τέτοια προγράμματα και οι βάσεις δεδομένων, που αυτό νομίζω ήδη έχει αρχίσει να γίνεται, δηλαδή ήδη οι σύμβουλοι μας ζητούν σε συγκεκριμένες πλατφόρμες να μπαίνουμε και να ανεβάζουμε υλικό ώστε να βοηθούνται όλοι. Απλά αυτό πρέπει να γίνει πιο έντονα.</p>
10^η Συνέντευξη	
Ερώτηση:	Απάντηση:
<p>1. Πόσα χρόνια δουλεύετε ως εκπαιδευτικός;</p>	<p>Σ10: Φέτος είναι η έκτη μου χρονιά.</p>
<p>2. Είστε αναπληρωτής/τρια ή μόνιμος/η;</p>	<p>Σ10: Είμαι αναπληρώτρια.</p>

<p>3. Τι σπουδές έχετε κάνει;</p>	<p>Σ10: Έχω τελειώσει το Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο το τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, έχω κάνει ένα μεταπτυχιακό στο Διεθνές Πανεπιστήμιο πάνω στις ψηφιακές δεξιότητες και έχω κάνει και την ετήσια εξειδίκευση πάνω στην ειδική αγωγή.</p>
<p>4. Πόσα χρόνια δουλεύετε με πολιτισμικά ετερογενείς μαθητές;</p>	<p>Σ10: Μία χρονιά είχα προσληφθεί ως ΖΕΠ σε τμήμα υποδοχής και τις υπόλοιπες είχαμε και παιδιά από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα.</p>
<p>5. Ποιο είναι το ποσοστό γηγενών και αλλοδαπών μαθητών στο σχολείο που εργάζεστε;</p>	<p>Σ10: Το 30% περίπου είναι οι αλλοδαποί μαθητές.</p>
<p>6. Οι σπουδές σας σας παρείχαν γνώσεις για τη σχολική βία και τη διαπολιτισμική εκπαίδευση;</p>	<p>Σ10: Η αλήθεια είναι πως όχι. Κάποιες πολύ γενικές γνώσεις για τη σχολική βία σε ένα μάθημα ψυχολογίας που είχαμε στο δεύτερο έτος, αλλά κάτι άλλο περαιτέρω όχι δεν μου προσέφεραν.</p>
<p>7. Έχετε αντιμετωπίσει περιστατικά σχολικής βίας στο σχολείο;</p>	<p>Σ10: Ναι, έχω αντιμετωπίσει.</p>
<p>8. Ποιες συμπεριφορές ή περιστατικά κατά τη γνώμη σας συνιστούν σχολική βία;</p>	<p>Σ10: Σχολική βία, θεωρώ πως είναι οι άσχημες συμπεριφορές που συμβαίνουν στο σχολείο και έχουν να κάνουν με άσχημες συμπεριφορές προς τους συμμαθητές αλλά και προς τους δασκάλους. Είναι η επιθετικότητα που βγάζουν τα παιδιά είτε στα διαλείμματα, είτε στο μάθημα της γυμναστικής. Και το να παίζουν ακόμα άσχημα για μένα είναι σχολική βία.</p>
<p>9. Τι σημαίνει για εσάς σχολική βία και τι σχολικός εκφοβισμός;</p>	<p>Σ10: Η σχολική βία είναι κάτι ευρύτερο, μια ομπρέλα μέσα στην οποία είναι ο σχολικός εκφοβισμός. Η σχολική βία, όπως είπαμε, είναι η άσχημη συμπεριφορά, η επιθετικότητα που λαμβάνει χώρα στο σχολείο. Ο σχολικός εκφοβισμός συγκεκριμένα είναι η επαναλαμβανόμενη και άσχημη συμπεριφορά από μία ομάδα παιδιών ή από ένα παιδί προς κάποια άλλα ανίσχυρα.</p>
<p>10. Ποια είναι η έκταση του φαινομένου της σχολικής βίας; Είναι ίδια με</p>	<p>Σ10: Νομίζω ότι έχει επεκταθεί πάρα πολύ το φαινόμενο, έχει διογκωθεί. Δεν</p>

<p>παλιότερα;</p>	<p>νομίζω πως ήταν έτσι παλιότερα όσο θυμάμαι, δηλαδή, τη δικιά μας γενιά εμείς ήμασταν πιο σεβαστικοί. Νομίζω ήταν αλλιώς τα πράγματα. Τώρα έχει επεκταθεί πάρα το φαινόμενο. Πλέον οι ρυθμοί έχουν αλλάξει στη σύγχρονη εποχή. Η αλήθεια είναι ότι οι γονείς λείπουν συχνά από το σπίτι και τα παιδιά δεν έχουν πλέον όρια, δεν έχουν κάποιον να τους θέσει όρια, κάνουν ό, τι θέλουν. Οι γονείς, επίσης, δεν μπορούν να οριοθετήσουν τα ίδια τους τα παιδιά. Τα παιδιά, λοιπόν, όπως είπαμε, είναι αφημένα μπροστά από μία τηλεόραση ή από ένα ίντερνετ, βλέπουν και ακούν τα πάντα χωρίς κάποιο φίλτρο. Επίσης, όταν οι γονείς επιστρέφουν στο σπίτι, δεν έχουν πλέον την επικοινωνία που είχαν παλιά οι οικογένειες, δεν θα κάτσουν να συζητήσουν όμορφα πώς κύλησε η μέρα τους, τι έκαναν. Συνεχώς στα σπίτια υπάρχουν εντάσεις με αποτέλεσμα αυτά να περνούν στα παιδιά. Επίσης, λόγω των οικονομικών συνθηκών, των κοινωνικών συνθηκών που επικρατούν, υπάρχουν κάποιες απόψεις, οι γονείς ίσως διαιωνίζουν κάποιες άσχημες απόψεις που υπάρχουν για τους πρόσφυγες, για άλλες κοινωνικές ομάδες. Όλα αυτά περνούν στα παιδιά και από τα παιδιά μετά στο σχολείο, γιατί καλώς ή κακώς το σχολείο είναι μια μικρογραφία της κοινωνίας.</p>
<p>11. Πόσο συχνά συμβαίνουν περιστατικά σχολικής βίας στο σχολείο σας;</p>	<p>Σ10: Αρκετά συχνά. Στο σχολείο που εργάζομαι φέτος δεν είναι τόσο σοβαρά τα πράγματα. Βέβαια ακούμε από τα όμορα σχολεία πολύ άσχημα περιστατικά, οπότε πιστεύω ότι εμείς είμαστε η εξαίρεση.</p>
<p>12. Πόσο συχνά στα περιστατικά σχολικής βίας εμπλέκονται μαθητές με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο;</p>	<p>Σ10: Αρκετά συχνά. Στα περισσότερα, δηλαδή ποσοστιαία στο 60 με 70% θα εμπλέκονται και άτομα διαφορετικών πολιτισμικών υποβάθρων.</p>
<p>13. Σε ποιες μορφές σχολικής βίας εμπλέκονται γηγενείς και σε ποιες πολιτισμικά ετερογενείς μαθητές;</p>	<p>Σ10: Νομίζω ότι σε όλες τις μορφές βίας εμπλέκονται και γηγενείς και πολιτισμικά ετερογενείς μαθητές. Αυτές μπορεί να είναι λεκτικές, διαφορά πειράγματα,</p>

	<p>κοροϊδευτικά παρατσούκλια που βγάζουν στα παιδιά, εκβιασμοί, απειλές, άρα να έχει λεκτική μορφή. Μπορεί να έχει ψυχολογική, δηλαδή να τον αποκλείουν από την ομάδα των συμμαθητών, μπορεί να έχει σωματική, χτυπήματα, σπρωξίματα, ακόμα και να του κλέψουν κάτι ή και συναισθηματική, απειλές για την οικογένεια, απειλές για τη θρησκεία, για το φύλο, για το χρώμα, απειλές ότι θα διαδώσουν κάτι στα ψέματα. Άρα, οι μορφές βίας μπορεί να είναι η λεκτική μορφή, συναισθηματική, ψυχολογική, σωματική.</p>
<p>14. Ήσασταν ποτέ παρών/παρούσα σε κάποιο περιστατικό ρατσιστικής βίας; Μπορείτε να μου πείτε περιληπτικά τι συνέβη;</p>	<p>Σ10: Όχι, δεν έχω υπάρξει μπροστά σε κάποιο περιστατικό ρατσιστικής βίας στο σχολείο μου, όσο θυμάμαι τουλάχιστον.</p>
<p>15. Ποιους ρόλους πιστεύετε ότι υιοθετούν οι γηγενείς και ποιους οι μαθητές διαφορετικής πολιτισμικής βιογραφίας σε συμβάντα σχολικής βίας;</p>	<p>Σ10: Συνήθως οι γηγενείς είναι οι θύτες και τα θύματα είναι οι μαθητές διαφορετικής πολιτισμικής καταγωγής. Και παρατηρητές συνήθως είναι τα υπόλοιπα παιδιά της τάξης. Πιστεύω ότι αυτό συμβαίνει κατά 80%. Όμως, νομίζω ότι μπορεί να εξαρτάται και από την περιοχή, γιατί εγώ δουλεύω στο λεκανοπέδιο Αττικής. Μπορεί σε κάποιο σχολείο να τύχει η πλειοψηφία των μαθητών να είναι διαφορετικού πολιτισμικού υποβάθρου, οπότε αυτή μπορεί να είναι οι θύτες σε βάρος των γηγενών μαθητών. Οπότε όλοι μπορούν να υπάρξουν σε όλους τους ρόλους.</p>
<p>16. Σε ποιους παράγοντες θεωρείτε ότι οφείλεται η σχολική βία;</p>	<p>Σ10: Θεωρώ πως οφείλεται κυρίως στην οικογένεια. Οι γονείς με τις άσχημες συμπεριφορές τους και με τα στερεότυπα που έχουν πολλές φορές λειτουργούν ως πρότυπα για τα παιδιά τους. Έτσι, εκείνα στο σχολείο μιμούνται τις γνώριμες τους συμπεριφορές. Επίσης, όπως προείπα, έχει αλλάξει και η δομή της οικογένειας, οι γονείς δεν ασχολούνται με τα παιδιά τους, δεν μιλάνε μεταξύ τους, τα έχουν αφήμένα μπροστά στις οθόνες, που είναι γεμάτες με βίαιες σκηνές. Γενικότερα φταίει και η κοινωνικο-οικονομική κατάσταση που πάει από το κακό στο χειρότερο.</p>

<p>17. Για ποιους λόγους θυματοποιούνται οι μαθητές με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο και για ποιους λόγους γίνονται θύτες;</p>	<p>Σ10: Πιστεύω πως στην Ελλάδα είμαστε γενικά πίσω σε θέματα ισότητας, διαφορετικότητας. Δυστυχώς καθετί διαφορετικό μας τρομάζει και μας φοβίζει. Συνήθως τα παιδιά από διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο θυματοποιούνται, γιατί κοινωνικά θεωρούμε ότι είναι κατώτεροι, οικονομικά είναι κατώτεροι. Κοινωνικοί και οικονομικοί λόγοι. Και φυσικά οι απόψεις που διακινούνται από εμάς τους ίδιους προς τα παιδιά. Μπορεί να γίνονται θύτες, είτε για λόγους άμυνας, προσπαθούν να αμυνθούν σε όλο αυτό που δέχονται, είτε γιατί και τα ίδια τα παιδιά στο σπίτι τους δέχονται βία. Ή ίσως γιατί αυτό να είναι κάτι φυσιολογικό στη νοοτροπία τους, έτσι να έχουν μάθει.</p>
<p>18. Οι γηγενείς μαθητές ή οι μαθητές με πολιτισμική ετερογένεια θυματοποιούνται περισσότερο;</p>	<p>Σ10: Νομίζω πως τα παιδιά με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο θυματοποιούνται περισσότερο εξαιτίας του διαφορετικού χρώματος, της διαφορετικής θρησκείας, λόγω γενικότερα του διαφορετικού, του ξένου που ακόμα δεν έχει μπει στην κουλτούρα του Έλληνα.</p>
<p>19. Η ύπαρξη μαθητών από διαφορετικές πολιτισμικές ομάδες επηρεάζει την εμφάνιση συμβάντων σχολικής βίας;</p>	<p>Σ10: Όχι πάντα. Πιστεύω, έχω δει, δηλαδή, παιδιά από Γαλλία και παιδιά από Σουηδία μέσα στην τάξη και να μην εμφανίζονται προβλήματα. Νομίζω ότι κατά βάση τα παιδιά από Μέση Ανατολή, από τα ανατολικά και από Βαλκάνια, από αυτές τις περιοχές δηλαδή εμφανίζονται τα περισσότερα περιστατικά σχολικής βίας.</p>
<p>20. Επηρεάζει η αναλογία γηγενών και μαθητών με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο τη δημιουργία περιστατικών σχολικής βίας; Αν ναι, πώς;</p>	<p>Σ10: Κανονικά δεν θα έπρεπε να επηρεάζει. Παρ' όλα αυτά, όμως, η δύναμη της ομάδας υπερισχύει και στα παιδιά καλώς ή κακώς, όταν νιώσουν ομάδα και περισσότεροι, ίσως ασκήσουν βία σε μια μικρότερη και ανίσχυρη ομάδα.</p>
<p>21. Ποιες είναι οι επιπτώσεις/ συνέπειες της σχολικής βίας σε γηγενείς και πολιτισμικά ετερογενείς μαθητές;</p>	<p>Σ10: Οι επιπτώσεις είναι και στους δύο το ίδιο. Μιλάμε για παιδιά. Οπότε μπορεί τα παιδιά είτε να κλειστούν στον εαυτό</p>

	<p>τους, να έχουν χαμηλή αυτοεκτίμηση, να αρνούνται να πάνε στο σχολείο, να μη διαβάζουν για το σχολείο, να είναι επιθετικά, να έχουν άγχος, να έχουν νεύρα, ίσως σε κάποιες ακραίες περιπτώσεις τάσεις αυτοκτονίας, αλλά ακόμη και σωματικές επιπτώσεις, διατροφικά προβλήματα, να μην κοιμούνται καλά, να έχουν πονοκεφάλους. Άρα, και σωματικά και συναισθηματικο-ψυχολογικά.</p>
<p>22. Οι παρεμβάσεις σας σε φαινόμενα σχολικής βίας στηρίζονται στην πρόληψη, στην αντιμετώπιση ή είναι συνδυασμός και των δύο;</p>	<p>Σ10: Λοιπόν, κανονικά θα έπρεπε όλοι να δρούμε προληπτικά. Δυστυχώς, όμως, αυτό δεν γίνεται σε πολύ μεγάλο βαθμό. Πάντα εν τέλει καταλήγουμε να στηριζόμαστε στην αντιμετώπιση. Προσωπικά κάνω κάποια προγράμματα, αλλά λίγες φορές μέσα στη χρονιά. Βέβαια αυτό εξαρτάται και από το τμήμα, την περιοχή. Οπότε, ο κάθε εκπαιδευτικός κρίνει ανάλογα τι πρέπει να κάνει στην τάξη του.</p>
<p>23. Ποτέ αντιλαμβάνεστε ότι λαμβάνει χώρα ένα περιστατικό σχολικής βίας;</p>	<p>Σ10: Πιο έντονα στο διάλειμμα, όταν δούμε κάτι δηλαδή. Και τώρα πιο συγκεκριμένα ίσως και από κάποια μικροπράγματα μέσα στην τάξη, από μια απάντηση ενός παιδιού, από κάποιο βλέμμα ή από κάτι που θα ακούσω.</p>
<p>24. Η παρέμβασή σας σε περιστατικά σχολικής βίας είναι ίδια όταν εμπλέκονται μόνο γηγενείς συγκριτικά με όταν εμπλέκονται και μαθητές με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο;</p>	<p>Σ10: Ναι, είναι ίδια. Τα ίδια πράγματα που λέω στους γηγενείς, τα ίδια θα πω και στα παιδιά με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο. Θα είναι η ίδια, είτε θα μιλήσω προσωπικά στα παιδιά ατομικά και μετά στην τάξη.</p>
<p>25. Ποιος είναι ο τρόπος με τον οποίο παρεμβαίνετε; Παρεμβαίνετε σε επίπεδο ατομικό, τάξης ή σχολείου;</p>	<p>Σ10: Πρώτα παρεμβαίνω ατομικά, θα πιάσω το κάθε παιδί ξεχωριστά και θα μιλήσω. Μετά στη δυάδα ίσως που αντιμετώπισε το πρόβλημα. Μετά εννοείται σε όλη την τάξη και αν αντιληφθούμε ότι το πρόβλημα συνεχίζεται και διαιωνίζεται, θα το μεταφέρω στους υπόλοιπους εκπαιδευτικούς και στον διευθυντή για να γίνει ίσως κάτι ευρύτερο στο σχολείο.</p>
<p>26. Ποιος είναι ο τρόπος ενημέρωσης και</p>	<p>Σ10: Πρώτα τηλεφωνούμε και</p>

<p>συνεργασίας με τους γονείς των μαθητών που εμπλέκονται σε φαινόμενα σχολικής βίας;</p>	<p>ενημερώνουμε για το τι έχει γίνει και, αν δούμε ότι κάτι δεν αλλάξει και συνεχιστεί το ίδιο, θα καλέσουμε τους γονείς και στο σχολείο και ίσως χρειαστεί να μιλήσουν και με τον διευθυντή. Ή να μιλήσουν και οι γονείς και των δύο πλευρών.</p>
<p>27. Υπάρχει συνεργασία ή υποστήριξη από συμβούλους ή τοπικούς φορείς σχετικά με την πρόληψη και αντιμετώπιση της σχολικής βίας;</p>	<p>Σ10: Στο σχολείο μας μία φορά την εβδομάδα έρχεται ψυχολόγος και κοινωνική λειτουργός, οπότε αν χρειαστεί ανάγκη, ζητάμε βοήθεια από τους υπεύθυνους με το να τρέξουμε ίσως κάποιο πρόγραμμα μέσα στη χρονιά. Η αλήθεια είναι ότι το ιδανικό θα ήταν η ΕΔΥ να είναι κάθε μέρα στο σχολείο και όχι μία φορά την εβδομάδα για να γίνει πιο σωστή και ολοκληρωμένη δουλειά.</p>
<p>28. Ποια προγράμματα πρόληψης και αντιμετώπισης της σχολικής βίας γνωρίζετε;</p>	<p>Σ10: Γνωρίζω της κυρίας Χατζηχρήστου και κάποιο πρόγραμμα που έχω δει στο ΙΕΠ. Δεν θυμάμαι το όνομα, είναι ανεβασμένο στο ΙΕΠ, είναι πρόγραμμα του υπουργείου.</p>
<p>29. Θεωρείτε ότι έχετε λάβει την κατάλληλη επιμόρφωση για να αντιμετωπίσετε συμβάντα σχολικής βίας στα οποία εμπλέκονται και μαθητές με πολιτισμική ετερότητα;</p>	<p>Σ10: Όχι, δεν νομίζω ότι έχω λάβει την κατάλληλη επιμόρφωση. Η αλήθεια είναι ότι δεν είμαι πολλά χρόνια στο σχολείο και έχω ακόμα να δω αρκετά πράγματα. Σε τέτοια θέματα νομίζω ότι πρέπει συνεχώς να επιμορφωνόμαστε και δυστυχώς δεν υπάρχουν από το υπουργείο κατάλληλα προγράμματα επιμόρφωσης. Θα πρέπει, δηλαδή, εμείς οι εκπαιδευτικοί να τρέξουμε μόνιμοι μας για να ψάξουμε και να επιμορφωθούμε.</p>
<p>30. Σε ποιους τομείς κρίνετε απαραίτητο να επιμορφωθείτε αναφορικά με τη σχολική βία;</p>	<p>Σ10: Η αλήθεια είναι πως οι ρυθμοί τρέχουν, τα πράγματα αλλάζουν, βγαίνουν καινούργια πράγματα στη βιβλιογραφία οπότε νομίζω, πως συνεχώς πρέπει να επιμορφωνόμαστε. Εγώ προσωπικά θα ήθελα να επιμορφωθώ τόσο και προληπτικά όσο και στην αντιμετώπιση. Όμως το κύριο θέμα εδώ είναι η πρόληψη, σε όλα γενικότερα είναι η πρόληψη και όχι τόσο αντιμετώπιση. Το θέμα είναι να προλαμβάνεις καταστάσεις και όχι να τις αφήνεις να διαεικονίζονται. Το κύριο είναι η πρόληψη.</p>

<p>31. Ποια εκπαιδευτική πολιτική πρέπει να εφαρμόζεται ώστε να υπάρχει πρόληψη για τα περιστατικά σχολικής βίας που αφορούν μαθητές με πολιτισμική ετερογένεια;</p>	<p>Σ10: Πρέπει να εφαρμόζονται εκπαιδευτικά προγράμματα πρόληψης της σχολικής βίας πανελλαδικά, δηλαδή σε όλα τα σχολεία να εφαρμόζονται με κάποιο τρόπο εγκεκριμένα προγράμματα από το υπουργείο και με κάποιο τρόπο να φαίνεται να καταχωρείται ότι όντως υλοποιήθηκαν αυτά τα προγράμματα και ότι δεν έμειναν μόνο στα λόγια. Και όχι μόνο σε ένα μάθημα, αλλά σε πολλά μαθήματα και στις διαφορετικές ειδικότητες που μπαίνουν μέσα στην τάξη, στο μάθημα της μουσικής, στα εικαστικά και στη γυμναστική. Επίσης, μπορούν να διοργανώνονται ημερίδες από τη διεύθυνση, ώστε να έρχονται οι γονείς να ενημερώνονται για το τι συμβαίνει στο ίδιο το σχολείο. Επίσης, μπορεί το σχολείο να γίνει πιο ανοιχτό προς την κοινωνία, να κάνουν δράσεις το σχολείο μαζί με τους γονείς, να φτιάξουν κάτι, να μαγειρέψουν κάτι, να κάνουν μια δραστηριότητα, ώστε να έρθουν σε επαφή οι γονείς μεταξύ τους, να γνωριστούν, να έρθουν όλοι πιο κοντά. Επίσης, εννοείται πολύ βασικό είναι να υλοποιηθούν επιμορφώσεις στους εκπαιδευτικούς από το υπουργείο και δωρεάν προς όλους.</p> <p>Γενικά πρέπει να αλλάξουμε εμείς οι ίδιοι την κουλτούρα μας και να γίνουμε πιο ανεκτοί και αποδεκτοί στο ξένο. Το ξένο δεν είναι κάτι κακό και μόνο έτσι θα μπορέσουμε αποδεχθούμε και να συμβιώσουμε καλύτερα με τους γύρω μας. Και εύχομαι να μειωθούν όλα αυτά τα φαινόμενα σχολικής βίας που διακατέχουν την κοινωνία μας.</p>
---	---